IOAN SLAVICI

MARA

IOAN SLAVICI

MARA

1894

Sărăcuții mamei

A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei, dar era tânără și voinică și harnică și Dumnezeu a mai lăsat să aibă și noroc.

Nu-i vorbă, Bârzovanu, răposatul, era, când a fost, mai mult cârpaci decât cizmar și ședea mai bucuros la birt decât acasă; tot le-au mai rămas însă copiilor vreo două sute de pruni pe lunca Murășului, viuța din dealul despre Păuliș și casa, pe care muma lor o căpătase de zestre. Apoi, mare lucru pentru o precupeață, Radna e Radna, Lipova e numai aci peste Murăș, iar la Arad te duci în două ceasuri.

Marți dimineața Mara-și scoate șatra și coșurile pline în piața de pe țărmurele drept al Murășului, unde se adună la târg de săptămână murășenii până de pe la Sovârșin și Soboteliu și podgorenii până de pe la Cuvin. Joi dimineața ea trece Murășul și întinde șatra pe țărmurele stâng, unde se adună bănățenii până de pe la Făget, Căpălnaș și Sân-Miclăuș. Vineri noaptea, după cântatul cocoșilor, ea pleacă la Arad, ca ziua s-o prindă cu șatra întinsă în piața cea mare, unde lumea se adună din șapte ținuturi.

Dar lucrul cel mare e că Mara nu-ți iese niciodată cu gol în cale; vinde ce poate și cumpără ce găsește; duce de la Radna ceea ce nu găsești la Lipova ori la Arad și aduce de la Arad ceea ce nu găsești la Radna ori la Lipova. Lucrul de căpetenie e pentru dânsa ca să nu mai aducă ce a dus și vinde mai bucuros cu câștig puțin decât ca să-i „clocească” marfa.

Numai în zilele de Sântă Marie se întoarce Mara cu coșurile deșerte la casa ei.

Sus, pe coasta unui deal de la dreapta Murășului, e mănăstirea minoriților, vestita Maria Radna. Din turnurile bisericii mari și frumoase se văd pe Murăș la deal ruinele acoperite cu mușchi ale cetății de la Șoimoș; în fața bisericii se întinde Radna cea frumoasă și peste Murăș e Lipova cu turnul sclipicios și plin de zorzoane al bisericii românești, iar pe Murăș la vale se întinde șesul cel nesfârșit al Țării Ungurești. Mara însă le trece toate cu vederea: pentru dânsa nu e decât un loc larg în fața mănăstirii, unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Cică e acolo în biserica aceea o icoană făcătoare de minuni, o Maică Precistă care lăcrimează și de a căreia vedere cei bolnavi se fac sănătoși, cei săraci se simt bogați și cei nenorociți se socotesc fericiți.

Mara, deși creștină adevărată, se duce și ea câteodată la biserica aceasta, dar se închină creștinește, cu cruci și cu mătănii, cum se cuvine în fața lui Dumnezeu. Că icoana face minuni, asta n-o crede; știe prea bine că o Maică Precistă nemțească nu e o adevărată Maică Precistă. E însă altceva la mijloc. Călugării, care umblă rași ca-n palmă și se strâmbă grozav de urât, au o știință tainică și știu să facă fel de fel de farmece pentru ca boala să-și vie la leac, săracul să-și găsească sprijoana și nenorocitul să se fericească. Bine face dar lumea care vine la Maria Radna să se închine, și Marei îi râde inima când pe la Sinte Mării timpul e frumos, ca lumea să poată veni cale de o săptămână de zile, cete-cete, cu praporele în vânt, cu crucile împodobite cu flori și cântând psalmi și litanii. Acum, când vin sutele și se adună miile pe locul cel larg din fața mănăstirii, acum e secerișul Marei, care dimineața iese cu coșurile pline și seara se întoarce cu ele goale. De aceea se închină Mara și în fața icoanei, apoi își ia copilașii, pe care totdeauna îi poartă cu dânsa, îi dă puțin înainte și le zice: „Închinați-vă și voi, sărăcuții mamei!”

Sunt săraci, sărăcuții, că n-au tată; e săracă și ea, c-a rămas văduvă cu doi copii; cui, Doamne, ar putea să-i lase când se duce la târg? cum ar putea dânsa să stea de dimineață până seara fără ca să-i vadă? Cum, când e atât de bine să-i vezi?!

Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se târguiește și se ceartă cu oamenii, se mai ia și de cap câteodată, plânge și se plânge c-a rămas văduvă, și apoi se uită împrejur să-și vadă copiii și iar râde.

„Tot n-are nimeni copii ca mine!” își zice ea, și nimeni nu poate s-o știe aceasta mai bine decât dânsa, care ziua toată vede mereu copii și oameni și nu poate să vadă ființă omenească fără ca s-o pună alăturea de copiii ei. Mult sunt sănătoși și rumeni, voinici și plini de viață, deștepți și frumoși, răi sunt, mare minune, și e lucru știut că oameni de dai Doamne numai din copii răi se fac.

Mai sunt și zdrențăroși și desculți și nepieptănați și nespălați și obraznici, sărăcuții mamei; dar tot cam așa e și mama lor ea însăși; cum altfel ar putea să fie o văduvă săracă? cum ar putea să fie copiii săraci, care își petrec viața în târg, printre picioarele oamenilor?

Muiere mare, spătoasă, greoaie și cu obrajii bătuți de soare, de ploi și de vânt, Mara stă ziua toată sub șatră, în dosul mesei pline de poame și de turtă dulce. La stânga, e coșul cu pește, iar la dreapta clocotește apa fierbinte pentru „vornoviști”, pentru care rade din când în când hreanul de pe masă.

Copiii aleargă și își caută treabă, vin când sunt flămânzi și iar se duc după ce s-au săturat, mai se joacă voioși, mai se bat, fie între dânșii, fie cu alții, și ziua trece pe nesimțite.

Serile, Mara, de cele mai multe ori, mănâncă ea singură, deoarece copiii, obosiți, adorm, în vreme ce ea gătește mâncarea. Mănâncă însă mama și pentru ea, și pentru copii. Păcat ar fi să rămâie ceva pe mâine.

Apoi, după ce a mai băut și o ulcică de apă bună, ea scoate săculețul, ca să facă socoteala. Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viața. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mâine, se duce la căpătâiul patului și aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrânețe și pentru înmormântare, altul pentru Persida și al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să pună fie și măcar numai câte un creițar în fiecare din cei trei ciorapi; mai bucuros se împrumută pentru ziua de mâine. Când poate să pună florinul, ea-l sărută, apoi rămâne așa, singură, cu banii întinși pe masă, stă pe gânduri și începe în cele din urmă să plângă.

Nu doară că i-ar fi greu ceva; când simte greul vieții, Mara nu plânge, ci sparge oale ori răstoarnă mese și coșuri. Ea își dă însă seama cât a avut când a rămas văduvă, cât are acum și cât o să aibă odată. Și chiar Mara să fii te moi când simți că e bine să fii om în lumea aceasta, să alergi de dimineață până seara și să știi că n-o faci degeaba.

Peste zi ea vede multă lume, și dacă-i iese-n cale vreo femeie care-i place și ca fire, și ca stare, și ca înfățișare, ea-și zice cu tainică mulțumire: „Așa are să fie Persida mea!” Iar dacă bărbat e cel ce-i place, ea-și zice: „Așa are să fie Trică al meu!”

Era una, preoteasa de la Pecica, o femeie minunată, și dulce la fire, și bogată, și frumoasă: ar fi spart Mara toate oalele dacă cineva s-ar fi încumetat să-i spună că Persida ei n-are să fie tot așa, ba chiar mai și mai. Iar preoteasa aceea stătuse patru ani de zile la călugărițele din Oradea-Mare: era deci lucru hotărât că și Persida are să stea cel puțin cinci ani la călugărițele din Lipova.

A și făcut Mara ce-a făcut, și maica Aegidia, econoama, i-a făgăduit că-i va lua copila și pentru numai 60 florini pe an, căci e văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei. Au trecut însă doi ani de atunci, Persida împlinise nouă ani, și Mara nu se putu hotărî să dea atâta bănet -pentru nimic. Ar fi putut să dea; avea de unde; asta ea însăși o știa mai bine decât orișicine; dar n-o ierta firea să rumpă din nici unul dintre cei trei ciorapi.

Trică îi făcea mai puțină bătaie de cap. Era un om la Lipova, Bocioacă, starostele cojocarilor, care lucra vara cu patru și iarna cu zece calfe, scotea la toate târgurile cele mai frumoase cojoace, ținea tăierea cărnii în arândă și avea de nevastă pe Marta, fata preotului de la Cladova. Minunat om! — așa trebuia să fie și Trică! Iar pentru aceasta nu era nevoie de multă școală: atât ca să-l primească ucenic.

Maica Aegidia cerea însă mult, șase florini pe lună, și pe deasupra mai erau și alte cheltuieli.

„Hm” zise Mara, încrețindu-și sprâncenele, și începu să facă în gândul ei socoteala cam câți oameni vor fi trecând în fieștecare an peste podul de plute de pe Murăș. Nimeni în lumea aceasta n-ar fi putut să facă socoteala aceasta mai bine decât dânsa, care atâta timp a stat pe țărmurii Murășului. Ce-ar fi fost adică dacă ar fi luat din ciorapul Persidei arânda podului? Putea să dea mai mult decât alții, fiindcă nu voia să câștige decât cei 60 florini și încă ceva pe deasupra. Apoi mai câștiga și dreptul de a-și pune masa și coșurile la capul podului, pe unde trecea toată lumea.

Stătea Mara, stătea și număra în gândul ei banii, câte doi creițari de om și câte zece de perechea de cai ori de boi, număra mereu și-i aduna de se făceau mulți, încât ochii i se umpleau de lacrimi.

S-ar putea oare să fii văduvă săracă, să-ți vezi fata preoteasă, feciorul staroste în breasla cojocarilor și inima să nu ți se moaie?!

Că lucrurile ar putea să vie și altfel, asta Mara nu putea s-o creadă când vedea ca-n aievea cum atât de bine au să iasă odată toate.

Maica Aegidia

Maica Aegidia era mititică, pășea mărunt, vorbea scurt și apăsat, avea nas nu tocmai mic și o căutătură aspră și scrutătoare, dar se muia când vedea lacrimi de văduvă: ea a stăruit ca maica priorița s-o primească pe Persida și pentru numai cincizeci de florini pe an, ba a mai și alergat pe la dl Hubăr, economul orașului, ca Mara neapărat să capete arânda podului.

Erau creștinești faptele aceste, dar ea tot nu putea să fie mulțumită de a le fi săvârșit.

Sidi era, ce-i drept, foarte deșteaptă și, din clipa când se despărțise de Trică, se făcuse tăcută, așezată, ascultătoare, aproape blândă; nu era însă chip s-o desfaci de deprinderile ei urâte, s-o ții pieptănată și cu mâinile curate, nici s-o aduci la buna-cuviință. Apoi Mara venea mereu pe la

mănăstire ca să se plângă că lumea nu mai trece pe pod nici de la Radna la Lipova, nici de la Lipova la Radna, încât maica Aegidia, muiată de lacrimile ei, se mulțumea și cu patru florini pe lună, punea al cincilea de la dânsa. Iarna, în sfârșit, după ce Murășul a înghețat și nimeni nu mai plătea cei doi creițari, maica cea cu căutătură aspră punea toți cei cinci florini de la dânsa și era foarte mulțumită că Mara o mai ajută și ea la îmbrăcămintea copilei.

Serile apoi Mara își făcea, ca de obicei, socotelile și tot i se mai umpleau, ba mai vârtos îi erau plini ochii de lacrimi.

Un singur lucru o punea câteodată pe gânduri. Prea se făcuse blândă Persida: nu care cumva călugărița aceea s-o momească, s-o farmece și s-o facă și pe ea călugăriță smerită. „Mai bine moartă!” Dar nu! asta nu era cu putință: neam de neamul ei n-a fost om smerit; toți creștini adevărați! Apoi Trică se făcuse și el băiat așezat, ascultător și bun școlar. Asta vine cu vârsta la copiii care sunt răi de mici.

Așa, câteodată, își mai aduc, nu-i vorbă, și ei aminte de timpurile trecute.

Într-o frumoasă zi de primăvară dl învățător Blăguță a venit mai târziu decât de obicei la școală. Îi plăcea mult să pescuiască, se topiseră cam iute zăpezile, Murășul se umflase și apa era tulbure, cum e mai bună pentru pescuit. Și era lucru știut că, în lipsa dlui Blăguță, Costi Balcovici e acela care pune mâna pe nuia, ca să ție buna-rânduială — nu poate pentru c-ar fi fost cel mai mare dintre școlari, dar învăța bine și era băiatul turtelarului din Radna.

Una e însă Blăguță și alta Costi, deși era băiat de turtelar. În fața dlui Blăguță, Trică stătea smirna, iar cu Costi se bătuse adeseori în piață, în zilele cele bune, când nu era singur, ci săreau amândoi, cu Sida, în capul lui, și rar scăpa Costi cu fața curată, fiindcă Sida avea gheare ca pisica și ar fi sărit și în foc pentru frățiorul ei.

Tocmai de aceea, poate, Costi era foarte aspru față cu Trică, pe care îl știa acum singur.

— Trică, strigă el răstit, stai frumos! Trică se ridică îndrăzneț în picioare: i se făcuse o nedreptate.

— Șezi! strigă Costi.

— Dacă vreau șed; dacă vreau stau, răspunse Trică. Cine ești tu ca să-mi poruncești mie?!

Ceilalți școlari începură să râdă cu gurile întinse până spre urechi, căci copiii sunt oameni și ei și se simt mulțumiți când văd umilirea celor ce prea

repede se înalță. Dar Costi, pui de om și el, nu voia să fie umilit.

— Afară! strigă el dăscălește, în genunchi! și, rostind porunca, se și duse ca să-l apuce pe Trică.

Trică, cu vreo trei ani mai mic decât Costi, nu se simțea destoinic să ție piept cu acesta: cu cât mai mic era însă omul, cu atât mai mare îi era hotărârea, și el știa să muște, să zgârie și să dea cu picioarele, ceea ce pe Costi îl umplea cu atât mai vârtos de mânie, cu cât ceilalți școlari se ridicaseră pe bănci și râdeau cu hohote de câte ori Trică îl nimerea bine. Astfel învingerea nu putea să fie decât a lui Trică: bătaie, ce-i drept, a mâncat, părul i s-a cam rărit, gâtul îi era zgâriat, dar din bancă tot n-a ieșit și în genunchi nu l-a pus decât dl Blăguță, care ținea ca autoritatea lui Costi să rămână întreagă.

Ieșind din școală, Trică a luat-o, ca de obicei, drept spre pod, unde mumă-sa aduna creițarii și își vindea mărfurile. Cât s-a bătut cu Costiși cât a stat în genunchi, o singură lacrimă nu i se ivise în ochi, abia acum, după ce se văzu singur, începu să șteargă din când în când câteo lacrimă. Ah! cum ar fi voit să-l poată mușca pe Costi, încât urma dinților să-i rămâie toată viața! Costi era însă mai tare decât dânsul.

„O să-l spui eu mamei, își zise băiatul, și o să treacă el pe la pod!” Când însă vorba era s-o facă, el n-o putea. Degeaba i-ar fi spus: o făcea numai să se plângă, ca alte dăți, că e văduvă și că toți își bat joc de copiii ei, fiindcă n-au tată, ca să-i ocrotească.

„Ah! zise el suspinând, de ce nu mai e Sida aici?!” Da! singură ea putea să știe ce va să zică a fi bătut de Costi. El se strecură fără de veste pe lângă un car peste pod, apoi, trecut odată pe cellalt țărmure, se duse ca din pușcă până la mănăstirea de călugărițe, trase clopoțelul de la intrare și spuse, după ce i se deschise, că mumă-sa l-a trimis să-i aducă soră-si ceva.

La călugărițele din Lipova nu puteai să vorbești cu orișicine orișicând și despre orișice. Sidi nu era însă oricine, și maica Aegidia cea aspră, fiind totodată și înțeleaptă, ținea să nu răscoale întreaga mănăstire, ceea ce ar fi făcut dacă ar fi oprit pe Sidi, care începuse să se vaiete când i s-a spus că acum, asupra mesei, nu poate să-și vadă fratele. Astfel Trică n-a avut să aștepte mult.

— Ce e?! întrebă ea răstită.

— Uite, zise el încet, ca să nu audă și sora Marta, care se afla în iatacul de alături, Costi m-a bătut.

— Te-a bătut el pe tine, și tu, prostule, te-ai lăsat să te bată!
— Dacă el e mai tare! Persida rămase câtva timp pe gânduri, cu răsuflarea oprită și cu ochii țintă la un colț.

— Haide!... zise apoi și îl apucă de braț, ca să-l ducă spre ieșire, unde cheia era în ușă.

— Sidi, Sidi! strigă sora Marta speriată și plecă s-o oprească.
— Haide! grăi Persida mai tare. Ea n-are voie să iasă după noi!

Ieșind apoi în stradă, ei o luară spre pod. Da! Însă dincolo era Mara, și ea n-avea să-i vadă, nici să-i știe.Pe țărmurele despre Lipova, de la pod la deal, e Sărăria, o mare șură de scânduri, în care se adună sarea adusă de luntri de la ocnele din Ulioara, ca să fie vândută pentru satele de dimprejur. În fața Sărăriei sunt vara-iarna, ziua-noaptea o mulțime de care, iar din sus de Sărărie e șirul de mori plutitoare de-a lungul țărmului. Persida și Trică se strecurară printre care, ocoliră Sărăria și înaintară spre mori.De câte ori, vara, au trecut ei Murășul pe luntrița de la vreo moară!

Acum însă nu era vară, ci primăvară, și Murășul era lat, foarte lat, tulbure-gălbui și plin de spumă și de vultori. Morile, care alte dăți se aflau în apropierea țărmurelui, de care erau legate prin o podișcă, acum rămăseseră departe spre mijlocul râului, de unde abia li se auzeau tocăniturile monotone. Cum să ajungă ei acolo, ca să roage pe vreuna dintre calfele de morar să-i treacă?!

Nu era chip! și totuși cei doi copii bălani și cu obrajii rumeni erau voioși: mult era frumos și bine aici în fața valurilor ce se tăvăleau greoaie spre șesul depărtat. Venea cu ele și o adiere primăvăratică, iar dincolo, pe coastele de la Radna și de la Șoimoș, se ivea pe ici, pecolo iarba crudă și verdeața de salcie și de răchită.

— Stai! strigă deodată Persida. Morarii cum se duc ei la morile lor? Trebuie să fie pe aici pe lângă țărmure vreo luntriță. N-ai să te temi! Tu știi că eu mă pricep la lopată.

— Eu să mă tem?! răspunse Trică. N-am vâslit vara și eu?!

Mare lucru nici n-ar fi fost, dacă ai fi putut, ca vara, să dai cu lopata de fund, ca să duci luntrița precum îți place; acum însă Murășul n-avea fund, valurile erau cu mult mai iuți decât ți se păreau de la țărmure și luntrița-i ducea pe cei doi copii după cum voia bunul Dumnezeu.

Ochii căprui ai Persidei erau plini de văpaie: era frumos și bine, mare minune, mai ales pe la vultori, când luntrița se învârtea. Oamenii de pe țărmuri se speriară, cu toate aceste, când văzură luntrița ușoară cu cei doi

copii neajutorați în ea și începură să alerge, mai ales de la Sărărie, spre mori, ca să ieie o luntriță și să le vie într-ajutor.

Ce ar fi putut adică să li se întâmple? Îi duceau valurile cât îi duceau și trebuia să-i scoată în cele din urmă la țărmure, cum scoate a parâului tot ceea ce plutește pe ea.

Mai era însă în drum și podul, de care nu o dată se izbesc și se sfarmă plutele aduse din Ardeal. Lumea alerga dar spre pod pentruca de acolo să le vie cumva într-ajutor.

În același timp se dusese prin Lipova vestea că o fată a fugit de la călugărițe cu un băiat. O fată și un băiat! S-ar fi putut oare ca în gândul lumii fata să nu fie mare, când fuge cu un băiat? Degeaba i-ar fi spus că nu era, degeaba i-ar fi arătat perechea; ea tot n-ar fi crezut. Mai erau dar și alți oameni la pod, în fața mănăstirii, ca să afle cum s-au petrecut lucrurile cu fuga.

Mara, podărița, vedea că o mișcare neobișnuită s-a pornit de la Sărărie și de la mănăstire spre pod. Sări dar de la locul ei și grăbi spre Lipova. Uitându-se apoi încotro se uitau și oamenii, zări deodată luntrița purtată de valuri și alte două luntrițe mânate de vâslași voinici, care grăbeau să o ajungă.

— Vai de mine! strigă ea, cuprinsă de spaimă.La moarte s-ar fi gândit, dar nu că sunt chiar ai ei copiii din luntrița care venea, venea mereu și iute spre pod.

Mara începu să alerge și să cheme oameni ca să deschidă podul, ca de obicei, când trec plute ori luntre cu sare.

Dincolo, despre Lipova, se îngrămădea pe pod lumea adunată în pripă, iar în fruntea ei venea maica Aegidia, foarte grăbită, ca o păpușică trasă pe sfoară, cu ochii ridicați spre cer, cu mâinile încleștate și rugând mereu pe Maica Fecioară de la Radna, făcătoarea de minuni, să le vie copiilor într-ajutor.

Văzând pe maica Aegidia, Mara se opri.De la călugăriță gândul ei trecu deodată la Persida, și ochii ei se îndreptară mai cu dinadins spre cei doi copii.

Ea rămase ca înfiptă, cu ochii mari, cu buzele strânse și strâmbate în jos.

— Sfinte Arhanghele! strigă apoi crucindu-se. Sfântă Marie, Maică Preacurată! Bată-vă să vă bată, copii! Nu, grăi dânsa mângâiată, copii ca ai mei nimeni nu are!

Și adică ce li s-ar fi putut întâmpla? Printre pontoanele podului era loc de puteau trece și o sută de luntrițe! Da! da! Lor nu li se putea întâmpla nimic: ea ar fi avut altfel visuri rele și presimțiri urâte.

Dar cum a ajuns Persida din mănăstire în mijlocul Murășului? Pornind iar spre maica Aegidia, ca să afle cele petrecute, Mara era din ce în ce mai strâmtorată. Știa un lucru: că așa, numai din senin, n-a plecat Persida de la călugărițe. Trebuia să fie la mijloc vreo nefăcută!

Mara era însă femeie trăită în lume și știa că lucrurlie o să meargă mai bine dacă se va ținea dânsa deasupra.

— Bine, maică, strigă ea, așa păziți dv. copiii? Ce mai putea maica Aegidia să răspundă când ea singură era de vină, ea, cu slăbiciunea ei cea mare?

Își frângea mâinile și nădăjduia în Dumnezeu cel prea milostiv.

— Las-acum, lasă! grăi dânsa căită. Iată, Maica Domnului ne este într-ajutor; luntrița a apucat-o bine, a luat-o spre locul dintre pontoane și trece, trece, iat-o, trece!

Toți alergară să vadă cum luntrița intră sub pod, apoi se-ntoarseră și alergară pe-mbulzite, ca s-o apuce ieșind din jos pe pod.

Persida și Trică ședeau tăcuți și strâmtorați, căci știau, ce-i drept, că de înecat nu se vor îneca, dar nici cu fața curată nu vor scăpa după ce au ridicat atâta lume în picioare.

Peste puțin îi ajunseră apoi și morarii ce plecaseră în calea lor; unul dintre dânșii apucă lanțul luntriței și începură să vâslească spremalul de la Lipova.

Lumea se porni dar și ea înapoi, cu Mara și cu maica Aegidia. Mult ar fi dat maica Aegidia ca toată această lume neastâmpărată să rămâie departe-n urma ei, ca să poată vorbi ea singură cu Persida. Căci iubea maica adevărul, dar mai presus de toate îi era numele cel bun al mănăstirii, și toate i le-ar fi iertat copilei dacă prin o minciună bine potrivită ar fi scăpat acest nume bun. Lumea nu era însă numai neastâmpărată, ci totodată și sprintenă, și maica Aegidia cea cu pas mărunt rămase ea departe-n urmă.

Iară Persida nu știa să spună decât adevărul. Ieșind din luntriță, ea trecu iute, îndrăzneață și cu capul ridicat printre cei adunați pe țărmure și se duse drept la maica Aegidia.

— L-a bătut, grăi dânsa iute, i-a scos păr din cap, l-a lovit cu pumnii-n coaste, i-a rupt gulerul de la cămașă și l-a zgâriat la gât.

— Cine l-a bătut? întrebă maica mai ușurată.

— Costi Balcovici, răspunse Trică rar și răspicat. Domnul învățător s-a dus să prindă pește, și Costi Balcovici a fost obraznic, iar eu nu m-am lăsat bătut.

— Și eu vreau să-i arăt, adause Persida, că n-are să bată pe fratele meu pentru că e mai mic și n-are pe nimeni să-l ajute.

— Sărăcuții mamei! grăi Mara înduioșată. Se iubesc, maică, urmă ea ștergându-și lacrimile; se iubesc unul pe altul ca doi copii săraci.

Maica Aegidia era și ea înduioșată nu numai pentru că vedea lacrimi de văduvă, ci și pentru că înțelegea pornirea firească și bună a copilei, dar mai presus de toate pentru că era salvat numele cel bun al mănăstirii.

— Iată, zise ea cu liniște sărbătorească, în loc de a-și vedea de școală, umblă să pescuiască, iar în vremea aceasta copiii se sluțesc unul pealtul. Și câte sunt nenorocirile ce s-ar mai fi putut întâmpla dacă n-ar fi paza Celui-de-Sus. La noi nu se întâmplă astfel de lucruri!

— Se-nțelege! grăi Rosa, nevasta lui Hansler, cizmarul de peste drum. La noi e regulă! La români însă toate merg una peste alta!

— Așa e, ziseră alți câțiva, în vreme ce iar alții râseră. Lucrul ar fi fost bun și minunat dacă n-ar fi fost de față și câțiva români, ai cărora obraji se roșiră, fie de mânie, fie de rușine.

— Aceasta n-am voit s-o zic, grăi dar maica Aegidia. E și la români regulă, se vede însă că nu pretutindenea.

— E un păcătos Blăguță acela, adăugă Maria lui Ciondrea, care nu-l putea suferi pe învățătorul din Radna.

Mara stătea ca pe spini. Știa că papistașii sunt un neam de oameni dușmănoși și ținea mult la Blăguță, care era vestit cântăreț de strană. Îi mai trecea apoi, parcă, și un fier roșu prin trup când vedeacum trec peste pod oameni, ba până chiar și care, fără ca să plătească creițarii cuveniți. Călugărița nu putea, în sfârșit, să aibă dreptate.

— Dar fata mea cum a ieșit din mănăstire? zise ea rostind vorbele cam rar. Tot învățătorul nostru ar fi de vină dacă copiii s-ar fi înecat în Murăș?

Maica Aegidia se sperie și începu să tremure. Nu era deprinsă cu lumea, în mijlocul căreia se afla, și o trecură fiori reci când se gândi că oamenii aceștia ar putea să se pornească la ceartă. Îi era ca și când dincolo, pe dealurile de la Radna, s-ar fi pornit o furtună cu puhoi, care în toată clipa putea să fie aici.

— Haide, Sidi, fata mea! grăi dânsa grăbită. Sărută mâna mamei și vino!

Mara ar fi voit să aibă cel puțin o ulcică pentru ca s-o sfarme în mii de bucăți.

Auzi vorbă! Să vie cineva, să ieie fata ei, s-o ducă, și ea să nu poată face nimic, iar peste pod să treacă oameni și care, să treacă fără creițari.

— Fata rămâne cu mine! zise ea, deși numai cam cu jumătate de gură.

— Nu, mamă! grăi Persida, care ar fi intrat în pământ de rușine dacă nu s-ar fi putut întoarce chiar acum înapoi. Ce-ar fi zis celelalte fete? Eu, urmă ea, trebuie să

Furtuna cea mare

Nu-i nimic mai iute decât gândul, iar vorba poartă gândul dintr-un om în altul.

Peste jumătate de ceas toată Radna și toată Lipova știa cum s-au petrecut lucrurile pe țărmul Murășului, ba știa chiar mai mult. Era lucru nemaipomenit! O adevărată răzmeriță!

Călugărița aceea a zis că românii sunt niște nemernici! Ba nemernic e Blăguță, care trebuie să fie alungat cu rușine de la Radna. Ba nemernice sunt călugărițele, care nu știu să păzească fetele pe care părinții le lasă în grija lor. Ba o nemernică e Mara, care și-a vândut fata. Știa călugărița cu ce drept nu i-o lasă, ci o duce înapoi!

Așa se vorbea la Lipova și la Radna, și nu se vorbea domol și cu bună chibzuială, ci cu patimă, ca om pe om să se-ntărâte.

Dintr-un lucru de nimic se-nvrăjbiseră fără de veste câteva mii de oameni, care trăiau mai nainte în bună înțelegere, iar ziua următoare vrajba s-a lățit, fiindcă era târg la Radna, și s-a-nrăit, fiindcă pornirea pătimașă trece crescând din om în om.

Cel mai amărât dintre toți amărâții era însă Blăguță, nenorocitul pescuitor. Avea și el dușmani, pizmuitori, avea, ca toți oamenii, răuvoitori, care se bucurau de-ncurcătura în care-l vedeau. Avea însăși prieteni și binevoitori, care-l mustrau că le-a mai făcut-o și asta. Se certa satul asupra lui, și el nu mai știa ce să facă.

Și toate acestea pentru copiii Marei, de care toți în atâte și atâte rânduri se-mpiedicaseră.

Om era și el; trebuia să-și verse focul asupra cuiva: l-a dat afară din școală pe Trică, fiindcă era leneș, neascultător, hărțăgos și strica și pe ceilalți copii.

Trică nu plângea, ci stătea drept, cu capul ridicat și cu mâinile lăsate-n jos, apoi, plecat de la școală, trecea cu pas domol uitându-se drept înainte spre pod.

— Săracul mamei! zise Mara plângând la capul podului. Ce putea dânsa să-i facă? cum putea să-l ajute? Cerul li se surpa amândurora, parcă, în cap; dar cine asculta plângerea ei?

— Lasă, dragul mamei, grăi dânsa în cele din urmă, îndârjită, căci am eu să te dau la o altă școală mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău și ca mama ta, ci să stea ei și copiii lor în fața ta cum noi stăm în fața lor! Eu pot, eu am, urmă ea avântată; mi-a dat Dumnezeu și are să-mi mai deie, fiindcă el nu face deosebire între oameni!

Fața lui Trică se însenină. Nu prea înțelegea, ce-i drept, vorbele mumei sale, dar știa că are să meargă la altă școală, că nu el, ci Costi Balcovici are să rămâie în cele din urmă de rușine.

Chiar acum însă Mara nu putea să-l ducă la școală. Era hotărâtă să-l ducă la Arad, fie mâine, fie poimâine, cât mai curând, îndată ce-și va fi făcut vreun rost pentru creițarii de pod. Deocamdată treceau oameni și care fiindcă era târg la Lipova: n-avea Mara timp nici măcar să se gândească.

Peste noapte trecea de tot puțină lume de la Radna la Lipova ori înapoi. Serile dar Mara lăsa podul în grija lui Gheorghe, un văr al ei, căruia îi dădea bilete pentru câte doi și pentru câte zece creițari, casă aibă un fel de socoteală cu el. Tot putea însă Gheorghe s-o înșele, și de aceea niciodată ea nu l-a lăsat și peste zi să adune creițarii. Atâtera acum de hotărâtă să plece mâine la Arad, încât își călcă pe inimă și vorbi cu Gheorghe ca să rămâie în lipsa ei la pod.

Seara apoi, după ce rămase singură și-și făcu socoteala, ea stete foarte mult pe gânduri.

Era mare lucrul pe care voia să-l facă, mare și greu. Nu-i vorbă, câștigul podului ar fi fost destul de mare ca să plătească pentru Persida și să-i mai rămână și pentru cheltuielile ce voia să-și facă cu Trică.Ba mai și rămânea ceva pe deasupra.

Ea a luat însă arânda podului din banii Persidei: cum putea să-i facă parte și lui Trică? Își nedreptățea fata!

Nu-i vorbă, ar fi putut să ia arânda în socoteala amândurora... dar era atât de greu. Cum să dea dânsa atât amar de bani pentru un lucru care nu se vede?

Doamne, câți oameni sunt cu multă știință de carte care trăiesc ca vai de capul lor, luptându-se cu nevoile vieții și nebăgați în seamă, ba poate chiar disprețuiți de alții care nu știu carte, dar au bani?! În zadar! mai presus de bani nu e nimic decât sănătatea și voia bună. Cum să dai banul pe care-l ai în mâna ta, când nu capeți pentru el ceva hotărât, pipăit, neîndoios, ci numai o părere, o nădejde, un gând, care poate să te înveselească acum, dar nu știi dacă se va împlini ori nu?

— Ferit-a Dumnezeu! grăi dânsa hotărâtă. Ce-i în mână nu-i minciună.

Nu! ea nu putea să se lepede de visul ei. Ziua următoare n-a plecat dar la Arad, ci l-a îmbrăcat pe Trică mai curățel și l-a dus, peste Murăș, la Bocioacă.

Știa băiatul destulă carte ca să fie ucenic de cojocărie, și mai învăța și de aici înainte duminicile și zilele de sărbători.

Nu era însă bine aleasă nici ziua, nici casa. Ce-i drept, Bocioacă, el însuși om așezat și scurt la vorbă, l-ar fi primit bucuros pe Trică, ai cărui ochi îi plăceau, precum zicea el. Îi părea băiatul sănătos, deștept, așezat și sprinten. Nevasta lui Bocioacă era însă fată de popă; cum ar fi putut ea să sufere în casa ei, chiar acum, după cele petrecute, pe băiatul Marei, care, nespălat, nepieptănat, nu putea să fie decât un obraznic?

— O, Doamne! grăi Mara când Bocioacă îi spuse cu mare înconjur că nu poate să-i primească băiatul ucenic. O, Doamne! zise iar și nu mai putea să zică nimic.

Iar li se surpa cerul, parcă, amândurora în cap, și Trică iar stătea drept, cu capul ridicat și cu mâinile lăsate în jos.

Carevasăzică, nici măcar ucenic de cojocărie nu mai putea să fie băiatul acesta sărac!

Și toate aceste din vina Persidei! Nu! Persida nu putea să fie vinovată. Vinovată era numai maica Aegidia, călugărița cea papistășească! Nu! nu! Dumnezeu a voit așa, pentru ca s-o întoarcă iar la gândul cel bun.

— Haide, dragul mamii, îi zise ea băiatului; am să te dau, tot am să te dau, tocmai de aceea am să te dau să înveți carte!

Era în gândul ei hotărâtă să n-o mai lase nici pe Persida la călugărițe. Nu se mai putea împăca cu gândul că lumea zicea că și-avândut copila, c-a înstrăinat-o, c-a lepădat-o.

Da! urât, nesuferit era gândul acesta! Dar ce făcea apoi cu fata? unde o ducea? cum o ținea? ce rost îi făcea?

Mergând cu Trică spre mănăstire, Mara era din ce în ce mai muiată. Ce ar fi fost adică dacă, după atâte nenorociri, maica Aegidia s-ar fi învoit să ție pe Persida și fără de plată, ca să rămână cei 6 florini pentru Trică? Avea atâta slăbiciune pentru copilă, și unde mănâncă o sută, mai poate să mănânce și încă unul, unde se adăpostesc o sută, mai e loc și pentru o biată de fată săracă.

Era tare muiată Mara când a intrat în mănăstire, însă mai muiată încă era maica Aegidia când a văzut ochii cei plânși ai văduvei, de care se despărțise în împrejurări atât de grele și de care se temea oarecum.

— Am să-i vorbesc maichii prioriței, zise ea strâmtorată. Persida e o copilă cu porniri sălbatice, dar bune, foarte bune. O iubește și maica priorița.

„Am să-i vorbesc” avea pentru Mara înțelesul „lucrul e făcut”.

— Apoi, urmă călugărița, am să-ți dau o scrisoare către părintele guardian de la mănăstirea din Arad a minoriților. Țin și părinții copii săraci, care umblă din mănăstire la școală. Au, dacă îi scriu eu părintelui guardian, să-l primească și pe el.

Mara era foarte fericită și foarte grăbită, ca nu cumva să-și schimbe din nou gândul.

Plecând de la maica Aegidia cu scrisoarea, ea a alergat să-și caute căruță, ca să nu mai piardă și ziua de mâine, căci îi era foarte greu să-l știe pe Gheorghe adunând creițari la pod.

Pe la amiazăzi era la Arad. Își pusese-n gând să meargă fără întârziere la părintele guardian; acum însă parcă-i venea greu s-o facă și ținea să se mai gândească.

Îl vedea pe Trică școlar harnic; îl vedea ieșit din școli; îl vedea domn mare, om cu casa lui, cu masa lui, cu rostul lui. Iară ea era tot Mara cea veche.

— Nu! nu! zise ea — nu-mi înstrăinez eu copilul meu, căci acesta e singurul pe care-l am.

Erau și-n Arad cojocari, mai și mai decât Bocioacă de la Lipova. Ea se duse cu Trică la Steva Claici, sârbul cel bogat, care lucra iarna cu douăsprezece, iar vara cu opt calfe și era vestit în piața Aradului pentru cojoacele lui frumos împodobite.

În zadar! îi fusese ursit lui Trică să fie cojocar ca Bocioacă, starostele cojocarilor din Lipova, dar mai bogat încă, fiindcă avea Mara și aduna mereu.

Primăvara

Omul vede cu ochii, aude cu urechile, dă cu socoteală și te scoate în cele din urmă cum ești, orișicât de mult te-ai sili să-i pari altfel.

Degeaba se mai plângea deci Mara c-a rămas văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei.

Copiii, așa săraci cum rămăseseră, creșteau cum crește răchita-n prundișul apătos, iară muma lor întinerea, parcă, adunând creițari la capul podului.

Nu-i vorba, tot Mara cea veche era, tot soioasă, tot nepieptănată, și nici că i-ar fi șezut bine altfel. Vorbea însă mai apăsat, se certa mai puțin, călca mai rar și se ținea mai drept decât odinioară. Se simte omul care are și-l vezi cât de colo pe cel ce se simte.

Și dacă n-ar fi alta, e în lumea aceasta și bine, și rău. Câtă vreme se află în largul lui, omul nu-și prea bate capul cu alții; când te afli însă în strâmtoare, te uiți bine împrejurul tău, ca să vezi dacă nu cumva e prin apropiere cineva care poate să te scape.

Au simțit-o cei strâmtorați pe Mara că ar putea, dac-ar voi, să le vie într-un ajutor, așa, cu o sută, cu două, fie ca să-și cumpere o pereche de boi, fie ca să-și dreagă casa, fie ca să împlinească prețul unei vii ori al unui pământ scos în vânzare. Până la toamnă, cu camătă bună, se înțelege.

— N-am, zicea Mara. De unde aș putea să am eu? Și asta i-ar fi și rămas vorba dacă n-ar fi la mijloc și camăta. Chiar mică fie, dar tot e ceva.
— Uite! Am ceva, grăi dânsa, nu atâta cât ceri, dar știu pe cineva care are; să iei jumătate de la mine și altă jumătate de la dânsul.

Acel cineva era domnul Anton Hubăr, economul orășenesc de la Lipova, prieten bun al tuturor beamterilor, al preotului nemțesc de la Lipova și al maichii Aegidiei. [Beamter — funcționar *(germ.)*]

Hubăr era măcelar, dar nu mai știa ce se petrece în măcelărie. Asta era treaba nevestei și a feciorului său Națl, un băiat încă tânăr, dar deștept și harnic, care purta gospodăria cu două calfe. Hubăr el însuși petrecea toată ziua la casa orașului, la cazino ori jucând cărți cu popa și cu directorul de la Steueramt [percepție, agenție fiscală *(germ.)*], dl Liubicek.

Ca femeie cu minte, Mara știa că n-are niciodată să-și piardă banii dacă face tovărășie cu Hubăr. Câștiga, ce-i drept, mai puțin; dar de asta n-o durea pe dânsa capul, fiindcă tot mai pișca câte ceva, pentru osteneală, când

datornicul făcea plățile, și, lucru de căpetenie, nu se temea că Hubăr îi va urca arânda podului.

Creșteau dar și ciorapii deodată cu copiii. Tu, Doamne! cum cresc toate în lumea aceasta. Era ca ieri când l-a dat pe Trică ucenic de patru ani și se și pomeni cu el calfă, un băietan de cincisprezece ani, cam deșirat, dar înalt ca un grenadir, cam motolog, dar cu virtute. Păcat numai că trecea și acuma săptămâna fără ca el să se spele și să se pieptene: aceasta nu se face, asta știa el, decât duminicile și zilele de sărbători împărătești, după prânz, ba chiar și atunci numai dacă nu e timpul ca să se scalde în Murăș.

Persida, sărmana, se speria când îl vedea așa, din Paști în Crăciun.Se obișnuise atât de rău acolo, în mănăstire, ca toate să fie curate în preajma vederii ei, încât o apuca un fel de boală când venea de sărbători pe acasă și trei zile depline rânduia mereu și curățea până și prin podul casei.

Păcatul acesta căzu pe dânsa mai ales fiindcă în mănăstire nu mai stătea cu celelalte fete, ci cu maica Aegidia, pe care o apucau durerile de cap când vedea praf pe masă, ori când un scaun nu stătea tocmai la locul lui.

Mara era, cât stătea fata ei acasă, mereu cu ochii umezi, ea singură nu știa de ce.

Prea i se făcuse fata fată, și nu mai știa ce să facă cu dânsa. Înaltă, lată-n umeri, plină, rotundă și cu toate aceste subțirică s-o frângi din mijloc; iar fața ei ca luna plină, curată ca floarea de cireș și albă de o albeață prin care numai din când în când străbate abia văzut un fel de rumeneală.

Nu! asta nu putea să rămâie așa. Știa Mara că vine frumusețea și se trece, și-i venea să geamă de durere și-ar fi vrut s-o poată fermeca, pentru ca așa să rămâie pe veci înmărmurită, ca veșnic oamenii, văzând-o, să strige cuprinși de mirare: „A fost odată o Mară și aceasta e fata ei: copii că dânsa nimeni n-a mai avut!”

Și totuși voia s-o țină ascunsă și tresărea adeseori cuprinsă de gândul că are să i-o răpească cineva, s-o ieie, s-o ducă, s-o înstrăineze, s-o facă muiere.

În zadar! Nici că se putea altfel: ăsta i-e rostul în lume. Și iarăși altă groază o cuprindea, și sărea nopțile speriată din somn, ca să alerge peste Murăș și să-și aducă fata acasă.

Auzise atâte povești despre fete frumoase ademenite de călugărițe, ca să ieie vălul și să rămâie viața lor toată între zidurile ce atâtea taine ascund. Iar Persida iubea pe maica Aegidia, Persida se simțea bine în mănăstire, Persida se simțea nenorocită când venea la casa ei cea săracă.

Sărmana mamă! Cum să țină ea la casa ei asemenea fată? Cât a ținut postul Paștilor, Mara a rânduit mereu, a curățit, a văruit și răsvăruit, și-a dres casa, și-a îngrădit din nou curtea, și-a cumpărat mai întâi masă, apoi și scaune, apoi și două paturi noi, un dulap, ba până chiar și trei icoane. Îi sângera inima când i se storceau banii adunați cu multă grijă pentru aceste nimicuri, de care dânsa nu simțea nici o trebuință; dar băiatul ei se făcuse calfă și-l aștepta ca să petreacă Paștile cu sora lui și cu muma lui; își aștepta copiii, care nu mai erau săraci ca odinioară, și ținea ca Persida să se simtă bine acasă.

Sărmana mamă! Pe când ea se pregătea cu neastâmpăr să-și primească copiii, neastâmpărul vieții cuprinsese pe fiica ei.

La colț de uliță, peste drum de mănăstire, era măcelăria lui Hubăr.

Hubăroaie, o femeie scurtă și cam grasă, ședea, ca de obicei, pe un scaun din fundul măcelăriei, iară feciorul ei, Hubărnațl, tăia carnea și-o cântărea, apoi lua banii și îi dădea mumei sale, care ținea casa.

După ce cumpărătorii se răreau, Hubărnațl făcea rânduială, strângea fărâmăturile cu măturișca, apoi, dacă timpul era frumos, ieșea în fața măcelăriei, ca să vadă mai bine lumea.

Deși măcelar, Hubărnațl era, așa, la înfățișare, om plăpând, parcă mai mult fată decât fecior. Om de vreo douăzeci și unu de ani, cu mustață puțină, cu obrajii rumeni, cu șorțul curat, oarecum rușinos, el semăna mai mult a cofetar decât a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frângă gâtul unei vrăbii.

Așa și era în adevăr. Lovea cu toporul în fruntea boului și înfigea cuțitul drept în inimă fiindcă asta îi era meseria. Nu era însă în stare să rostească o vorbă aspră și se-nduioșa până la lacrimi când vedea pe mumă-sa mâhnită.

Așa și l-a crescut Hubăroaie, care atâta copil, atâta om avea în lumea aceasta.

Șvăboaică de la Buda, ea se măritase foarte tânără după Hubăr, un vienez harnic și chefliu, dar cam iute la fire, și puțin în urmă veniseră aici, unde nu aveau pe nimeni. Lucrând cu zestrea ei, Hubăr a agonisit în câțiva ani, mai ales în timpul revoluțiunii de la 1848, o frumoasă avere. Încă mai bine le-a mers apoi după revoluțiune, când Hubăr a ajuns, ca neamț din Viena, la mare cinste, și casa lor era pusă în rândul celor de frunte. Dar tocmai aceasta era nenorocirea Hubăroaiei: rămăsese la măcelărie ea singură cu calfele, iară bărbatul și-l vedea aproape numai zilele de sărbători, când poftea beamteri la masă. Astfel mângâierea ei era Națl, care a crescut

lângă mumă-sa mereu mâhnită și încă de copil simțise că nu merg lucrurile bine în casa lor.

Și dacă n-ar fi fost asta, el nici c-ar fi ajuns măcelar. Îl dăduse tatăl său la gimnaziul din Timișoara, unde patru ani de zile, cât a stat, a fost mereu între cei dintâi. Anul al cincilea, însă, după vacanța de la Paști, nu s-a mai întors, ci a rămas acasă, lângă mama lui, la măcelărie. S-a și făcut măcelar, însă firea nu i s-a înăsprit, și când ieșea cu șorțul lui curat în colțul străzii, îți venea să zici că nu e al lui șorțul, ci l-a pus numai așa, de încercare.

Ani de zile de-a rândul a stat el aici fără ca să fi văzut pe cineva la vreuna din ferestrele de peste drum. Și jos, și sus, ferestrele acelea erau date în alb, ca să nu se vadă prin ele, și nu se deschideau niciodată. Acolo dar el nu se uita, fiindcă știa că n-are ce să vadă.

Zidirea mănăstirii se sfârșea însă în fața măcelăriei, iar mai departe-nspre stânga era grădina mănăstirii, împrejmuită cu un înalt zid de piatră. Ferestrele despre grădină se deschideau, ba mai ales acum, primăvara, stăteau aproape toată ziua deschise. Națl nu vedea, ce-i drept, de la măcelărie acele ferestre, dar putea să le vadă dacă trecea spre stânga, în fața grădinii.

Într-una din zile, ferestrele fiind deschise și izbind o dată vântul în ele, una, tocmai cea de la iatacul din colț, unde stătea maica Aegidia cu Persida, s-a sfărâmat.

Națl s-a dus să vadă și a văzut — nu fărâmăturile de geam, ci o fată, care îi părea grozav de frumoasă.

Nu-i vorbă, n-avea nevoie să și fie pentru ca să-i pară frumoasă. Ceea ce se ivește la fereastra unei mănăstiri de călugărițe are totdeauna ceva tainic și plin de farmec. Acolo, chiar bătrână fiind, femeia pare tânără, chiar urâtă, pare frumoasă; iară lucrurile sunt cum ele ne par.

Din întâmplare, însă, Persida, care alergase și ea să vadă ce s-a întâmplat, era chiar mai tânără, mai frumoasă și mai plină de farmec decât cum Națl era-n stare să și-o închipuiască.

El rămase uimit, cu inima încleștată și cu ochii oarecum împăienjeniți.

Îi era parcă s-a rupt, s-a frânt, s-a surpat deodată ceva și o mare nenorocire a căzut pe capul lui.

Persida sta neajutorată în fața geamurilor sparte și nici nu-l băga-n seamă, când veni maica Aegidia, ca să vadă paguba.

Femeie mai așezată și mai cuminte, ba chiar călugăriță, maica Aegidia tresări când văzu, peste drum, pe Națl, băiatul Hubăroaiei, stând cu ochii

țintă la fereastră. Îl știa de copil mic, îl socotise totdeauna cel mai bun băiat, și mintea i se oprea în loc văzându-l atât de îndrăzneț.

— Sidi! grăi dânsa mâhnită și apucă fata de braț, ca s-o dea din vederea tânărului.

Rău a făcut, căci acum se opriră și ochii Persidei asupra tânărului cu șorț curat, cu obrajii rumeni și cu mustața mică, acum își dete și ea seama de ce stă acel tânăr acolo.

Obrajii ei se umplură de sânge, și îi era parcă o săgetase ceva prin inimă.

Atât a fost, nu mai mult, și ea nu mai putea să fie ceea ce fusese. Taine mari și nepătrunse de mintea omenească! Atât a fost numai, și gândul copilei era mereu la fereastra cea spartă, la frumusețea zilei de primăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochii uimiți și cu răsuflarea, parcă, oprită. Se temea să mai intre în casă, tremura când se apropia de fereastră, suspina greu când se uita și nu-l mai vedea acolo, și totuși nu mai avea astâmpăr, nu mai găsea loc de repaos, își făcea mereu de lucru în casă.

Nu i-a făcut și nu-i făcea, nu i-a zis și nu-i zicea nimeni nimic, nu știa nimic, nimic nu gândea și totuși, așa, ca din senin, se zbătea copila ca și când ar voi să scape, să fugă și să se ascundă în fundul lumii.

Iar două zile în urmă, când iar l-a văzut acolo peste drum, ea a rămas nemișcată și cu ochii țintă la el. Era parcă pierdută, căzută într-un fel de leșin.

Oamenii treceau de-a lungul uliței, și dacă el nu și-ar fi tras seama, ea ar fi stat mereu acolo, în fața lui. El însă iar s-a întors în fața ferestrelor care nu se deschid niciodată.

Nu se deschid, dar se pot deschide. Da! da! nu e voie, dar cu putință este!

„Dacă voiesc, pot, grăi dânsa, și puțin îmi pasă.” Ce era adică? îi face vreun rău cuiva?! păcătuia dacă deschidea fereastra?

„Ca el să știe?” grăi dânsa, apoi se duse cu pași hotărâți, deschise fereastra din fața măcelăriei și rămase dreaptă, înaltă și cu fața deschisă în ea.

Pe Națl, care stătea în ușa măcelăriei, cuprins de neastâmpăr, îl trecură fiorii.

El ridică fără de voie mâna stângă la gură și îi făcu semn să închidă fereastra, căci vedea lumea.

Îi era frică de femeia ce stătea acolo sus în fereastră. Nu era păcat, nici un rău nu i-a făcut Persida nimănui, și totuși ea se simțea umilită, nu mai putea să privească în ochii maichii Aegidiei și nu se mai ducea, nu mai voia să se ducă la fereastră.

Îi era parcă o apucase un fel de nebunie, care a trecut. Da! a fost o nemaipomenită ștrengărie, de care îi era rușine, și mult ar fi dat ca nici el să nu fi băgat de seamă când ea a deschis fereastra.

Dar, la urma urmelor, de ce a și deschis-o? Numai și numai ca să-i arate că puțin îi pasă de dânsul, că poate, dacă vrea, s-o deschidă numai ca să râdă de dânsul.

Ar fi voit să i-o scrie aceasta pe o bucată de hârtie și să-i arunce hârtia când îl va mai vedea stând ca un smintit în fața ferestrei.

Dar îi era rușine. Era nesuferită viața aici în mănăstirea aceasta, unde dânsa era atât de singură, și inima i se bătea mai iute și mai tare decât de obicei când se gândea că peste câteva zile va ieși și va sta iar acasă, cu fratele ei, cu Trică al ei, care acum nu mai era ucenic, ci calfă, un adevărat flăcău, cu care poți vorbi.

S-a și bucurat Persida de sâmbăta Floriilor, când Trică a venit s-o ia și s-o ducă acasă.

Ce om se făcuse! Era tuns abia acum și îmbrăcat în haine noi nouțe, din creștet până în călcâie toate noi. Nu-i vorbă, hainele îi erau cam largi și mânecile surtucului ajungeau până la degete, dar nimic nu era din târgul de vechituri, ca mai nainte.

Deși îmbrăcat însă în haine noi, Trică se simțea foarte strâmtorat în fața surorii sale, care era și mai mare, și mai frumoasă, și mai nu știu cum decât Milena lui Claici, cea logodită acum cu un teolog.

N-o văzuse de un an pe soră-sa și acum parcă nu îndrăznea s-o mai ia drept sora lui.

— Trică dragă! îi zise ea, întinzându-i mâna.

— Da, grăi dânsul tulburat, am venit să mergem acasă... și nu știa să-i sărute ori nu mâna, nu putea să-i zică „tu”, îi era greu să meargă, după ce ieșiră la uliță, alăturea cu dânsa, ci rămase un pas în urmă.

Erau, spre pod, două drumuri: unul la stânga, iar cellalt la dreapta. Persida știa că e mai scurt cel de la stânga, dar nu stete decât o clipă pe gânduri, apoi, fără de voie, apucă la dreapta, spre măcelărie.

O nouă ștrengărie! Tocmai în fața măcelăriei Persida trecu ulița ca să apuce colțul, și acum i se împăienjeniră ei ochii, și iar îi era ca și când un fel

de leșin ar cuprinde-o. Îi era rușine, grozav de rușine, și își vedea, parcă, obrajii roșiți de năvala sângelui.

Națl sfărâma tocmai cu barda încheietura de la un genunchi, și când Persida se ivi peste drum și apucă spre măcelărie, el rămase cuprivirea pierdută și barda îi tremura în mână. Hubăroaie se ridică din jeț și înaintă până în ușă; servitoarea, care ținea coșul ca să i se dea carnea, se uita și ea mirată, iar dincolo, peste drum, la cellalt colț, se oprise un bătrân și stătea cu gura căscată.

Persida trecea ca prin văpaie mistuitoare, iară Trică venea doi pași în urma ei domol și cu capul ridicat.

— Trică, grăi dânsa după ce trecu de măcelărie, vino mai iute, nu mă lăsa singură!

— Frumoasă e, șerpoaica! grăi Hubăroaie. A cui să fie oare? Mi-e ca și când aș mai fi văzut-o undeva.

Națl dete din umeri! El știa, ce-i drept, unde a mai văzut-o, dar nu știa a cui este.

— E de dincolo, din mănăstire, răspunse servitoarea; o vei fi văzut la fereastră.

Obrajii lui Națl, și altfel rumeni, se făcură roșii ca bujorul.

— Nu, zise Hubăroaie; ferestrele nu se deschid.

— Ai văzut? întrebă dl Bereki, bătrânul din cellalt colț, care acuma trecuse ulița și stătea în ușa măcelăriei.

— A cui e?

— Se poate să mai întrebi? e leită muma ei!

— Așa e! Da, e fata Marei, grăi Hubăroaie mai întâi mirată, apoi dezamăgită.

„Păcat”! îi venea să mai zică, dar n-a rostit vorba. Era oarecum înduioșată de gândul că e mare nenorocire să fii atât de fragedă, atât de frumoasă și să ai mamă pe Mara, precupeață și podăriță.

Cu totul altfel se înfățișau lucrurile în gândul feciorului. Era și el mai întâi mirat, în urmă însă îi venea să ridice barda și să arunce în lună cu ea, apoi să lase măcelăria în grija mumei sale, să alerge după fata Marei și să sfărâme capul celui ce ar îndrăzni să se apropie de dânsa.

N-avea nevoie, deoarece Persida nu era singură, și băiatul, care acum mergea alăturea cu dânsa, vedea foarte bine și știa, la nevoie, și el să sfărâme capete.

Un lucru era pe care nu putea Trică să-l înțeleagă: că femeile pe lângă care treceau, toate, până chiar și fetițele mici se uitau cordiș, cu coada ochiului, la sora lui și apoi își mai și întorceau capetele.

O înțelegea însă aceasta mama lui, care ardea de nerăbdare să meargă ca mâine cu fata ei la biserică, iar după-amiazăzi să dea o raită pe la Lipova, ba îi venise odată chiar gândul de a-l însoți pe Trică la Arad, ca să stea o zi, două la casa lui Claici.

De! e greu să ai fată mare, mai ales când trebuie să stai toată ziua la pod, ca să aduni creițari pentru ea. Fetele vor să fie purtate prin lume, ca oamenii să le vadă și să le ducă vestea, să umble mereu, ca să-și întâlnească norocul. Și parcă știa Mara că aici, unde a crescut și unde toată lumea o știa de mică, fata ei n-o să-și poată găsi norocul.

Dar a venit fata acasă, și acum mama nu mai știa cum să se gândească.

Lucrurile nu erau deloc cum ea și le închipuise.

Se bucura Persida c-a venit acasă și era voioasă, dar nu vedea schimbările ce se făcuseră în casă și primprejurul casei.

Degeaba au fost cheltuielile, degeaba osteneala și neliniștea, căci Persida ar fi văzut poate gardurile huluite și gunoiul prin curte, dar nu se uita nici la curtea cea curată și bine îngrădită, nici la pereții de curând văruiți. Ba după ce a intrat și a văzut lucrurile cumpărate cu atâta amar de bani numai de dragul ei, ea a strâmbat oarecum din nas, ca și când puțin i-ar fi păsut.

Mai rău a strâmbat însă când Mara i-a vorbit de biserică.

— O, Doamne, zise ea, dar ce să mai facem și la biserică?! Marei îi trecu, parcă, un sloi de gheață prin inimă. În mintea ei duminica și sărbătoarea erau zile în care omul merge la biserică. Mai ales acum, de când cu lumea nemțească, era lucru nestrămutat că coșurile se adună, piața se deșertează și dughenele se închid îndată ce clopotele sună de intrare. Iar pe când sună de a treia oară, bolnav pe moarte ar trebui să fii ca să lipsești de la biserică.

Nu-i vorbă, s-a dus și Persida; era însă oarecum dusă cu gândul și strâmtorată ca străinul între străini și tot ca niște străini se uitau și alții la dânsa, încât Marei iar îi trecea sloiul de gheață prin inimă și nu-i mai pria bucuria.

Se înșela, cu toate aceste, făcându-și gândul nesuferit, că i-au momit călugărițele fata.

Îi era frică Persidei de oameni. Vedea, ba simțea, oarecum chiar și pe nevăzute, că toți se uită cu ochii bine deschiși la dânsa, că toți o judecă, și

inima i se încleșta, ca și când tot în fața măcelăriei lui Hubăr s-ar afla. Îi era rușine ca și când toți ar putea să afle din fața ei cele petrecute, se temea de ceva neștiut și nu știa cum să calce, cum să-și țină trupul, cum să-și poarte capul și ce să facă cu mâinile ei.

S-a dus, cu toate aceste, și după-amiazăzi la Lipova, s-a dus cum merge omul osândit să-și ia pedeapsa, dar s-a dus râzând, fiindcă era crescută de maica Aegidia, care mereu îi zicea: „Să râzi când îți vine să plângi și să plângi numai când vezi pe alții plângând”.

Cu inima mereu încleștată și tremurând la fiecare răspântie unde putea să se pomenească în fața unui om pe care nu voia să-l întâlnească, ea umbla dreaptă și cu capul ridicat, gata în toată clipa de a înfrunta privirile orișicui.

Era deci obosită când s-a întors acasă. Deși atât de mult s-a temut că nu cumva să-l întâlnească, acum era mâhnită că nu l-a întâlnit, ca să treacă dreaptă, cu capul ridicat, nepăsătoare prin fața lui.

Era obosită și i se ura, nu știa ce să mai facă acasă. Erau Floriile pentru nemți; duminica viitoare urmau Paștile nemților; abia peste două săptămâni aveau să fie Paștile românești: îi era, parcă, groază când se gândea că abia joi după Paști se va întoarce iar în mănăstire. Ce să facă ea până atunci aici, unde n-avea ce să facă?

Mara vedea că fata ei n-are ce să facă și se simțea nenorocită că nu știe ce să-i facă. Se ducea cu ea la denii, o ducea și diminețile la biserică, dar degeaba i-a zis sâmbătă să meargă să vază Învierea la Lipova ori la Maria Radna, fiindcă fetei îi plăcea să stea acasă.

Și zilele erau, cu toate aceste, foarte frumoase. Murășul, crescut ca odinioară din topirea zăpezilor, era plin din mal în mal și se tăvălea alene spre șes. Pădurile nu înverziseră încă, dar pruniștile erau înfloare, iarba se încheiase, sălciile, răchitele și plopii lăsaseră mâțișori, vântul adia dinspre munți primăvăratic, răcoros.

— Să mergem să culegem viorele, grăi Trică, pe care nu-l ierta firea să piardă ziua cea frumoasă, mai ales că era lunea Paștilor nemțești.

— Dacă ții... răspunse Persida alene. Ei plecară la deal spre ruinele de la Șoimoș, locuri lor atât de bine cunoscute.

Era în adevăr frumos. Inima creștea de vederea mugurilor, care începuseră a crăpa, și sângele zvâcnea mai iute și mai tare în adierea vântului ce trecea peste flori proaspete.

— Știi ce? grăi deodată Persida. Să trecem la Lipova. Îți aduci aminte, colo, deasupra viilor, ce frumos era și câtă mulțime de viorele!

Era, nu-i vorbă, mai frumos aici; dar frumos era și acolo; pretutindenea era frumos și bine.

— Dacă vrei! răspunse dar Trică. Apoi se întoarseră la vale, trecură Murășul, fără ca să-și mai pună viața în joc și fără ca să plătească creițarii, și o luară spre Sărărie, ca să iasă deasupra Lipovei.

— Să trecem prin oraș, grăi Persida, că e mai aproape.

Nu era mai aproape, dar, la urma urmelor, și prin oraș tot acolo ieșeau.

Sărmana copilă! A trecut cu inima încleștată prin oraș și era deznădăjduită când s-a văzut la cele din urmă case. Ar fi vrut acum să spună că rău au ales drumul și să se întoarcă iar prin oraș, ca să apuce drumul pe la Sărărie. Asta însă nu mergea.

— De, zise ea după ce sosiră între vii, tot e mai frumos la Șoimoș!

— Știu eu că e mai frumos! îi răspunse Trică, pe care inima îl trăgea acolo unde a petrecut atâtea zile de copilărie.

Da! însă deasupra viilor mai erau și alții, care veniseră să caute flori și să vadă de acolo din deal Murășul și lumea cea mare și largă. Persida începu să urce mai cu virtute.

A urcat, a căutat și-a adunat flori, apoi s-a întors iar prin oraș la pod, obosită, frântă.

Hubărnațl se întorcea și el obosit, frânt de la Radna, unde e atât de frumos acum primăvara.

Dacă n-ar fi fost pe pod, el ar fi apucat fie la dreapta, fie la stânga: aici însă nu-i rămânea decât să meargă înainte, drept în flacăra cea mare ce se ivi fără de veste în calea lui. Era greu afară din cale! Cum să treacă? cum să calce? cum să-și ție mâinile? cum să se uite la ea? să-și ridice pălăria ori să facă ca și când n-ar cunoaște-o?

Persida tresări când îl zări, își îndreptă trupul și își ridică capul. Nu mai era obosită: îi venea să zboare de ușoară ce se simțea; era ca beată de gândul c-a fost și el la Radna — să caute flori de primăvară. Trecând pe lângă dânsa, el se uita zâmbind și cu fața deschisă, ca la niște vechi și buni prieteni, la Persida și la fratele ei, apoi își ridică pălăria și salută ca un băiat binecrescut, încât Persida, așa înțepată cum era, trebui și ea să dea din cap.

— Cine e acesta? o întrebă Trică cu glasul cam înfundat.

— Cine să fie? răspunse ea. Hubărnațl.

— De unde te cunoaște?

— Nu mă cunoaște, dar cunoaște pe mama! Trică se uită înapoi.

— Așa-i! zise el. Ăsta e Hubărnațl. Mara se simțise și ea foarte măgulită

când Hubărnațl a salutat-o, în două rânduri, la dus și la întors, mai altfel decât de obicei. Măgulită se simțea dar și acum, când văzu din capul podului cât de frumos a ridicat feciorul lui Hubăr pălăria în fața copiilor ei.

N-avea, cu toate aceste, cuvinte de a se bucura, fiindcă seara Persida era foarte neastâmpărată, nu-și mai putea găsi locul și a rămas în cele din urmă dusă pe gânduri.

Avea în sufletul ei ceva ce nu putea să spună nimănui, iar aceasta nu pentru că s-ar fi silit, ci pentru că nu știa nici dânsa ce are. Se temea ea însăși de sine, simțea c-o apucă din când în când o pornire năvalnică și-i vine să se ducă, ea singură nu știa unde, și să facă, ea singură nu știa ce. Mii și mii de primejdii, nenorociri peste nenorociri, zbuciumări peste zbuciumări, o viață plină de nevoi și de dureri: le presimțea, le vedea, le știa parcă pe toate cum vin.

— O, Doamne, zise ea cuprinsă de duioșie, ce bine e la mănăstire! Ce fericite sunt maicile!

Mara se cutremură în toată firea ei.

— Îți place ție fiindcă te-ai obișnuit cu maicile, răspunse ea. O să vezi, însă, că e bine și afară din mănăstire.

Mai mult n-a zis Mara, dar acuma era hotărâtă să-și ducă fata la Arad, neapărat s-o ducă și s-o ție cât de mult acolo, ca să se obișnuiască cu lumea.

Ani de tinerețe

„Iar s-a întâmplat ceva!” își zicea Gretl, slujnica Hubăroaiei. Stăpânul ei nu plecase, ca de obicei, îndată după masă, ci stătea de vorbă cu stăpâna, și stătea cam de mult, ceea ce nu era a bine.

A intrat de câteva ori în casă pentru ca să ridice masa și i-a găsit mereu la fel, el cu pipa în gură la un colț de masă, iară ea în celalalt colț.

Deși împlinise patruzeci și șase de ani și era om cu multă chibzuială, Hubăr nu părea deloc a om care poate să-i fie tată lui Națl. Lasă că era om bălan, cam slab și cu obrajii roșii, după înfățișare prea tânăr, dar era în tot felul lui de a fi ceva ușuratic, aproape ștrengăresc. Gura îi era croită pe râs, ochii îi jucau mereu în cap, și lucruri pentru alții mari îi păreau adeseori nimicuri. Deși ținea mult să aibă prietenie cu popa, cu beamterii și cu ofițerii, se pomenea adeseori la chefuri și cu oameni mai fără trecere, până chiar cu calfele lui, un lucru pe care fecioru-său n-ar fi fost în stare să îl

facă. Și mai ales asta l-a făcut să nu prea aibă trai cu nevastă-sa, care era așezată, cam țâfnoasă și neîngăduitoare.

Nu-i vorbă, certuri nu prea erau între dânșii, fiindcă el râdea și făcea glume când ea îl mustra. Ea se necăjea, se înțelege, cu atât mai rău, se ințețea și de obicei începea în cele din urmă să plângă. Cu asta se sfârșea apoi vorba, deoarece el se ducea și o mângâia, îi zicea să nu fie proastă, căci tot n-are nimeni nevastă ca dânsul, și toate erau bune deocamdată. Rar se întâmpla ca el, pierzându-și sărita, să spargă ceva ori să o lovească. Nici atunci nu era însă ceartă, fiindcă îl mângâia și îl împăca dânsa pe el.

Niciodată el nu putea să plece de acasă mai nainte de a se fi ales lucrurile într-un fel ori într-altul. Nu putea să-și petreacă în tihnă și știa că va trebui să se întoarcă înainte de vreme.

De asta dată el tot râdea, iar nevastă-sa n-ajunsese încă să plângă, deși tare îi venea s-o facă.

Avea două mari supărări deodată. Ziua trecută, în duminica Floriilor, maica Aegidia, chiar maica Aegidia însăși, a oprit-o, când a ieșit din biserică, și i-a spus — ce rușine! — că Națl stă gură-cască pe la ferestre, ca să dea ochi cu fata Marei.

Atât îi părea de mare lucrul acesta, încât n-a îndrăznit să-i vorbească despre el lui Hubăr, care ținea foarte mult la mănăstire și la maica Aegidia îndeosebi. A stat însă toată după-amiază ziua ea singură închisă în casă și s-a gândit cum și în ce fel să facă băiatului mustrări.

Spre marea ei mirare, spre îngrozirea din ce în ce mai mare a ei însă, băiatul nu s-a întors nici în amurg, nici seara, nici noaptea, ci abia în zorile zilei următoare.

A stat, a așteptat, s-a frământat, s-a gândit și răzgândit și a plâns, cum plâng mumele când își văd copiii porniți pe căi greșite și nu știu cum să-i oprească și să-i întoarcă.

Iară bărbatul ei, tatăl băiatului, om în toată firea, râdea, ba zicea că-i pare bine c-a început și băiatul lui să fie om ca toți oamenii.

Mai putea biata femeie să se stăpânească și să nu i-o spună și cealaltă?

I-a spus-o chiar cu îndărătnicie, ca să-i arate că o să-i treacă și lui pofta de râs.

I-a și trecut. Ce-i drept, păcatul că feciorul lui a căscat gura la ferestre nu-l prea scotea din ale lui. Fetele sunt fete, așa zicea el, ca băieții să alerge după ele. Dar fata era a Marei! Puțin îi pasă! Nu era, la urma urmelor, decât o nebunie de tinerețe la mijloc. Asta vine și trece tot cum a venit, fără ca să

știi când și de ce. Un lucru nu putea să-i treacă lui prin gând: că băiatul lui ar putea vreodată să nu fie om cuminte.

Era însă nevoit să se gândească la casa lui, și asta îl făcea totdeauna posomorât.

Se simțea foarte tihnit și ferit de griji de când lăsase pe feciorul său la măcelărie. Încă tot el însuși era patronul, iar Națl era trecut în breaslă numai în rândul calfelor, și mult ar fi dat să scape de orice grijă lăsându-și feciorul patron la măcelărie.

Asta nu era însă deocamdată cu putință. Deoarece la Lipova erau numai doi măcelari, ei au intrat în breasla cojocarilor, care tăiau și ei primăvara miei, toamna berbeci și iarna, pe ici, pe colo, câte un porc. Iar după rânduiala breslei nu putea să intre în rândul patronilor decât acela care și-a făcut anii de ucenicie, a lucrat un an la patronul care l-a scos calfă și a mai făcut și doi ani de călătorie. Națl făcuse anii de ucenicie și era de doi ani calfă; îi mai lipseau dar cei doi ani de călătorie.

Nu-i vorbă, dacă starostele ar fi fost om de înțelegere, lucrurile mai ales pentru Hubăr s-ar fi putut pune la cale și fără de acești ani; Bocioacă era însă foarte mândru de starostia lui și nu s-ar fi învoit odată cu capul ca cojocarii să fie mai prejos de măcelari și ca de dragul unui măcelar să se nesocotească rânduiala breslei, pe care toți cojocarii o păzeau cu sfințenie. Apoi nu era nici Hubăr omul care e în stare să se căciulească în fața lui Bocioacă.

Dar nici nu-i strica băiatului să mai umble prin lume, să vadă, să învețe și să se deprindă a fi om de capul lui. Era și pentru Hubăr, dar mai ales pentru Hubăroaie foarte greu lucru să se lipsească de feciorul lor; nu le rămânea însă decât s-o mai facă și asta.

Îndeosebi Hubăroaie se mai și bucura. Aveau prieteni la Arad, la Timișoara și la Lugoj; aveau rude — dânsa la Buda și Pojon, iar bărbatul ei la Viena: orișiunde se ducea, băiatul găsea casă primitoare, ba chiar și mireasă potrivită cu starea lui.

De astă dată lucrurile s-au sfârșit cu bine, fiindcă una voiau amândoi.

Iară Națl era om tânăr și nimic nu e în tinerețe mai ademenitor și mai plin de farmec decât gândul de a trece așa — tu de capul tău - prin lume. Abia acum se simțea calfă adevărată, și nu-l mai ținea locul până după Paștile românești, ca să-și ia condica de călătorie de la Bocioacă și să plece cu ea în raniță.

Joi după Paști, Bocioacă puse pecetea breslei pe condică, apoi se îndreptă, înalt și subțire cum era, și grăi sărbătorește:

— Iată, băiete! cartea drepturilor tale, să nu uiți niciodată că trebuie să păzești cinstea breslei. Să fii harnic și ascultător, cinstit și vrednic de încredere; să nu pierzi timpul hoinărind degeaba, căci în breasla noastră se primesc numai oameni cumsecade. Dumnezeu să te ajute!

Așa trebuia să vorbească starostele; așa i s-a vorbit lui când și-a luat condica de călătorie; așa le vorbea și el tuturor celor ce luau condica de la dânsul.

Hubăr era cu toate aceste foarte supărat că un om ca Bocioacă îndrăznește să-i vorbească astfel lui Națl, iar Națl stă umilit în fațalui, ba parcă ar voi să-i mai și mulțumească pentru sfaturile binevoitoare, ca și când ar fi avut nevoie de ele.

Dar au trecut și prin asta, și Națl, plecând ziua următoare la Arad, se uita la trecători parcă a lui ar fi fost lumea cea mare în care se ducea.

Rămăsese vorba să se oprească deocamdată, pe timp de vreo două luni, aci mai prin apropiere, la Arad, ca să se deprindă cu străinătatea.

Bani aveau destui. Adunase el, căpătase de la tatăl său și-i mai dăduse, așa, prin ascuns, și mumă-sa. Ar fi putut să tragă la orișicare hotel și să trăiască boierește.

Nu de asta îi era însă lui. Calfă de măcelar, el se simțea mândru că poate să tragă la conacul breslei, al breslei adevărate, în care sunt numai măcelari, iar nu o amestecătură de fel de fel de oameni.

La conac a găsit alte trei calfe, un neamț de la Timișoara, un ungur de la Dobrițin și un slovac de la Bichiș, iar calfele din aceeași breaslă, orișiunde s-ar întâlni, sunt prieteni.

Prietenii se bucură, când se întâlnesc, că pot să stea de vorbă și să se cinstească, iar Națl era și după fire, și după înfățișare, foarte bun de cinste.

Se cinsteau dar prietenii, vorbind, ca oamenii plecați în lume, despre cele de acasă și ținând fiecare să arate deslușit că nu e nicăieri atât de frumos și de bine ca „la noi”.

Într-un târziu Națl, care nu băuse mult, dar destul pentru dânsul, își rezemă capul pe cot, stete câtva timp gânditor, în vreme ce prietenii lui vorbeau înainte, apoi ochii i se umplură de lacrimi.

— Ce e, măi? întrebă ungurul.

— Nu știți voi! răspunse el înduioșat. Degeaba v-aș spune, că nu puteți să mă înțelegeți. Dar nu pot nici eu să vă spun. Ar trebui să cunoașteți pe

mama, ar trebui să știți ce fel e mama, și nici atunci num-ați înțelege deplin. Zicea că se bucură când am plecat, dar eu știu că ea plânge acum și are să plângă mereu, grăi el și plânsul îi înecă glasul.

— Așa e, zise neamțul mișcat, e greu lucru să te desparți de mama ta.

— Mai ales când ai și tată ca mine: un om fără de inimă! adăugă Națl, oarecum fără de voie.

— Asta trece! grăi slovacul.

— Ce să zic eu, întâmpină ungurul, care mi-am lăsat acasă drăguța, un boboc de te cuprinde amețeala când îl vezi!

Națl își ridică capul și se uită drept în fața ungurului. Îi venea să apuce carafa și să-l lovească în cap cu ea. De ce trebuia să i-o aducă aminte și pe asta?!

— Eu, zise el vorbind rar, nu am drăguță, dar fete sunt și pe la noi. Ar trebui să vezi cu ochii tăi ca să știi ce va să zică fată. Ai înțeles? Sunt și la noi fete! strigă, apoi apucă carafa și o izbi pe pământ de se făcu miș-fărâmiș.

Era foarte îndârjit feciorul Hubăroaiei. Ce-ar fi fost dac-ar fi știut că pe același drum și în același ceas venise la Arad și Mara cu copiii ei? Deosebirea era numai că Mara n-a tras la conacul măcelarilor, ci la casa lui Claici, unde a fost foarte bine primită.

Avea Mara gândul ei de mamă cu fată mare. La călugărițe n-ar mai fi vrut s-o trimită pe Persida; acasă nu putea s-o ție; mare lucru ar fi fost dacă ar fi putut s-o lase în casa lui Claici
— așa, cu plată mai puțină.

Milena era logodită cu un bogoslov. Persida era fată și ea, chiar mai frumoasă și mai deșteaptă decât Milena, ba putea să aibă, la nevoie, și zestre mai mare.

Nu știe nimeni cum îi vine norocul! Nevasta lui Claici n-avea nici un gând, dar i-a venit unul. La Sân-Miclăuș, aci peste Murăș, era un loc de popă, și Munteanu, logodnicul Milenei, făcuse tot ceea ce trebuia să facă pentru ca să-l primească. Încă acum dar, până la Rusalii, trebuia să se facă nunta. Milena și sora ei, Anca, lucrau pe capete, ca să fie cât mai curând gata cu ale zestrei, iară Persida era o adevărată măiastră când punea mâna pe foarfece și pe ac.

Mare lucru ar fi fost dacă ea ar fi rămas până la nuntă, ca să le fie fetelor într-ajutor?

— Vai de mine! nu se poate, grăi Mara. Trebuie să se întoarcă la școală.

Tot așa zicea și Persida. Nu era însă chip să plece când fetele stăruiau atât de mult să rămâie, ba muma lor mai scăpase și vorba că o să-i fie Persidei recunoscătoare.

Mara s-a întros dar singură la Radna, ducând, se înțelege, cu dânsa și o frumoasă scrisoare pentru maica Aegidia.

Acum nu se mai plângea Persida că n-are ce face. Lasă că fetele nu mai știau unde să-și pună capul, dară Claici avea patru ucenici și șapte calfe, dintre care numai două erau oameni de casă. Seca Lena nu ținea, cu toate aceste, slujnică, ci se ajuta cu ucenicii și cu fetele ei. Era minunat la casa lui Claici, și Persida, care atâta timp fusese mâna dreaptă a econoamei de la Lipova, ar fi voit să se despartă în mai multe, ca să fie pretutindenea, să pună lucrurile la cale, să facă rânduială, să le ție toate curate ca la mănăstire.

Un singur lucru nu-i plăcea Persidei: că trebuia să șadă la masă cu calfele, care se uitau la ea cu coada ochiului. Acesta era însă obiceiul casei, și nici că i-ar fi putut trece cuiva prin minte că s-ar putea și altfel. Ar fi plecat calfele toate dacă stăpânul nu le-ar fi făcut cinstea de a le pune la masa lui.

Le era cu toate aceste oarecum greu să vie la masă, și Bodroganu, cel mai sfătos dintre dânșii, mai nainte de a veni, se spălă pe mâini, apoi se mai și pieptănă și puse alt surtuc. Ceilalți făcură și ei ca dânsul, încât era ca în zi de sărbătoare la masa lui Claici, și așa a și rămas de aici înainte.

Singur Trică n-a intrat în acest obicei nou. El înțelegea prea bine de ce se spelcuiesc ceilalți și era mândru de soră-sa. N-avea însă nevoie să facă tot ca dânșii, fiindcă și fără de asta tot frate îi rămânea Persidei.

Duminică s-a spelcuit însă și el. Știa că are să vie Munteanu cu vreunul din prietenii lui să ducă fetele la biserică și n-ar fi lăsat odată cu capul pe soră-sa să meargă singură cu dânșii.

De! La biserică oamenii se duc să se închine, dar, aflându-se odată la un loc, ei se văd, se întâlnesc și stau de vorbă. Trică știa că fetele lui Claici nu se întorc niciodată singure de la biserică, și ținea să fie și el în ceata celor ce le petrec acasă.

Doamne! ce mângâiată s-ar fi simțit Mara dac-ar fi putut să vadă pe fata ei așa înconjurată de bogoslovi, care nici nu îndrăzneau, parcă, să se apropie de dânsa și rosteau vorbele numai cu jumătate de gură când îi vorbeau. Trică fierbea cu toate aceste în el: prea îi păreau îndrăzneți, pe când ea mergea rușinoasă alăturea cu fratele ei.

Hubărnaţl ar fi fost şi el, dacă ar fi văzut-o acum, de părerea lui Trică. El însă era dus la altă biserică şi nu ştia că n-ar fi avut decât să se uite bine împrejurul său pentru ca să vadă ceea ce-i dorea inima.

Fetele lui Claici, deşi sârboaice, umblau mai bucuros la biserica românească decât la cea sârbească, unde nu erau bogoslovi, şi bogoslovii cântau foarte frumos. Iară biserica românească, totodată şi catedrală episcopească, se afla tocmai afară din oraş, pe ţărmul Murăşului. Trebuiau deci să treacă prin piaţa cea mare a oraşului când se întorceau de la biserică, şi chiar şi numai atât ar fi fost destul pentru ca să facă drumul cel lung până la biserica românească.

Aici, în piaţă, e mănăstirea minoriţilor, cu o biserică frumoasă şi mare, singura biserică catolică în tot oraşul. Pe la douăsprezece, când lumea iese de la biserică, e o adevărată frumuseţe pe piaţă, unde e adunat întregul oraş: să stai şi să priveşti cum ies oamenii din biserică, şi ştii că e zi de sărbătoare.

S-au oprit fetele şi acum, ca de obicei, şi Persida se simţea ca la Radna, unde atât de adeseori văzuse lumea îndesuindu-se la ieşirea bisericii.

— Uite! iată şi Hubărnaţl! strigă Trică, cum strigi aşa, când vezi pe cineva la care nu te aşteptaseşi.

Persida tresări şi începu să tremure din picioare. Cine era acest Hubărnaţl? Un om pe care-l văzuse, aşa în treacăt şi pe furiş, de trei ori în viaţa ei. Acum însă, aici, în mijlocul unei lumi de oameni pe care nu-i mai văzuse, el îi părea un vechi şi bunprieten. Îi venea să plângă când vedea că el se duce, se depărtează, se pierde din vederea ei, şi ar fi voit să-l cheme înapoi, să trimită pe Trică după dânsul.

N-a făcut nici una, nici alta, dar ochii ei erau furaţi, duşi, pierduţi în urma lui, şi Trică, văzând ochii aceştia, se-nduioşă de-şi simţi ochii muiaţi în lacrimi.

— Mă duc, zise el grăbit, să-i spun că suntem aici!

— Vai de mine! Ai înnebunit? răspunse ea. Ce avem noi cu el? Doamne! Dacă i-ar fi păsut lui de dânsa, ar fi simţit că ea îl vede şi s-ar fi uitat înapoi şi ar fi salutat, ca atunci pe pod, atât de cuviincios şi cu faţa atât de deschisă şi de veselă.

— Cine e acela? întrebă Milena.

— Un măcelar de la Lipova, răspunse Persida cam peste umăr, feciorul unui prieten al mamei. Noi nici nu-l cunoaştem decât din vedere!

Ce-i păsa ei de el?! căile lor erau atât de deosebite! Așa era în gândul, dar nu totodată și-n inima ei.

Omul acela o prinsese în o clipă de slăbiciune; el știa ceva ce singur el știa, singur el putea să știe: ea se rușina de câte ori se gândeala el. Îi erau nesuferiți oamenii ce o însoțeau: ar fi voit ca lumea să o lase în pace, să rămâie ea singură: n-avea dânsa nimic cu alții!

Aveau însă alții cu dânsa, și casa lui Claici era mereu plină de prieteni de ai lui Munteanu, ceea ce nu supăra nici pe seca Lena, nici pe Mara, care țineau mult la bogoslovi.

Vorba era de nuntă, de veselie, de zile fericite, și serile fetele învățau cu tinerii să joace, spre marea supărare a lui Trică, care era și el nevoit să ia parte la petrecere.

Părintele episcop hotărâse că în ziua de Rusalii îl va hirotoni pe Munteanu de diacon; cununia dar trebuia să se facă neapărat duminică înainte de Rusalii.

Anca și Persida erau surori de mireasă, și seca Lena le făcuse haine la fel.

Frați de mire erau unu Codreanu, cel mai curățel dintre prietenii lui Munteanu, iar cellalt, o, Doamne! chiar Trică. El nu voia, dar așa dorea Milena, așa seca Lena, așa poruncea Persida, iar Mara, când a aflat-o aceasta, a dat din toată sărăcia ei să-și cumpere un rând de haine negre și o pereche de mănuși în fața gușei de porumbel.

Când s-a văzut sărmanul de băiat, gătit astfel, îi venea să se ascundă, ca nimeni să nu-l vadă, și a început să râdă ca un nebun.

Mara a început și ea, dar nu să râdă, ci să plângă ca o nebună. Cum, Doamne, să nu plângă, când își vedea copiii mari, atât de frumoși, atât de spelcuiți, atât de cumsecade, și Bârzovanu, fie iertat, era în pământ și nu putea să-i vadă și el, căci și ai lui erau.

— Săracul! zise ea ștergându-și lăcrimile, mult a fost bun și vrednic! Azi nu mai trăiesc oameni ca dânsul. Nu era lumea asta pentru el!

Cum ar fi putut Persida ea singură să rămâie tot cu gândul ei cel vechi, când Bârzovanu îi fusese tată, Mara îi era mamă, Trică îi era frate și toți ceilalți umblau în voile ei?

Inima tânără e făcută să stea deschisă, și tânără era și inima Persidei. Da! așa râzând din gură și din ochi, așa îndrăzneață ca un copil răsfățat n-a mai văzut-o pe ea decât un singur om, Națl, atunci când stătea în fața ferestrei deschise.

Cum n-ar fi alergat el la biserica de pe țărmul Murășului, dacă ar fi știut că iar putea s-o vadă tot ca atunci?

El însă n-avea de unde s-o știe aceasta. Abia după biserică, în piața cea mare, când nuntașii, un lung șir de trăsuri, se întorceau la casa miresei, s-a oprit și el, cum toți se opriseră, și a văzut mai întâi pe Trică, apoi pe Mara, nu însă și pe Persida, care trecuse înainte.

— Vă rog, întrebă el pe un domn ce se afla în apropiere, cine se mărită aici?

Ăla dete din umeri.

— Vă rog, întrebă el pe altul, unde se duc nuntașii? Și ăsta dete din umeri. El nu mai întrebă pe nimeni, ci porni dus și ca ieșit din fire în urma trăsurilor. Acolo unde se duceau trăsurile, acolo le afla și le vedea el toate.

Le-a și aflat, căci nuntașii se dăduseră toți din trăsuri pe când el a sosit, trăsurile erau ieșite în uliță unde stăteau ca să mai răsufle caii și în poarta deschisă se înghesuia o lume de oameni, care le știau toate.

Era nuntă de vară la casa lui Claici. În curtea cea largă era un mare cort de verdeață, acoperit cu frunziș de stejar, împodobit la intrare cu ghirlande de flori.

Casa se întindea la stânga până în uliță. În cort, prin curte și în fața casei nuntașii roiau în voie bună, dar încă nu veseli.

Unii se așezau pe la mesele întinse în cort, spre fund, la dreapta și la stânga; alții stăteau de vorbă în locul larg ce rămăsese la mijloc, între mese; cei mai mulți, însă, tineretul, se aflau în fața cortului, unde cânta muzica încă tot obișnuitul marș de nuntă.

Aici era și Trică, tot lung și deșirat, dar mai altfel decât atunci, cu mâinile, parcă, mai lungi și împiedicându-se mereu când de unul, când de altul.

Mara era și dânsa la masa din fund, dar pe Persida n-o vedea nicăieri.

Și totuși ar fi putut să fie! El știa acum că fata lui Claici e cea care s-a măritat, că Trică e calfă și a fost și ucenic la Claici; era însă lucru firesc ca Persida să nu fi venit și ea la nuntă, fiindcă se afla la mănăstire.

Ar fi putut, cu toate aceste, să fie și ea aici. El însă nu mai putea să aștepte. Stăpâna sa îl aștepta cu masa. Ce păcat! Trebuia neapărat să se ducă.

Dar ea putea să fie aici. Nu! Era peste putință: el trebuia să meargă la masă. Aha! Ochii tuturora se îndreptează spre casă. Vine mireasa cu mirele, iar după dânșii...

El se dete la o parte, ca să nu fie văzut. Nu-i ședea bine să stea așa, gură-cască, în poarta unei case străine.

„Hm!” făcu el cu fața deschisă. Nu era tot cum o știa el, mândră și oarecum încruntată, dar era drăgălașă, rușinoasă, neajutorată, nu știa cum să-l ție de braț pe tânărul acela — cine-o fi.

Era de toată frumusețea, dar puțin a fost, căci ea s-a pierdut peste puțin în fundul cortului.

Națl se întoarse și, grăbit și în silă, se urcă într-una din trăsurile acum slobode și apoi, iute! ca stăpâna să nu se supere.

După-masă? Da! fără îndoială! Ar fi voit s-o vadă mai bine. Dar adică de ce? Ce folos? Nu! el nu putea să stea în poartă.

Dar nici acasă nu putea să stea. A ieșit, ca de obicei, la plimbare. Ce ar fi fost dacă trecea, ca din întâmplare, pe acolo? Asta da! Vai ce gălăgie, ce amestec, ce neastâmpăr: era parcă se înzeciseră oamenii. Unii jucau în curte, alții în cort, pretutindenea era plin, și el nu vedea nimic.

Trecu și se întoarse peste câtva timp și iar trecu și iar se întoarse.

Nu mai putea! Îi era parcă mumă-sa stă de pândă colo, la răspântie, și-l vede și se mâhnește. Ba Persida îl vedea, parcă, și ea cum umblă s-o vadă pe furiș, și râdea de prostia lui.

El plecă hotărât și iute, dar cu pas din ce în ce mai rărit, apoi de la colț se întoarse: acum încă, cea din urmă dată.

Muzica nu mai cânta; jocul încetase; bătrânii se ospătau pe la mese, iar tinerimea era răsfirată prin curte, cavalerii ștergându-și frunțile cu batistele, iar damele făcându-și vânt fiecare cu ceea ce avea la îndemână.

Persida se plimba și ea printre ceilalți, tot cu acel tânăr, dar acum știa cum să-l ție de braț și era voioasă și îndrăzneață.

Hubărnațl simți în el ceva ce-l apucă și-l ia și-l învârte, își potrivi surtucul pe trup, își răsuci o dată mustața, apoi, fără ca să mai ți eseama de mumă-sa, trecu prin mulțimea adunată în poartă și înaintă râzând spre Persida.

Persida, când dete cu ochii de el, se făcu dreaptă ca lumânarea. Îi venea ca ieșit din pământ și îi părea, cu toate aceste, lucru foarte firesc ca el să vie și să se apropie așa râzând prietenește, ca atunci pe pod.

Aceste erau din altă lume, ca dintr-aiurea, unde toate sunt de sine înțelese.

— Așa-i că te miri? zise el fără ca să-și mai ridice pălăria. Am văzut, când vă întorceați de la biserică, pe fratele și pe muma d-tale și am dat cu

socoteală că trebuie să fii și d-ta aici. Ne cunoaștem, adause apoi întorcându-se spre Codreanu, care era cam mirat, de acasă.

— O! grăi Persida dezmeticindu-se, eu te-am văzut pe d-ta demult, odată, când ieșeai din biserică, dar nu te-ai uitat la noi și nu ne-ai văzut.

— Păcatele mele! zise el. Îmi pare foarte rău! Carevasăzică, nu acum ai venit!

— Sunt de la Paști aici și am să stau până la toamnă.

— Cum? Nu te mai întorci la mănăstire?

— N-o lăsăm! grăi Codreanu, ca să zică și el ceva.

Natl nu putea să-și dea seama dacă rău ori bine îi pare. Acum, în pripă, simțea numai că îl zguduie ceva și se află în mare strâmtorare.

Trică, deprins a fi cu ochii mereu la sora lui, era foarte voios și a alergat, când l-a zărit pe Națl, la mumă-sa cu vorbele:

— Maică! uite și Hubărnațl! a venit și el! Și Mara era foarte voioasă, dar nu înțelegea, adică parcă înțelegea, dar nu voia să știe, cum a venit Hubărnațl aici și cum s-a pomenit el vorbind, așa din senin, cu fata ei. Carevasăzică, ei se cunoșteau, așa, fără de știrea ei, prin dosul ei.

— Sărac de sufletul meu! grăi dânsa; se ridică înaltă, spătoasă și greoaie, cum era, și se uită acolo cum se uită cloșca la pui când simte că nu li-e a bine.

Iară Mara era dintre oamenii care nu vorbesc numai cu gura, ci și cu ochii și cu sprâncenele, și cu crețele de pe frunte, și cu mâinile descleștate; ochii tuturora se cârniră după ai ei, și Națl era ca strivit de multele priviri, care îl întrebau: „Cum ai cutezat tu să vii nepoftitde nimeni aici?”

Acum, acum iar îl vedea mumă-sa? Era o nemaipomenită obrăznicie; a vorbit prostii de necrezut. Ce caută el aici? Ce vrea? Ce l-a adus? O să mai vie și mâine? și poimâine?

El se îndreptă și înfruntă privirile ațintite spre el, apoi se duse drept spre Mara, care era închisă în dosul mesei.

Ajuns în fața ei, el ridică zâmbind pălăria.

— Am văzut, zise, trecând din întâmplare pe aici, pe domnișoara, fiica d-voastră, și am dat cu socoteală că sunteți și d-voastră aici. Aș avea să vă fac o rugăminte.

Mara se însenină.

— Așaa! zise ea. Era lucru firesc! Cum să nu cunoască feciorul lui Hubăr pe fata ei?

— D-sa, urmă, îndreptându-se spre nunul care ședea al treilea de la dânsa, e feciorul unui bun prieten al nostru.

Nunul dete din cap, iară Națl se închină, apoi se întoarse spre Mara.

— Mama, grăi dânsul, era să vie săptămâna viitoare aici, fiindcă rămăsese ca după Rusalii să plec la Buda. Vă rog să-i spuneți, dacă vă întoarceți, să nu mai vie, căci eu plec mâine. Îi scriu și eu, dar prinde mai bine dacă i-o mai spune și cineva cu grai viu. Să-i spuneți, vă rog, că m-ați văzut și sunt bine, dar n-am mai putut aștepta!

— Bine, bine! răspunse Mara, o să-i spun. Păcat! o să-i pară foarte rău! Hei! urmă ea peste puțin, greu se desparte mama de copilul ei, mai ales când unul singur are!

— Vă mulțumesc! grăi dânsul încet. Apoi strânse mâna Marei, se închină și se întoarse iar cu capul ridicat și cu fața deschisă la Persida, care vorbea cu Codreanu parcă puțin îi pasă.

— Domnișoară, grăi el întinzându-i mâna, rămas bun! Eu mă duc mâine mai departe.

Ea își lăsă mâna moartă în a lui.

— Unde?

— Mai întâi la Buda, apoi la Pojon, la Viena și Dumnezeu mai știe unde. Doi ani fără cinci săptămâni am să tot umblu.

Ea dete din cap. Ce putea să-i răspundă? Păcat numai c-a venit acum aici!

Nici măcar în ochii lui nu s-a uitat, nici în urma lui n-a privit. Și el s-a dus fără ca să se uite-napoi. Ce aveau, la urma urmelor, ei doi unul cu altul?

Ispita

Norocul nu umblă târâș, ci zboară pe aripi iuți și-ți iese, când îi vine rândul, fără de veste-n cale: degeaba îl cauți când nu-l găsești; degeaba fugi când el aleargă după tine; norocul tău e numai al tău, și chiar dacă nu l-ai cunoaște tu pe el, te cunoaște el pe tine și nu te părăsește.

Te miri însă de unde iese, și de aceea stai mereu gata, ca să-l apuci precum rândunica prinde musca din zbor.

„De!... de!... zicea și Mara în gândul ei, când vedea pe Codreanu învârtindu-se mereu împrejurul Persidei. Mai știi?! Fata e fată; iar feciorul e curățel și deștept, fiu de popă, nepot de protopop și peste câteva luni de zile bun de popie.”

Nu mai era Mara podăriță, nici precupeață, nici mai ales văduvă rămasă cu doi copii săraci: gătită de nuntă, ea se ținea drept, vorbea rar și chibzuit, ba, pentru ca lumea să afle, mai scăpa și câte-o vorbă despre supărările pe care ți le fac datornicii.

Cam la fel era și gândul celorlalți. Oamenii văd și dau cu socoteală și înțeleg și-și fac în cele din urmă părerea, care le ține loc de adevăr neîndoios: era lucru hotărât că Persida și Codreanu se potrivesc ca făcuți anume unul pentru altul.

Cu cine adică să se fi potrivit Persida dacă nu cu Codreanu? Deoarece parohiile nu sunt la fel, bogoslovii erau și ei fel de fel de oameni. Cei mai mulți erau foști cântăreți de strană, care veniseră la preparandie ca să se facă dascăli. Din preparandie au intrat apoi în școala teologică. Alții se făcuseră dascăli, se însuraseră și veniseră acum cu neveste cu tot la Arad, ca să se pregătească din ale socrilor pentru preoție. Puțini numai trecuseră și câteva clase gimnaziale și abia câte unul, doi de curs. Viitorii protopopi aveau toate cele opt clase. Pentru toți însă lucrul de căpetenie era să scape de cătănie, care pe timpul acela ținea doisprezece ani.

Nu-i vorbă, puteai să te răscumperi ori să-ți plătești vreun obșitar ca să-ți ție locul: aceasta însă numai oamenii bogați puteau s-o facă; cei mai săraci ieșeau mai bine cu socoteala dacă intrau în școala de teologie.

Pe Codreanu vârsta de douăzeci de ani îl apucase în clasa a șasea; nu i-a rămas dar decât să intre numai cu șase clase în rândul bogoslovilor scutiți de cătănie.

Deși nu era însă între cei dintâi, el se ținea în rândul lor, căci nu degeaba era nepot de protopop. Lasă că era băiat țanțoș și bun de petreceri, dar îi dădea mâna să fie. Apoi nici nu-și bătea capul cu viitorul.

Oamenii sunt precum i-a lăsat Dumnezeu: fiindcă popa e sufletul și cârma și cinstea satului, ei țin să aibă popă dintr-ai lor.

E dar lucru de sine înțeles că, murind un popă, fie feciorul, fie ginerele, fie vreun nepot îi ia locul.

Și cine oare ar fi putut să știe mai bine decât protopopul unde a murit popa și n-a lăsat fecior, ci fată, și frumoasă, și cu zestre bună?

Doi ani de-a rândul Codreanu petrecuse vacanțele și sărbătorile la Buteni, unde citea „Apostolul” și cânta în strană, ca poporenii să-l cunoască, și stătea în gazdă la preoteasa, unde se simțea foarte bine.

Asta se știa, dar omul chibzuiește și Dumnezeu potrivește, și n-aveai ce să-i faci lui Codreanu dacă se simțea mai bine aproape de Persida decât

departe de dânsa.

Ciudat lucru! Persida, fată tânără și intrată de curând în lume, se uita la el cu un fel de sfială și se simțea foarte măgulită când el se apropia de dânsa și îi vorbea. Deși dânsul era numai de douăzeci și trei de ani, ea îl socotea om deplin, foarte așezat, foarte cuminte, foarte învățat și-l punea sus de tot în gândul ei, încât ar fi fost în stare să-i sărute mâna.

Codreanu o vedea aceasta, se simțea și el măgulit și înălțat în gândul lui, se apropia cu toate aceste numai cu un fel de frică de dânsa. O vedea așa înaltă, trupeșă, frumoasă și deșteaptă, se mira adeseori cât de bine știe dânsa să judece pe alții și nu se mai îndoia că-l va judeca și pe el mai curând ori mai târziu cu totul altfel. Era însă oarecum legat de dânsa. Trei săptămâni de zile, în timpul pregătirilor de nuntă, ei s-au văzut în toate serile, și lumea îi lua totdeauna pereche, parcă fără de dânșii lucrurile nici n-ar fi putut să meargă bine. Iar acum, în timpul nunții, tocmai fiindcă era lume multă, ei au stat foarte adeseori singuri, nebăgați în seamă de ceilalți și oamenii tineri, fecior și fată, nu știu niciodată unde vor ajunge cu vorba când se află singuri.

Târziu, pe la miezul nopții liniștite, senine și răcoroase, ei ședeau pe o laiță din grădina de flori ce se întindea în fața casei, dincolo de cortul de verdeață. Jocul încetase deocamdată, jucătorii se răcoreau plimbându-se prin curte, muzicanții odihneau, iar în cort era o zgomotoasă și veselă învălmășeală.

Persidei îi venea să plângă. De când se înserase, el o necăjea mereu cu Națl. Iar el o necăjea fiindcă era un farmec nespus în necazul ei. Cu toate aceste, dânsa nu se putea stăpâni, căuta dinadins să fie cât mai des singură cu dânsul: era cuprinsă de un fel de beție, i se răscolise, parcă, toată firea și ar fi voit ca așa să și rămâie.

— Eu am văzut, zise el râzând, că schimbai fețe, că glasul îți era înecat și tremura, că nu mai știai ce să faci și ce să zici.

— Doamne! răspunse ea, m-am speriat. Cum să nu mă sperii, când mă pomenesc deodată că un om cu care n-am mai vorbit în viața mea vine la mine și-mi vorbește ca și când am fi copilărit împreună?

Lui Codreanu lucrul acesta îi părea peste putință.

— Eu nu cred că n-ați mai vorbit, zise el.

— Eu ce să-ți fac dacă nu mă crezi?! răspunse ea dând din umăr. Și iar se vedea stând în fereastra deschisă, uitându-se îndrăzneață și ca un copil

răsfățat la Națl. Asta însă nimănui în lumea aceasta n-ar fi fost în stare să i-o spună.

El apucă amândouă mâinile ei și se simți cuprins de un fel de îndărătnicie. Erau, parcă, de lemn, mâinile acelea, carne moale și rece, buștean fără de viață, încât ar fi voit s-o zguduie strângând-o de mâini.

— Și, cu toate aceste, îți pare rău c-a plecat, grăi dânsul, și ai pierdut voia bună de când a fost el aici.

— De ce să zic nu? îi răspunse ea. Nu știu nici eu de ce, dar îmi pare rău. N-am nimic cu el, dar m-a cuprins un fel de întristare, fiindcă-mi părea mâhnit, ca și când eu aș fi de vină.

Codreanu începu să tremure.

— Și mi-o spui mie asta așa, parcă puțin îmi pasă!

— De ce să-ți pese?!

— Pentru că mă doare, zise el luat pe dinainte de o pornire pâna cum lui necunoscută.

Ar fi voit s-o tragă la sine și s-o strângă-n brațe, apoi să se ridice și să fugă, ca să n-o mai vadă-n ochi.

„Mă doare!” Vorba aceasta era rostită așa, că orișicare femeie, chiar și o copilă mică, trebuia s-o înțeleagă. Persida se simțea foarte strâmtorată. Ar fi voit să-și scoată mâinile din ale lui, dar nu îndrăznea, se temea că el se va mâhni. Mâinile ei începură și ele să tremure.

— Doamne! zise ea, ce să fac dacă nu știu să spun ce vreau și vorbesc prostii? Să nu mai vorbim despre dânsul. Eu n-am nimic cu el, nu vreau să știu de el! Nu vreau, îți spun, și trebuie să mă crezi!

Codreanu era muiat, scos din sărite.La asta nu se gândise. O luase așa în glumă, pe tândălite, ca să-și petreacă timpul, și din glumă în glumă el s-a pomenit în cele din urmă într-o încurcătură din care nu mai putea să iasă. Îi părea rău c-a apucat-o de mâini, îi era rușine c-a scăpat acele vorbe, dar nu mai putea să dea înapoi. Era-n vorbele rostite de dânsa o atât de gingașă părere de rău, încât el se simțea umilit, vinovat și, fără ca să-și mai dea seamad espre ceea ce face, ridică una din mâinile ei și o sărută.

— Vai de mine! zise ea speriată. Cum poți d-ta să faci asemenea lucruri?!

Îi era parcă stelele cad de pe cerul senin, îi venea să plângă, dar nu era-n stare să se ridice și să-l părăsească.

— D-ta ești de vină! răspunse el strâmtorat. Persida, deși tânără încă, era femeie și simțea înțelesul acestor vorbe.

— Să mergem, te rog, îi zise ea încet și stăruitor. Să mergem! zise iar hotărâtă de a nu mai rămâne niciodată singură, fie cu dânsul, fie cu altul.

Întorcându-se-n curte, era și el hotărât să nu mai rămâie singur cu dânsa. Îi era ca și când s-ar fi jucat cu focul și s-ar fi ars.

Nici c-au mai rămas singuri, dar vrând-nevrând erau mereu împreună, se gândeau mereu unul la altul, se simțeau foarte apropiați și nu se puteau împăca cu gândul că în curând, poate chiar mâine, va trebui să se despartă.

Persida era cu toate aceste mâhnită când a aflat că seca Lena și Mara au luat înțelegere ca ea să mai rămână până după hirotonirea lui Munteanu, apoi să se ducă pe vreo două săptămâni cu însurățeii la Sân-Miclăuș. Acasă la Radna tot n-avea ce să facă.

A rămas dar, a stat, s-a dus, s-a întors și iar a stat. Mai rău nici c-ar fi putut Mara să potrivească lucrurile, fiindcă prea mult stă singură și la prea multe se gândește fata tânără când rămâne în casa cu însurăței.

Apoi Codreanu venea și el să-și vadă prietenul, și Persida nu putea să fugă de dânsul.

Nu-l mai punea, ce-i drept, tot atât de sus ca mai-nainte în gândul ei, dar îi era mai presus de ceilalți, simțea că poate să facă ce vrea cu el, îl știa că e foarte simțitor și n-ar fi fost în stare să facă ori să zică ceva ce-l supără, s-ar fi simțit nenorocită dacă l-ar fi mâhnit.

Cum, Doamne, să mai rămână el străin de dânsa când o vedea atât de cuminte, atât de dulce la fire, atât de îndemânatică și atât de doritoare de a intra în voile lui?

Nu încăpea în mintea lui gândul că s-ar putea ca el să nesocotească voința părinților săi și mai ales pe a bunicului său, care era protopop. Nu mai încăpea nici o îndoială, asta o știa și Persida, că la toamnă el are să se însoare, să se popească și să fie om cu rostul lui. Pân-atunci însă? De ce oare să se lipsească de mulțumiri, pe care numai acum poate să le aibă și apoi nu le mai găsește toată viața lui? Ce ar fi putut să-l despăgubească? Ce pierdea dânsa?

Nimic! Așa gândea și Persida ea însăși. Deși era însă lucru neîndoios, ea se îndoia din zi în zi mai mult că el se va însura la toamnă, așa cum știa el. Judeca nu cu mintea, ci cu inima ei, și-i părea peste putință ca el să-și poată călca pe inimă.

Ceilalți, care judecau cu mintea, erau și ei de aceeași părere, căci oamenii judecă după ceea ce văd cu ochii lor. În gândul lumii nu mai încăpea nici o îndoială că nu are Codreanu să fie ginerele preotesei de la

Buteni, și Mara făcea în toate serile socoteala, se tânguia mereu ea singură cu sine și chibzuia cum s-o apuce ca să scape cu puțin de astă dată.

S-ar fi putut oare să nu meargă vestea și până la părintele protopop?

Trecuseră examenele, se-mpliniseră două săptămâni din vacanțe, dar băiatul tot nu se întorsese acasă. Tocmai acum întârzia, când ar fi trebuit să alerge, cum au alergat ceilalți, care știau să spună ce-l face să-ntârzie.

Părintele protopop era om mărunt și uscat, cu barba creață și de tot albă, dar iute, țeapăn și foarte sprinten pentru vârsta lui. El nu știa ce va să zică răbdarea; viața lui toată a grăbit, acum însă ședea foarte liniștit în jețul lui și se scărpina din când în când la ureche. Tare ar fi voit să plece la Arad, ca să-și aducă nepotul, cum l-a mai adus și alte dăți, dar nu putea să se dumerească cum ar fi mai bine. Îi era greu, de tot greu, și de câte ori venea să ia vreo hotărâre, se ridica puțin din jeț, apoi iar se lăsa înapoi.

„Cum or veni lucrurile, așa să vie! zicea el în gândul lui, tot nu pot eu să știu cum e mai bine!”

Ar fi voit să vadă fata și să se încredințeze, dacă e adevărat, că ea are, precum i s-a spus, zestre frumoasă.

Dar nu! Cum or veni, așa să vie! Așa au și venit. Băiatul s-a întors în cele din urmă acasă și era, parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, tot ca mai înainte. La Buteni însă el n-a grăbit, și nici popa, nici protopopul nu-l zoreau să meargă. Voia să se ducă, dar au trecut trei săptămâni și nu s-a dus. Săptămâna a patra, în sfârșit, aplecat, dar nu la Buteni, ci la bunicul său și de acolo la Arad.

„N-ai ce să-i faci!” zicea protopopul, care era om bătrân și slab la fire.

Popa însă, care era mai tânăr și mai cu vârtute, s-a făcut foc și ar fi plecat în urma lui dacă nu l-ar fi oprit preoteasa, care era mamă și fiica protopopului.

Nici că era nevoie să plece.

Feciorul lui n-a stat decât o zi la Arad, apoi s-a întros foarte muiat la bunicul său, unde era tot acasă.

S-a dus fiindcă voia s-o vadă și să-i spună că n-a fost la Buteni și că nici n-are să meargă. După ce a văzut-o, însă, nu i-a spus nimic.

Ea știa că el are să vină; îl așteptase, și după ce s-a uitat în ochii ei, îi era rușine că n-a fost la Buteni și a luat hotărârea de a se duce. De aceea s-a întors atât de curând. Pe drum însă iar a început să simtă că nu poate să se ducă.

Nu mai știa nici el ce vrea și ce are să facă; ar fi voit ca cineva să-l siluiască, să-l despartă de Persida, care îi părea prea multă femeie pentru dânsul, prea stăpână pe sine și pe voința lui.

Și era, în adevăr, stăpână Persida. Încă din noaptea în care el îi sărutase mâna, ea îl socotea om slab, pe care poate să-l poarte după bunul ei plac, și totodată om de o rară bunătate de inimă, care ține mult la dânsa. Îi intrase încetul cu încetul în minte gândul că el nu poate să trăiască fără de dânsa, și o dulce mângâiere sufletească o cuprindea când își dădea seama cât de fericit poate să-l facă, fără ca să-și dea măcar silința. De aceea știa că el are să vie și iarăși, și iarăși... și aștepta în liniște cum aștepți răsărirea soarelui și coacerea fructelor bătute de razele lui.

Toamna târziu, după ce bruma pișcase frunzele, ea ședea cu Anca la fereastră, amândouă cu cusătura în mână.

Trică intrase în două rânduri la ele. Era cuprins de un fel de neastâmpăr. Voia să-i spună ceva, degrab', cât mai curând, dar numai ei, ca să nu afle și Anca.

Persida ieși, ca din întâmplare, după el.

— A venit Națl! zise el. L-am văzut! Iar e aici!

— Ce-mi pasă mie?! răspunse ea supărată și se întoarse în odaie.Cu toate aceste, ea se uita des pe fereastră, în stradă. Dac-a venit, el nu putea să nu treacă pe aici! Tot ar fi voit să-l vadă. Dar el nu trecea și nu trecea. Se apropia timpul prânzului, și el nu se ivea nici de la dreapta, nici de la stânga.

Poate că nu știa că dânsa se afla tot aici. Când le poftiră la masă, ea se depărtă cu anevoie, ca siluită, de la fereastră. La masă stătea ca pe spini, căci s-ar fi putut ca el să treacă tocmai în timpul când ea nu se afla la fereastră.

Era lucru de neînțeles! Ce avea dânsa cu el? Stând, după-masă, iar la fereastră, ea-și reamintea cele petrecute, se vedea stând în fereastra deschisă, trecând prin fața măcelăriei, întâlnindu-se cu el pe pod, vorbind cu el în mijlocul nuntașilor, și iar o treceau fiorii, iar o cuprindea amețeala, iar se simțea sleită de puteri, încât nu mai putea să-și dea seama despre ceea ce face ori vorbește. Se temea ea însăși de sine.

„Doamne! zise în gândul ei, de ce vântul a trebuit să izbească atunci fereastra?!”

Toate n-ar fi fost dacă fereastra aceea s-ar fi spart altă dată. Era lucru de neînțeles! Dar el nu se ivea nici de la dreapta, nici de la stânga, și cu cât mai

mult se apropia seara, cu atât mai viu îi era neastâmpărul.

„Uite, își zise ea, așa ca mine acum trebuie să se simtă Codreanu când vine să mă vadă... Ah! Doamne, ce-ar simți el când ar ști ce simt eu acum?!”

Ea tresări și se cutremură în tot trupul, apoi se ridică și se depărtă de la fereastră, cuprinsă de simțământul unei grele vinovății.

„Nu vreau!” grăi ținându-se iar drept și cu capul ridicat. Nu mai voia să-l vadă, vrea să nu mai voiască a ști dacă el trece ori nu; îi era greu să se stăpânească, dar durerea pe care o înfrunta îi părea dulce ca jertfa de spășire, și n-a mai mers la fereastră.

Și totuși sufletul îi era cuprins de o lină și adâncă mâhnire. Pierduse parcă ceea ce era mai frumos în viața ei, gândul că nu se poate ca el să nu vie. S-a putut!

Seara, după ce s-a așezat la odihnă și nu putea să doarmă, ar fi voit să poată plânge. Dar de ce adică să plângă, când n-a fost nimic, n-are, nu poate să fie nimic între ea și el? Și-a făcut ea așa, din senin, un gând și l-a pierdut.

Ziua următoare era duminică. Dimineața a căzut brumă groasă, după răsărirea soarelui s-a lăsat negura, iar înspre amiazăzi soarele a risipit ceața și cerul s-a înseninat. Era una din zilele de toamnă în care mereu îi vine omului să plângă. Prin văzduhul curat și proaspăt fluturau căzând alene spre pământ lungi fire de păienjeniș, iar de pe duzi se scuturau din cândîn când frunzele brumate.

— Hai să mergem la Păduriță, zise Anca după-masă, că n-o să ne mai ducem anul acesta!

— Să mergem, îi răspunse Persida. Dar adause peste puțin, în silă, fără ca să voiască: Să mergem numai noi.

Era departe pân-acolo, aveau să treacă tot orașul, deoarece crângul orășenesc se afla tocmai la cealaltă margine.

Dar nu voiau nici ele decât să se plimbe, și le era destul să se ducă și să se întoarcă pentru ca plimbare să fie.

În crâng era multă lume, ca-n timpul răcoroaselor seri de vară, și era ceva nespus de duios în fâșâiala frunzelor de plop de curând căzute.

Venise și el, și umbla așa singur pe una din cărările mai dosnice. Era tot el, dar cu fața oarecum buhăită și bătută de vânt, cu părul lung și încâlcit și îmbrăcat în haine vechi și soioase.

Persida, zărindu-l de departe, îl cunoștea numai de pe umblet și după făptură, dar nu-l vedea cum este, ci cum îl știa. Pe o clipă inimai se strânse;

în clipa următoare însă ea-și ridică capul și-și urmă drumul înainte ca și când nimic nu s-ar fi ivit în calea ei. Puțin îi păsa dacă el o va vedea ori nu, ba voia ca el s-o vadă, ca să știe că puțin îi pasă de dânsul.

Mergând însă și apropiindu-se și văzându-l mai de aproape și tot mai de aproape, ea a început să se moaie, să se înduioșeze, să slăbească și mult ar fi dat să fie singură.

„Ah! săracul de el! zise ea în cele din urmă. Săraca de mama lui, ce-ar zice dacă l-ar vedea ce-a ajuns!”

Și era parcă ea și numai ea îi purta vina. „Eu nu mai pot!” zise ea, apoi iar își ridică capul.

— Uite! urmă apoi adresându-se la Anca, e și Națl de la noi aici. Anca știa foarte bine cine e Națl, fiindcă mult s-a vorbit despre dânsul atât în ziua nunții, cât și mai în urmă, dar n-ar fi fost în stare să-l cunoască și era foarte mirată că Persida poate să stea de vorbă cu un om cum îl vedea acum pe Națl.

Națl se dete un pas înapoi când se pomeni fără de veste în fața Persidei, care se uita cu ochi mirați la dânsul. Îi era greu, și-i părea bine, și-i venea să fugă, și-l năpădeau lacrimile.

— Ei comedie! vezi d-ta comedie! zise el în nemțește, râzând cu toată fața lui cea atât de schimbată.

— Te-am văzut, grăi dânsa tot în nemțește, și te-am cunoscut de departe!

— Și eu te-aș fi cunoscut dacă te-aș fi văzut, oricât de departe ai fi fost.

Apoi nu mai știau ce să zică și rămaseră uitându-se ea la dânsul, și el în pământ.

Doamne! de ce nu erau singuri! Acum știa și dânsa de ce n-a trecut el pe sub fereastră, și se uita la părul lui, care parcă atât de bine îi ședea așa încâlcit cum era, și la hainele lui, care parcă nu mai erau soioase.

— Rămâi acum aici? întrebă ea.

— Se înțelege! răspunse el. Adică nu, ci trec la Timișoara, dar mai stau pe aici!

Doamne! De ce nu erau singuri!

— Adio! zise ea, întinzându-i mâna. El se întoarse strâmtorat spre Anca, care nu știa, precum se vedea, nemțește, și, ridicându-și cuviincios pălăria, îi zise în românește:

— Iertați, domnișoară. Ne cunoaștem cu domnișoara de acasă și am fost foarte mirat s-o văd aici.

— Adio! grăi din nou Persida și-i întinse încă o dată mâna. El o luă, o strânse și rămase tăcut și nemișcat ca parul bătut în pământ; abia după ce ele se depărtară, a pornit încet în urma lor, mergând cu ochii îndreptați mereu spre făptura ei înaltă și mlădioasă.

Trecând peste piața cea mare, ea încă de departe își îndreptă privirea spre biserica minoriților. Era tocmai timpul vecerniei.

— Să intrăm, te rog, pe o clipă, grăi dânsa. Intrară apoi cu Anca în biserică, ea se stropi cu apă sfințită, lăsă pe prietena ei într-o bancă și se duse umilită în fața unuia dintre altarele mici, în care un preot citea missa; tăcută, căzu în genunchi și-și plecă cu inima căită capul.

Iară Națl, văzând că ea intră în biserică, nu mai îndrăzni să-și urmeze drumul.

Zbuciumare

— Ce stai așa smerit ca Sfântul Ion de Nepomuc în capul podului? Ori du-te de te culcă, ori bea dac-ai venit la birt!

— De mine să nu vă doară capul! răspunse Națl. Mă uit la voi, vă văd voioși și-mi trece timpul bine... Aș vrea și eu să beau, că vinul nu e prost, dar dacă nu pot? dacă firea nu mi-l primește? Beți numai înainte, că eu plătesc! Are Hubăr de la Lipova și are și Hubăroaie, adause el cu jumătate de gură, așa, mai mult pentru sine.

Păcat că nu erau pe aci prin apropiere și lăutari. I-ar fi chemat, ca veselia să fie deplină. Nu e lucru mai frumos decât să stai și să privești cum oamenii se veselesc. Și atât e de ușor să-i faci pe oameni veseli!... Un pahar și încă unul... câteva sunt destule.

Păcat că nu ține nici asta cât lumea. De la un timp unul se moaie, altul începe să plângă, iar altul se face hărțăgos și răstoarnă mese... Înspre miezul nopții Națl nu mai putea să stea, dar nu-i venea nici să se ducă, precum îi zise prietenul, să se culce.

Păcat de așa noapte liniștită, păcat de cerul cu stele și de luna plină, păcat de tinerețile lui să le petreacă dormind! Era un atât de dulce neastâmpăr în inima lui, și-l pierdea dormind, iar mâine, poate, nu-l mai putea găsi.

Prea era mult frumoasă noaptea.

Și câte s-au schimbat în lume! Atunci, în ziua de nuntă, noaptea era tot frumoasă, dar sufletul lui se zbuciuma în dureri grele. Se cutremura și acum

când își aducea aminte de ele. Prostii! Închipuiri de copil nepriceput!

Atât îi părea dânsa de frumoasă, și de ademenitoare, inimii lui atât de dorită, încât se-nțepenise-n mintea lui gândul că nu e pentru dânsul cu putință repaosul sufletesc decât în apropierea ei, și știind că nu poate să fie mereu aproape de dânsa, că trebuie să-și rupă gândul de la dânsa, s-a siluit pe sine și s-a dus departe, ca să n-o mai vadă, să se piardă prin lumea cea mare și s-o uite.

Sărac de sufletul lui! cât s-a mistuit el însuși din sine. Inima i se încleșta de câte ori se gândea la condica lui de călătorie. Îl vedea pe Bocioacă, înalt și uscat, stând cu condica în mână și zicându-i cu asprime părintească: „Să nu umbli hoinar! să păzești cinstea breslei!”

De! altfel era scris în condica lui. A stat mai mult așa în plimbare decât pe la stăpân.

Degeaba! N-a fost el născut să fie măcelar. Și nici n-ar avea, dacă e vorba, nevoie să fie. Are el și altfel din ce să trăiască. Mare nedreptate i-au făcut când l-au luat de la școală: ce ar fi el acum!

Săraca de mama lui! A vrut, ce-i drept, de dragul ei, să meargă pe la rude, dar n-a putut să-și calce pe inimă. Ce are el cu ele? Ce să se mai lege de oameni, când e atât de bine să fii singur tu, de capul tău?

Greu de tot a fost, și atât era acum de bine. În turnul de la biserica minoriților și dincolo peste Murăș, în cetate, sunase de mult un ceas, și el se plimba înainte pe țărmul Murășului, mergând cu apa, care, scăldată valuri-vălurele în revărsatul luminii de lună, pleoșcăia mereu în liniștea nopții.

Mult era frumos și bine! „Da! își zise el, e mai frumoasă chiar de cum fusese, mai matură, mai altfel, nu știu cum, dar nu e, la urma urmelor, decât o femeie care-ți place fiindcă e făcută ca să-ți placă.”

Îi era parcă nu mai poate să înțeleagă cum a putut s-o urgisească. „Tu m-ai nenorocit! Tu m-ai făcut din om neom!” De câte ori, umblând răzleț prin lume, i le-a zis în gândul lui aceste. Nu! ea nu! Dânsa era duioasă și se uita la el cu ochii scăldați în lacrimi și cu buzele pe jumătate deschise: era întâmplarea nenorocită la mijloc!

Asta trebuia să i-o spună ei. Mumă-sa i-a trimis, ce-i drept, banii, ca să treacă pe la Sighidin la Timișoara, dar dacă s-a nimerit să treacă pe aici, mai putea să stea câteva zile, așa, în călătorie. Trebuia neapărat s-o mai vadă. Cum și când? Asta numai dânsa putea s-o spună.

Pe la două ceasuri el se plimba prin fața casei lui Claici și era-n aer atât de nespusă dulceață, încât nu-i mai venea să se depărteze. Parcă dânsa știa

că el se află pe aici prin apropiere și se zbate în culcușul ei ca pasărea prinsă în vâsc.

Nu! Persida dormea liniștită, pierdută în visuri văratice. Și bine i-ar fi fost să doarmă mereu așa și să nu se mai deștepte decât după ce vor fi trecut toate.

Nu că era nenorocită, ci era o nenorocire pentru alții, asta o muncea pe dânsa când își dădea seama cum s-a pomenit deodată între doi oameni, care ar trece voioși prin lume dacă ea nu le-ar fi ieșit în cale.

Îi venea să fugă, să se ascundă, ca să i se piardă urma, și iar vedea pe Naţl cu părul lung, cu subțirele, crețele și-ncâlcitele fire de păr în barbă, îmbrăcat în haine soioase, și inima ei sângera.

Știa ce trebuie să facă, fiindcă știa ce voiește Mara, muma ei! Îi venea dar să intre în pământ când vedea că Anca a simțit, a-nțeles parcă slăbiciunea ei și se uita cu ochii scrutători și miloși la dânsa; un fior rece o cuprindea când se gândea că de la Anca vor afla toți ceea ce nimeni în lumea aceasta n-ar trebui să știe.

Și cu cât mai mult se silea să se ascundă, cu atât mai vârtos se dădea de gol!

— Ce e cu tine, Persido? Ce s-a întâmplat? întrebă Trică cam mirat.

— Ce să fie? Nimic! răspunse ea speriată.

El se uită lung în ochii ei.

— Tu ai văzut pe Naţl, Persido, ai vorbit cu el, îi zise apoi încet. Ea se îndreptă și-și ridică capul.

— Da, răspunse, l-am văzut și am vorbit cu el, dar asta nu e nimic!

— Lasă-l dracului pe neamțul acela! grăi Trică îndârjit. Tu o știi pe mama! Să nu-l văd pe aici, că dau de păcat.

— Nu fi nebun! zise ea. Ce am eu cu el?! Lasă-l să se plimbe; fă-te că nu-l vezi. O să vie o dată, de două ori, și n-o să mai vie dacă va vedea că nu-l bagă nimeni în seamă.

Așa trebuia să fie, și așa era și-n gândul ei. Cu o singură vorbă Trică îi luminase mintea și-i întărise inima; putea să doarmă liniștită când atât de bine știa că fratele ei și mama ei priveghează și n-o lasă să iasă din căile cele bune.

Ziua următoare era cu toate aceste neliniștită. Tot ar fi voit să știe dacă el trece ori nu, și o adâncă întristare o cuprindea când se ivea în mintea ei gândul că el ar putea să plece mai departe fără ca să treacă pe aici. Era îndărătnic, un adevărat măcelar, care e în stare să taie-n carnea sa și să se

laude că nu-l doare. Cum s-ar fi putut să nu-l bage în seamă, când atât de mare era mulțumirea de a-l vedea trecând prin fața casei?! Da, să vie, să treacă, dar fără ca Anca, fără ca Trică să-l zărească și fără ca el să vadă că ea îl vede.

A și trecut. Dimineața, pe la nouă ceasuri, a venit și s-a dus mergând liniștit, cu țigara-n gură, cu pălăria turtită-n cap, uitându-se drept înainte, ca și când n-ar fi știut că trece pe lângă casa în care se afla ea.

Iar peste vreun ceas s-a întors tot așa. Apoi nu s-a mai ivit decât abia pe la trei după-prânz și s-a întors pe înserate.

Așa azi, așa mâine și poimâine ca ieri, într-o zi ca în alta: Persida știa când și dincotro vine și când și dincotro se întoarce, știa că el, sărac sufletul lui, numai la ea se gândește, numai de dragul ei trăiește și rabdă zi și noapte ca să poată trece în patru rânduri pe zi prin fața casei în care se află ea.

Până când așa?! Cum, Doamne, să n-ajungă din om neom? Cum să nu se prăpădească?

Joi era joi, și vineri în zori de zi Mara avea, ca de obicei, să sosească la târg.

„Trică, dragă, ieși, te rog, și spune-i ca să nu mai vie pe aici, mai ales mâine să nu treacă!”

Așa ar fi voit Persida să-i zică fratelui său joi după-prânz, dar băiatul avea de lucru, fiindcă așeza în lăzi marfa pentru ziua de mâine, și nu putea să-l apuce singur, iar când l-a apucat singur, n-a mai putut să-izică nimic.

Pe înserate, ca nealte dăți, a sosit și Mara, foarte voioasă, foarte țanțoșă, cu nasul, cum se zice, pe sus. Se vedea cât de colo că i s-au întâmplat lucruri cu care poate să se fălească.

Nu-i vorbă, de fete se cam ferea, dar seca Lena putea, trebuia chiar să știe că e în târg cu protopopul și că nu mai e mult la mijloc ca să s-ajungă cu vorba. Popa, ce-i drept, nu vrea odată cu capul, dar mai pune ea o mie, două și se dă și popa învins, când toți ceilalți sunt învoiți. Chiar ieri fusese pe la dânsa părintele Isai, preotul de la Șoimoș, care e prieten din tinerețe al protopopului.

O! tare îi era Marei dragă fata ei! Fata ei, săraca! Vineri dimineața Mara, Claici și Trică, cu alte două calfe, au ieșit la târg. Puțin în urmă a ieșit și seca Lena cu Anca și cu doi dintre ucenici, ca să cumpere varză și verdețuri pentru iarnă.

Persida rămase singură, nepăzită, neajutată de nimeni, părăsită ca vai de ea, și se plimba prin casă și-și făcea de lucru și se zbuciuma, și inima îi

bătea din ce în ce mai tare, sângele îi zvâcnea din ce în cemai des prin vine.

Erau opt ceasuri, opt și un pătrar, opt și jumătate, opt și trei pătrare...

„Doamne! zise ea ridicând amândouă mâinile, dar oameni suntem cu toții. Aceleași ne sunt durerile: cum să n-avem milă unii de alții?!”

Ea își luă cârpa cea mare și-o aruncă în cap, apoi, liniștită și cu pas nešovăitor, ieși din casă, din curte și apucă la stânga, de unde știa că are el să vie, ca să-i iasă în cale.

Sosind la colț, ea îl zări în depărtare venind despre stânga, pe ulița Morarilor, care taie pe cea din care dânsa venise și trece la dreapta înainte, spre Murăș.

Zărind-o, el se înveseli și își iuți pasul, iară dânsa o luă în pas lin spre Murăș ca să-l scoată în răchitișul de la capul uliței, de unde se auzea tocănirea morilor.

Pașii lui răsunau tot mai cu apropiere în dosul ei, căci tot mai încet mergea dânsa și tot mai zburiș venea el.

La marginea răchitișului el o ajunse, o luă de mână și, așa ținându-se de mână, înaintară în crângul desfrunzit.

— Eu nu mai pot! zise ea frântă.

— Ce nu mai poți? întrebă el voios. Persida se uită lung la el.

— De ce te-ai făcut atât de jerpelit? îl întrebă ea, cuprinsă de un fel de frică.

— Hmh! răspunse el râzând din toată inima. Știi că e bine?! Jerpelit! Asta nu mi-a mai zis-o nimeni.

— Fiindcă altora nu le pasă!

— Apoi tocmai asta e, grăi dânsul. Ce-mi pasă mie de toată lumea aceasta, căreia nu-i pasă de mine?!

— Dar, zise ea mâhnită, omul trebuie să ție la sine.

— Nu țiu deloc! îi răspunse el ușuratic. N-am la ce să țiu! De mine însumi îmi pasă chiar mai puțin decât de alții. Umblu așa răzleț prin lume, și oamenii, văzându-mă cum sunt, trec pe lângă mine fără casă mă bage-n seamă.

Persida iar se uită lung la el.

— De ce vorbești așa! grăi dânsa înduioșată. Uite! pe mine mă doare când te văd așa, și-o mai fi-n lumea aceasta încă cineva pe care-l doare!

— Draga mea! grăi dânsul mișcat, apoi începu să se joace cu mâna ei, în vreme ce ea-și stăpânea plânsul.

Doamne! atât de multe erau în mintea lor gândurile, pe care nu puteau să și le spună unul altuia.

— E de mult, urmă el într-un târziu, abia-mi mai aduc aminte, de când am plecat de acasă, și tot n-a trecut încă decât abia jumătate de an. Un an și jumătate mai am încă să umblu așa degeaba prin lume, numai și numai pentru că așa vor tata și mama, săraca, dacă mai vrea și ea ceva. I-am scris că trec la Timișoara prin Sighidin, fiindcă știam că vine să mă întâlnească dacă-i spun că am să trec prin Arad. Iar acum mi-e frică să mă duc la Timișoara, fiindcă știu că vine și acolo să mă vadă.

— Eu te rog să te duci cât mai curând, îl rugă ea stăruitor. Uite! urmă apoi deznădăjduită, eu nu mai pot; dacă te văd mereu trecând, nu mai pot s-o duc așa... și nu e bine!... e o nenorocire pentru noi toți!

— Am să mă duc, zise el grăbit, dar nu la Timișoara, ci undeva mai departe, fie la Vârșeț, fie la Sighidin. N-are asta să ție tot așa, nu se poate să ție, căci ar trebui să mă prăpădesc. Are să treacă, și atunci o să mă întorc la Timișoara.

Persida începu să tremure în tot trupul.

— Eu trebuie să mă întorc acasă, zise ea, și te rog să mă lași să merg singură.

Națl era om de stat mijlociu; acum însă el se îndreptă în fața ei și părea cu un cap mai mare decât dânsa.

— Poftim! pleacă! grăi dânsul rece și aspru, arătându-i drumul.

— Nu! nu! zise ea gemând, nu așa! Vino, dacă vrei, cu mine, căci mie nu-mi pasă de nimeni!

— Nu! Te rog să pleci!

— Așa nu pot pleca, grăi dânsa deschis.

— Știam eu că nu poți pleca, zise el râzând. Persida simți ca și când i s-ar fi oprit deodată și bătăile inimii, și curgerea sângelui prin vine și i s-ar fi înseninat toată firea.

— Știai?! grăi dânsa cu glas limpede. Te-nșeli! Adică ce crezi d-ta și ce vrei cu mine? Că am slăbiciune pentru d-ta, asta o știi: ai putut s-o vezi și ți-o spun și eu, fiindcă nu e vina mea. A venit așa fără de veste, cum vin toate nenorocirile. Atât e însă tot, și mai mult nu poți să știi. Mi-a fost milă de d-ta; dar dacă d-tale nu ți-e milă de mine, fă ce vrei, că și eu tot numai ceea ce eu voiesc am să fac!

Grăind aceste, ea a plecat, tot cum ieșise de acasă, cu pas liniștit și neșovăitor, iară el a rămas drept, cu capul ridicat, cu ochii țintă-n urma ei, dar nemișcat din loc.

Și mergând înainte, ea nu se uita înapoi, dar urechea ei era ațintită îndărăt, că doară va prinde pașii ce se apropie și tot mai mult seapropie.

„Grozavă femeie!” zise el venindu-și într-un târziu în fire. „Urât om!” zise ea după ce sosi acasă, apoi își acoperi fața cu amândouă mâinile și lacrimile o năpădiră, plânsul o înecă.

„Doamne! strigă ea încleștându-și mâinile, ajută-mă, că eu singură nu mai pot!”

Apoi se îmbrăcă în pripă și ieși din nou, ca să meargă în târg, la mama și la fratele ei.

Datoria

Măruntă și ușurică, smerită și umblând ca dusă pe sfoară, totdeauna aspră la vorbă și la căutătură, dar blândă și duioasă la fire, Persida și-o reamintea, o vedea în gândul ei, o auzea ca în aievea zicând:

„Nu, fata mea, lumea aceasta nu e pentru ca poftele inimii, ci pentru ca datoriile să ni le facem într-însa”.

Și știa Persida care ii este datoria: asta o știu toți oamenii în toate împrejurările.

„Mai întâi Dumnezeu, apoi părinții tăi și după aceștia ceilalți binefăcători ai tăi.”

Așa zicea maica Aegidia. Știa Persida; e însă atât de greu a-ți face datoria când nimeni nu te ajută, nimeni nu te silește, nimeni nu ți-o aduce mereu aminte.

Era, sărmana de copilă, cuprinsă de spaimă aici în mijlocul acestei lumi, unde nimeni nu i se punea împotrivă. O, Doamne! câte n-ar fi făcut ea dacă n-ar fi fost în apropierea ei Trică? și ce a făcut când s-a văzut singură, de capul ei? Nu! omul nu trebuie să fie niciodată singur. Voia să meargă acasă, unde toți o cunosc, toți se simt în drept a-i sta în cale, unde privirile tuturora o mustră, unde nu mai poate să umble de capul ei.

Și acum acolo în piață voia s-o spună aceasta, pentru ca muma ei să nu-și poată da silința de a o îndupleca să rămână. „Acum! neapărat acum!” zicea și mergea cu pas bine apăsat și cu inima încleștată. Era o nespusă răutate în inima omului aceluia, care rămăsese îndărătnic acolo pe țărmul apei: ar fi voit și ar fi fost parca în stare să sară cu ghearele în fața lui, ca să-i vadă obrajii plini de sânge roșu. Și, totuși, dacă acum, în clipele aceste, l-ar fi văzut, nu și-ar fi putut stăpâni lacrimile, și simțea c-ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, ca să-i ceară ea lui, celui atât de vinovat, iertare, căci durerea de sine o muia, dar gândul durerii lui o sfâșia și o seca de puteri.

Trebuia să plece, să fugă, să scape. Iar muma ei ședea țanțoșă și voioasă, cu masa plină de grămezi de struguri înaintea ei.

Putea să fie și țanțoșă și voioasă. Lasă că marfa ei, două care de prune brumării, un car de pere iernatice, optsprezece coșuri de struguri și nouă ciubere de lictariu de prune, toată era vândută, dar își găsise cumpărători pentru lemne și pentru plute.

A pus-o Hubăr să ieie, mare vorbă, pădurea împărătească de la Cladova. Ce-i drept, Hubăr avea și el tovarăș pe prietenul său Liubicek; deoarece însă el era în slujbă, iar Liubicek era chiar beamter, numai ei singuri știau de tovărășie și sarcina cădea întreagă asupra Marei. Nu-i vorbă, știa dânsa că n-are să rămâie în pagubă când Hubăr îi este tovarăș; ba Liubicek îi făcuse și contractul așa ca să scape ușor cu el. Avea să plătească treizeci și patru de mii de florini în patru ani. Zece mii plătise la încheierea contractului, și ceilalți avea să-i plătească tot câte șase mii pe an. Mult bănet îi mai trebuia însă ca să taie pădurea, s-o facă stânjeni, să care stânjenii la Murăș și să cumpere plute venite cu sare, ca să ducă lemnele la Arad. Mult bănet și multă bătaie de cap pentru o biată femeie ca dânsa, mai ales că Hubăr ii dădea banii numai cu împrumutare, și luase de la el unsprezece mii pe lângă șapte mii cheltuite de la dânsa.

Când s-a dus în pădure, a cuprins-o deznădăjduirea. Erau acolo lemne ca să scoată din ele și de patru ori cele treizeci și patru de mii; dar cum să le taie? cum să le care? cine să cumpere atâta păcat de lemne?

Acum, după ce-și găsise cumpărătorii, știa și dânsa cum și cine. A adunat lemnele, pe care le găsise tăiate, le-a amestecat cu altele tăiate de curând și a făcut nu mai puțin decât opt sute treizeci de stânjeni, pe care-i avea aduși pe cincisprezece plute aci la țărmure. A luat de la Hubăr o scrisorică pentru căpitanul Mareck din cetate, de la Liubicek alta pentru Steueramt, de la maica Aegidia a treia pentru părintele guardian și de la părintele Isai a patra pentru Consistoriu; a dat lemnele cu 8 florini și cincizeci creițari, pe când alții le vindeau cu nouă, și dac-ar mai fi avut o mie de stânjeni, i-ar fi vândut și pe aceia. Iară plutele? Ce păcat că cumpărase numai atâte!

— Am, zicea Mara, să-l plătesc pe Hubăr, și grija mea e ce fac mai departe!

De aceea era țanțoșă și voioasă. Sprâncenele i se încrețiră cu toate aceste când zări pe fata ei. Nu-i venea de-loc la socoteală ca lumea s-o vadă aici, apoi era ceva nu a bine în felul Peisidei de a păși și de a-și ține capul.

— Ce cauți aici? Ce vrei?

— Mamă, vreau să mă duc acasă.

— Cum acasă?

— Astăzi, cu tine.

— Ai nebunit? Nu se poate. De ce? Ce s-a întâmplat?

— Nu întreba, că aici nu pot să-ți spun. Trebuie: celelalte am să ți le spun acasă.

Persida, chiar dacă n-ar fi fost cum era, în starea care se afla, tot n-ar fi putut să treacă prin târg fără ca oamenii să se uite după ea. Erau mulți ochii ce-o urmăriseră, și acum ochii aceștia toți erau îndreptați asupra mesei, unde dânsa schimba vorbe ce păreau foarte aspre cu muma ei cea de mulți cunoscută.

— Pleacă de aci! grăi Mara aspru. Nu vezi că toți se-nhoalbă la tine!

— Lasă-i să se uite, răspunse Persida, căci ochii sunt ca oamenii să vadă cu ei! Eu trebuie să plec.

— Nu se poate! Cum să vii tu în căruță cu mine?!

— Mă duc!

— Dar nu te iau eu!

Persida se apropie de muma ei, apoi grăi încet, rar și apăsat:

— Nu mai stau, că te cerți cu mine. Eu îți spun un singur lucru: Hubărnațl s-a întors iar aici și nu mă lasă-n pace. Gândește-te!

Grăind aceste, ea se întoarse, ca să plece. Mara apucă masa cu amândouă mâinile și o zgudui de se răsturnară toate grămezile de struguri.

— Rămâi! zise ea. Spurcatul de neamț!

— Nu pot să rămân: d-ta vezi cum se uită lumea la noi.

— Singură nu te las! grăi Mara și începu să facă iar la loc grămezile de struguri.

Si totuși nu putea să plece cu fata ei. Nu s-a mai pomenit ca ea să plece înainte de spartul târgului: aici o știa lumea; aici o căuta cine voia s-o găsească. Ceva mai sus erau șatrele cojocarilor.

— Du-te la Trică, zise ea, și spune-i să meargă cu tine.

— Cu cât dai grămada de struguri? întrebă o jupâneasă, uitându-se cu coada ochiului spre Persida, care plecase spre șatrele cojocarilor.

— Zece creițari, răspunse Mara.

— Să mi-i lași cu opt

— Ia-i și adă banii!

Nu-i mai era ei acum să se târguiască. încă atunci, pe pod, simțise că băiatul lui Hubăr a pus ochii pe fata ei; încă la nuntă o apucase ceva ca și când ar o mare primejdie la mijloc; acum îi venea să răcnească de durere și de necaz că nu poate ca să-și verse amarul.

Abia seara, după ce, sosită acasă, a rămas singură cu Persida, ea începu să se plimbe neastâmpărată prin casă, în vreme ce Persida își făcea de lucru

punându-și hainele-n rânduială.

— Mai bine moartă! zise ea în cele din urmă, oprindu-se în fața Persidei.

Persida tresări ca speriată din somn. Plecase fără ca să știe ce s-a făcut el, cu inima îndoită și cu capul buimăcit, și venise tot drumul de la Arad până la Radna intr-un fel de amețeală, iar acum îi venea să se întoarcă înapoi și nu mai știa ce vrea.

— Nu-ți face, mamă, gânduri rele, grăi dânsa, că n-ai de ce să ți le faci. Nu e nimic, și de puțin cât a fost eu singură sunt vinovată.

— Nu-i adevărat! răspunse Mara. Îl știu eu pe tatăl său, care face tovărășie cu mine ca să ia parte la câștig, dar lasă singură la pagubă. Ești proastă tu și te-a scos din minți.

— Nu! grăi Persida, dând deznădăjduită din cap. Greu mi-ar fi dac-așa ar fi; dar mai greu îmi este că l-am scos eu pe el din minți. Eu nu l-am lăsat în pace! Ce aveam eu cu el?

Mara fusese pornită pe ceartă și n-avea cu cine să se certe. Da! fata ei avea dreptate; cum să nu-l scoată din minți când era atât de frumoasă, atât de deșteaptă și atât de cuminte?

— Mâine dimineață, zise ea, ai să te duci la maica econoama. Se cuvine. Ea e cea dintâi: te iubește și ți-a făcut mult bine.

— Da, mamă.

— Și să asculți de ea.

— Da, mamă.

— Eu, zise Mara umilită în ea, sunt femeie proastă și nu știu ce să-ți fac, nici cum să te povățuiesc. Am făcut ce am putut și după cum mi-a fost priceperea, acum însă mi-a venit rândul să mă uit în gura ta. Am și eu gândurile mele; dar tu n-ai să cauți mulțumirea mea, ci fericirea ta, care mie-mi este mai dorită.

— Nu vorbi așa, mamă, grăi Persida înduioșată.

Ar fi voit să se apropie de dânsa, ca să-i sărute mâinile, să o îmbrățișeze și să-i sărute tâmplele, dar nu era obișnuită facă asemenea lucruri. Ar fi voit să-și dea pe față inima și gândurile, dar se sfia. Era muma ei femeia aceasta, și părea abia acum ajunsese a-și da seama că nu-i este străină și că nu din simțământ de datorie numai, ci din iubire curată umblă voile ei.

— Eu nu pot să fac ce nu vrei și tu. Dac-aș ști că mor, tot nu fac, zise ea cu ochii plini de lacrimi.

— Nu plânge, grăi Mara punându-i lin mâna pe umăr, nu plânge, că mă împingi la păcat... Afurisit să

— Nu! nu! strigă Persida și-i luă mâna și o sărută. Să nu rostești vorba, că e și el om cu durere în suflet și are mamă, care ar putea și dânsa s-o rostească.

Ea își închise ochii și rămase câtva timp dusă pe gânduri.

— Într-o zi, urmă apoi liniștită, o suflare de vânt a izbit una din ferestrele de la chilia maichii Aegidiei și a spart câteva geamuri. Am alergat acolo și l-am văzut pe el uitându-se uimit la mine. M-am uitat și eu la el, fiindcă nu-l mai văzusem, și mi-a venit mai întâi să râd, apoi să plâng de necaz. Maica Aegidia, intrând și ea și văzându-l, m-a dat iute la o parte. Acum știu de ce, dar atunci mi-am făcut de lucru prin casă și, după ce maica Aegidia a ieșit, am deschis, ca să-i fac lui în pizmă, fereastra din fața măcelăriei și am stat în ea, ca să-l văd și să mă vadă. Iară el, mamă, mi-a făcut semn să închid fereastra: tu vezi că el nu e de vină.

— Nici tu nu ești, o molcomi Mara. Prea erai copilă fără pricepere ca să știi ce faci.

— Nepriceperea, întâmpină Persida, este și ea o vină dacă alții suferă pe urma ei. Dar nu era numai nepricepere; fiindcă îl văzusem mai cuminte decât mine, îmi era rușine de mine însămi și mi-am călcat pe inimă de nu m-am mai apropiat de fereastră. De Paști, însă, când a venit Trică să mă ia, m-a apucat iar ciuda și, ca să-i fac în pizmă, n-am ținut drumul drept, ci am ocolit prin fața măcelăriei, ca să mă vadă.

Mara începu să râdă. Degeaba: Persida era tot ca în copilăria ei; avea cu cine să semene.

— A doua zi, de Paștile lor, urmă Persida, ne-am dus cu Trică să culegem viorele. Plecaserăm spre Șoimoș; eu însă am schimbat drumul și l-am luat pe Trică pe la Lipova, că doară-l voi întâlni pe Națl pe undeva. L-am și întâlnit, precum știi, pe pod, când ne întorceam acasă.

Mara începu să se neliniștească.

— Dar cum v-ați înțeles, întrebă ea, ca să plece și el la Arad?

— Nu ne-am înțeles. Eu nu știam că e și el la Arad; el nu știa că am venit și eu acolo: s-a nimerit să te vadă când ne întorceam cu nunta de la biserică, a dat cu socoteală că sunt eu cu d-ta și a venit, precum știi, și el — așa nepoftit — la nuntă.

— Ce va să zică întâmplarea! Vine așa câteodată de nici n-o bagi de seamă, și abia târziu te pomenești că e lucru mare.

— Când a văzut că te superi, și-a luat inima în dinți și a plecat de la Arad...

— Sărmanul băiat!

— Îl uitasem aproape, când Trică a venit să-mi spună că iar s-a întors. Uite! el n-a venit să mă vadă; eu însă nu m-am putut stăpâni și duminică, ziua fiind frumoasă, am ieșit cu Anca la plimbare, că doară-l voi întâlni.

Mara se făcu mai neliniștită. Sărmana ei fată: ce păcat a căzut pe capul ei.

— De unde știai tu unde ai să-l găsești? întrebă ea.

— De unde știam? răspunse Persida. Nu știam, dar m-am dus așa la un noroc în Păduriță și l-am văzut acolo plimbându-se singur. El nu m-a văzut; a; fi putut dar să trec înainte; m-am dus însă la el, ca să vorbesc cu dânsul. D-ta vezi, eu sunt de vină!

— Nu ești, zise Mara, cum să fii? S-a întâmplat să-l vadă Trică și să-ți spună. S-a întâmplat să fie zi frumoasă; s-a întâmplat să-l întâlnești: așa au venit lucrurile, și tu n-aveai ce să faci.

Persida dete din cap.

— Nu! am voit cu tot dinadinsul, zise ea. Asta eu o știu mai bine decât orișicine. Tu-l știi cum era la casa părinților lui: cu obrajii rumeni, cu mustăcioara linsă, cu părul neted de i se vedea de departe cărarea, cu sorțul totdeauna curat. Acum era cu părul lung și nepieptănat, cu barba încâlcită, cu fața buhăită, cu o pălărie turtită în cap și cu hainele purtate și soioase, un om care petrece nopțile prin birturi și adoarme îmbrăcat Alta ar fi fugit, poate, de el; eu am alergat la dânsul.

— Săracul băiat! grăi Mara înduioșată.

— Luni apoi, urmă Persida, a trecut în patru rânduri prin fața casei lui Claici, marți tot așa, tot așa miercuri și joi. Eu voiam să nu-l bag în seamă, dar astăzi, după ce ați plecat cu toții la târg, nu m-am mai putut stăpâni, i-am ieșit în cale, ca să-l întâlnesc. Nu mai pot, mamă: mi-e milă de el și mă mustră cugetul!

— Vai de sufletul lui! grăi Mara suspinând.

— Cum a rămas el? urmă Persida deznădăjduită. Ce face el acum? Ce are să facă mâine? Cum are să-și petreacă zilele O să afurisească ceasul rău în care m-am ivit în calea lui, ca să strie tot rostul vieții lui!

— Nu, fata mea, zise Mara liniștită. Așa vin lucrurile lumea aceasta: pleci în neștiute și te miri unde ajungi; te-apucă - așa din senin - câteodată ceva, și te miri la ce te duce. Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu

poate să scape de ea; ce scris are neapărat să ti se întâmple; voința lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe. Persida își ridică capul și, răsuflând ușor, se uită cu ochi înveseliți la mama ei.

— Lasă-l, urmă Mara, nu te gândi la el, nu-ti munci sufletul pentru dânsul; cum i-ar fi, așa să-i fie; tu cu norocul tău, și el cu al lui: Dumnezeu a vrut să te lase cum ești, și dacă nu te-a făcut Dumnezeu pentru dânsul, e nenorocirea lui, dar nu și a ta!

— Dar dacă m-ar fi făcut, mamă?! strigă Persida.

— Nu! nu! răspunse Mara cu hotărâre îndârjită. Asta nu se poate! Dumnezeu știe, urmă ea mișcată, cât m-am gândit eu la voi, cât am ostenit pentru voi, cu câtă inimă am purtat de grijă, și nu poate să mă pedepsească atât de aspru. Dacă te-aș vedea moartă, ar fi pierdută toată bucuria vieții mele, dar aș zice c-au mai pățit-o și alte mame ca mine și m-aș mângâia în cele din urmă. Neam de neamul meu nu și-a spurcat însă sângele! strigă ea cu ochii plini de lacrimi. Și mie mi-e milă de el și de mama lui, dar îmi ești dragă tu și nu se poate!

Grăind aceste, ea își îmbrățișă fata și-i sărută ochii și fruntea și părul din creștet, ca odinioară, de mult, acum, când era copilă mică.

— Iartă-mă, mamă, mama mea cea dragă și scumpă și bună, iartă-mă, zise Persida cu glasul înăbușit de plâns, și spune-mi tu ce să fac.

Inima, săraca

E mare stăpân rușinarea, și om să fii ca să nu i te pleci dacă o cunoști.

Codreanu crescuse ca vițelul ce suge la două vaci, Pavel la casa părinților săi și Păvăluț dincolo, la bătrâni, n-avuse dar cum și când să învețe a-și călca pe inimă, ca să mai facă și ceea ce vor alții. Tatăl său, popa, se plângea adeseori că bătrânii îi strică copilul, o făcea însă și el mai ales pentru ca să se dezvinovățească pe sine că prea îl lasă în voile lui.

— De! ce să-i faci, dacă l-au nărăvit bătrânii!Așa zicea el și acum. Era foarte supărat, dar nu atât pe fiul său, cât pe socrii, care prea erau slabi, și dacă era vorba, nici că se simțea el destul om ca să-l scoată pe Pavel din ale lui. Ar fi trebuit s-o înceapă mai de curând: acum era prea târziu.

Era însă în lumea aceasta ac și pentru cojocul lui Păvăluț.Protopopul, deși se zicea al Butenilor, nu era cu șederea la Buteni, ci în satul lui, unde avea casă și avere frumoasă, pe care de dragul protopopiei n-ar fi părăsit-o.

Acolo trebuia să te duci dacă aveai vreo treabă cu protopopul.

— Eu zic, grăi Gheorghe al lui Baltă, că ar fi cu cale să mergem la protopopul, ca să vedem ce-i și cum.

Gheorghe al lui Baltă era jurat în Buteni și om cu multă greutate: când vorbea el, aveai pe ce să te întemeiezi.

— De! răspunse Iowiță al lui Borleu, tocmai afară din cale n-ar fi, asta o zic și eu. Oameni suntem și noi și trebuie să ne știm la un fel.

— E tunsă, ori e rasă! îl întrerupse Gheorghe, rostind vorbele rar și domol.

— Tunsă, ori rasă: s-o știm, urmă Iowiță. Dar e lucru cam greu să te duci așa — țop! — în casa omului.

— De ce-ți vorbesc eu tocmai ție? grăi Gheorghe. Tu ești ctitor bisericesc și ai totdeauna câte ceva de pus la cale cu protopopul. Noi mergem în altă treabă.

— Așa mai da!

— Vom vedea noi apoi cum și în ce fel, urmă Gheorghe. Să fim odată acolo, apoi grija noastră: te mai uiți în ochii omului; îți mai dai seama cum te poftește să șezi și cum te întreabă de cei de acasă; n-ai nevoie de vorbe ca să te înțelegi, când te poți înțelege, iar dacă nu te poți, ai înțeles destul și știi cum stai.

Așa au și făcut.S-au îmbrăcat amândoi de sărbătoare, Gheorghe a ales doi curcani frumoși, iar Iowiță a pus în fundul căruței un butoiaș de rachiu de prune, dar rachiu cum numai la dânsul puteai să-l găsești, și au plecat la protopopul, ca să ceară voie pentru împrejmuirea cu scânduri a cimitirului.

Protopopul vedea bucuros oameni la casa lui, deși acum mai ales dacă nu erau de la Buteni: asta a simțit-o Gheorghe îndată ce-a dat ochii cu stăpânul casei și mai ales cu stăpâna, care le-ar fi dat, dacă ar fi atârnat de dânsa, voie să-și împrejmuiască cimitirul fie chiar și cu ziduri de piatră, numai să plece cât mai curând.

Prea îi păreau așezați, cumpăniți la vorbă, oarecum călare pe Ducipal oamenii aceștia.

Ar fi și plecat fără multă zăbavă dacă nu s-ar fi nimerit ca nepotul protopopului să fie și el aci.

Era Pavăluț al moșului și stătea ca pe spini.Nu era chip să se mai stăpânească Gheorghe, care-l vedea și i se uita în ochi și dădea cu socoteală că nu se simte în largul lui.

— Ei! întrebă el, când mai vii pe la noi? E cam de mult de când n-ai fost, și oamenii se uită toate duminicile în strană, ca să te vadă.

Păvăluț era om, cum se zice prin partea locului, cam albineț și avea subțire de tot pielița pe obraz: când roșea, se vedea rău de tot că se cam rușinează.

— Am să viu, zise el. S-a nimerit așa că nu m-am putut duce până acum, dar am să merg.

Nu era în gândul lui să meargă, dar acum, în fața acestor oameni, era peste putință să spună că nu se mai duce.

— Uite, grăi Gheorghe, să vii acum cu noi. Poimâine e duminică și-o să se bucure toți poporenii dac-or ști că ai venit.

O să se bucure toți poporenii! Mare lucru! El știa că-n adevăr o să se bucure: îi cunoștea bine pe oamenii aceia, și acum, în clipa aceasta, îi părea peste putință să nu se ducă.

— Acum nu pot, răspunse el.

— De ce adică să nu poți dacă vrei? îi zise Iovință.

— Uite! adăugă iar Gheorghe, îmi faci mie cinstea să stai câteva zile la casa mea.

Păvăluț se uita strâmtorat la moșu-său, ca să spună el de ce adică nu poate chiar acum să se ducă. Bătrânul însă era slab în fața nepotului său, care era un singur om; cum oare ar fi putut să fie tare în fața unui sat întreg? De! așa numai, cu una, cu două, nu se câștigă inimile oamenilor: el știa cât le-a umblat în voie, și nu putea să și-i înstrăineze acum, după ce vedea că ei țin, dacă e vorba, mai mult la nepotul lui decât la fata preotesei.

— Să te duci! zise el. Când om ca dumnealui te poftește-n gazdă, ai să le lași toate la o parte și să te duci.

Gheorghe zâmbi pe sub mustață: vedea că bine-a apucat-o și bine-a adus lucrurile, iar mai departe grija lui era.

Păvăluț a plecat cu dânșii, s-a dus, a tras la casa lui Gheorghe al lui Baltă, și parcă toate erau cum altfel nici că s-ar fi putut. Încă pe drum se obișnuise cu gândul că nu se poate parohie mai frumoasă decât cea din Buteni, mai ales când poporenii te vor și fără de fata preotesei. Nu-i vorbă, când ai moș protopop și nu ești de acasă tocmai sărac, poți ajunge popă și fără ca să te vrea satul, dar tot e maibine să te voiască, fiindcă cu poporenii-ți petreci zilele vieții și vlădica ține și el să fie într-un gând cu poporul.

Era, cu toate aceste, foarte greu să te știi în același sat cu preoteasa și cu Maria, fata ei, și-i venea lui Păvăluț să fugă de câte ori se gândea că are-n

biserică să dea ochii cu ele.

Asta o știa și Gheorghe.

— O să se supere, îi zise el sâmbătă pe la prânz, preoteasa pe mine că mi-ai făcut cinstea de a veni la casa mea. Nu-i vorbă, puțin îmi pasă. Supărarea vine și trece, iar noi tot oameni rămânem. Dar tot n-ar fi rău să mergem și pe la ea, ce zici?

Ce putea Codreanu să zică!?Știa și el că trebuia să meargă; așa, de capul lui, n-ar fi fost însă-n stare să se ducă: îi părea dar bine c-a dat de cineva care-l duce cu de-a sila.

Și nici c-avea, dacă e vorba, de ce să se sfiască.Preoteasa era numai preoteasă și nu putea să vorbească decât umilită cu nepotul protopopului; iar Maria, fata ei, era o gâscă, decare pe el puțin avea să-l doară capul.

Ce-i drept, de la Crăciun n-o mai văzuse, dar de atunci și pânacum tot nu s-a făcut ea femeie deplină. O fetișcană cam răsărită,dar subțire ca un șarpe, cam oacheșă, cu ochii mărunți, care râd și plini de lacrimi, în vreme ce preajma gurii e croită pe plâns.

Ce știa, ce putea dânsa să înțeleagă? Era destul să te uiți în fața ei pentru ca s-o faci să plângă, și nu o dată a glumit el cu lacrimile ei.Acum însă n-ar fi voit să le vadă, și numai de ele se temea.

Când colo, ce să vezi?Pe când el intra cu inima încleștată la casa preotesei, Maria cânta veselă de răsuna toată curtea, și nu cânta rău. Ce va fi visat, ce nu va fi visat peste noapte, era foarte voioasă, parcă a ei era lumea toată,încât preoteasa se simțea oarecum rușinată și mult ar fi voit să îi poată zice lui Codreanu: "Iart-o, că ea nu știe nimic".

Fiind însă că asta nu putea s-o facă, a grăbit la ușa odăii, ca să-i spună fetei cine vine, apoi și-a pus hainele-n rânduială și a ieșit în capul scării, ca să-și primească oaspeții — foarte umilită, așa cum o știa Codreanu.

— Frumos lucru! strigă Maria, care se ivi în dosul ei. Noi te așteptam cu plăcinte, și d-ta cine știe pe unde vei fi umblat!

Preoteasa simți că i se ridică sângele în obraji.Tot așa și Păvăluț, cel cu obrazul subțire.Degeaba! nu știa ce să-i răspundă.

— De! grăi Gheorghe, pe oamenii buni și aici, și aiurea tot cu plăcinte-i așteaptă!

Apoi intrară în casă, se întrebară de sănătate și Maria se duse ca să aducă rachiu și pâine, după cum e obiceiul de primire în partea locului.

Preoteasa nu putea să-și dea seama cum vin lucrurile și cum are să prindă vorba. Știa că Gheorghe a fost cu Ioviță pe la protopopul și dădea cu

socoteală că ei l-au adus pe Codreanu, dar nu putea săînțeleagă cum stau lucrurile.

Codreanu tot ca dânsa.Ochii lui și mintea lui erau numai la Maria. Nu poate că cine știe ce, dar se mira și se minuna cum poate cineva să se schimbe într-un timp așa de scurt așa de tare. Nu-i vorbă, ochii îi râdeau și acum și preajma gurii îi era croită tot pe plâns; pare însă că acum tot n-ar fi pututs-o facă să plângă. Prea era voioasă, și oarecum nu tocmai proastă.

E însă lucru știut că femeile se schimbă foarte ușor, nu numai așa din Crăciun până în toamnă, ci până chiar și din o clipă în alta.

Când ea află că Codreanu e în gazdă la Gheorghe și n-a venit ca să stea, ca alte dăți, ci numai ca să dea bună ziua, gura ei se croi pe râset, iar ochii ei erau puși pe plâns.

— Asta nu se poate, zise ea. Te știu eu pe d-ta: iar mă minți, ca să mă necăjești și să mă faci să plâng. Să nu mă crezi însă că sunt acum tot atât de proastă ca atunci. Ei bine! nu te cred și n-am să plâng!zise ea cu îndărătnicie, și lacrimile, păcătoasele de lacrimi, o năpădiră,încât nu-i rămase decât să iasă rușinată din casă.

Preoteasa ar fi voit să intre în pământ.Tot așa Codreanu.În zadar! Fata avea dreptate: ce-o să zică lumea dacă el nu stă la dânșii?!

Gheorghe ședea țeapăn și tihnit în scaun și zâmbea așa pe sub mustață, uitându-se când la el, când la ea.

— Dacă-i așa, zise el în cele din urmă, apoi să mai treacă și de la mine; n-ai ce să-i faci; are întâietatea: eu te las aici.

A și rămas Codreanu, ca alte dăți: așa trebuia să fie.Nu e lucru mai urât decât femeia plângăreață: dac-o iei cu binele, se înduioșează de o trec lacrimile, iar dacă-i vorbești verde fățiș, vai de lume. Nu mai știi cum s-o iei și cum să umbli cu ea: te moaie-n lacrimi de-ți pierzi tot rostul.

Era rușinat de silințele ce-și dădea preoteasa ca toate să i le facă pe plac și de bucuria copilărească ce se oglindea-n ochii plânși ai Mariei, iar ziua următoare îi venea să plângă în fața bisericii pline de oameni, care se uitau la dânsul râzând cu părere de bine.

Doamne! ce fericit ar fi putut el să fie dacă n-ar fi fost acea noapte de nuntă! Și totuși...

Aici, în biserica plină de oameni, în fața altarului, căruia-și închinase viața, făptura cea înaltă a Persidei se ridica deasupra tuturora și pretutindeni se iveau ochii ei deschiși și limpezi. Era în ochii aceia ceva atât de liniștit și de senin, o voire atât de neîndoioasă, încât sub privirea lor trebuia, parcă, să

se aline furtuna mării, să se potolească para mistuitoare a focului: cum ar fi putut el, om neajutorat, să iasă de sub stăpânirea lor?

După Heruvim, când preotul a ieșit cu darurile, el și-a plecat mai umilit decât de obicei capul spre pământ și a stat cu ochii închiși,pierdut oarecum în sine însuși.

Simțea, ca niciodată mai înainte, că el nu mai poate să facă ceea ce dânsa nu voiește, și o nespusă înduioșare îl cuprinse când se gândi la Maria, care era atât de subțirică, de fragedă, atât de dulce la fire și de obidoasă.

"Nu! își zise el, nu te lega la nimic, că nimic nu mai poți."Era o mișelie c-a venit aici când se știa legat încât nu se mai poate dezlega. Dacă Persida ar fi știut că el a venit fără de voia lui aici și n-are în el destulă vârtute ca să se hotărască la un fel, l-ar fi disprețuit ca pe un nemernic.

Și totuși Maria era aici, iar Persida departe, și el nu era în stare să plece de la Buteni, așa cum voia, cât mai curând: îi sângera inima când vedea cum tremură Maria când stă aproape de dânsul și cum ochii ei se croiesc în toată clipa pe plâns și iar râd în răsfățare.

"Ori sunt, ori nu sunt om!" își zise el luni după-prânz.Trebuia să plece la Arad.Nu! Nu la Arad!Peste dealurile care despart valea Crișului de a Murășului nu era drum de care, dar oamenii treceau pe poteci bătute, și el putea să facă pe un cal bun în timp de vreo patru ceasuri drumul pe la Chisindia și peste Văsoaia la Conop, în valea Murășului, de unde nu mai avea decât un ceas bun până la Șoimoș.

Iar cal găsea el la Buteni.Așa trebuia să facă dacă era om: la părintele Isai, cu părintele la Mara și cu Mara la Arad. Să se aleagă odată într-un fel.

Nu mai erau, când el a plecat, decât vreo trei ceasuri până în seară, dar ziua era frumoasă, luna, deși pe scăzute, se ivise pe cer, și nu apunea decât după miezul nopții, iar calul era puternic și iute: omul adevărat vrea și face.

Dus de gândul acesta, el trecea grăbindu-și calul printre pădurile cu frunziș pișcat de brumă, ici verde de stejar, colo galben de tei și apoi roșu ca sângele de taur, iar după ce s-a întunecat, aceeași lună, în razele căreia se plimbase Națl pe țărmul Murășului, îi lumina și lui calea.

Lungă, cotită și anevoioasă cale.Nu e lucru mai urât decât să treci așa singur și călare pe un cal iute prin mijlocul unei lumi pustii: ți se răscolește oarecum tot sufletul și ți-e în cele din urmă parcă nu-ți mai poți da seama dacă e înaievea ori visezi numai ceea ce ți se întâmplă. Obosit de drum și de singurătate, el nu mai știa deslușit unde și cu ce gând se duce și toatei se păreau ca prin minune. Auzise de atâte ori vorbindu-se despre farmecele

babelor, care te fac să zbori călare pe ujog unde te cheamă ursita, și acum simțea că nu se duce nici el, ci e dus.

Cuprins de simțământul acesta, el se simțea atât de ușor, încât îi părea oarecum rău când a început să audă lătratul câinilor din Șoimoș.

În fire nu și-a venit însă decât la casa părintelui Isai; abia acum s-a încredințat că degeaba a făcut drumul cel lung, căci el și aici tot el însuși rămânea: nu era în stare să bată la poartă, și-i părea bine că e noapte și nu-l vede nimeni.

"Nu! zise el. Treaba aceasta pot eu s-o fac și fără de părintele Isai."Fără de Mara nu-i venea să meargă la Arad; dar fără de părintele Isai putea să vorbească cu Mara. Nu era nevoie să mai știe și el.

Porni dar înainte spre Radna, ca să stea peste noapte la vreunul din birturile din apropierea mănăstirii și să meargă apoi, ca mâine dimineață, el singur la Mara.

La birt, unde nimeni nu-l cunoștea, putea să intre fără de sfială, să lase calul în grija vreunui argat și să ceară ceva de mâncare, căci era flămând hămesit.

— Cunoști d-ta pe Mara? întrebă el pe slujnica ce-i așternea masa.

— Cum să n-o cunosc? Șade numai aci, a patra casă.

— Nu știi, e acasă?

— Alaltăieri s-a întros cu fiica ei de la Arad, răspunse slujnica.

Codreanu simți că-i trece ca un fel de junghi prin inimă și că i se taie vinele de la picioare.

— Cum? întrebă el. Persida e aici?

— Nu, răspunse slujnica, s-a dus chiar alaltăieri la călugărițe.

Era o adevărată făcătură: Persida aici! De ce a venit? De ce n-a rămas acasă, ci s-a dus la mănăstire? Ce s-a întâmplat?

Era flămând și s-a sculat nemâncat de la masă; era obosit de drum și s-a dus să se mai plimbe pe țărmul Murășului.

Fusese, de când știa că dânsa se afla prin apropiere, cuprins de un fel de fierbințeli, și plimbându-se cu pașii iuți pe țărmul râului,resimțea mulțumirile fără de seamăn pe care le avuse în apropierea ei. Ah, ce femeie!... ce ființă! Ce ademenitor îi era zâmbetul, ce dulce supărarea, ce ușor curgeau vorbele de pe buzele ei, ce nesecat îi era sufletul! Și totuși abia acum își dădea seama că el n-a vorbit niciodată deschis cu dânsa. Se deprinsese, încetul cu încetul, cu gândul că are să-și petreacă toată viața în apropierea ei, că altfel nu este cu putință, și a și voit în nenumărate rânduri

să i-o și spună aceasta. Eraînsă în tot felul ei de a fi ceva ce te stăpânea, încât nu puteai să-i spui decât ceea ce dânsa voia. Te-nțelegea de mai nainte și-ți răspundea fără de vorbe. Astfel el nu se mai îndoia că și dânsa voiește, și totuși acum simțea că nu e în stare să-i vorbească fără de înconjur: ar fi trebuit să fie la mijloc cineva care să-i vie-ntr-ajutor și să deschidă vorba.

Avea tată și mamă, bun și bunică, rude și prieteni, era iubit de o lume întreagă, și acum se simțea singur și părăsit de toți și stătea sperios în drum ca puiul care s-a pierdut de cloșcă; el însuși rupsese toate legăturile, se desfăcuse de toți ai lui și nu mai era cine să-i vie într-ajutor.

Dimineața s-a sculat pe când se mijea de ziuă. Știa că Mara pleacă foarte de dimineață și ținea s-o găsească acasă; și totuși el își făcea de lucru și parcă ar fi dorit în fundul inimii lui ca să vie prea târziu la casa ei.

Așa a și fost: portița era încuiată.

S-a dus cu inima încleștată la pod, unde știa c-ar putea s-o găsească. Nu era nici aici. El o vedea însă din jos de pod, la depărtare de câteva sute de pași, unde oamenii încărcau lemne pe plute, dar nu s-a dus la ea. De ce să meargă? Tot era mai bine, mai ușor, mai firesc să vorbească mai nainte cu Persida.

A plătit dar omului pe care l-a găsit acolo creițarii și a trecut podul.Iar acum îi venea să se întoarcă iar înapoi la Buteni.Trecuseră opt ceasuri. Cum putea el să sune acum, la un timp atât de nepotrivit. Era peste putință să i se dea voie de a vorbi cu dânsa.

El își luă inima în dinți și sună.

— Ce doriți? îl întrebă sora bătrână, înaltă și slabă, care se ivi în ușă.

— Aș putea, vă rog, să vorbesc cu domnișoara Persida Bârzovanu? întrebă el.

— Domnule, acum nu se poate, îi răspunse sora. Și, adause ea, nici nu știu cine sunteți d-voastră.

El scoase din portofelul său un bilet de vizită și i-l dete.

— Să spuneți, îi zise, domnișoarei c-o rog să mă vestească dacă și când voi putea s-o văd.

Sora îl pofti să se așeze și să aștepte, apoi încuie ușa și se depărtă.Persida se afla în bucătărie.Ea nu venise la mănăstire cu gândul de a rămânea aici, dar a găsit-o pe maica Aegidia făcând proviziune de compoturi pentru iarnă și era peste putință să nu pună șorțul ca să-i dea ajutor. Seara apoi,când era vorba să se întoarcă acasă, îi era foarte greu să

plece. Se simțea atât de bine aici, unde a crescut și unde toate o potoleau și-i dădeau tărie.

A iubit totdeauna pe maica Aegidia, dar încă nu știuse c-o iubește: acum ar fi voit să șadă la picioarele ei și să-i sărute mâinile. Nu mai era cum a fost, și parcă se lumina toată mănăstirea când ochii lor se întâlneau.

"O adevărată minune", așa zicea maica Aegidia în gândul ei. Se potolise neastâmpărul copilăresc și năvălnicia adeseori sălbatică, și fata ei era așezată, înțeleaptă și duioasă, un adevărat giuvaier de femeie. De aceea nici nu mai putea să-i vorbească în felul de mai-nainte și Persida se simțea înălțată în gândul ei când vedea că o ia parcă i-ar fi soră ori prietenă.

Sâmbătă seara au stat până spre miezul nopții deștepte și au vorbit despre toate, afară de un singur lucru. De ce să vorbească și despre acesta? Ea știa cum gândește maica Aegidia, și mai ales aici, între zidurile mănăstirii și sub ochii maichii Aegidiei, nu putea nici dânsa să gândească altfel. Era de sine înțeles că nimic nu e mai presus de dorința părinților, mai ales când ei trăiesc, ca Mara, numai pentru copiii lor.

Și totuși Persida tresări cuprinsă de un fel de spaimă când citi numele: Pavel Codreanu.

— Ce e? întrebă maica Aegidia cu o asprime care reamintea timpurile trecute.

— Domnul acesta, răspunse Persida dându-i biletul, e un absolvent de teologie, pe care îl cunoaștem din Arad.

— Dar tu știi...

— Trebuie să-l văd, o întrerupse Persida, altfel s-ar mâhni mama.Obrajii călugăriței se roșiră. Îi era parcă se dărâmă casa în capul ei. Grozav gând! Încă un suflet pierdut! Cea mai iubită dintre fetele ei se ducea și ea, ca să-și petreacă viața în ticăloșie omenească.

— Du-te, fata mea! grăi dânsa cu blândețe umilită. Dacă e dorința mumei tale, trebuie să-l vezi chiar acum.

Persida-și dezlegă șorțul, sărută mâna maichii Aegidiei, apoi se depărtă ducându-și șorțul în mâna stângă, ca să-l atârne la locul lui și să meargă-n sala de așteptare.

Îi era însă greu să meargă așa, fără de veste, și ar fi voit să-și mai facă timp de răzgândire.

"Nu! își zise peste puțin, ridicându-și capul. Să văd ce voiește."La ușa sălii de așteptare iar se opri și stete pe gânduri.

— Te rog să ne lași singuri, grăi întorcându-se spre sora ce-o însoțise și era datoare să stea și dânsa-n sală în vreme ce Persida vorbea cu tânărul.

Sora se plecă umilită.

— Aceasta eu nu pot s-o fac! răspunse ea. Știi prea bine că n-aș putea s-o fac fără ca să-mi mărturisesc păcatul, și știi și pedeapsa.

Persida-i apucă mâna și se uită stăruitor în ochii ei.

— Te rog să suferi pedeapsa, căci Dumnezeu îți va ierta alte păcate în schimbul ei. Te rog, zise ea, căci n-ar fi cu putință să vorbim deschis dacă n-am fi singuri!

Sora-și plecă mai umilită capul și-i făcu semn să se ducă.Codreanu se cutremură și sări-n picioare când Persida se ivi voioasă-n ușă.

— Așa-i că te miri? zise el mergând spre dânsa.

— Nu, răspunse ea întinzându-i mâna. Văzând biletul d-tale, mi-am închipuit numaidecât c-ai fost pe la mama și ea te-a trimis aici.

— N-am văzut-o, grăi el. Am căutat-o, ce-i drept, dar n-am găsit-o nici acasă, nici la pod. Am aflat însă ieri seară că ești aici, și am venit.

— Așa! zise ea, oarecum ușurată. Carevasăzică, nu ai vorbit cu mama.

— Nu încă!Ea-l pofti să se așeze, se așeză și ea, apoi rămaseră câtva timp strâmtorați: el nu știa cum să înceapă, iară ea aștepta să vadă ce vrea el.

— Am fost foarte mirat când am aflat că ai plecat de la Arad, începu el în cele din urmă.

Persida zâmbi, stete puțin pe gânduri, apoi obrajii i se umplură de sânge.

Era hotărâtă să-i spună fără de înconjur cum s-au petrecut lucrurile, de ea s-a hotărât deodată să plece: așa trebuia să facă, și ea nu putea să facă decât cum trebuie. Acum însă, când se afla față în față cu el, ea nu putea — nu! — mai bine moartă!

Gândul omenesc străbate într-o singură clipă și timpul, și depărtările, și acum, în clipa aceasta, ea vedea în gândul ei toate cele petrecute și-l vedea și pe el umblând răzleț prin lume, ajuns din om neom, nenorocit fără de vina lui. Se împăcase cu gândul că ea nu poate să-l ajute și că nu le rămâne amândurora decât să uite cele petrecute, care nu erau, la urma urmelor, decât o nebunie de tinerețe. Îi era însă rușine c-a crezut că poate să-l mai și batjocorească spunând altui bărbat ceea ce numai ei amândoi știau.

— Mi s-a urât de învălmășeala și de zgomotul lumii, îi răspunse ea, și mi-a venit dorul de liniștea acestei case!

— Și ai să rămâi aici, se înțelege, zise el râzând.Ea stătu puțin pe gânduri, și sufletul parcă i se înălța.

— D-ta râzi, grăi dânsa; nu trebuie însă să scapi din vedere că eu aici am crescut și că sunt femeie. D-voastre, bărbații, vă avântați cu inimă îndrăzneață în toiul lumii și totuși nu o dată sunteți cuprinși de dorul singurătății; dar noi, femeile, care numai rezemate de alții putem să trecem prin lume?

Codreanu iar zâmbi.

— D-ta n-ai decât să vrei pentru ca să-ți găsești reazem, zise el.

— Știu, întâmpină ea tot zâmbind cu ironie. Sunt tânără, frumoasă și deșteaptă: nu-mi mai lipsește decât inima ușoară pentru ca să-mi iau avânt. Eu mă înspăimânt însă când mă gândesc la mulțimea datoriilor pe care le iau asupra mea când ies de aici, și sunt cuprinsă adeseori de simțământul că nu pot să le împlinesc pe toate.

— Dar, zise el, datorii avem cu toții.

— Și foarte rar avem și mulțumirea de a le împlini, îl întrerupse ea.

— Aș! zise el. Dar atunci cei mai mulți dintre noi s-ar fi simțit foarte nenorociți.

— Nu, zise ea; suntem, dar nu ne simțim, fiindcă omul se deprinde cu toate. Închipuiește-ți că eu nu rămân aici. N-aș putea să stau așa...fată mare. Ar trebui să mă mărit. Să zicem că-mi găsesc un soț mai presus de toate așteptările mele. De unde pot eu să știu dacă nu voi prinde mai târziu slăbiciune pentru altul? Ce fac atunci? Sunt ori nu datoare să-i mărturisesc soțului meu adevărul?

— Da! zise el cu toată hotărârea.

— Dar dacă aș fi avut mai nainte slăbiciune pentru altul? urmă ea, tot sunt datoare să-i mărturisesc adevărul?

El tresări.

— Da! zise iar, însă de astă dată cam cu jumătate de gură.

— Și-o să se bucure dânsul?

— Nu tocmai.

— Atunci, grăi dânsa râzând, e parcă mai cuminte să nu-mi fac datoria. De ce să-i spun când îl mâhnesc prin aceasta? Am să mă deprind încetul cu încetul cu gândul că datoria mea e să tac, să fiu fățarnică și să-mi fac de-a sila celelalte datorii... pe cât le pot. Urâtă viață!

El se uită nedumerit în fața ei.

— Bine, domnișoară, zise el strâmtorat, dar d-ta tot n-ai putea să rămâi aici.

— De ce nu?
— Fiindcă nu e cu putință.
— De ce să nu fie cu putință?
— Pentru că ești, dacă nu mă înșel, ortodoxă.
— Să trecem peste aceasta, grăi dânsa așezată. Când e vorba de viață și de moarte, nu ne mai uităm la asemenea lucruri mici. Oameni suntem, la urma urmelor, cu toții, și Dumnezeu e unul și același pentru toți.
— Eu tot nu cred că ai să rămâi aici, zise el iar în glumă.
— Nici eu nu cred, răspunse ea. Voiesc numai să zic că cel puțin acum nu e pentru mine gând mai ademenitor decât să rămân aici, și m-aș simți foarte nenorocită dac-aș fi nevoită să plec. Mă simt atât de bine aici, și mai am încă timp destul pentru zbuciumările vieții.
Codreanu începu să tremure.
— Carevasăzică, grăi dânsul cu glas înăbușit, ești hotărâtă să rămâi aici?
— Nu, răspunse ea, eu n-am nici o hotărâre, și dacă mama astăzi va zice să ies, voi ieși mâine. Răspund numai la întrebarea pe care mi-ai pus-o râzând. M-aș simți nenorocită dac-ar trebui să ies acum.Peste un an, peste doi — nimeni nu știe ce are să simtă — voi ieși cu inima ușoară; acum mi-ar fi foarte greu!
Codreanu o înțelegea deplin și nu mai știa ce să-i zică, ci se uita numai cu ochii țintă la un colț al odăii.
— Și dacă eu te-aș ruga? întrebă el sfios și cam cu jumătate de gură.
Ea se ridică și rămase stând dreaptă și cu ochii în jos.
— D-ta știi că țiu mult la d-ta și n-aș putea să zic nu! răspunse ea încet. Dar ții și d-ta la mine și nu ești în stare să-mi faci silă. Mai târziu! Nu-i așa?
— Da! răspunse el ridicându-se.
— Îți mulțumesc, grăi dânsa întinzându-i mâna.
El apucă mâna și o sărută.
— Ai să mai treci pe la mama? întrebă ea.
— Nu! răspunse el hotărât.
— Îți mulțumesc, grăi iar dânsa, și la revedere!
El îi sărută încă o dată mâna, apoi dânsa se retrase și peste puțin intră sora bătrână, înaltă și slabă, ca să descuie ușa pe care avea să plece Codreanu.

Cine ce poate

Mare lucru târgul de toamnă de la Arad!Timp de câteva săptămâni drumurile de țară toate sunt pline de care încărcate, care aduc bogățiile din șapte ținuturi, ca să le desfășure prin piețele și prin ulițele Aradului și pe câmpia de dimprejurul lui,unde s-adună care cu poame de pe Crișuri și din valea Murășului, cu lemnărie din munții Abrudului și cu bucate de pe câmpia mănoasă,se-nșiră butoaiele cu vin din Podgorie ori cu rachiu de pe Murăș și se îngrămădesc turme de oi venite din Ardeal, ciurde de porci aduse de pe lunci, herghelii de cai crescuți pe poienele munților și cirezi de vite mânate de jelepari umblați prin lume.

Ce mulțime de oameni și ce amestecătură de tipuri și de porturi și de limbi! E parcă aici e mijlocul pământului, unde se întâlnesc toate neamurile. Pe-nserate s-aprind împrejurul orașului mii de focuri, la care stau de vorbă ori își petrec cântând aici români, colo unguri, mai departe șvabi ori sârbi, iar printre aceștia slovaci, ba până chiar și bulgari.

Dar tot românul, săracul, e și aici cel mai de frunte, căci vine iarna geroasă și ajunge la preț cojocul călduros, la care nimeni atât demult ca românul nu ține.

Și nu e numai că tot românul vrea să-și aibă cojocul, dar ține să-i mai fie și frumos împodobit cu flori tăiate de carmajin ori cusute-nfire de ibrișin. Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ceea ce-i aduce câștig cojocarului: atât se plătește, dacă e frumoasă, cu mâna largă și pe întrecute.

Nici că se poate pentru un cunoscător mai mare mulțumire decât să treacă printre șatrele cojocarilor din Arad, ca să vadă unul câte unul cojoacele de probă. Frumosul e frumos, nu-i vorbă, pretutindenea, dar cojoace frumoase ca la Arad nicăieri nu se găsesc, fiindcă mai rar găsești aiurea oameni care pot să le plătească.

Trică-și împlinise de mult anul, dar tot mai rămăsese la Claici, fiindcă îi era greu să plece ca să-și înceapă cei doi ani de călătorie.

Nici că intră însă calfele de cojocari la stăpân decât de două ori pe an: fie la Sf. Gheorghe, fie mai ales la Sf. Dimitrie, pe când cojocarii au mult de lucru. Apoi o calfă trebuie, mai nainte de a ieși în lume,să-și arate destoinicia, pentru ca stăpânii să știe ce poate și cum au să-l plătească. El s-a învoit dar cu Claici ca să coase pentru târgul de toamnă o *bundă*, adică o blană de miel, lungă până la pământ, albă și împodobită cu flori cusute-n ibrișin. A lucrat patru luni de zile la ea, dar și era frumoasă, încât Claici n-o lăsa mai jos de două sute deflorini și li se lăuda tuturora că el l-a scos calfă pe Trică.

Iar Trică stătea rușinos în dosul bundei de probă, ca să fie la îndemână când vin stăpânii care caută calfe. Era tot lung și deșirat, tot motolog și gură-cască, dar mai nespălat și mai nepieptănat decât odinioară. Se împlinise aproape un an de când plecase soră-sa de la Arad,și de atunci pierduse obiceiul de a se pieptăna când merge la masă.

Deoarece breasla cojocarilor din Arad ținuse morțiș ca cojocarii din alte părți să nu-și poată scoate marfa la vânzare decât în ziua a treia, Bocioacă-și avea și el, ziua-ntâi și ziua a doua, lăzile-nchise și se plimba printre șatrele cojocarilor din Arad, ca să vadă ce lucruri frumoase au mai scos în târg.

— Cine a făcut bunda asta? întrebă el uitându-se cu de-amănuntul la cusături.

— Eu! răspunse Trică, făcând un pas înainte.Bocioacă, tot înalt și subțire și el, se uită de jos până sus la Trică. Îi era parcă nu se poate ca acele mâini mari să fi cusut florile cele atât de curat scoase.

— Ei bine, băiete! zise el. Când ai ieșit calfă?

— De Sf. Gheorghe.

— Vrei să vii la Lipova? Eu sunt Bocioacă, starostele.

— Știu, că și eu sunt de pe acolo.

— De unde?

— De la Radna.Bocioacă se uită din nou în fața lui.

— Doară nu ești fratele Persidei? grăi el. Parcă-mi semeni și tu cu mă-ta.

— Asta e! răspunse Trică râzând.

— Ce-a avut mă-ta cu neamțul? întrebă starostele, schimbând vorba.

— Care neamț?

— Hubăr. Care altul?

— Eu nu știu nimic, răspunse Trică, cu atât mai mirat cu cât mumă-sa era și ea aici în târg și nu-i spusese nimic.

— Bine, grăi Bocioacă, a luat podul de la dânsa și pare-mi-se c-a înșelat-o și cu pădurea de la Cladova.

— Eu, zise Trică râzând, nu cred că poate cineva să-nșele pe mama.Bocioacă iar se uită la băiat. Era parcă ceva foarte deștept în ochii lui.

— Ei! vii? întrebă el din nou.

— Vin.

— Ce ceri?

— Nu mai cer nimic, răspunse Trică. Nu mi-e destul că stau la casa d-tale?! O să-mi dai ce-i socoti.

Bocioacă era încântat.

— Când vii?

— Chiar acum, după târg!

— Vorbă încheiată! grăi Bocioacă și-i strânse mâna, apoi se duse mai departe.

Iar Trică nu mai avea astâmpăr. Voia să vadă pe mumă-sa, ca să afle ce s-a întâmplat cu Hubăr și să-i spună că s-a-nvoit cu Bocioacă,același Bocioacă în casa căruia nu fusese primit ucenic.

— Auzi vorbă! striga Mara, punându-și mâinile în șolduri.Se bucura cum de mult nu s-a mai bucurat. Lasă că-i părea bine că Trică a intrat calfă tocmai la Bocioacă, dar avea și mare trebuință să-i fie feciorul prin apropiere.

De când aflase că Codreanu s-a-nsurat și s-a popit, ea își pusese de gând să n-o mai lase pe Persida la călugărițe. Nu era însă chip s-o scoți din mănăstire. Ea zicea, nu-i vorbă, că nu mai stă, dar potrivea mereu lucrurile așa ca să mai rămâie, și nu mai știai ce să-i faci ca s-o scoți.

Duminicile și zilele de sărbători Mara o lua și-o ducea la biserica de la Lipova. Foarte adeseori însă Mara era dusă pe la târguri, și atunci Persida lua pe vreuna din fetele de român ce se aflau la călugărițe și tot se ducea. Le părea foarte rău călugărițelor, căci era, dacă-i vorba,chiar mai frumoasă biserică acolea în mănăstire, dar Persida ținea să meargă la biserica ei și nu putea nimeni s-o oprească. Ba s-a făcut încetul cu încetul obicei că Persida lua toate fetele de român cu dânsa,încât era o frumusețe să le vezi, și lipovenii țineau mult la fata Marei.

— Minunat lucru! grăi dar muma. O să te duci duminicile și zilele de sărbători s-o iei pe Persida, ca s-o duci la biserică. Nu le prea place călugărițelor că duce fete cu dânsa. Apoi să facem ce-om face ca s-o scoatem de acolo.

— Da! răspunse Trică voios. Dar cu Hubăr ce-ai avut?

— Ce să am? grăi Mara. Nu cumva sunt proastă ca să alerg și să muncesc, apoi să împart câștigul cu dânșii? Nu câștig nimic și n-am nimic de împărțit!

— Bine, dar aud că ți-a luat Hubăr podul.

— Nu-mi mai trebuie mie podul acela! Stau toată ziua pentru câțiva creițari, când am atâta treabă în altă parte.

Lui Trică îi părea cu toate aceste foarte rău. Nu se putea împăca cu gândul că mumă-sa nu mai e podăriță, când toată lumea îi zicea"Podărița".

Apoi îi era parcă i-ar fi venit lui să ia podul în arândă,fiindcă grozav îi plăcea să vadă creițarii adunați grămadă și nu se putea împăca cu gândul că o să dea și el creițari când va trece de aici înainte podul.

— Și, uite, zise el, mie îmi venise gândul să stau acasă cu voi, să mă duc diminețile și să mă întorc serile.

— Să stai, dragul mamii! grăi Mara înduioșată, ca să fim odată oameni adunați și noi.

— Dar o să dau prea mulți creițari.

— De asta să nu-ți pese, zise ea încet, căci tot ai noștri sunt creițarii. Gheorghe a luat podul în tovărășie cu mine.

Pe drum apoi, de la Arad până la Radna, le-a mai înțeles Trică și celelalte.

Se plângea Mara că-i merg treburile rău de tot. Ar fi fost în stare să jure că pierde cu pădurea și ar ajunge în sapă de lemn dacă nus-ar ajuta cu plutele, pe care le vinde cu preț bun după ce descarcă stânjenii.

— Numai eu știu, dragul mamii, zicea dânsa suspinând, cât mă frământ ca s-o scot la capăt. Mi-au scos vorba că am adunat bani mulți și toți mă fură, toți umblă să mă înșele. Ba mai vine și popa Isai de la Șoimoș și zice cui numai vrea să-l creadă că sunt zgârcită și că numai eu sunt de vină dacă n-a luat Codreanu pe Persida. Drăguța mamii!Las' c-o să găsească ea altul și mai și decât dânsul. Voia să scoată sufletul din mine și să-mi ia cel din urmă ban. N-am, dragul mamii:de unde să dau mai mult decât ceea ce pot? Tu știi că puțin a mai rămas de la fie iertat tatăl vostru: las' că nu m-am atins de al vostru,dar am mai și adăugat puțin câte puțin, cum biet am putut, ca să aveți și voi câte ceva. Aveți! Ai și tu, are și Persida; popa cerea însămarea cu sarea!

Spunea Mara, spunea mereu și nu mai sfârșea, iar Trică nu putea decât să le creadă toate. Când vorba era însă de Codreanu, trebuia să zică și el o vorbă, căci îl cunoștea mai bine și ținea mult la el.

— Să crezi, mamă, gândi dânsul, că Codreanu nu cerea nimic.

— Ferit-a Sfântul! răspunse Mara. El nu, dar s-a vârât la mijloc popa Isai și le-a stricat toate. E însă mai bine așa! N-a fost să fie!Fiecare cu norocul lui! Nici nu era el om pentru fată ca Persida; pe unul ca dânsul l-ar bate Persida în fiecare zi de două ori.

Cam așa gândea și Trică.Nu-i vorbă, acum, după un an, se făcuse mai înaltă și părea mai subțire soră-sa; ți-ar fi venit să-i zici c-o clatină vântul; călca însă țeapăn și mărunt ca maica econoamă, încât parcă se scutura

pământul sub picioarele ei, și era în căutătura ei și împrejurul buzelor ei ceva îndărătnic, aspru și nemilos, parc-ar fi voit în toată clipa să strige:"*Trebuie*!"

Era cu toate aceste foarte voioasă și ar fi voit s-adune toată lumea, ca să-i spună că fratele ei a venit s-o ia la biserică și are să rămâie aici.

— Dar, zise el, mergem la noi la biserică.Ea stete puțin pe gânduri.

— Nu, grăi apoi, rămânem tot la Lipova și ne ducem după biserică acasă.

În zadar, femeia tot femeie! Se uita la fratele ei cel înalt și lat în umeri, care își pusese hainele negre și trecuse pe la bărbier mai nainte de a fi venit la dânsa. Ea-i potrivi legătoarea la gât și-i scutură pe ici,pe colo haina atingând-o ușurel cu vârful degetelor; voia să meargă cu el la biserica de aci, unde toți o cunoșteau.

Iară el voia numai ceea ce vrea dânsa.O luară dar, tot ca odinioară, la dreapta, ca să treacă prin fața măcelăriei.

Ce deosebire însă!Atunci ea știa că Națl are s-o vadă trecând, și totuși era cuprinsă de un fel de leșin; acum nici prin gând nu-i trecea că are să dea ochii cu el, și totuși n-a tresărit când l-a zărit la ușa măcelăriei, ci s-a uitat lung și fără de sfială la el.

Ce schimbare într-un timp atât de scurt! Nu-i vorbă, șorțul îi era și acum curat și cărarea i se vedea, ca odinioară, prin părul neted pieptănat, dar era măcelar adevărat: om cu fața plină și mai mult roșie decât rumenă, cu brațele puternice strânse de mâneca suflecată și cu pieptul ieșit înainte.

Și se uita și el tot lung și fără de sfială la dânsa și la fratele ei, care nu voia, parcă, să-l vadă și ar fi dat mult dacă soră-sa nu l-ar vedea nici ea.

Un lucru nu-i era nici Persidei cu putință: să treacă ulița, ca să apuce pe la colț. Ea clătină zâmbind voioasă din cap, dar își urmă drumul înainte, rămânând în partea despre mănăstire a uliței, încât Națl se uită dezamăgit în urma ei și răspunse la salutare abia după ceea trecuse.

Lucrurile veniseră fără de veste și s-au petrecut atât de iute, încât el stătea buimăcit și nu-și dădea seama decât că mai nainte ea avuse pe frunte și mai ales pe tâmple fire de păr creț și răzleț, iar acuma părul îi ședea neted pe frunte.

— Când s-a întors Națl acasă? întrebă Persida după ce se mai depărtară.

— Tu trebuie să știi mai bine decât mine, răspunse Trică îndârjit.

— De ce să știu?

— Ești mai de mult aici.

— Duminica trecută nu era acasă, grăi dânsa. L-ai mai văzut tu la Arad după ce am plecat eu?

— Nu știu, răspunse Trică mai îndârjit. Nu-mi mai aduc aminte. Nu, nu l-am mai văzut. Dar ce ai tu cu el?

Persida se uită râzând la fratele ei.Un lungan, ce-i drept, dar un băiat care abia peste două luni împlinește șasesprezece ani: ce putea el să înțeleagă?

— Fii băiat cuminte, Trică, zise ea; tu știi că nu am nimic cu el și nici nu pot avea. Tocmai de aceea îmi pare însă bine că i-au ieșit prostiile din cap.

— De unde știi că i-au ieșit?!

— Văd eu, răspunse ea.Așa și credea fata Marei, deși nu era tocmai așa.El n-a alergat, ce-i drept, nici la biserică, nici la Radna după dânsa, dar munte cu munte nu se întâlnește, însă om cu om da — mai ales acum toamna, în timpul culesului de vii.

De la Radna înainte, spre apus, se întinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung șir de dealuri acoperite cu vii. Cale de o zi bună,până la Măderat, la poalele dealurilor, sat se înșiră de sat, iar printre vii sunt risipite cramele, pe care nimeni n-a încercat încă să le numere.

Ce-i aci în timpul culesului, pe la începutul lui octombrie, aceasta nu poate s-o știe decât cel ce a văzut cu ochii lui.

Serile, venind despre Arad pe șesul neted, vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă în fața ta și nenumărate lumini risipite pe ea — focurile ce ard la crame, prin paghini și pe fânețele acum cosite și lăsate de pășune. Din când în când răsună prelung câte o pușcă descărcată ori se ridică pe ici, pe colo câte o rachetă,încât simți pe nevăzute că e lume, lume, multă lume risipită pe colo pe dealuri și prin văi.

Săptămâni de zile de-a rândul vin mereu și de la deal, și de pe șes, unii ca să lucreze, alții ca să petreacă câteva zile bune, toți veseli, toți gata de a se bucura de viață.

O dată numai pe an e culesul viilor, și păcat ar fi să petreci și astă singură dată dormind nopțile când ele sunt atât de liniștite și de răcoroase, iar luna niciodată și nicăieri nu-și revarsă lumina așa din plin ca acum și aici, unde razele ei se răsfrâng oarecum din coastele dealurilor spre șesul întins ca o mare.

Ici fluier, colo cimpoi, mai departe o chitară, o vioară, o harmonică și iar un taraf de lăutari, pretutindenea câte o descărcătură de pușcă, o rachetă ori

cel puțin câte un chiot de fiecare vadră turnată în butoi, și toți stau la povești, cântă, joacă, petrec în zburdalnică învălmășeală.

S-alergi cale de două zile pe nemâncate, ca să iei parte, iar Națl nu era decât aci la Lipova: cum ar fi putut să stea acasă când aveau și ei vie la Păuliș și venise anume de cules acasă?

Luni dimineața el știa că Persida nu s-a întros la călugărițe și nu se mai îndoia c-a rămas și ea de cules acasă.

Celelalte veneau de la sine.Pleci în timpul culesului de cu seară cu un prieten așa la un noroc, treci din cramă în cramă, și numai bunul Dumnezeu știe unde și cu cine te pomenești în zori de zi, căci oriunde sosești, oamenii sunt bucuroși de oaspeți și cu plin te primesc, oriunde ajungi, găsești ori îți faci prieteni.

Luni după-amiazăzi el știa că Mara e și ea cu ai săi la vie, cale de vreo jumătate de ceas mai spre Radna; iar pe înserate el a luat pușca pe umăr și a urcat voios și căprește spre culmea de unde putea să vadă când și încotro pleacă fata Marei.

O vedea, și ce n-ar fi dat ca și ea să-l zărească pe el sus în culme!El descărcă deodată amândouă țevile puștii; însă era sus în deal și descărcătura pierdută în vânt suna ca în sec.

Persida și Mara, care se aflau în fața cramei acoperite cu trestie, cu toate aceste se întoarseră spre culme.

Era departe pân-acolo, încât abia se mai vedea omul care descărcase. Persida însă tot îl recunoscu și, în semn că-l cunoaște, ridică mâna în sus.

— Cine-i acolo? întrebă Mara mirată că fiica ei îl cunoaște.Persida se uită râzând la ea. Știa că e certată muma ei cu Hubăr, dar acum era culesul viilor.

— Cine să fie? răspunse ea. Nebunul de Națl!Mara rămase câtva timp buiguită. Națl? Iar Națl? Parcă-i venea și tot nu-i venea să se supere. În zadar! era femeie și mamă, și mare lucru ar fi ca o mamă să se supere când vede că fata ei ia mințile flăcăilor.

— Curat nebun! zise ea uitându-se cu ochii scrutători la fiica ei.

— I-a mai trecut, mamă, grăi Persida, care-i înțelese gândul, și o să-i treacă de tot când va vedea ce e și cum.

Mara era cea mai fericită din toate mumele: nu vorbele Persidei, ci felul în care ele fuseseră rostite o încredințau că fata ei e cea mai cuminte din toate fetele.

— Te pomenești că nebunul acela, zise ea, o să ne stea până la miezul nopții în vârful dealului.

De asta se temea și Persida.Se înșelau însă amândouă.Națl descărcase, ce-i drept, pușca pentru ca Persida să se uite spre dânsul. Când a văzut, însă, că ea se uită, îi face semn, ba se mai uită și Mara, el știa că ele vorbesc despre dânsul, simțea că de bine nu pot să-l grăiască și-i era rușine.

"Ce fleac de om! își zise el necăjit pe sine, își aruncă pușca iar pe umăr și porni mai departe. Îndrăcită femeie!" adăugă apoi într-un târziu.

Iară Persida se uită lung după dânsul și se bucura în gândul ei.Nici că l-a mai văzut trei zile de-a rândul, deși fetele ca dânsa multă lume văd în timpul culesului de vii.

Joi pe înserate ea a plecat cu nevasta lui Bocioacă, cu vărul lui Bocioacă, Andrei, care era scriitor la notarul din Miniș, cu notarul de la Șoimoș și cu domnișoarele Emilia și Nina, nepoatele părintelui Isai,ca să meargă la crama părintelui Ioan de la Miniș.

Trecând așa, printre crame, s-au mai oprit ici, s-au mai oprit colo, încât au petrecut peste două ceasuri pe drum și s-au sporit la patrusprezece inși pe când au sosit.

Să vezi apoi părere de bine și chiote de veselie și tuș dat de lăutarii fără de care părintele Ioan n-ar fi putut să-și facă culesul.

Și ce mare era mirarea Persidei când s-a pomenit că iese din învălmășeala aceasta la iveală Națl și vine la dânsa cu mâna întinsă și râzând ștrengărește.

— Dar d-ta cum ai ajuns aici?

— Mare lucru! Parcă n-ai nici un prieten care are un prieten ca să te aducă aici? Nu cumva credeai c-o să scapi de mine?

— Nici nu voiam să scap; îmi pare bine că te văd și mai de aproape.

— De!... o să vedem!... grăi el cu îndoială și rupse vorba fiindcă se puseră alții la mijloc.

Lucru neînțeles de mintea omenească!Persida era fată cuminte și pusese în gândul ei toate lucrurile la cale: ochii ei însă erau duși mereu după dânsul și râdeau când se întâlneau cu ai lui. Parcă-i era frate, parcă-i era copil, parcă-i era rupt din suflet, atât de mult se bucura când îl vedea voios, vorbăreț, și inima i se strânse când el veni s-o poftească la joc. El juca atât de frumos, iară ea nu știa să joace valsul.

Nu era făcută bătătura din fața cramei pentru vals și nu erau nici jucătorii deprinși a juca nemțește, dar la cules de vii joacă lumea șipe iarbă

verde, și cele opt perechi zburau cum da Dumnezeu, ca pe podele lucii.

— Tare ești ușoară! grăi Națl peste câtva timp.Persida învățase, când cu nunta, să joace valsul, dar era de mult de atunci.

— D-ta vezi că nu știu să joc, răspunse ea.

— Deloc nu știi, zise el, dar ești ușoară și merge bine.

— Mă duci d-ta, întâmpină ea.

— Vorbă să fie! șopti el încet. Te-aș duce eu dacă te-ai lăsa... Am ce să prind în brațe. Să te iau pe sus și să te duc, încât să ni se piardă urma!

Persida ar fi voit să se desfacă din brațele lui și să-i dea brânci, ca să-l arunce cât colo. Era de necrezut îndrăzneala lui.

El însă o ținea ca-n clește de fier și o ducea din ce în ce mai zburiș, încât era o frumusețe să-i vezi și, încetul cu încetul, privirile tuturor se îndreptară asupra lor.

— Mă obosești de-mi scoți sufletul, șopti ea supărată acum și de privirile îndreptate asupra ei.

— Nu-i adevărat, răspunse el, d-ta nu obosești nici până mâine dimineață, dar ți-e greu că lumea te vede jucând cu mine.

Apoi el o lăsă de unde o luase, îi mulțumi frumos și își căută altă pereche.

Persida, roșie ca floarea de mac, ar fi voit să fugă, să se ascundă, să scape fără de veste din această societate neînfrânată, dar în clipa când el se depărtă, alți trei săriră s-o poftească la joc.

Așa e la joc: cine a intrat o dată e bine prins, și cu cât mai mult joacă, cu atât mai vârtos se simte pornit a da înainte. Era cuprinsă de un fel de beție și, deși ar fi voit mai înainte să plece, peste puțin o neliniștea gândul că seca Marta, nevasta lui Bocioacă, ar putea s-o iaca s-o ducă iar înapoi.

Marta nu era însă din cele ce grăbesc acasă.Avea, ce-i drept, trei copii, dar era frumoasă, durdulie și tânără încă și nu venise ca să stea. Cu Bocioacă al ei, care era om bogat și foarte cumsecade, dar cu vreo doisprezece ani mai bătrân decât dânsa și prea de tot sfătos, stătea dânsa în toate zilele; mai rar însă cu scriitorul, care era mai tânăr și mai spornic la vorbă, știa să-i toarne glumele pe plac și să-i șoptească din când în când câte ceva la ureche. Era, nu-i vorbă, cea mai cumsecade femeie, dar n-ai fi zis-o aceasta dac-ai fi văzut-o: prea mult îi plăcea să stea, ba chiar să se și hârjonească cu oamenii tineri. Păcat ar fi să nu intre și ea în joc, deși nu prea știa nici ea cum merge valsul.

"Păcat!" zicea în gândul ei Persida, care era, la urma urmelor, fată tânără și plină de viață. Nu-i vorbă, jocul nu mergea ca mai nainte,dar capul îi era amețit și ochii ei se furișau din când în când spre Națl, care era tot voios, tot neobosit, dar nu se mai uita la dânsa, nu se uita și nu se uita...

Lucru firesc! El avea, în cele din urmă, dreptate; ea se purtase ca o copilă răsfățată, rău-crescută.

După ce jocul s-a curmat, ea ar fi voit să se apropie ca din întâmplare de dânsul și să facă ca și când nimic n-ar fi fost; pe când însă ea nu putea să scape de dl Brădeanu, un tânăr avocat, el avea de lucru în altă parte.

Dl Bogyó Feri, pădurarul împărătesc, făcuse prinsoare cu părintele Ioan că are să ridice el singur butoiașul cu must de boabe alese, care se afla sub streașină, și să-l așeze în car. L-a și așezat, spre marea mirare a tuturora.

— Puțină treabă! grăi Ignat, vecinul părintelui, apoi luă butoiașul din car și îl ridică pe umărul său, spre mai marea uimire a celor de față, care se adunaseră împrejurul lor.

Națl nu era nici el dintre cei ce nu se miră. De! ușor nu era butoiașul acela.

El se plecă, puse mâna, ca să-ncerce, ridică butoiașul o dată până spre genunchi, încă o dată până spre mijloc, apoi își încordă puterile și-l puse și el, întocmai ca Ignat, pe umărul său.

Obrajii îi erau, ce-i drept, înroșiți de sânge, ochii îi ieșeau mai tare din cap, picioarele îi stăteau ca înfipte în pământ și partea de sus a trupului tremura sub povara cea grea, dar el ridicase butoiașul și-l ținea pe umăr.

Persida tresări cuprinsă de frică, făcu un pas spre dânsul, apoi se opri cu inima încleștată.

— Ce glumă proastă! zise ea așa pentru dânsa, dar nu destul de-ncet ca să n-audă și cei de prin apropierea ei, care se uitară fără de voie la dânsa.

El luă butoiașul de pe umăr, îl lăsă încetul cu încetul spre pământ, apoi îl duse la picioarele ei.

— Pune, te rog, mâna, îi zise, și vei vedea că nu e atât de greu ca să te temi că-l voi scăpa. Dau rămășag că-l ridici și d-ta de o palmă de la pământ.

Persida ar fi voit iar să fugă: se dăduse de gol, și privirile celorlalți o ardeau oarecum.

— Ce-mi pasă mie dacă e ori nu greu! răspunse ea înțepată.El se uită râzând la ceilalți.

— Auzi?! grăi. Zice că nu-i pasă! De ce spui lucruri care nu sunt adevărate? Zi mai bine că nu vrei să-l ridici!

Persidei îi venea să plângă. El era grozav de îndrăzneț, dar avea dreptate, și ea era umilită.

— Te-nșeli, zise ea cu îndărătnicie, apoi se plecă, apucă butoiașul cu amândouă mâinile și-și încordă toate puterile, ca să-l ridice. Mult ar fi dat acum să-l poată lua și dânsa pe umăr.

Nu l-a putut, dar l-a ridicat până în preajma genunchilor, ba l-a mai și dus trei pași.

— Bravo! strigară ceilalți.

— Dar tot e foarte greu, le răspunse Persida.

— Pentru d-ta, întâmpină Națl, nu însă pentru noi, ceilalți, care punem umărul și la poveri mai grele.

Nu era nimic în această cumpănire a puterilor, și totuși ceilalți, și mai ales celelalte, simțeau că e ceva între feciorul lui Hubăr și fata Marei, care era foarte strâmtorată.

Lăutarii începură să cânte "Mărunțeaua", jocul pentru care podgorenii au o deosebită slăbiciune, și dl Brădeanu sări iute, ca să nu vie prea târziu, și o luă pe Persida la joc.

Națl, crescut între români, vorbea românește tot atât de bine ca nemțește, dar la "Mărunțeaua" nu se pricepea, fiindcă pe acolo pe unde umblase el în timpul celor din urmă doi ani nu se juca "Mărunțeaua".

El se trase deci deoparte, ca să privească. Îi era parcă "Mărunțeaua" aceasta nici nu e joc, ci un fel de țopăială; din ce în ce însă jucătorii se înfierbântară și era o frumusețe să vezi pe Brădeanu cu Persida. Pecând el, om scurt și cam gros, juca ușor, dar pițigăiat, dânsa, înaltă și mlădioasă, sălta ca o codobatură, ținându-se drept și cu capul dat puțin înapoi.

Era minunat și jocul acesta, și el începu să miște din ce în ce mai neastâmpărat din picioare.

Îi părea rău că n-a luat-o el pe Persida la joc și-i venea să-l apuce de urechi pe Brădeanu, care nu se mai depărta de dânsa.

— Apoi, zise el plecându-se puțin când ei trecură prin fața lui, să mă-nveți și d-ta pe mine.

I-au scăpat vorbele aceste fără de veste și-i venea să-și tragă palme după ce le-a grăit, deoarece Persida, roșită iar ca floarea de mac, s-a uitat cu ochii ei rotunzi atât de aspru la dânsul, încât el începu să tremure din picioare.

Și totuși Persida, întorcându-și capul spre Brădeanu, iar zâmbea. Auzise și Brădeanu acele vorbe îndrăznețe, și el nu trebuia să afle adevăratul lor înțeles.

— M-a învățat, grăi dânsa, valsul lor; i-am făgăduit c-o să-l învăț și eu "Mărunțeaua" noastră.

— Atunci, răspunse Brădeanu, voind s-o ducă la Națl, m-am prea grăbit eu.

— Aș! zise ea. Mai avem timp și astăzi, și altă dată.Ei jucară mai departe, nu însă ca mai înainte. Persida, deși zâmbea, era foarte supărată și tare hotărâtă de a se feri de aci înainte cade foc să nu mai ajungă la același loc cu Națl. Era grozav de năvalnic și de nechibzuit omul acesta, se temea de dânsul, nu mai cuteza să ise pună împotrivă, și Brădeanu simțea că dânsa e strâmtorată. Peste puțin dar, ajungând la locul de unde o luase, el îi mulțumi și se depărtă.

Ea se duse drept la Națl.

— Bine, domnișoară, grăi acesta rușinat, dar eu am glumit.

— Iau gluma în serios, răspunse ea luându-l de mână ca pe un copil și intrând cu el în rândul jucătorilor.

— Sunt un măgar! șopti el peste puțin pe nemțește, un mare măgar, un măgar de frunte!

Persida, muiată ca ceara lăsată-n bătaia soarelui, se uită cu duioșie la el.

— Nu, zise ea tot pe nemțește, ești numai un copil răsfățat și nechibzuit.

— Tot d-ta ești de vină, urmă el peste puțin. Dracul s-ar face și el blând cu oaia dacă te-ai iuta la el cum te uitași acum la mine: de ce nu te uiți totdeauna așa? Mă faci să turbez când te uiți aspru la mine.

Persida iar se simțea stăpână pe sine și pe el: ea-i strânse mâna și se uită stăruitor în ochii lui, rugându-l să tacă.

— Măgar de frunte! zise el iar și începu să se frământe-n joc, în vreme ce Persida sălta ca pe spini.

După ce jocul se curmă, ea rugă pe Marta să plece-napoi, fiindcă era târziu.

Națl se legă și el de ele. Persida nu zisese, ce-i drept, să vie, dar el se uitase în ochii ei și știa că dânsa are să-i spună ceva.

Fetele o luară cu Brădeanu înainte, iar Marta rămase cu scriitorul și cu Națl în urmă. Marta știa însă că Națl nu de dragul ei a plecat cu ele și o chemă peste puțin pe Persida, ca să-i spună ceva. Au mers apoi câtva timp așa patru împreună. Printre vii însă drumul e pe ici,pe colo îngust, încât patru inși nu pot să meargă pe el alături.

— Tinerii să poftească înainte! grăi Marta în cele din urmă. Văd eu că după asta umblați voi. Băgați numai de seamă ca nu cumva să vă sărutați pe

la cotituri, căci eu tot vă văd!

Persidei îi venea să leșine, dar nu putea să răspundă nimic! Așa era! voia în adevăr să fie singură cu el. Îi era parcă se avântă în o prăpastie adâncă și întunecoasă, dar își iuțea pasul, ca Marta să rămâie din ce în ce mai departe în urmă.

Iar Națl mergea amețit alăturea cu dânsa și nu știa ce să-i zică și ce să-i facă.

La o cotitură el apucă mâna ei.Ea-și lăsă mâna în a lui și se duseră câtva timp așa ținându-se de mână ca doi copii.

— Ce vrei d-ta cu mine? întrebă ea în cele din urmă.

— Ce vor toți oamenii când le place o femeie! răspunse el dezghețat.

— Crezi d-ta că poți să mă iei de nevastă? urmă ea uitându-se aspru în ochii lui.

El dete din umeri.

— Puțin îmi pasă! grăi apoi. De iubit ne putem iubi și fără ca să ne luăm, ba ne iubim și fără ca să voim.

— Și ce-ar putea să iasă din iubirea aceasta?

— Nu-mi pasă, grăi el. Mă lepăd cu ea și de mama, și de tata, și chiar de Dumnezeu.

— Eu nu mă lepăd, zise Persida hotărâtă, și n-am să mă arunc cu ochii închiși în brațele nenorocirii!

— Pentru că nu mă iubești cum te iubesc eu!

Persida se uită iar aspru-n ochii lui.Îl iubea, dar nu-i spusese niciodată că-l iubește și n-avea, în gândul ei, de ce să-l iubească.

— Cine ți-a spus, grăi dânsa, că te iubesc? Am slăbiciune pentru d-ta fiindcă te văd zbuciumându-te pentru nimic. Cum aș putea să iubesc pe un om fără de minte, de care trebuie să mă tem în toată clipa? Chiar acuma-mi spuseși că te lepezi de mamă, de tată, ba chiar și de Dumnezeu: ar trebui să fiu foarte proastă ca să cred că de mine n-ai să te lepezi!... D-ta nu ești om; mi-e milă de d-ta!

El îi lăsă mâna.

— Te-nșeli, zise cu îndărătnicie; pot și eu să mă stăpânesc dacă vreau, dar e o prostie să voiesc când știu că o singură viață am și n-am în viața aceasta să mai iubesc pe nimeni cum te iubesc pe d-ta.

Apucară iar pe la o cotitură, încât nu putea să-i vadă nimeni.

— Nu mă stăpânesc au acum? urmă el. Uite, suntem singuri, nu ne vede nimeni, și eu tot nu fac nimic. Îmi vine să te ridic în brațe și să fug cu d-ta.

Puțin îmi pasă ce are să fie mai departe. Cine știe dacă voi mai ajunge vreodată în viața mea să te apuc așa ca acum! Tot nu fac nimic!

Persida se opri în loc și rămase ca-nfiptă în pământ. Intrase, parcă, în cușca unui leu, dar nu se temea și o cuprinsese un fel de pornire nebunească.

Ea-l apucă de mână și-l duse la dreapta, pe un răzor din vie, apoi, după ce Marta trecu cu scriitorul înainte, ea se opri cu mâinile înșolduri înaintea lui.

— Iată-mă, îi zise liniștită; vezi că nu mă tem de d-ta: vezi că nu-mi pasă de nimeni: poți să mă iei, să mă duci și să faci ce vrei cu mine.Haid'! ia-mă în brațe!

El stătea buiguit în fața ei.

— Nu-i adevărat că d-ta te stăpânești, urmă ea liniștită; știi că eu nu vreau și nu cutezi să te apropii de mine. Știi că mi-ai fi urgisit, că m-ai nenoroci, că te-aș blestema viața mea toată, că te-ar bate Dumnezeu dacă mi-ai face silă, și știi că am să mă gândesc totdeauna cu drag și cu durere la d-ta dacă vei înțelege că n-a voit Dumnezeu să fim unul pentru altul și mă vei lăsa în pace.

— Ce să fac eu, domnișoară?! grăi el muiat și umilit.

— Să te porți așa ca să ne putem întâlni între oameni, răspunse ea; să nu-mi fie frică de d-ta, să nu mă mai dai pe gura oamenilor, că-mi strici norocul, și am mamă, ale cărei zile nu trebuie să le amărăsc.

El tăcu; iară ea-l apucă de braț și porni cu pas grăbit pe răzoare, ca să iasă iar înaintea Martei, apoi să le ajungă pe fete.

— Domnișoară, domnișoară! zise el într-un târziu, suspinând din greu, aș putea eu să mor, dar tare mă tem că n-o să se poată așa cum zici d-ta.

— Ia noapte bună și părăsește-ne! îi răspunse ea când se apropiară de fete și de Brădeanu.

Și totuși îi era foarte greu, și când el s-a depărtat, se simțea foarte nenorocită și stătea la îndoială dacă nu cumva el e mai cuminte decât dânsa.

"O viață, zicea dânsa în gândul ei, una singură are omul, și e nespusă durerea ce te cuprinde când îți dai seama că o petreci și pe aceasta chinuindu-te tu însuți pe tine. Ah, sărac de sufletul meu!"

Altă lume

Luna intrată în al doilea pătrat se ridicase până în culmea acoperită cu pădure și se ivea pe ici, pe colo printre copacii deși; pe șesul de la dreapta însă ea era de mult răsărită, peste puțin începură și în satul de la poalele dealului să latre câinii stârniți de ea, și noaptea era din ce în ce mai luminată de zarea ei.

Abia acum începea frumusețea serii de toamnă. Marta se uită de-a lungul drumului care apucase la deal. N-o mai văzuse de mult pe Persida. Departe, înainte, se mișca, urcând la deal, o negreață, fără îndoială Brădeanu cu fetele.

— Știi că e frumos! grăi dânsa cam speriată. Persida a apucat cu neamțul ei alt drum.

Ea își iuți pasul, ca să ajungă pe Brădeanu, și peste puțin ieși apoi la iveală și făptura cea înaltă a Persidei.

— Știam eu! grăi scriitorul. S-a dus cu el până la fete și apoi i-a dat drumul.

Tot așa dăduse cu socoteală și Brădeanu când Națl sosise cu Persida la dânșii.

Mai la deal, spre stânga, se înălțară fâșfâind și pocniră în văzduh, una după alta, trei rachete.

— Ce-i acolo? strigă Marta.Brădeanu se opri și se întoarse spre dânsa.

— E la vie la Corbu, răspunse el. Să trecem și noi pe acolo.Marta și fetele îl știau pe dl Andrei Corbu, nobil de Cărpeniș, care nu era, ce-i drept, nimic, dar umbla cu patru cai și fusese închis în timpul revoluțiunii; ele însă nu-l cunoșteau.

— N-are a face! întâmpină Brădeanu. Îl cunosc eu și vă încredințez c-o să-i pară foarte bine dacă ne oprim la dânșii.

Pe Marta o ademenea gândul că poate să facă cunoștință cu Corbuleștii.

Persida, care numai ca prin vis văzuse cele trei rachete, se uită mai cu dinadins în partea de unde ele se înălțară. Era multă lumină acolo sus în deal și trebuia, așa își închipuia dânsa, să fie și multă lume, mult zgomot, zburdalnică veselie.

— E cam târziu, grăi dânsa, stând la îndoială.

— Aș! De unde târziu!? zise scriitorul, scoțându-și ceasornicul. Nu sunt încă nici zece, și abia acum răsare luna. În timpul culesului nici pe la miezul nopții nu e târziu.

— Nu-mi pasă! răspunse Persida și se avântă oarecum cu ochii închiși la deal, ademenită de gândul c-o să stea până în zori de zi, petrecând ca alți

oameni și gata de a se lăsa să facă cine ce vrea cu dânsa.

Ieșind deci la locul larg din fața cramei, ea se opri dezamăgită din drum.

Sub vie, zidită în mal, era colna, o zidire mare, cu două ridicături despre vale, cu un turnuleț, din care se deschidea vedere largă spre șes, și în față cu un cerdac întins, în care ardeau două lămpi, una atârnată, iar alta pe masă.

La dreapta colnei, depărtare de vreo douăzeci de pași, pâlpâia focul de viță uscată, împrejurul căruia erau adunați culegătorii, bărbați,femei, copii, unii culcați, alții stând de vorbă.

La stânga, sub un mare șopron deschis din toate părțile, se afla bădania cea mare și lângă ea cada, în care un voinic juca pe sacul cu struguri. Mai încolo, tot sub șopron, doi flăcăi învârteau teascul, în vreme ce alți doi cărau mustul scurs cu vadra la buțile înșirate în dosul șopronului.

La masa din cerdac, în sfârșit, stăteau de vorbă trei domni, unul mai în vârstă, Corbu el însuși, și doi oameni tineri, unul Aurel, băiatul lui Corbu, iar cellalt Simion Burdea, un prieten de la Universitatea din Viena al lui Aurel.

Doamna Corbu era dusă la Arad, de unde avea să se întoarcă mâine cu oaspeți.

"Aici nu prea avem ce să facem", voia să zică Persida, când Corbu, recunoscând glasul lui Brădeanu, se ridică de la masă și coborî scările cerdacului, ca să poftească sus pe cei sosiți, cărora nu le rămase decât să stea puțin.

Dnul Burdea, un om scurt și lat în spate, aproape cocoșat, rău îmbrăcat, cu părul lung și lățos, cam spân și cu nasul turtit, nu se mișcase din loc după ce Corbu coborâse scările; când însă Persida seivi în cerdac, el se uită la dânsa cu niște ochi de dihor, care intrau parcă în carne și străbăteau prin oase, încât Persida se opri speriată în loc.

În vreme ce apoi Corbu își făcea de lucru cu Marta și cu fetele, pe care le rugă să vie iar mâine seară, fiindcă așteaptă mulți tineri din Arad, care toți vor să aibă jucătoare, Burdea se apropie pas cu pas, ca un păianjen, de Persida.

— Domnișoara Persida, fiica Marei de la Radna? întrebă el într-un glas subțire și oarecum sfâșietor.

— Da! răspunse ea.

— Ai fost la călugărițele din Lipova și ai stat la Arad?

— Da!

— Te știu, domnișoară, și îmi pare bine că am ocaziunea să te cunosc.

— De unde, dacă îmi dați voie? întrebă ea sfiicioasă.El se uită râzând în fața ei.

— De la Viena, răspunse apoi.Persida dete mirată din umeri.El ridică mâna stângă, puse arătătorul ei pe buze și se apropie oarecum tainic și pitiș de dânsa.

— Îți mai aduci aminte, zise el încet, când vântul a spart una din ferestrele de la mănăstire?

Persida rămase ca împietrită. Știa acum cine i-a vorbit acestui om străin despre dânsa și îi venea să plângă de necaz și de rușine.

Era lucru de nesuferit!Tainele mari ale vieții ei fuseseră date de gol: omul acesta le cunoștea și putea să le spună mai departe. De ce să n-o facă! Zadarnice erau toate silințele ei: ea vedea în gândul ei cum toată lumea vorbește despre dânsa, cum oamenii fac mult din nimic și cum toți își bat joc de dânsa. Se simțea ca pierdută, și Națl era în gândul ei cel mai nemernic om din lume.

— Te înșeli... zise ea, dar nu putu să-și urmeze vorba, deoarece Corbu se întoarse acum spre dânsa, ca s-o poftească din nou și mai stăruitor pe seara de mâine.

Ea făgădui, pentru ca să scape, că va veni, apoi, când plecară mai departe, îl târî așa-zicând pe Burdea după dânsa și potrivi lucrurile astfel ca să rămâie singură cu el. Omul acesta, pe care acum îl văzuse întâia oară în viața ei, îi părea cel mai apropiat din toți oamenii, și aceasta se vedea din căutătura și din purtările ei, încât Marta, pusă pe gânduri, dădea din cap și nu se putu stăpâni să nu-i facă scriitorului semn cu cotul când Persida o porni înainte cu Burdea.

— De unde cunoști d-ta pe Hubăr? întrebă Persida.

— Suntem prieteni din copilărie, răspunse Burdea, am stat la Timișoara cinci ani de zile în aceeași bancă, iar la Viena am locuit împreună.

Persida se mai potoli. Înțelegea cum Națl a putut să vorbească despre cele petrecute și-l socotea foarte fericit. Stătuse și ea ani de zile de-a rândul pe aceeași bancă cu alte fete, dar n-a ajuns niciodată să stea o jumătate de ceas singură cu vreuna din ele și nu era nici una căreia ar fi putut să-i împărtășească tainele vieții sale.

— Eu, zise ea, nu-l cunosc pe domnul acela: l-am văzut așa, din întâmplare, de câteva ori, dar n-am vorbit cu el decât în treacăt. Mi-e,pot să zic, tot așa de necunoscut cum îmi ești d-ta, și nu știu ce-și va fi închipuind despre mine.

— E un nebun, domnișoară, răspunse Burdea. Nenorocirea lui e că părinții nu l-au lăsat la școală. Nu e făcut el pentru măcelărie, și în loc de a-și căuta de meserie, se reazemă pe averea părinților și-și petrece viața citind fel de fel de cărți, care-l amețesc. L-ai mai văzut de când s-a întors de la Viena?

Persida rămase câtva timp dusă cu gândul.Națl i se înfățișa cu totul altfel de cum și-l închipuise dânsa.

— L-am văzut, răspunse ea, acum e anul, la Arad, dar n-am vorbit decât foarte puțin cu dânsul. Mi s-a părut, urmă uitându-se cu coada ochiului la Burdea, nu știu cum, foarte prăpădit, un fel de om care petrece nopțile prin birturi, iar ziua doarme nedezbrăcat.

— Minunat! strigă Burdea râzând din toată inima cu glasul lui subțire. Ai dreptate!... Așa ne petreceam noi viața: ziua dormeam îmbrăcați, adică nedezbrăcați, cum zici d-ta, iară nopțile ne plimbam,ori stăteam prin cafenele dacă timpul era urât. Dar nici că se poate altfel, urmă el așezat. Ziua e urâtă, zgomotoasă, plină de întâmplări,care ne abat de la noi înșine: în amurgul serii începe viața să aibă farmec.

— Bine, grăi dânsa, dar noaptea e lăsată de Dumnezeu pentru ca omul să se odihnească și să-și întremeze puterile pentru munca zilei de mâine.

— Prostii! întâmpină el aprinzându-se. Nu se poate prostie mai mare decât să petreci dormind partea cea mai frumoasă a vieții. Uite acum ce liniște, ce răcoare, ce lumină tainică și blândă: nu te simți ademenită să stai până în zori de zi? n-ar fi oare păcat să dormi?

Persida, crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidiei, nu știa ce să răspundă, era însă tare în credința că el n-are dreptate.

— Mă simt, răspunse ea, ademenită, dară ar fi păcat să stau toată noaptea, fiindcă mâine n-aș fi bună de nimic.

— Prostie! strigă iar Burdea, care nu putea suferi păreri deosebite de ale lui și se simțea nenorocit dacă nu reușea să convingă și pe alții cum el era convins. Domnișoară, urmă el în ton dăscălesc, admiți d-ta că în om sunt două ființe, una trupească și alta sufletească?

— Așa cred.

— Crezi fiindcă ți s-a spus, ori te-ai gândit asupra lucrului?

— Nu pot să-mi dau seama, răspunse ea cu sfială; nu mi-am pus încă întrebarea, dar simt că altfel n-aș putea să înțeleg lucrurile.

— Prea bine! zise el mulțumit. Atât mi-e destul ca să văd că te-ai gândit. Te rog acum să-mi spui: cine trebuie să stăpânească viața mea:trupul meu?

ori sufletul meu?

— Fără îndoială că sufletul.

— Dar dacă el e mai slab decât trupul?

— Trebuie să vrei, răspunse ea strâmtorată.

— De! grăi el râzând, multe o fi voind omul, dar puține poate. Domnișoară, urmă iar dăscălește, dimineața, după o noapte bine dormită, trupul e întremat și tare, el vrea să alerge, să lucreze, să se hrănească, să se mistuiască, să aibă mulțumiri, și degeaba vei fi voind d-ta altfel, căci el te stăpânește și te poartă după pornirile lui. Pe înserate, însă, după ce trupul s-a obosit, începe sufletul să se ridice deasupra, și noaptea e ziua sufletului, pe care lumina soarelui îl întunecă.Acum ne simțim mai ușori, mai fără de grijă, ca scăpați din o grea robie, și nopțile petrecem clipele de veselie, nopțile avem cele mai plăcute ceasuri din viața noastră. Și dacă e adevărat că ziua după o noapte nedormită suntem obosiți, cu atât mai bine, căci repaosul nu-l cere sufletul, ci trupul cel netrebnic. E ori nu așa?

Persida era învinsă, dar firea n-o ierta să se și dea învinsă. El nu putea să aibă dreptate, și chiar dac-ar fi avut, nu putea dânsa să recunoască c-o are.

— Nu este așa! răspunse ea cu îndărătnicie.Burdea nu prea știa să facă deosebire între bărbat și femeie și ar fi fost în stare să-i tragă o palmă.

— Bine, domnișoară, grăi el stăpânindu-se, dar te faci de râs...

— Nu mă fac, întâmpină ea zâmbind, fiindcă nu e cum zici d-ta. Când e bolnav ori obosit, omul e și sufletește mai slab și nu-și poate stăpâni pornirile. Omul trebuie să fie sănătos, cumpătat și mereu treaz dacă e vorba să-și poată face datoria, și mulțumirea cea mai mare a vieții este de a-ți fi făcut datoria!

— Ce datorie?! strigă Burdea, scos din țâțâni. O singură datorie are omul: să nu fie prost.

— Ia lasă, domnule, întâmpină dânsa nerăbdătoare; nopțile nedormite ale d-voastre sunt un fel de beție, care ne face nepăsători față cu ziua de mâine și ne aruncă în desfrâu.

— Apoi tocmai aceasta e, domnișoară, răspunse el mai potolit. D-ta vorbești ca Hubăr, care viața lui toată se plânge de datoriile pe care nu și le face și-și petrece viața făcându-și mereu mustrări. Tocmai în beția aceasta iese la iveală firea cea adevărată a omului.

— Asta da! zise ea. Recunosc și eu că noaptea poți să cunoști pe un om mai bine decât ziua, fiindcă noaptea firea lui cea adevărată iese mai nesfiit la iveală, și bunătatea, dar și răutatea lui.

Ea se cutremură în tot trupul cuprinsă de fiorii care o trecuseră când se văzuse singură. Simțea că nu vine bine să stea atâta timp singură cu acest om, pe care acum îl întâlnise întâia oară în viața ei,știa că Marta, fetele și mai ales Brădeanu își vor fi făcând cele mai urâte închipuiri despre dânsa, și totuși nu putea să se despartă de dânsul. Nu mai stătuse încă cu nimeni astfel, ca acum cu dânsul, de vorbă, nu intrase încă nimeni, ca el acum, în sufletul ei, și se simțea ademenită de întregul lui fel de a fi.

— Noaptea, urmă ea, e ziua ispitirilor și a păcatului. Eu mă tem de nopțile petrecute în nedormire. Pentru zilele mele parc-aș fi gata să iau toată răspunderea: pentru nopți nu cutez s-o primesc!

Ei sosiră la cramă, unde Mara, ea singură trează încă, ședea moțăind pe un sac cu frunze la foc și-și aștepta fata.

Nu erau încă unsprezece ceasuri, dar fetele și Marta, duse cu gândul la ziua de mâine, se grăbiră, și Persida rămase peste puțin cu Burdea și cu muma ei la foc.

Era un farmec nespus în această noapte petrecută la focul aproape stins, un mare vraf de jăratic, din care numai din când în când mai ieșea câte o lumină de flacără albăstrie. Sub vie, la depărtare de vreo zece pași, dormeau câțiva culegători, în satul de la poalele dealului lătrau câini și începuseră cocoșii să cânte de miezul nopții, mai la deal cânta o flașnetă, din când în când se descărca câte o pușcă, vântul tomnatic fâșâia prin frunzișul aproape uscat, lilieci fluturau mereu pe deasupra focului, iar în sufletul Persidei creștea mereu neastâmpărul de tinerețe.

Mara era de părerea lui Burdea, dar și fata ei avea dreptate. Da! noaptea e, așa zicea și dânsa, mai plăcută: ea noaptea și-a născut copiii. Dar ziua e și ea binecuvântată: ea ziua și-a agonisit puțintică avere.

Astfel apoi, din vorbă în vorbă, ea a fost în cele din urmă biruită de somn, și Persida iar a rămas singură cu Burdea. Ea nu mai putea să stea așa singură cu el, se ridică dar încet de la foc, ca să-l ducă și să scape de el. Burdea însă ținea să mai stea, și ei începură să se plimbe, vorbind pe șoptite prin fața cramei.

— Carevasăzică, chiar astă-seară v-ați întâlnit?

— Da, din întâmplare.

— Și unde s-a dus el?

— Nu știu. Dau cu socoteală că la via lor, care se află din vale de via lui Corbu.

— Nu înțeleg. Cum se face că el nu te-a însoțit?Persida se opri în loc. Îi era foarte greu de ceea ce făcuse și parcă acum, în clipa aceasta, ar fi fost în stare să se ducă să-l caute și să-l mângâie.

— Doamne! zise ea. Eu mă tem de dânsul. E om pătimaș.

— Hm! pătimaș?! zise Burdea mai mult pentru dânsul și rămase câtva timp pus pe gânduri. Fără îndoială că e pătimaș, urmă apoi oprindu-se în loc și uitându-se cu ochii lui de dihor la dânsa. Crezi d-ta că în adevăr numai din întâmplare v-ați întâlnit?

Persida începu să se neliniștească. Era târziu după miezul nopții, muma ei, obosită de munca zilei, adormise, șezând pe sacul cu frunze, iară omul acesta nu mai voia, parcă, să plece, și ea nu știa cum să scape de dânsul.

— Nici prin gând nu mi-a trecut că-l voi găsi la părintele Ioan, răspunse ea nerăbdătoare.

— Dar el? Ce crezi? Nu știa nici el c-o să vii acolo?

— Nu știu.

— Nu știi. Dar ce crezi?

— Cred, răspunse ea cu îndărătnicie, că el a aflat că am să mă duc acolo și a venit dinadins să mă vadă.

— Bun! zise el râzând în bătaie de joc. Și d-ta, dac-ai fi știut că el are să fie acolo, te-ai fi dus ori nu?

— Da!

— Dar ziceai că te temi de el!Persida își ridică capul. Îi venea să-i întoarcă spatele.

— D-ta îți vei fi închipuind ce vrei, răspunse ea. Mă tem, fiindcă e om pătimaș și nesocotit, cum m-aș teme de un om beat, care nu-și dă seama despre ceea ce face.

— Pare-mi-se, întâmpină el cu răutate, că nu de el, ci de slăbiciunea d-tale te temi.

Persida simți cum sângele-i năvălește spre cap.

— Nu! zise ea scurt. Dacă e vorba, puțin îmi pasă!

— Prea bine! strigă el cu un fel de mulțumire diavolească. Mâine seară am să-l duc și pe el la via lui Corbu: vom vedea dacă vei veni ori nu!

— Am să viu, ca și când aș ști că el n-are să fie acolo, răspunse ea înțepată.

— La revedere! grăi el luând mâna ei. O să am mâine o mare plăcere! Domnișoară, omul vrea să aibă femeia pe care o iubește, s-o strângă în brațe, s-o sărute, s-o dezmierde: așa vrea firea, și e nebun cine se pune

împotriva firii. Am să-l lecuiesc pe nebunul acela: ori te lași, ori te lasă. La revedere!

Persida rămase mută și nemișcată, se uită lung în urma lui, apoi își acoperi fața cu amândouă mâinile.

Se simțea ca și când ar fi căzut, încât n-ar mai putea îndrăzni să iasă în fața lumii, și începu să tremure când își dete seamă că nu-i rămâne decât să meargă mâine seară la via lui Corbu.

Trebuia neapărat să meargă!Și ce adică ar putea-o face să nu se ducă?! Ce ar fi putând să i se întâmple? De ce ar fi având să se teamă?

"Da, zise ea, trebuie să vadă că nu sunt femeie slabă, să-și rumpă o dată gândul și să mă lase în pace!"

Și totuși...Era foarte hotărâtă fata Marei, dar era femeie, știa că este iubită cum n-are să mai fie și e greu afară din cale să fii femeie și să te împaci cu gândul că o să te urască bărbatul care te iubește, c-o să iubească, poate, pe alta...

Ea vedea în gândul ei pe Codreanu. Ce deosebire! Om și om, și ce deosebire! Nu! cu Naţl nu putea să facă ceea ce a făcut cu Codreanu.

Luna apucase spre asfințit și-și urma calea pe cerul senin, dar acum, spre zorile de zi, noaptea nu mai era liniștită. Se făcuse rece, și vântul bătea cu tărie în frunzișul tomnatic.

Persida ar fi voit să se ducă, să alerge, să se urce-n culme unde el descărcase pușca, ar fi voit să nu mai voiască nimic, ci să se lase cu ochii închiși în voile altora.

Grozav de lungă, o viață întreagă, fusese noaptea aceasta, și urcând pe răzor la deal, sărmana copilă abia își mai aducea aminte când a fost că ea se ducea cu Marta la via părintelui Ioan, și parcă era pe când el se afla în culme.

Mara nu o dată în viața ei dormise, în drum spre Arad, șezând în căruță, și nu o dată fusese biruită de somn la masa ei cu poame ori la capul podului. Dormea dar și acum, așa chinuită, ca într-un culcuș moale. Răceala zorilor de zi și vântul aspru îi sperie însă în cele din urmă somnul.

Ea tresări, se uită buimăcită împrejurul ei, apoi, dându-și seamă că fiica ei rămăsese stând de vorbă cu acel om, sări ca o leoaică în picioare și se duse în cramă, unde așternuse culcuș de fân pentru Persida.

Nu era!Nu intra, nu putea să intre în mintea ei gândul că fata ei s-a dus cu omul acela.

Nu! asta nu era cu putință!Dar era dusă! Unde era dusă?Oriunde, a bine nu era această rătăcire în cap de noapte.Ieșind afară, ea se uita cu tot dinadinsul împrejur, zări, parcă, ceva ce se mișca deasupra viei și porni cu pas lung și tare călcat la deal.

— Ce e cu tine, fată? strigă ea după ce se mai apropie.Persida se opri speriată-n loc și așteptă pe muma ei ca pe mântuirea ei.

— Ce e cu tine? întrebă iar Mara încet și cu glas înecat.

— Nu e bine, mamă, răspunse Persida umilită. Eu nu mai stau: mă-ntorc la mănăstire.

— De ce?

— Nu întreba, grăi fata, că nu știu ce să-ți răspund. Mi-e frică și mi-e urât să mai stau aici.

Două porunci

Nu poate, așa zicea rânduiala breslelor, să intre în rândul stăpânilor decât acela care, pe lângă toate celelalte, a mai făcut și doi ani de călătorie. Așa e bine! Numai încetul cu încetul, sub bună pază, prin multe ispitiri, numai după ce s-a lovit cu capul de toate zidurile și a dat destule dovezi că e destoinic de a se povățui însuși pe sine, are s-ajungă omul stăpân de capul său și povățuitor pentru alții.

O știa și Hubăr aceasta și ținea ca feciorul lui să treacă și el prin toate ispitirile.

Hubăroaie însă nu mai putea să aștepte.Lasă că atâta om avea și ea pe lumea aceasta și viața îi era numai o tânjire fără de dânsul, dar vedea cu ochii că i s-a stricat băiatul de când umblă răzleț prin lume. Nu mai era ca mai nainte, parcă l-ai scos din cutie, își pierduse voia bună, petrecea nopțile numai el știa pe unde, și le făcea pe toate cu de-a sila. Apoi feciorul ei nici n-avea nevoie să-și risipească zilele vieții lucrând pentru alții când putea să lucreze într-al său și să-i fie mumei sale de ajutor. Gaură-n cer nu se făcea dacă Bocioacă, starostele, închidea un ochi și nu băga de seamă că mai lipsesc vreo șase luni din cei doi ani de călătorie. Legile, dacă e vorba, oamenii le fac și tot ei le împlinesc, după cum le vine la socoteală, și mai presus de porunca împărătească e porunca lui Dumnezeu,care rânduiește ca copilul să-i vie la nevoie părintelui într-ajutor.

Era destul o vorbă pusă de Hubăr, pentru ca dorința ei să se împlinească; Hubăr însă nu voia să pună vorba aceasta.

Nu-i ședea lui bine și nu-l ierta firea să se umilească cerând de la Bocioacă un lucru pe care acesta era dator să nu-l facă. Apoi el nu putea să se uite cu ochi buni la feciorul său. Nu-l mulțumea deloc, ba îi era adeseori rușine că are asemenea fecior. Cu totul altfel și-l dorea și și-l închipuise. Lasă că nu mai era bun de nimic în măcelărie, dar îi venea, când i-a văzut cartea de călătorie, s-o arunce-n foc, ca să n-o mai vadă și alții. Timp de un an și jumătate, cât a călătorit, n-a lucrat decât vreo opt luni; de aici înainte a umblat hoinar, trăind din banii pe care îi trimisese mumă-sa. Cum putea el să-și dea măcelăria pe mâna unui asemenea om? Trebuia să mai umble, să se mai frece prin lume, să-și stâmpere valurile tinereților, ca să-și vie în fire și să se facă om așezat.

Și totuși părintele e părinte! Era voinic băiatul și deștept, fusese atâta timp chiar prea cuminte: poate că rămânând acasă, între ai săi,iar se făcea cum a fost.

Nu voia Hubăr să se umilească, dar, vrând-nevrând, era mai prietenos decât mai nainte cu cojocarii, ba o rumpea pe românește când se întâlnea cu Bocioacă, deși Bocioacă știa nemțește mai bine decât el românește.

N-ar fi fost Bocioacă vrednic de starostie dacă n-ar fi înțeles unde bate gândul neamțului și n-ar fi știut ce trebuie să facă.

Hubăr era bine cu toți beamterii și putea, când voia, să facă mult bine, dar și mult rău: de ce adică cojocarii din Lipova să nu se pună bine cu el?

Dac-ar fi fost vorba de vreun altul, ar mai fi stat, poate, pe gânduri; fiind însă vorba de feciorul lui Hubăr, nu băgau nici beamterii,nici cojocarii de seamă că nu s-au împlinit încă cei doi ani.

— Ți-am văzut feciorul, îi zise dar într-un rând lui Hubăr. Voinic om și bun băiat! Când îl scoatem stăpân?

— Mai are încă vreo șase luni, răspunse Hubăr.

— Aș! Parcă-i mai ține cineva socoteala? Rânduiala asta e făcută pentru hoinari fără de căpătâi, iar nu pentru oameni ca feciorul d-tale.Nici rușine n-o să ne facă, nici pâinea de la gură nu o să ne-o ia:punem pecetea cu inima liniștită.

— Nu! întâmpină Hubăr. Să-și facă și el rândul, ca orișicare altul.

— Ți-e ușor d-tale, grăi Bocioacă; bătrâna o duce însă greu de tot fără de dânsul. Am să vorbesc cu ai noștri, și-l scoatem, vrei ori nu vrei, stăpân, chiar acum, de vinul nou.

Așa a rămas vorba, și Bocioacă s-a și înțeles cu Gherghiță, care era cel mai colțos dintre cojocari, ca duminica viitoare, când aveau să se adune

oamenii de încredere ai breslei, să pună tot lucrul la cale,ba i-a mai șoptit și Hubăroaiei o vorbă, ceea ce era de prisos.

Bocioacă nu era însă numai staroste al cojocarilor, ci totodată și vestit cântăreț de strană, care știa să facă deosebire între oameni.

Joi seara, întorcându-se din plimbarea făcută până la via părintelui Ioan, Marta îi spuse, ca de obicei, pe unde a umblat, ce-a văzut și cu cine ce-a vorbit.

— Știi că e grozavă muiere Persida Marei, grăi dânsa. Când o vezi așa, îți vine să crezi că e sfântă, nu alta; aleargă însă după bărbați de ți-e greu s-o vezi.

Bocioacă își cunoștea nevasta și nu prea punea mult temei pe vorbele ei. Era femeie și-i plăcea să vorbească despre altele mai mult rău decât bine. N-aveai ce să-i faci! Din firea lui nu poți să scoți pe nimeni. De astă dată însă el se uită cam aspru la nevastă-sa. Ținea,lucru mare, la Persida. Lasă că era o mulțumire să te uiți la ea cât de cuvioasă stătea în fundul bisericii, dar îi ședea bine să iasă din mănăstire și să vină la biserică, după ce lumea atâta timp zisese că și-a vândut Mara fata.

— Mie poți să-mi spui ce-ți trece prin minte, zise el așezat, te rog însă ca-n fața altora să n-o spui aceasta.

— Parcă sunt oarbă și proastă ca să nu văd și să nu înțeleg, răspunse Marta necăjită. Se vedea cât de colo că e încurcată cu feciorul lui Hubăr. De unde s-or fi cunoscând, nu știu, dar sunt încurcați, nu-i mai poți despărți.

— Lasă-i să fie! ce-ți pasă? grăi el și trecu înainte. Fă ca și când n-ai fi văzut și n-ai fi înțeles nimic.

Nu credea Bocioacă. Îi părea peste putință ca gândul unei fete ca Persida să nu se înalțe mai sus decât până la feciorul lui Hubăr. Cu totul altfel și-o închipuia dânsul pe Persida.

Și totuși peste putință nu era lucrul: Naţl era băiat curățel, voinic și bine făcut, deștept și umblat pe la școli, iar Hubăr era om bogat și n-avea alt copil. Minune n-ar fi fost dacă fata Marei și mai ales Mara s-ar fi oprit cu gândul la averea cea frumoasă a lui Hubăr.

Cu desăvârșire peste putință nu era lucru acesta.Sâmbătă dimineața el află de la nevastă-sa c-a fost multă și frumoasă lume la via lui Corbu, că Naţl a trecut și el pe acolo, dar Persida nu venise și ea. Se întorsese iar la mănăstire.

Acum Bocioacă simțea că e parcă ceva la mijloc și nu-și mai ținea locul. Om era și el, și nu-i ierta firea să stea nepăsător când te miri cuce mari

nevoi se luptă sărmana aceea de văduvă. Cine adică să-i vie în ajutor dacă nu el, starostele cojocarilor și totodată stăpânul fiului ei? El era cel mai apropiat: era în drept, ba chiar dator să cerceteze și să facă ce poate pentru ca femeia aceea să vadă că nu e nici ea singură în lume.

Pe la amiazăzi el trecu așa, ca din întâmplare, pe la via Marei.Mara alegea strugurii, îi lega perechi cu fire de tei și-i atârna pe prăjinile întinse în cramă.

Era destul s-o vezi pentru ca să simți că e frământată de ceva. Nu știa, ce-i drept, ce s-a petrecut, că fata ei s-a hotărât așa deodată să se întoarcă iar la călugărițe; n-a mai stăruit ca Persida să-i spună.Bănuia însă că Națl n-o lăsa nici acuma în pace, și era mulțumită că-și vede fata atât de hotărâtă și de înțeleaptă.

Că i-o fi greu? Să-i fie! N-ai ce să-i faci. Trebuia să treacă și prin asta! Dacă e vorba, mai bine să piară decât să se facă de batjocura lumii!

Și totuși... din când în când ea se oprea în loc, cu capul ridicat, și-și sufleca mânecile.

Îi era parcă fiica ei suferă de o grea boală, pe care numai timpul și firea cea trainică pot s-o lecuiască, încât nu-ți rămâne decât să suferiși să aștepți. Dumnezeu însă n-o făcuse pe Mara să aștepte: firea ei o mâna mereu înainte; ea trebuia să urnească din loc, să facă ceva.

Cum adică? Fata ei să stea toată viața în mănăstire, ca să scape de neamțul acela? Nu e alt chip de scăpare?! Nu poate ea să-l apuce pe neamțul acela de piept și să-l învețe minte? Nu poate ea să-l ia pe Hubăr de scurt, ca să-și pună la rânduială feciorul?!

Dar strugurii întinși pe rogojină nu puteau să aștepte, și Mara iar se punea să-i lege perechi și să-i atârne pe prăjină.

— Bun lucru, grăi Bocioacă, și spor! Dar cum? Așa singură? Unde ți-e fata cea harnică?

A ținut Mara totdeauna la Bocioacă, pe care-l socotea cel mai chibzuit om în valea Murășului; acum însă, de când el luase pe Trică la casa lui, ea se uita la el parcă i-ar fi și ei stăpân. Cu toate aceste, despre Persida n-avea nici el să-i facă întrebări la care nu putea să-i dea răspuns.

— De! răspunse ea punându-și hainele în rânduială, au și ele de lucru acolo în mănăstire, și nu putea s-o lase pe maica econoamă singură tocmai acum, când i s-au îngrămădit toate pe cap.

Simțind că Mara nu vrea să intre în vorbă despre fata ei, Bocioacă o apucă mai pe departe.

— Mai ai mulți atât de frumoși? întrebă el arătând la struguri.
— Sunt, răspunse Mara, s-au copt bine anul acesta, și abia pe ici, pe colo e câte-o boabă stricată. Apoi am mai cumpărat, așa pe ales, și de pe la vecini. O s-adun vro două mii de perechi, și dacă dă Dumnezeu, o să scot cea mai mare parte din iarnă.

— Dar cu pădurea cum stai?Nici asta nu era întrebare la care Mara putea să răspundă deslușit.
— Cam greu, grăi dânsa. Biată de femeie ce sunt, m-am apucat de prea mare treabă.

— Sunteți, așa se zice, în tovărășie cu măcelarul, urmă Bocioacă, apăsând vorbele.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse Mara. Fiindcă nu prea aveam bani ca să intru într-o neguțătorie atât de mare, m-am împrumutat de la el cu zece la sută pe trei luni de zile. S-a supărat d-lui acum că am plătit rata fără ca să mă mai împrumut; ar fi voit ca eu să alerg, eu să port paguba dacă lucrurile nu ies bine, iar la câștig să fie și el părtaș.

— Ei! cam tot acolo vine! grăi Bocioacă în glumă. Mai știi ce se poate-ntâmpla? d-ta ai fată și el are fecior.

Mara se uită speriată la el, apoi se plecă iar spre rogojină, ca să ia struguri și să-i lege cu tei.

Îi era grozav de greu și nu știa ce să-i răspundă.Dacă vreun alt om i-ar fi zis aceste vorbe, ea l-ar fi ocărât de și-ar fi adus aminte toată viața lui; Bocioacă însă avea, parcă, un fel de drept de a se amesteca în treburile ei, și ea se bucura că dânsul se și folosește de dreptul acesta și n-o lasă singură la nevoie. O durea însă că poate chiar și el să creadă așa ceva. Și totuși ea nu putea să zică ba!

— Îmi pare foarte rău, grăi dânsa mâhnită, că mă socotești atât de slabă de înger. Dumnezeu el singur știe cum vrea să ne mângâie și cum să ne certe, și voința lui are să se împlinească. Eu mi-am tras seama cu mine: dac-ar fi pe voia mea, mai bucuros i-aș suci gâtul ca unui pui de vrabie; dar nu mi se cuvine, deși-i sunt mamă, s-o stăpânesc, fiindcă e mai cuminte decât mine.

— Carevasăzică, ea-l voiește? întrebă Bocioacă cu îndoială.Mara dete din cap.
— Nu! zise ea hotărâtă și mândră, deloc nu-l voiește, dar umblă el după ea, și nu știi niciodată când îi vine femeii clipa de slăbiciune.Eu stau, săraca de

mine, adăugă ea suspinând, pe gânduri, mă tem și mă tem și nu știu ce să fac!

— Apoi nu-i așa, grăi Bocioacă așezat. Ai să știi ce trebuie să faci. Tinerețile sunt năvalnice și slabe și trebuie să fie păzite și ferite de ispitiri. Las' că-l mătur eu de aici. El n-are ce să caute la Lipova: ori se duce să-și facă rândul de călătorie, ori rămâne toată viața lui calfă proastă!

— Vai de mine! să nu faci lucrul acesta, strigă Mara, c-o să fie și mai rău!

— N-am eu s-ascult de d-ta, răspunse el. Sunt staroste și am să-mi fac datoria. Era, urmă apoi mai mult așa pentru dânsul, să închid un ochi fiindcă o vedeam strâmtorată pe muma lui; dar când e la mijloc și altă poruncă mai tare, la asta mă supun. Are să se ducă, iar grija noastră e s-o găsească pe Persida măritată când se întoarce. Îi găsesc eu bărbat, zece la fiecare deget.

Nu dorea nici dânsa ca altfel să fie.Duminică apoi, când oamenii de încredere ai breslei s-au adunat, starostele a tăcut, iar în urmă, când Gherghiță a adus vorba de băiatul lui Hubăr, el a zis numai:

— S-o lăsăm asta! Mai are vreme! Să se mai coacă.

Și tot cam așa se gândea și Națl el însuși.Nu mai avea el ce să căute aici.Atunci noaptea, după ce s-a despărțit de Persida, el a alergat pe dealuri, ușor, parcă n-ar fi având pământul sub picioare. Îi venea să se ducă și tot să se ducă, încât să i se piardă urma și toată lumea să-l uite, numai ea singură să-și aducă în toată clipa aminte că el a voit și a putut, dar s-a stăpânit fiindcă atât de mult a iubit-o, încât s-a dus pribeag în lume, numai ca dânsa să poată trăi nesupărată.

Atât simțea, atât știa, atât îi era gândul!După grele și îndelungate frământări, sufletul îi era ajuns, în sfârșit, la o hotărâre, care-l înălța la o senină liniște, căci nimic nu-l ridică pe om mai sus decât gândul că poate însuși să se biruiască pe sine și să lepede de la sine ceea ce îi este mai dorit în viață.

De aceea ziua următoare, când a dat față cu Burdea, îi era ca și când un demon ispititor i-ar fi ieșit în cale.

— Nu! strigă el scrâșnind din dinți. Lasă-mă în pace! Știu, nu mă îndoiesc că ea are să se ducă, dar eu nu mă duc!

— Ai să te duci și tu! răspunse Burdea râzând. Am văzut-o acum eu însumi cu ochii mei, am vorbit cu ea și știu că ai să te duci. Vine așa deodată o clipă în care ți-o aduci aminte parc-ai fi văzut-o aievea,și atunci

nu mai poți. Sunt om și eu, și nu poți nici tu să fii mai altfel decât mine, iară eu aș da tot ceea ce îmi este mai scump și sfânt pe lume pentru o clipă în care aș putea să cred, nu să știu, ci să cred numai că o femeie ca dânsa mă iubește. Mă cutremur, îmi dau seama ce-nfricoșat fior trebuie să te cuprindă pe tine când îți zici în gândul tău: Și tot mă iubește!

— Dar nu mă iubește! strigă Națl. Nu poate, nu are de ce să mă iubească!

— Minți! îi zise Burdea liniștit. Atât de bine știi că te iubește, încât te minți tu însuți pe tine, numai ca să nu-mi mărturisești mie adevărul. E o prostie nemaipomenită! urmă el râzând. Eu am văzut-o, am vorbit cu ea și știu că te iubește. Toți care v-au văzut împreună știu și ei,dacă au ochi, că vă iubiți. Și vrei ca eu să cred că voi singuri, anume voi nu știți nimic, stați la îndoială, nici nu credeți măcar că vă iubiți unul pe altul? Vezi, dânsa e mai cinstită decât tine: știe și nu se sfiește să mărturisească! Dar de ce vă iubiți? Asta nu se întreabă! Au în lumea aceasta toate lucrurile câte un "*pentru că*": iubirea e din altă lume și se ivește din senin, fără ca să știi de ce, se dă pe față, fără ca să știi cum, și te duce, fără ca să știi unde. Ai să vii astă-seară cu mine, ai să mă rogi să te duc cu mine la via lui Corbu! Ai! Uite!! vine așa deodată, când nici cu gândul nu te gândești.

— Simt și eu, răspunse Națl, că e un fel de soartă ne-ndurată la mijloc. Mi-e adeseori parcă stau la marginea unei prăpăstii și știu că am să mă prăpădesc dacă nu mă duc înapoi, dar adâncimea mă ademenește, capul mi-e amețit și sunt în toată clipa gata să închid ochii și să mă arunc — fie ce-o fi! Nu e pentru mine femeia aceea; nu sunt eu pentru dânsa; e o nenorocire că ne-am văzut, și singura noastră scăpare e să nu ne mai vedem!

— Parcă de la bunul vostru plac atârnă! grăi Burdea râzând iar în bătaie de joc. V-ați văzut pentru că trebuie să suferiți și vă veți mai vedea câtă vreme nu s-a împlinit măsura suferințelor!

Națl dete cu îndărătnicie din cap.

— Ar trebui, zise el cuprins de adâncă amărăciune, pentru ca să poți judeca, să știi ce fel de om e tatăl meu și ce fel de femeie e muma ei! Nu! urmă luându-și avânt, însoțirea noastră n-ar putea să ducă decât la moarte de om: prea mult a suferit sărmana mea mumă, și n-aș putea să văd ca încă mai mult să sufere. Uite! vine o clipă că nu mai știi ce să faci, și ai barda în mână și-i dai în cap cu ea. N-ar fi trebuit, dacă n-ar fi fost el cum este, să părăsesc școala, și aș fi azi om de dânsa.

— Ești un nebun! îl întrerupse Burdea. Ce-ți pasă?! Parcă însoțire omenească e ceea ce căutați voi? Parcă popa și părinții au să-și mai vâre și ei nasul în treburile voastre? Ai s-o prinzi odată într-un colț, și oameni sunteți amândoi.

Națl se cutremură în tot trupul; îi venea să-l apuce de piept și să-l scuture, încât să-i clănțănească oasele.

— Icoană sfântă din altar! strigă el ridicând mâna. Mai bine îmi rup carnea de pe oase decât ca să sfărâm idolul la care mă închin.

— Așa ziceți voi cu toții până ce nu vă săturați de a vă închina, apoi luați icoana și o terfeliți pentru ca să scăpați, grăi Burdea, în vreme ce Națl făcea mereu semn cu degetul că nu și nu și nu!

Seara, el, cu toate aceste, s-a dus la via lui Corbu, și-i era parcă nu mai e om pe lume când a aflat că dânsa n-a venit, nici n-are să vie, că s-a întros iar în mănăstire.

— Mai zici și acum că nu te iubește?! îl întrebă Burdea cu răutate. Ai să faci pe dracu în patru ca s-o scoți din mănăstire.

Națl nu-i răspunse nimic; un singur gând îl stăpânea; să fie singur și să meargă, s-alerge, să cutreiere văi și dealuri.

Și o vedea mereu pe mumă-sa stând singură în măcelărie, și inima-i sângera, încât îi venea să răcnească tare, ca să răsune toate văile,și să se cutremure tot ceea ce are viață și simte durere.

Nu! El nu putea să plece, nu putea și nu putea!Sărmana lui mumă! atât mai rămânea în lume, atâta reazăm, atâta mângâiere, și lumea i se lumina când se gândea că poate să îndulcească viața ei.

"Celelalte vin, își zise el, și trec în cele din urmă, încât numai din când în când îți mai aduci ca prin vis aminte de ele."

Zilele veneau însă și treceau una după alta, și nici o știre bună de la Bocioacă.

Și cum zilele treceau, Hubăr se făcea tot mai posac, iar nevastă-sa tot mai neliniștită.

Om trăit în lume, Hubăr știa prea bine cum trebuie să fi venit lucrurile că Bocioacă nu mai vine, și ar fi voit mai bucuros să fie pălmuit în fața lumii decât să pată rușinea de care se temea. Și totuși el nu era supărat pe Bocioacă, nici pe cojocari: ei aveau dreptate; ei făceau numai ceea ce erau datori a face. Nevasta lui însă l-a pus să se umilească, iar fecioru-său l-a făcut de batjocura lumii.

— Ai vorbit tu cu Bocioacă, întrebă în cele din urmă Hubăroaia, ori mi-ai zis numai, ca să mă amăgești, că ai vorbit?

Hubăr se uită lung la dânsa.

— Ba în adevăr am făcut prostia aceasta, îi răspunse el. Ca să scap de gura ta, adause apoi peste puțin, cu amărăciune.

— Nu știu cum vei fi vorbit, dar văd că n-o să iasă nimic din toată treaba.

— Adică ce vrei să iasă?! grăi el. Tu vezi că de câteva zile nu mai dă pe acasă: numai el știe pe unde o fi umblând și cum și-o fi petrecând nopțile. Și dacă vezi tu, nu sunt nici alții orbi. Cum să scoată ei stăpân pe un asemenea nemernic? Mare rușine!

— Dacă îi ești tată și nu-i porți de grijă! întâmpină dânsa necăjită. Le știi toate, dar nu te-am văzut și pe tine o dată să faci ca alți părinți,să-l iei de scurt și să-l întorci în calea cea bună. N-a fost el așa! Tu știi prea bine că n-a fost; dar ce poate o femeie ca mine dacă...

— Tu să taci! o întrerupse el cu asprime. Tu și numai tu l-ai stricat, îndopându-l cu bani! Nu așa m-am făcut eu om; uite așa cum oi fi, cu toate păcatele mele, stau pe amândouă picioarele, fiindcă n-am așteptat ca alții să îmi aștearnă culcușul: trebuie să-l lași și pe el să se lupte cu nevoile vieții. Cum l-ai făcut, așa să-l ai: eu nu mai vreau să știu de el, nici să-l văd în ochi!

Nu mai voi Hubăr, dar tot tată îi era feciorului său și nu mai avea astâmpăr, nu își mai găsea tihna obișnuită și clocotea parcă ceva în sufletul lui; și chiar nevrând trecea mai des decât de obicei pe la măcelărie.

Duminică, în sfârșit, știind că lumea se îngrămădește, Națl era la locul lui și cântărea carne pentru o slujnică când tatăl său intră tăcut și se așeză pe un scaun din fund, lângă nevastă-sa.

— Dar tu ce te-ai făcut? întrebă el după ce slujnica plecă în urmă cu carnea.

Era pe sfârșite. Nu sunase încă peste drum de intrare, dar lumea începuse să vie la biserică, și Națl luă măturișca și începu să adune fărâmăturile de pe butuc, ca să le arunce, ca de obicei, în coșul de lepădături.

— Unde ai fost de n-am mai putut de câteva zile să punem ochii pe tine? întrebă iar Hubăr.

Națl dete fărâmăturile în coș, apoi luă cârpa și începu să șteargă cuțitele unul câte unul și să pună apoi pe fiecare la locul lui.

— M-ai auzit tu pe mine? strigă Hubăr răstit.Naţl lăsă pe butuc barda pe care o ştergea şi se întoarse cu o cârpă-n mână şi râzând spre tatăl său.

— D-ta ştii foarte bine că te aud, răspunse el, dar nu-ţi răspund fiindcă nu pot să-ţi spun unde am fost şi ce am făcut.

— E foarte rău!

— Nici eu nu zic că e bine! răspunse Naţl şi se întoarse iar, ca să şteargă barda şi s-o pună la locul ei.

E foarte greu să cerţi pe un om care-şi mărturiseşte vinovăţia; Hubăr însă ţinea să-şi certe feciorul, şi nepăsarea acestuia îl scotea din răbdare.

— Nemernicule! zise el cam tare, să nu mă iei în bătaie de joc, că de ţi-ar fi barba de un cot, tot îţi trag palme şi te dau afară. Aici eu sunt stăpân!

Naţl aşeză barda ştearsă la locul ei şi se întoarse iar spre părinţii săi.

— Drepturile de părinte şi de stăpân nu poate, zise el, nimeni să ţi le ia; dar te rog să nu te foloseşti de ele aici, fiindcă trec oameni şi ruşinea nu cade numai asupra mea!

— Ruşinea mi-ai făcut-o tu cu prisos, grăi Hubăr încet, aproape şoptind.

— Tocmai fiindcă ţi-am făcut-o eu, nu mai adăuga şi d-ta la ea.

— Nu! urmă Hubăr tot încet. Vreau să ştie lumea că ştiu ticăloşiile tale şi nu le trec.

— Tată, grăi Naţl aşezat. Ştiu ce te mâhneşte şi-ţi dau dreptate. Am să plec mâine dacă vrei, chiar astăzi, şi n-aş voi să ne despărţim certaţi.

— Eu vreau să ştii, răspunse tatăl său cu asprime, că n-ai ce să mai cauţi la casa mea dacă nu te faci om cumsecade.

— Fă ce vrei, răspunse Naţl, întorcându-se iar la cuţitele lui. Nemţii beţivi, adăugă apoi peste puţin pe româneşte, se ceartă ca nişte orbeţi. Da! urmă apoi iar pe nemţeşte, ei au dreptate dacă ne iau în bătaie de joc!

Asta a prins. Hubăr se ridică şi se uită mânios la feciorul său, dar nu mai urmă înainte, ci se depărtă fără ca să se mai uite-napoi.

Hubăroaie, care stătuse tot timpul cu inima încleştată, rămânând acum singură cu feciorul ei, începu să şteargă lacrimile ivite una câte una în ochii ei, în vreme ce el îşi făcea de lucru cu închiderea măcelăriei.

El n-o vedea plângând, dar ştia că plânge ori are să plângă şi-i era foarte greu să se întoarcă spre dânsa. După ce încuie dar uşa despre uliţă, el se aşeză, tot cu spatele spre dânsa, pe scaunul de lângă butuc şi rămase cu mâinile pe genunchi, cu ochii-nchişi, şi cu capul plecat în jos. Nu mai simţea, nu mai gândea nimic: era istovit şi toate îi păreau a pustiu.

Ea începu să plângă pe-năbușite.

— Mamă! zise el în cele din urmă, întorcându-se spre ea. Nu plânge, că o să ai de aici înainte de ce să plângi. Pe mine nu mă mai vezi! Nu plânge, că se-ntâmplă o nenorocire îngrozitoare! Eu nu știu ce fac dacă mai dau ochii cu el!

Ea-și șterse lacrimile, apoi se ridică și se uită cu un fel de frică la el.

— Nu e lucru curat, zise ea, și Dumnezeu știe dacă nu e cineva care s-a vârât la mijloc, ca să tulbure liniștea casei mele... știe, urmă ea, cu asprime, și nu iartă, fiindcă e mare păcatul!

Națl se uită câtva timp tremurând la ea, apoi își luă pălăria și se depărtă, cuprins de simțământul că de aici înainte el stă singur în lume.

Datorii vechi

Datoria să ți-o plătești la timp, căci are și ea rostul ei și nu stă, dac-o lași nebăgată-n seamă, în amorțire, ci mișcă și crește de n-o mai poți stăpâni în cele din urmă.

Natl se temuse că n-are să fie bine dacă se va întâlni cu tatăl său și a potrivit lucrurile anume așa ca să nu rămâie singuri. Luând apoi hotărârea de a nu mai da ochi cu el, avea de gând să ceară bani de călătorie de la muma sa și să plece cât mai curând. Vorba despre pedeapsa lui Dumnezeu i-a căzut însă atât de greu, încât n-a mai putut să stea cu mumă-sa. Se temea că nu se va putea stăpâni și n-ar fi voit odată cu capul să-i zică vreo vorbă aspră.

El a crescut, așa-zicând, în brațele mumei sale și nu intra în mintea lui gândul că poate să fie în lumea aceasta ceva ce el să nu-i spuie și ei. Inima îi da deci și de astă dată brânci ca să-i spună tot. Știa că dânsa-l va înțelege, se va muia și-i va fi de mare ajutor în greaua luptă sufletească. El însă o știa și aceea că dânsa îi va spune bătrânului tot, și aceasta n-o voia.

Avea cuvinte de a se plânge de tatăl său. E însă în firea omului să treacă cu vederea păcatele părinților săi, și nu o dată el își zicea: „Ți-e tată și n-ai să-l judeci!" De aceea își făcea mustrări totdeauna când scăpa vreo vorbă mai aspră despre tatăl său. Și nu e într-adevăr lucru mai dureros decât să nu poți avea o bună părere despre părinții tăi.Aceasta o simțea acum Natl în toată clipa.

Lasă că tatăl său era, în gândul lui, vinovat de toate, dar el se mai și temea ca nu cumva acesta, aflând ceva, să facă, om îmbătrânit cum era, vreun scandal, să se certe cu Mara ori s-o oprească pe Persida din drum. Astfel se stârnise în inima lui o adevărată dușmănie față cu tatăl său, și adeseori îi venea să se ducă, să-l caute, să-l apuce,unde-l va fi găsind, și apoi ce va voi Dumnezeu. Se simțea că nu s-armai putea stăpâni dacă ar mai vedea pe mumă-sa plângând ori dacă acesta i-ar mai zice vreo vorbă aspră. El nu mai putea să dea ochi nici cu mumă-sa. Îi era grozav de greu, dar nu mai putea.

Cu atât mai rău, căci prin asta lucrurile nu se împăcau, ci numai se amânau și mai vârtos se încurcau.

Fiindcă așa cu mâna goală n-ar putea să plece, el s-a împrumutat de la Griner, neguțătorul de piei, cu trei sute de florini. Ovreul nu numai că i-a

dat bucuros, dar l-a mai și rugat să-i spună când va mai avea trebuință: știa el că plătește Hubăroaie, numai să nu afle Hubăr,ba plătește chiar Hubăr, numai să nu afle lumea.

Așa au și venit lucrurile.Hubăroaia era nemângâiată că feciorul ei a putut să supere atât de greu pe tatăl său, dar îi dădea, la urma urmelor, dreptate: tot era mai cuminte așa decât ca lucrurile să fi ajuns la ceartă. Că n-a luat rămas bun nici de la ea, asta-i părea lucru firesc: ea nu l-ar fi lăsat să plece fără știrea bărbatului ei. I-a mai și mulțumit dar lui Griner când acesta a venit peste câteva zile să-i spună în toată taina că i-a dat lui Națl bani de drum.

Hubăr era parcă l-ar fi ciomăgit cineva când a aflat că feciorul său nu și-a luat ziua bună de la mumă-sa. Știa că ține la dânsa, și astfel dădea cu socoteală că mare trebuia să fi fost mâhnirea lui ca să-i poată face ei o atât de mare supărare. În zadar, nu e în lumea aceasta nimic mai tare decât durerea de părinte: nu zicea Hubăr nimic, nu se plângea, dar era muiat, și acum, când ar fi fost să-și osândească feciorul,își făcea el însuși mustrări, fiindcă ți-e parcă tot ale tale sunt și păcatele ieșite la iveală în copilul tău.

Își făcea Hubăr mustrări și-și dădea silința să mângâie pe nevastă-sa.În tăcerea sufletului său, el tălmăcea mereu vorbele pe care i le grăise Națl.

„Ți-e ușor ție, parcă-i zisese Bocioacă, dar e greu pentru nevasta ta."Era aspră afară din cale mustrarea cuprinsă în aceste vorbe, și încă mai aspru se simțea mustrat când își aducea aminte vorbele: „Ei au dreptate când ne iau în bătaie de joc!"

Îi era greu lui Hubăr să dea ochi cu oamenii; parcă toți știau cum s-au petrecut lucrurile și se temea ca nu cumva să-l întrebe ce i s-a făcut feciorul. Era mai bine să stea pe acasă, să caute de treburile lui,să mai ia și asupra sa o parte din sarcina pe care nevasta sa o purta acum ea singură.

Astfel, fără multă vorbă, oarecum pe nesimțite, se schimbase casa lui Hubăr: era ca și când soț și soție, după o lungă despărțire, s-ar fi însoțit din nou la o viață mai strânsă decât în tinerețe. N-o știau la început aceasta decât cele două servitoare și calfele; vestea însă, și cea rea, dar și cea bună, trece din om în om, și în curând lumea toată a ajuns să afle că nu mai e cum atâta timp a fost la casa lui Hubăr.

Peste vreo trei săptămâni, în sfârșit, Hubăroaie a primit mult așteptata scrisoare, prin care feciorul ei vestea c-a sosit la Buda și a fost pe la Hansler, unul dintre verii ei. Ei îi cerea iertare pentru c-aplecat așa fără de veste și s-a împrumutat de la Griner, dar despre tatăl său nimic.

Ea-ncepu să plăngă.

— Ei, lasă! grăi Hubăr. E mai bine așa! Să se zbuciume și el, să-și verse focul tinereților: de nemernicit tot n-are să se nemernicească.Cu cine ar putea să semene!

— Trebuie, zise ea amărâtă, să fie la mijloc vreo slăbiciune, vro femeie care l-a scos din minți.

— Asta nu-mi vine să cred, răspunse el. Asemenea lucruri se află.

— Va fi știind toată lumea, întâmpină Hubăroaie, dar nu ne spune nimeni nimic.

Hubăr nu credea, dar cu putință era și lucrul acesta, și mult ar fi dat dac-ar fi putut să afle adevărul.

N-avea însă de la cine să afle.Trecuseră douăzeci și șase de ani de când trăia la Lipova, și abia acum simțea că tot străin a rămas între străini. Avea cunoscuți, avea chiar prieteni, cu care juca cărți și care veneau bucuroși la masa lui,dar nu era într-aceștia nici unul care ar fi fost în stare să-i vorbească cu inima deschisă.

Vina, la urma urmelor, a lui era, deoarece prieteni are cel ce știe să și-i facă; el însă era supărat pe toată lumea și se închidea din zi în zi tot mai mult în casa lui.

Dar supărat era Hubăr mai ales pe cojocari și îndeosebi pe Bocioacă, care avea multă trecere și ar fi putut, dac-ar fi voit, să pună lucrurile la cale ca Națl să rămâie acasă.

Mai supărat încă era Bocioacă. Lasă că e lucru urât să făgăduiești și să nu împlinești, dar el nici nu putea măcar să spună de ce anume n-a împlinit ceea ce făgăduise.

Nu! aceasta nici chiar nevestei sale n-ar fi putut să i-o spună.Se încărcase omul cu Doamne-ajută.Nu zicea Persida că n-are să se mărite.Știind prea bine că muma ei dorește s-o vadă cât mai curând cu bărbat, ea, deși abia împlinise optsprezece ani, se simțea fată bătrână și hotărâtă-n gândul ei să se mărite după cel dintâi care o va peți.

Din întâmplare acesta a fost Brădeanu.Într-una din zile, după ce se acrise vinul, Marta a luat-o pe Persida din mănăstire și a dus-o la dânsa acasă. Timp de vreo zece zile,cât a stat apoi la casa lui Bocioacă, Persida l-a văzut aproape în fiecare zi pe Brădeanu, și Bocioacă râdea în el. În urmă Persida s-a dus acasă,la mama ei: era lucru de sine înțeles că are să facă pregătirile de nuntă.

Deocamdată însă toate s-au schimbat: fără ca să-și poată da seama de ce, Persida s-a întors iar la mănăstire, unde maica Aegidia o aștepta cu brațele deschise.

O apucase ca atunci când Codreanu venise la mănăstire, un fel de spaimă, și nu mai cuteza să ia asupra ei sarcini pe care nu se simțea destoinică a le purta.

Și astfel s-a petrecut viața ei de aici înainte: trăia pe apucate, când ici, când colo, azi la casa mumei sale, mâine la a lui Bocioacă și apoi iar la mănăstire, în o necurmată frământare.

Din când în când o cuprindea un simțământ de deznădăjduire. Îl vedea parcă în fața ei pe Burdea, care râdea de zbuciumările ei și-i spunea mereu că zadarnic se opintește; îl vedea pe Națl umblând răzleț prin lume și-i venea să plece pe urma lui, să-l caute și să se ducă amândoi, ca să li se piardă urma. Atunci se ducea în mănăstire și iar se liniștea, iar lua hotărârea de a nu face decât ceea ce dorește muma ei, iar era stăpână ea însăși pe sine.

Stăpână ar fi și rămas dacă lumea ar fi lăsat-o în pace. Bocioacă însă făcuse legătură cu Mara și trebuia cu orice preț s-o mărite mai nainte de a se fi întors feciorul lui Hubăr, și dându-i zor, o alungă-n mănăstire.

Dar supărările omenești trec și ele cum toate trec în lumea aceasta.

Era foarte supărat Hubăr când s-a pomenit că Mara nu mai voiește să facă tovărășie cu el la pădurea din Cladova, și-n supărarea lui luase hotărârea de a se pune în înțelegere cu Liubicek, ca să-i facă Marei greutăți. "Am să-i arăt — își zicea el — că nu poate fără de noi s-o scoată la capăt!" S-au și înțeles ca așa să facă, dar a trecut o zi, au trecut două, au trecut multe, și în trecerea zilelor li s-a muiat și supărarea și în cele din urmă n-au mai făcut nimic. Le era parcă puțin le pasă...

Tot așa trecuse supărarea și cu Bocioacă. Când cu plecarea feciorului său, Hubăr era tare hotărât să le arate cojocarilor că poate să le facă multe neajunsuri. Au trecut însă zilele și nu le-a făcut nici unul, și cu cât mai mult se apropia timpul în care feciorul lui trebuia să se întoarcă, cu atât mai bine îi părea că n-a făcut nimic. La urma urmelor, tot era mai bine așa.

Bocioacă a uitat încetul cu încetul și el făgăduința de a o mărita pe Persida și puțin îi păsa în cele din urmă când și cu cine are să se mărite fata Marei.

Chiar Persida s-a deprins încetul cu încetul cu viața ei fără de rost și n-ar fi dorit nici ea decât s-o lase lumea-n pace.

Mara ea singură era mereu neastâmpărată, mereu cuprinsă de griji și nu putea să doarmă nopțile liniștită, ca alte dăți. Îi era parcă o mare și nemaipomenită supărare o așteaptă, și nu știe cum să scape de ea. Zilele alerga, se bălăbănea cu oamenii, zilele dădea și lua bani,zilele avea mulțumiri, seara însă, după ce-și făcea socotelile, o cuprindea o nespusă înduioșare. Îi era parcă nu mai poate să se bucure de roadele ostenelilor ei. Ce folos că adunase, când copila ei n-avea nici o nevoie de zestrea pe care i-o făcuse?!

Și avea dreptate Mara.Crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidiei, Persida nu știa ce va să zică a avea ori a nu avea. În gândul ei toate veneau de-a gata de la Dumnezeu, și omul n-avea decât să-și facă datoria, să ostenească și să se roage pentru ca să le aibă cu prisos toate cele ce-i sunt de neapărată trebuință. Averile îngrămădite erau de prisos, ba un fel de dovadă despre lipsa de încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

Nu știe să prețuiască averile agonisite decât acela care cunoaște nevoile vieții.

Persida trebuia să le cunoască și ea pentru ca să poată măsura iubirea cu care muma ei a agonisit și agonisea averi.

De Paști, Națl s-a întors acasă voios, cu capul ridicat, plin de încredere în sine, ca tot omul care se simte ieșit la liman.

În zadar, nu era în el nimic mai tare decât slăbiciunea pentru muma lui, și inima îi sălta când se gândea cum are să se bucure când îl va vedea ieșit stăpân de capul lui și pus în fruntea gospodăriei.

Se și bucura muma lui cu atât mai vârtos cu cât nu se mai bucura acum numai ea singură. Chiar din ziua sosirii lui la Lipova a simțit Națl că s-a petrecut o schimbare la casa lor: era parcă n-a fost niciodată vreo supărare în casa aceasta și parcă nici n-ar mai fi cu putință vreo supărare în ea, atât de bine se-nțelegeau cu toții.

Mai erau însă la mijloc și câteva datorii vechi, pe care le uitaseră cu toții.

După Paști, Hubăr s-a dus iar la Bocioacă, starostele, dar de astă dată nu pe ușa din dos, ci pe poarta cea mare, ca omul care se simte în dreptul lui.

Boicioacă, tot cel vechi, se bucura că poate să-l mulțumească, și încă în Duminica Tomii a și adunat pe oamenii de încredere ai breslei.

Duminică-i duminică, iar sâmbătă după-amiazăzi Bocioacă a trimis pe Trică, mâna lui cea dreaptă, pe la oamenii de încredere ai breslei, ca să le spună că au ca mâine după liturghie să se adune.

De ce? Aceasta Trică nu mai avea nevoie să le-o spună.Hubăr nu era orișicine, și în timp de trei săptămâni, de când feciorul lui se întorsese, unii își dăduseră seama, iar alții aflaseră din zvon că i s-au împlinit cei doi ani de călătorie și că în curând va avea să facă tăietura de măiestru.

Iar ăsta era un lucru care numai rar de tot se poate vedea, un fel de sărbătoare pentru lipoveni.

După rânduiala breslelor, calfa de măcelar, care avea să treacă în rândul măiestrilor, trebuia să facă în fața starostelui și a oamenilor de încredere ai breslei tăietura de măiestru.

Însoțit de un zăvod și ajutat numai de ucenic, el trebuia să ducă la tăiere un juncan de trei ani, frumos împodobit cu flori, cu panglici și cu cârpe, pe care, după tăiere, starostele și oamenii de încredere le luau drept semne de aducere-aminte.

După ce starostele se încredința că juncanul nu e amețit cu spirt, ucenicul îi dădea lovitura în frunte, iar viitorul măiestru trebuia să-l înjunghie așa, ca până ce numeri zece să nu se mai miște, și să-l jupoaie iute și curat, apoi să-i scoată măruntaiele încă calde, toate aceste fără ca panglicile și cârpele să se păteze de sânge.

Urmează apoi prețuirea și măcelărirea.Viitorul măiestru trebuia, înainte de toate, să-și dea părerea cât cântărește carnea și cât îndeosebi seul pe care-l scoate, apoi să facă măcelărirea în șasesprezece feluri de cărnuri, fără ca să-și păteze mâinile și șorțul alb și fără să lase fărâmături pe butuc.

Drept încheiere se făcea cântărirea.Cel dintâi starostele lua mușchiul din spinare și măiestrul trebuia să-l cântărească din ochi. Apoi urmau oamenii de încredere, care cereau fiecare cât îi venea la socoteală, și măiestrul avea să măsoare cu ochii și să-i taie fiecăruia dintr-o singură bucată cât a cerut.

Nu-i vorbă, nu se nimerea totdeauna ca bucata să fie tocmai pe tocmai: o dată ea ieșea prea mică, și atunci cumpărătorul se plângea c-a fost înșelat la cântar; altă dată ea ieșea prea mare, și toți râdeau în hohote. Cu alte cuvinte, lucrul se sfârșea cu veselie.

Veselia cea mare era însă la ospeția dată de noul măiestru, masă întinsă și încărcată, la care se știau de mai înainte poftiți toți oamenii de casă, rude și prieteni, fruntași și tovarăși de meserie.

Era lucru mare, despre care vorbeau și copiii pe ulițe și pentru care se pregăteau toți cei mai de aproape.

Hubăroaie numai la asta se gândea, Hubăr pusese ochii pe juncan, pe care-l ținea la îngrășare, iar Națl făcea mereu junghieri și cântăriri de probă.

Atât timp se plânsese că părinții l-au făcut măcelar,iar acum se simțea oarecum mândru de gândul că n-a mai văzut încă Lipova măcelar care junghie, taie și cântărește ca dânsul.

Vedea parcă în fața lui lumea adunată, căci nu numai starostele cu oamenii lui de încredere aveau intrare la tăietura de măiestru: putea să vie orișicine și să intre pe poarta deschisă pentru toți, și mâna parcă-i tremura când se gândea că ar putea să vie și dânsa.

Doamne! Ce neînțeleasă e legătura lucrurilor din lumea aceasta!Luni de zile au trecut, și el încetul cu încetul iar a ajuns la liniștea sufletească, încât ar fi putut să o vadă fără ca să se uite la ea și să treacă pe lângă dânsa fără ca să se oprească. De trei săptămâni s-a întors și nici n-a văzut-o, nici n-a avut nevoie de a-și da silința să n-o vadă. Îi era totuna. Acum însă, când se gândea că ar putea și dânsa să fie printre ceilalți, îl treceau un fel de fiori.

Și avea omul dreptate.El se afla la Lipova, iar dânsa trecuse încă înainte de Florii Murășul și se afla la Radna, și e departe de la Lipova până la Radna; era, cu toate aceste, un fel de legătură de la casa Marei până la casa lui Hubăr,și fiorul care-l trecea pe el pornise oarecum de la casa părinților săi,inima i se încleșta cu toate aceste de câte ori se gândea la el. Acum dar, când a aflat că el s-a întors și că e bine, voinic și voios, ea se simțea ușurată, scăpată oarecum de o mare greutate.

Atât de mult se temuse că din cauza ei, deși fără de vina ei, omul acela își va pierde rostul, se va nenoroci și va strica viața părinților săi, și acum era scăpată de temerea aceasta.

Sâmbătă seara, când Trică i-a spus că mâine se va hotărî când Națl va face tăietura de măiestru, ea a început să tremure în tot trupul, iar după ce a rămas singură, ea a început să plângă, a căzut în genunchi și a mulțumit lui Dumnezeu, care toate le-a scos bine.

Acum, în această clipă de ușurare și de mulțumire sufletească, era cuprinsă cu desăvârșire de simțământul că nu e în lumea aceasta nimeni pe care poate să-l iubească deopotrivă cu dânsul, că el e om în puterea cuvântului, că are de ce să-l iubească. Ea singură știa prin ce grea luptă sufletească a trecut el și a trecut și a ieșit întreg din ea.

Era o înspăimântătoare nedreptate că nu poate să i-o spună aceasta și lui.

O! cum ar fi voit să meargă, să-l caute, să-l vadă, să-i vorbească, să-i spună ce simte, ce gândește, să-i mulțumească.

Mintea i se oprea în loc când se gândea că toți vor putea să-l vadă, toți vor putea să-i strângă mâna, numai dânsa nu.

Și totuși, ce mulțumire ar fi pentru el și pentru ea dacă atunci, la tăietura de măiestru, s-ar vedea față-n față și și-ar strânge mâna!

Firea ei năvalnică ieșea din ce în ce tot mai mult la iveală, și mereu vedea-n fața ei pe Burdea râzând în bătaie de joc.

"E o mișelie nemaipomenită, își zise ea în cele din urmă, să ai o singură viață și să amărăști în viața aceasta zilele altora, lipsindu-teși pe tine de cele mai mari și mai curate mulțumiri!"

Și totuși ea nu putea să-l vadă, nici mai ales să vorbească cu dânsul.Îi venea să strige tare, ca să se audă până la Lipova. N-a strigat, dar e peste putință ca o dorire atât de fierbinte să nu pătrundă tainic la orișicare depărtare, și pe când ea se zbătea pe țărmul drept al Murășului, dincolo, pe țărmul stâng, el era cuprins de un neastâmpăr ivit ca din senin.

"Ce folos de mulțumirea pe care o am dacă nu e împărtășită de cel mie mai iubit în lume? Durere nespusă e bucuria de tine singur simțită." I-a fost destul să-și aducă aminte de ea, pentru ca să-i pară pustie și fără farmec viața fără de dânsa.

Câtă zbuciumare așa numai în sec!Nu mai încăpea, ce-i drept, nici o îndoială că are feciorul lui Hubăr să facă tăietura de măiestru. Starostele, oamenii de încredere, breslașii toți așteptau cu oarecare nerăbdare priveliștea și masa de ospeție: ziua însă nu era hotărâtă, și multe se mai puteau încă întâmpla până atunci.

Duminică după sfânta liturghie s-au adunat la casa starostelui unsprezece dintre oamenii de încredere ai breslei. Lucru nemaipomenit:nu lipseau decât trei din patrusprezece, iar unul din aceștia era Hubăr el însuși.

După ce se așezară cu toții împrejurul mesei, Bocioacă, om al bunei rânduieli, se ridică în picioare și puse cartea de călătorie a lui Hubăr în mijlocul mesei.

— Veți fi știind, zise el sărbătorește, de ce ne-am adunat astăzi, și nu mă îndoiesc că puțin o să stăm de sfat. Eu însă, după cum cere rânduiala, vă fac împărtășire că unul dintre fruntașii breslei noastre,măcelarul Anton Hubăr, cere să hotărâm ziua pentru ca feciorul său Ignatie să facă tăietura de măiestru.

Toți deteră zâmbind din cap, ba Oancea, măcelar și el, nu se putu stăpâni și strigă: "Vivat!"

— Lucrurile sunt, precum știți, urmă starostele, în bună rânduială. Anii de ucenicie și i-a făcut băiatul chiar în casa tatălui său, unde a stat apoi un an și mult pe deasupra calfă. Anii de călătorie de asemenea i s-au împlinit

zilele acestea. Nu e dar nici o piedică la mijloc:nimic n-avem să-i iertăm, nici să-l trecem cu vederea. Când socotiți să-i punem ziua?

Gherghiță cel mărunțel se ridică.

— Pentru ca rânduiala să fie deplină, zise el iute și cam bolborosit, și pentru ca nici de ici, nici de colo să nu ni se poată face vreo mustrare, să se citească, după obicei, și cartea de călătorie, ca să vedem pe unde a umblat și la cine a lucrat.

Bocioacă cel lung și subțire începu să schimbe la fețe.Asta el însuși și-o făcuse.Vorbise atunci, pe la culesul viilor, cu Gherghiță, ca să-l scoată pe Naţl măiestru, iar în urmă, după ce-și schimbase gândul, îi spusese că nu se poate, fiindcă nu prea îi este cartea în bună rânduială. El uitase supărarea lui de atunci, dar Gherghiță, om prepuielnic, nu uitase vorba ce-i spuse. Ce mai putea Bocioacă să-i facă?

— Se poate și asta, grăi el și începu să citească adeverințele scrise de stăpâni în carte, și cu cât mai mult citea, cu atât mai rău i se înnoda glasul.

Adeverințele nu erau, ce-i drept, rele, dar băiatul stătuse câte patru-cinci săptămâni la un stăpân, și apoi treceau câte două și chiar trei luni până ce intra la altul.

— Pare-mi-se, grăi Gherghiță uitându-se pe sub sprâncene, că tot avem ce să-i trecem cu vederea.

Bocioacă înghiți un nod, iar Oancea nu se putu stăpâni:

— Ei, zise el, asta se întâmplă. Trece vremea până ce mergi dintr-un oraș în altul.

— Apoi, adăugă Bârzău, avea băiatul din ce să trăiască.Ceilalți deteră din cap.

— Putem, grăi Bocioacă, să-l chemăm în fața noastră și să-i facem mustrare.

— Eu cred, întâmpină Gherghiță, că nu e nevoie de asta. Băiatul e tânăr și ne-nsurat, tatăl său nu e nici el neputincios: poate să mai aștepte.

Bocioacă înghiți mai multe noduri unul după altul. Putea, nu-i vorbă, să-l scoată chiar azi măiestru pe feciorul lui Hubăr, fiindcă ceilalți erau de un gând cu dânsul și se uitau și altfel în gura lui; se temea însă de gura cea rea a lui Gherghiță. Nu-i vorbă, puțin i-ar fi păsat dacă Naţl va face acum ori mai târziu tăietura de măiestru;apucase însă odată să zică ceea ce a zis și ținea ca pe a lui să rămâie.Și n-ar fi fost vrednic de starostie dacă n-ar fi știut să iasă și din strâmtorarea aceasta.

Sfântul Ilie e patronul cojocarilor, și-n ziua de Sfântul Ilie cojocarii au praznic mare, merg cu steagul și cu muzica la biserică, se adună la masă mare și joacă până în zorile zilei următoare sub cortul de verdeață. Acesta e un lucru la care nimeni nu ține mai mult decât Gherghiță, și Hubăr nu putea nici el decât să se simtă măgulit dacă feciorul lui ar avea să-și facă tăietura de măiestru tocmai în ziua când breasla-și ține praznicul.

— Știți ce? grăi Bocioacă voios, să ne facem o ziuă bună de Sfântul Ilie: să prăznuim la casa lui Hubăr.

— Amin! strigă Gherghiță dând cu pumnul în masă și sărind în picioare.

Era lucru minunat, și nu se putea mai minunat! Auzi d-ta! Neamțul să dea praznicul de Sfântul Ilie!

— Amin! strigară și ceilalți, și lucrul era hotărât atât de bine, încât Bocioacă el însuși a plecat deodată cu ceilalți, ca să se ducă la Hubăr și să-l vestească, așa cum știa el, despre hotărârea luată de fruntașii breslei.

Hubăr și mai ales Hubăroaie se așteptaseră la o zi mai apropiată, știau însă să prețuiască cinstea ce li se făcea și erau mulțumiți de împărtășirea pe care le-o făcuse Bocioacă.

Mulțumiți ar fi rămas dacă n-ar mai fi fost la mijloc și gura lumii și răutatea omenească.

Buna rânduială cere, ce-i drept, ca despre cele ce se petrec în sfatul breslei să nu se mai vorbească. E însă foarte greu să știi ceva și să nu le spui și celor mai de-aproape ai tăi, și încă duminică după-prânznu numai Marta, ci și nevestele celorlalți cojocari știau și spuneau la toată lumea că erau p-aci-p-aci să-l amâne pe feciorul lui Hubăr, fiindcă în timpul călătoriei a umblat mai mult hoinar decât prin măcelării.

Luni, nu mai departe, i-a șoptit-o unul dintre oamenii răi de gură și lui Hubăr aceasta.

Hubăr ar fi primit mai bucuros o palmă în fața măcelăriei.Carevasăzică, nu cinste, ci un fel de dar de milă i s-a făcut.Și aveau dreptate cojocarii: feciorul lui umblase în adevăr hoinar.Deodată, fără de veste, ca din senin, s-a reivit în sufletul lui toată amărăciunea de odinioară, și dacă atunci, când feciorul lui a plecat fără de veste de acasă, își făcea el însuși mustrări, acum nu mai putea să-l ierte pentru rușinea pe care i-a făcut-o.

Trebuia să se răsufle, să-l mustre pe feciorul său, să-și facă datoria de părinte.

Trebuia și totuși era mai bine dacă nu-și făcea datoria chiar acum, când feciorul său era foarte simțitor.

Puțin îi păsa, ce-i drept, lui Națl de părerile ce-și vor fi făcând fruntașii breslei și lipovenii despre purtările lui în timpul celor doi ani de călătorie. El știa, dar nu putea să spună nimănui cât de greu i-au fost acei doi ani și ce mare lucru a făcut el în curgerea lor. Inima i se umplea de cea mai neagră amărăciune când își aducea aminte toate suferințele prin care a trecut și se gândea că în zadar au fost toate:nu era bine ca tocmai tatăl său să-i mai aducă aminte de acei doi ani.

Duminică dimineața nu s-a mai putut stăpâni.

Știa unde poate s-o vadă pe Persida și ar fi fost cea mai mare nemernicie dacă s-ar fi lipsit el însuși pe sine de mulțumirea de a o vedea.S-a dus dar la biserica românească de la Lipova, și după ce aici n-a găsit-o, a trecut la cea de la Radna.

Gândul lui era s-o vadă așa ca să nu fie văzut de dânsa. S-a și strecurat printre oameni și s-a oprit în dosul unui scaun; biserica dela Radna nu e însă atât de mare ca să poți intra în ea fără ca să fii văzut de toți, mai ales când ești neamț.

Dacă n-ar fi fost atât de zăpăcit, ar fi avut și el atâta minte ca să înțeleagă că în clipa când intră în biserică, toți se uită la el și se întreabă: "Cum vine neamțul acesta aici? ce caută? ce vrea?"

Așa a fost! Ba ceva mai mult: oamenii au aflat ce caută el.Intrând de la dreapta în biserică, el s-a uitat spre fundul bisericii, unde știa că e locul femeilor, și a rămas uimit, pierdut, cu ochii țintă la Persida, care nu-l băgase în seamă.

Și cum oare să nu rămâie uimit și pierdut?!Așa n-o mai văzuse niciodată și nici că și-ar fi închipuit-o vreodată.Nu mai era fata cea plină și rotundă ca luna: slăbise, fața îi era mai lungă, umerii obrajilor ieșeau la iveală, pielița obrajilor era mai albă, subțire și oarecum întinsă, sprâncenele păreau mai lungi și mai dese, iar ochii erau parcă mai mari și plini de o tristețe care se revărsa peste toată fața ei.

Simțind că deodată toate privirile se îndreptează asupra ei, ea se uită speriată împrejur, ca omul care se-ntreabă: "Ce-am făcut? Ce mis-a întâmplat?" și ochii ei se întâlniră deodată cu ai lui.

Sunt lucruri care se văd cu ochii, se pot simți cu inima și închipui cu gândul, dar în graiul omenesc nu se pot spune.

Să ne închipuim că zile de-a rândul cerul a fost posomorât, întunecat, acoperit de o ceață deasă, și deodată, pe neașteptate, fără ca să știi cum, soarele străbate prin ceață și-și revarsă lumina plină asupra lumii, încât

toate se înseninează și tot ceea ce viețuiește tresare cuprins de o pornire veselă.

Așa s-au luminat fața ei și fața lui în clipa revederii și așa au tresărit înveseliți ca din senin toți cei adunați în biserică.

Era parcă un suflet străbate prin toți și un singur fior de bucurie trece prin acest suflet.

Numai o clipă însă. Clipa următoare, mai nainte de a-și fi dat oamenii seama despre cele petrecute, Persida rămase cuvioasă și cu ochii țintiți spre pământ la locul ei.

Era o atât de aspră mustrare în fața ei, încât el își plecă ochii rușinat și porni spre strana din partea lui. Abia acum simțea că prea a luat-o oblu înainte și că trebuia să le facă toate ca și când ar fi venit aici ca să se întâlnească cu altcineva. Intrând dar în strană, el dete mâna cu bătrânul Blăguță, apoi — peste puțin — îi spuse pe șoptite că are o vorbă cu părintele Andrei. Iar după sfânta liturghie,când Bocioacă se sfătuia cu oamenii de încredere ai breslei, Națl știricea de la părintele Andrei la cine ar putea să găsească aici laRadna viței de tăiere.

Atât de bine le potrivise toate, încât până chiar și Persida ea însăși, întorcându-se acasă, stătea la îndoială dacă el a venit ori nu pentru dânsa la biserică.

Singur el știa și acum cât de greu i-a fost să nu meargă-n urma ei, ca s-o vadă cel puțin din depărtare, și întorcându-se spre Lipova, era și el pătruns de simțământul că ar fi o nemaipomenită mișelie să-și calce pe inimă când atât de mult o dorea.

Ce-i pasă lui acum de hotărârea breslei? Totuna îi era când și cum va face tăietura de măiestru. Un singur lucru știa: că e o grozavă nenorocire pentru dânsul de a fi fost născut din părinții lui și, lucru înspăimântător, că el n-ar putea să fie fericit decât după ce ar fi murit tatăl lui și muma ei.

Ah! ce urât gând, ce nesuferit simțământ, și el nu mai putea scăpa de simțământul acesta.

Luni pe-nserate el lucra la tocilă când tatăl său se întoarse cu fața întunecată acasă.

— Ai văzut? grăi Hubăr rece și aspru.

— Ce să fi văzut? întrebă Națl, uitându-se lung la el.

— M-ai băgat în gura lumii, m-ai făcut de râsul tuturora, răspunse tatăl său. Prin toate colțurile se vorbește c-ai umblat hoinar în timpul călătoriei și că

numai de milă te-au amânat până la Sf. Ilie. Erau să te trimită iar în călătorie. Rușine. Să-ți crape obrazul!

Națl se făcu alb ca varul, apoi picioarele începură să-i tremure, încât abia se mai ținea pe ele.

— Așa e! zise el stăpânindu-se și adunându-și toate puterile. Ei au dreptate! Am umblat ca vai de capul meu, și pot să gândească ce vor.Eu știu de ce, dar nu pot să le spun și lor, și dacă le-aș spune, n-armai zice nimic, ci mi-ar plânge de milă. D-ta însă îmi ești tată și trebuie, dacă ai inimă de părinte, să simți că trebuie să fie ceva la mijloc,și să mă ierți, să-mi ții parte, să mă aperi, cel puțin în gândul d-tale,iar nu să-mi mai faci și mustrări, când eu însumi mă mărturisesc vinovat! Lasă-le, tată, să nu mai vorbim despre aceste. Orișice ar fi între noi, adause el muiat, să trăim în pace, fie chiar și numai de dragul mamei, care d-tale îți este nevastă bună, iar mie mai bună mumă.

Hubăr era destul de deștept ca să înțeleagă mustrarea aspră care era cuprinsă în aceste cuvinte și destul de cumsecade pentru ca să se simtă atins de ea.

— Eu cred, zise el mirat, că-ți mai sunt și eu tată și pot să știu ce este, dacă e ceva la mijloc.

Națl rămase cuprins de tulburare în fața lui.Ce putea el să-i zică? Cum, Doamne, putea să spună în câteva cuvinte ceea ce-i zguduia toată firea?

— Eu, zise el oarecum îmbrâncit de gândurile ce-l stăpâneau, eu, așa cum sunt, n-aveam nevoie să mă fac măcelar.

— Carevasăzică, întâmpină Hubăr aprins, asta e la mijloc: ți-e rușine de meseria mea!

— Nu e asta! îl întrerupse feciorul iute. Nu așa trebuie să mă înțelegi.

Hubăr însă nu ținu de întreruperea aceasta. Încă de mult simțise că nu prea e feciorul lui făcut pentru măcelărie și nu o dată se mustrase că nu l-a lăsat la școală. Se bucura deci că vorba a venit așa, casă se poată dezvinovăți.

— Tatăl meu, urmă el dar, a fost și el măcelar, tot măcelar a fost și tatăl lui, măcelari au fost toți din neamul nostru de când ne știm: ce sunt eu vinovat dacă mie Dumnezeu mi-a dat inimă pentru meseria părinților săi!

— Ia lasă, tată, răspunse feciorul, că am cu cine să seamăn: multă inimă n-ai nici d-ta pentru tocatul de oase și-ți mai place să stai de vorbă cu oamenii deștepți decât să tai carne și să sfărâmi oase pe butuc. Mama să trăiască!... și merge și măcelăria lui Hubăr.

În gândul lui Naţl vorbele aceste erau grăite mai mult a laudă decât a mustrare; Hubăr însă vedea în ele mustrările ce el însuşi atât de adeseori şi le făcuse, şi obrajii lui se umplură de sânge.

— Să nu te obrăzniceşti cu mine, strigă el ca ieşit din fire, încât ucenicul şi una dintre calfe ieşiră speriaţi din tocătoare, unde aveau de lucru. Ţi-am spus o dată că-ţi trag palme, şi nu are nimeni să ţi le ia de pe obraz.

— Ba asta să n-o faci, îi răspunse feciorul rece, că mă pui la grea încercare. Atunci era atunci, iar acum e altfel.

Hubăr, măcelar din buni-străbuni, înaintă hotărât spre el.Naţl ţinu în faţa sa cuţitul pe care-l avea încă în mână.

— Te rog pe toţi sfinţii, nu te apropia! strigă el.

— Lasă cuţitul! strigă calfa, care se repezi apoi spre dânşii, ca să-i despartă.

Era prea târziu.Simţind pe tatăl său în apropierea sa, aruncă cuţitul departe de la dânsul.

— După ce m-ai nenorocit, n-ai să mă mai batjocoreşti, zise el apoi şi îi dădu brânci, încât căzu pe spate de se lovi cu ceafa-n tocila din dosul lui.

Aşa, cu capul gol şi cu mânecile sumese, cum era, el se depărtă cu paşi repezi şi ieşi din curte fără ca să se mai uite înapoi.

Rostul lui Bandi

Sâmbetele după-amiazăzi sărăcimea, orbeţi, ologi, bătrâni neputincioşi, copii fără de căpătâi se adunau venind unul câte unul la portiţa mănăstirii şi aşteptau, certându-se între dânşii, până după vecernie, când maica econoama ieşea, ca-n faţa lumii să le împartă milă, pâine, câte o bucată de carne, câte un săculeţ de cartofi, de fasole ori de mălai, câte un braţ de lemne în timp de iarnă şi câţiva creiţari, toate adunate de maicile cerşetoare de prin piaţă, de prin oraş şi de prin împrejurime.

Pentru ca binecuvântările miluiţilor să nu se reverse numai asupra mănăstirii, maica econoama lua cu dânsa totdeauna pe câteva dintre fetele cu purtări mai bune, ca aceste să împartă darurile de milă, şi multe daruri a împărţit Persida, mult a fost binecuvântată de săracii al cărora glas străbate de-a dreptul la cer.

Afară de aceasta, mănăstirea avea săracii ei, unii cărora li se dădea joia şi duminica, iar alţii care căpătau în toate zilele prânzul în mănăstire. Între aceştia din urmă era şi Reghina cu copilul ei, Bandi.

Când a venit la mănăstire, Persida a găsit-o pe Reghina, cu copilul ei, atunci băiat de vreo patru ani, la ușa bucătăriei. Ani de zile de-a rândul le-a dat mâncarea și niciodată n-a putut să se uite la ea fără ca să tremure cuprinsă de frică.

Maicile o știau pe Reghina, care fusese servitoare la Radna, femeie voinică, frumoasă și în toată firea. Când a născut însă pe Bandi,ea a rămas paralizată de o mână și de un picior, strâmbă de gură șicam smintită, încât abia te mai puteai înțelege cu dânsa. Degeaba ai fi întrebat-o cine e tatăl lui Bandi, căci zicea totdeauna că nu știe, și totuși își iubea copilul atât de mult, încât îl ținea, chiar și băiat de șapte ani, în brațe și nu voia niciodată să mănânce mai nainte de a se fi săturat el. "Eu mănânc ce rămâne!" zicea dânsa.

Câteodată, așa din senin, o apuca ceva de rămânea ca-nțepenită, cu ochii sticliți, și vorbea într-aiurea. Atunci spunea cum a fugit și a rătăcit zile și nopți prin pădurea de la Cladova și cum n-a mai voit să moară când și-a văzut copilul voinic și frumușel.

Și în adevăr Bandi era băiat voinic și destul de frumos la chip, dar fricos, liniștit și atât de tăcut, încât rar ieșea vorbă din gura lui. N-ar fi fost chip ca cineva să-l depărteze de la mumă-sa; ședea lipit de dânsa ori o ținea de poale când ea se ducea pe chinuite undeva.

Bandi era băiat de vreo opt ani când Dumnezeu s-a îndurat de a chemat la sine pe muma lui. De aici înainte el se ținea ca un cățel după maica Aegidia, care peste câtva timp l-a dat ucenic la un cizmar.

Deprins a se alipi de cineva, Bandi n-a putut să rămâie la stăpân și a fugit, dar nu s-a mai întors la mănăstire, ci a rămas așa răzleț,trăind din mila oamenilor și adăpostindu-se azi ici, mâine colo. Când vedea vreo călugăriță, și mai ales pe maica Aegidia, el fugea cuprins de frică și se ascundea. Astfel la mănăstire i s-a pierdut încetul cu încetul urma și nimeni nu se mai gândea la el.

Abia acum, în Săptămâna Patimilor, întorcându-se de la Lipova, Persida l-a zărit stând cu undița pe țărmul Murășului din jos de pod.

Trecuseră vreo trei ani de când nu l-a mai văzut și băiatul crescuse în timpul acesta peste vârsta lui, dar tot îl recunoscu după prima ochire și îi trecu parcă un fel de săgeată prin inimă. Vedea pe Reghina slabă, numai piele și oase, cu fața galfădă, cu gura strâmbă,cu ochii sticliți, și iar o vedea rătăcind singură, deznădăjduită, cu moartea în suflet, prin pădurea de la

Cladova. Îi venea să fugă și să nu se mai uite înapoi, îi era însă milă de sărmanul Bandi și ar fi dorit să afle ce s-a făcut el de când nu l-a mai văzut.

Bandi, văzând că se uită mai întins la el, s-a speriat ca făcătorul de rele care se vede față în față cu urmăritorii lui, apoi recunoscând-o,își adună undița, gata de a o lua la fugă.

Ea-i făcu semn să vie la dânsa, și el se apropie umilit, fricos și supus ca un câine chemat de stăpânul său.

— Bine, Bandi, îi zise ea, dar tu ce faci?

— Prind pește, răspunse el.

— Dar unde ai umblat de atâta timp?

— Pe aici, pe la Lipova și pe la Radna.

— Dar din ce ai trăit?

— Din ce am căpătat.

— Nu vrei tu să vii cu mine, la mama? îl întrebă ea înduioșată.Era în fața ei, în ochii ei și mai ales în glasul ei atâta dragoste, încât fața băiatului se lumină.

El dete din cap, era însă atât de mișcat, încât nu putu să-i răspundă și mari stropi de lacrimi se iviră în ochii lui și se strecurară peste obrajii lui bătuți de soare și de vânt.

— Nu plânge, Bandi, îi zise ea; de ce plângi, că n-am să-ți fac nici un rău?

— Dar, răspunse el, ai cunoscut pe mama și ai fost atât de bună cu ea.

Persida se cutremură.Mergând apoi spre casă, ea se încredință că băiatul, rămas singur din capul lui, se deschisese. Vorbăreț nu era nici acum, dar părea foarte cuminte și răspunsurile lui erau bine gândite, oarecum bătrânești.

Viața lui sufletească era însă tot cea de mai nainte, și în curând Persida a ajuns să se căiască de a nu-l fi lăsat să-și prindă peștii înainte.Îi era oarecum frică de el. Alipirea către dânsa era la dânsul un fel de boală sufletească, și ea nu mai putea să scape de privirea lui, care mereu îi reamintea ochii sticliți ai Reghinei.

Ducea, nu-i vorbă, coșurile Marei în piață și, pe înserate, le aducea acasă, dar le făcea toate în grabă, se-ntorcea în fuga mare și se uita, întors acasă, cu un fel de îngrijire la Persida, ca și când s-ar fi temut că în lipsa lui i se va întâmpla ceva. Astfel dânsa nu mai putea să scape de ochii lui.

Duminica Tomii, dimineața, când a dat ochii cu dânsa, el era foarte neliniștit, iar după ce dânsa s-a întors de la biserică, el gemea, parcă le-ar fi

știind și simțind toate, întocmai ca dânsa.

Marți după-amiazăzi Mara s-a întors acasă înainte de vreme și cu fața oarecum sperioasă.

Hubăr, așa ziceau toți, s-a certat cu feciorul său, care l-a rănit la cap și era să-l înjunghie cu un cuțit mare dacă una dintre calfe n-ar fi sărit la timp, ca să-l scape.

N-o privea lucrul acesta, și totuși ea tremura cuprinsă de simțământul că o mare nenorocire i s-a întâmplat, și a grăbit acasă, pentru ca nu cumva fiica ei să afle de la alții cele petrecute.

Persida o ascultă râzând cu ironie.

— Minciuni! zise ea. Minciuni nerușinate! strigă mai tare. Nu e Hubărnațl în stare să facă lucrul acesta! Să mor eu dacă-i adevărat!Nu crede!

Nici nu credea Persida, dar ceva tot trebuie să fi fost la mijloc, și începu și ea să tremure.

Ochii ei se opriră asupra lui Bandi, care, auzind-o vorbind mai tare, se ivi în pragul casei.

— Am să mă duc, urmă ea cuprinsă de o pornire covârșitoare, și să aflu adevărul de la oameni care nu mint. Maica Aegidia trebuie să știe.

— Dar ce te privește pe tine?! întâmpină Mara, cuprinsă de grijă.Persida se opri în fața ei și se uită lung la ea.

— Dă-ți, te rog, seama, îi zise apoi, ce-ar trebui să simtă el dac-ar afla că eu m-am certat cu d-ta și eram să sar cu cuțitul asupra d-tale.Ori nu este adevărat, și atunci trebuie să-ți scoți cât mai curând gândul acesta din cap, ori e adevărat, urmă ea îngrozită, și atunci sunt și eu vinovată!

— De ce să fii tu vinovată?! strigă Mara ca scoasă din fire.

— Pentru că niciodată nu și-ar fi pierdut rostul dacă n-ar fi avut nenorocirea de a da cu ochii de mine!

Mara se cruci de trei ori, una după alta.

— Sfântă Marie, Maică Preacurată! strigă Mara. Ajută-ne, că ești milostivă. Nu mai sunt oare și alte femei pe lume?! Dacă n-ai fi fost tu, ar fi fost alta. Dacă n-are minte, nu are! De ce nu și-au ieșit și alții din fire?!

— Pentru că numai pe el l-am ademenit! îi răspunse Persida deznădăjduită și-și luă mantela ca să plece, însoțită de Bandi.

Marei îi venea să i se pună în cale și să strige că numai peste trupul ei poate să iasă din casă. Dar de ce s-o oprească?!

— Haid'! zise, lasă, c-o să-ți scoată maica econoama prostiile acestea din cap.

Persida dete cu îndărătnicie din cap și plecă cu pas iute și apăsat.Nu! nimeni nu putea să scoată din inima ei simțământul că a fost nenorocită pentru casa lui Hubăr clipa în care ea s-a născut.

Pe drum spre pod inima i se bătea din ce în ce mai tare. Din ce în ce tot mai mult o cuprindea simțământul că acum, acum se hotărăște viața ei, și iar îi era parcă se află la marginea unei prăpăstii și nu se mai poate ținea, trebuie neapărat să-și ia avânt spre adâncime, iar vedea în fața ei pe Burdea râzând în bătaie de joc.

Sosită pe celălalt țărmure, în apropierea mănăstirii, ea se întoarse spre Bandi care alerga după dânsa. Plecase cu el de acasă, și totuși acum îi era ca și căzut din cer.

— Îl cunoști tu, întrebă ea, pe feciorul măcelarului Hubăr?

— Pe Hubărnațl, care a bătut pe tatăl fiindcă a fost rău cu mumă-sa? grăi el cu ochii plini de văpaie.

— De unde știi tu? întrebă dânsa, cuprinsă de fiori.

— Știu, răspunse el. Am văzut-o plângând și știe lumea. Acum Hubărnațl s-a întors acasă și l-a bătut pe el. E om rău Hubăr.

Era parcă vorbește într-aiurea băiatul și Persida nu mai cuteza să urmeze vorba cu el.

— Îl cunoști dar pe Națl? urmă ea, schimbând vorba.Bandi dete din cap.

— Poți tu să te duci să-l cauți, orișiunde ar fi, și să-i spui să mă aștepte azi, când mă întorc de la mănăstire, în dosul Sărăriei?

Bandi dete din cap.

— Dar să nu spui nimănui nimic și să mă aștepți și tu acolo.Bandi dete din cap.

— Du-te, Bandi, și umblă iute! zise ea, apoi își urmă cu inima încleștată drumul spre mănăstire, iar Bandi porni zăpăcit ca omul grăbit care nu știe încotro să apuce.

Nici nu era lucru ușor să-l găsească pe Națl.Ieșind atunci, după nenorocita ceartă cu tatăl său, din curte, Națl a stat și el zăpăcit.

Văzându-l, trecătorii s-au oprit din drum, și lumea, doritoare de a afla ce s-a petrecut, a început să se adune în fața casei. El nu mai putea să stea pe gânduri: trebuia să scape de privirile scrutătoare și,fără de a se mai gândi, plecă spre casa lui Oancea, care fusese calfă la dânșii pe când el era ucenic și ținea la el și la mumă-sa.

Aici a stat până pe-nserate, când s-a dus la Griner, ca să se împrumute cu câteva sute de florini și apoi să plece și să se ducă departe de lumea

aceasta, în care nu mai avea ce să caute.

Puțin în urmă Oancea a plecat și el la Hubăroaie.Nu intra în mintea lui gândul ca Națl să părăsească pe mumă-sa. Degeaba îi spunea Națl că el cu tatăl său nu se mai poate împăca și că mare nenorocire s-ar întâmpla dacă ei s-ar mai întâlni: Oancea ținea să-i împace, ori s-o facă pe Hubăroaie să-și părăsească bărbatul,care atât de mult îi amărâse viața.

Și Națl avea dreptate.Lovindu-se în căderea lui de masa tocilei, Hubăr se rănise la cap și zăcea în pat. Tocmai grea nu era rana; bolnavul însă, rău cătrănit,era cuprins de fierbințeli și stăruia cu îndărătnicie ca feciorul său să fie fără de întârziere arestat și tras în judecată pentru că a ridicat cuțitul ca să-l omoare.

Hubăroaie plângea și nu mai putea să vadă pe nimeni în ochii ei. Îi venea să intre în pământ de rușine și era în gândul ei hotărâtă să vândă casă și măcelărie, și vie, și pământuri, și pruniști, tot ceea ce a agonisit,și să se ducă undeva unde nimeni n-o știe. Și iar stătea la îndoială, îi părea peste putință ca Națl, copilul ei cel duios și atât de blând, să fi făcut ceea ce toți spuneau.

Oancea i-a venit dar ca trimis din cer. El știa adevăratul adevăr și inima ei de mamă simțea că numai așa cum spune el s-au putut petrece lucrurile.

— Da! zise ea cu fața înseninată, Națl n-a putut să ridice cuțitul asupra tatălui său; el nu putea să nu arunce cuțitul când a văzut că tatăl său se apropie. Minte bărbatul meu; minte calfa; minte ucenicul;du-te, Oance, te rog, du-te și le spune că au mințit, ca lumea să știe adevărul!

Ea era împăcată, ea-l ierta, ea îi dădea dreptate și-l plângea; când însă Oancea aduse vorba la împăcăciune, ea dete adânc mâhnită din cap.

— Nu, zise ea, o minune ar trebui să se întâmple pentru ca tatăl său să-l poată ierta: s-ar învinovăți însuși pe sine și asta nu-i în stare să o facă.

— Atunci lasă-l în știrea Domnului, grăi Oancea. Destul te-ai chinuit, și tot îți este feciorul mai mult decât el!

Hubăroaie se uită mirată la el.Nu-i venise niciodată gândul acesta, și îi părea peste putință ca cineva să-l aibă.

— Asta, zise ea, e o nebunie. El este bărbatul meu!Vorbele acele erau grăite cu atâta lepădare de sine, cu atâta umilință creștinească, încât Oancea rămase cuprins de sfială.

— Dacă Dumnezeu va voi să mă mângâie, urmă ea peste puțin, îi va împăca și pe ei.

Știuse Națl că așa au să iasă lucrurile, ochii i se umplură cu toate aceste de lacrimi când Oancea îi spuse că mumă-sa n-a fost în îndoială asupra lui.

Marți seara, când Persida stătea cu Bandi în capul podului, Națl ședea cu capul rezemat în pumni și frământat de grele zbuciumări sufletești în fața lui Oancea.

Luase cinci sute de florini de la Griner și era hotărât ca, îndată după înserare, să plece la Arad și de acolo la Viena.

Era hotărât și nu putea să plece.Încercase în mai multe rânduri să scrie și nu era în stare să înșire zece vorbe. Atât îi păreau de seci, atât de minciunoase vorbele puse pe hârtie, încât a rupt în cele din urmă hârtia, cuprins de gândul că puțin îi pasă dacă ea nu simte că nu poate să fie adevărat ceea ce lumea spune.

— Oance, grăi el în cele din urmă cu glasul înecat, aș mai avea să te rog ceva, dar să nu spui nimănui în lumea aceasta. M-ai înțeles?Nimănui în lume!

— Mă știi, răspunse Oancea, ca și când ai spune unui mort.

— Tu cunoști pe fata Marei? întrebă Națl.

— Cum să n-o cunosc?! răspunse Oancea mirat.Auzise, ce-i drept, și el ceva, dar era de mult de atunci și o uitase.

— Ai vorbit vreodată cu ea? urmă Națl.

— Niciodată!

— Nu face nimic. Te rog să cauți a te întâlni cu ea, ca din întâmplare, m-ai înțeles? — ca din întâmplare, ca nici ea, nici alții să nu bănuiască că eu te-am trimis, și să-i spui cum s-au petrecut lucrurile.

Oancea știa că Națl e hotărât să plece peste câteva ceasuri; el însă nu credea că va pleca, ba chibzuia fel de fel de chipuri de a-l opri. Ar fi putut dar să le lase deocamdată toate încurcate, nu se putu însă stăpâni și fără de veste îi scăpară vorbele:

— De ce să-i spun?

— Nu mă întreba de ce, grăi Națl, fiindcă nu pot să-ți spun și nici tu n-ai fi în stare să mă înțelegi. Eu nu pot să vorbesc cu ea, și mi-ar fi foarte greu dacă și dânsa ar crede c-am sărit cu cuțitul la tata.

Oancea nu mai zise nimic, deși numai cu mare nevoie se putea stăpâni, și astfel rămaseră iar tăcuți, fiecare cu gândurile sale, în odaia pe jumătate întunecată.

În vremea aceasta Bandi alerga știricind din băiat în băiat și dăduse de urma căutată cu atâta neastâmpăr.

— Carevasăzică, o să mi-o faci și asta? întrebă Națl în cele din urmă.

— S-ar putea să n-o fac! răspunse Oancea când capul lui Bandi se ivi în ușa crăpată și doi ochi căprui se îndreptară țintă spre Națl.

Națl tresări, cuprins de un fel de spaimă, și se ridică în picioare.Îi era, cum s-a uitat așa prin amurg, parcă vede ochii tatălui său și fără de voie se dete un pas înapoi. Uitându-se apoi mai cu dinadins la băiatul de care nu-și mai aducea aminte, el făcu iar un pas înainte și întrebă:

— Ce e?

— Să vii cu mine, răspunse băiatul.

— Unde?

— Vino numai, că vei vedea, grăi iar băiatul.Era de necrezut, era peste putință, și totuși Națl știa unde se duce, cine-l cheamă și nu mai era în stare să-și dea seama despre ceea ce face, ci porni, fără a se mai uita la Oancea, după Bandi, ca dus să-și ia osânda de moarte.

Și mult a trebuit să stea cuprins de zbuciumări sufletești în dosul Sărăriei, știind acum pe cine așteaptă și așteptând în zadar.

Prea se petrecuseră repede lucrurile, și Persida, cea altfel atât de chibzuită, n-avea timp să-și dea seama despre ceea ce voiește, să-și croiască un plan și să-și adune puterile. Stăpânită numai de gândul că toate sunt minciuni și că lucrurile trebuie neapărat să se pună iar în calea cea bună, ea nu băga de seamă că trecătorii se uită îngrijați după dânsa, iar sora care îi deschisese ușa rămase cuprinsă de spaimă când a dat cu ochii de ea.

Maica Aegidia se afla singură în chilia ei.

— Ce e? ce s-a întâmplat? strigă ea speriată de fața Persidei și de mișcările ei.

Persida se opri în fața ei, înaltă, plină de putere, dar tremurând din ce în ce mai tare.

Nu știa ce să-i răspundă, cum să-nceapă... Se dăduse de gol, se uita în ochii maichii Aegidia și nu putea decât să spună adevărul.Adeseori a simțit acum în timpul din urmă că-l iubește, niciodată însă simțământul acesta n-a cuprins-o cu putere atât de covârșitoare ca acum, sub ochii scrutători ai maichii Aegidiei.

Ea-și acoperi fața cu amândouă mâinile și se lăsă în genunchi la picioarele maichii.

Maica Aegidia se plecă adânc înduioșată spre ea; deodată însă tresări ca lovită de un junghi, se îndreptă și rămase rece și cu fața aspră.

— Ah! ce urâtă nenorocire, grăi dânsa încet și gemând. Carevasăzică, e adevărat? Tu, Persida, tu, fata mea, ai putut să te uiți cu ochii doritori la acel om despuiat de toată simțirea bună!

— Nu-i adevărat! strigă Persida ridicând ochii spre dânsa. Nu se poate! Și dacă el a ridicat mâna asupra tatălui său, mă omor cu zile,mă îngrop de vie. Nu crede, maică! Sunt minciuni grăite de guri pizmătărețe și răuvoitoare!

— Nu te înșela, fata mea, tu însăți pe tine, întâmpină călugărița. Hubăr zace greu rănit la cap, și el n-a putut să se rănească însuși pe sine. Orișicum s-ar fi petrecut lucrurile, chiar și dacă-ar fi mințit tatăl,e o grea pedeapsă de la Dumnezeu ca tatăl să-și învinovățească, fie chiar și pe nedrept, feciorul, și tu, copilă nevinovată, trebuie să fugiși să te depărtezi cu gândul de această familie atât de greu certată.Dumnezeu cel atoateștiutor nu pedepsește fără de vină, și greu afară din cale trebuie să fie păcatul pe care au să-l spășească ei; nu te face și tu părtașă la această spășire apropiindu-te cu inima și cu gândul de aceia pe care Dumnezeu i-a depărtat de la sine. Închide-ți ochii, ca să nu-i vezi, depărtează-ți gândul, stăpânește-ți inima!

Persida rămase timp îndelungat nemișcată și cu ochii țintă la fereastra din care prima dată în viața ei îl văzuse.

— Nu pot și nu pot! grăi dânsa în cele din urmă încet și ca aiurind prin vis. E un blestem pe capul meu și-mi e adeseori ca și când chiar mai nainte de a mă fi născut aș fi fost osândită să sufăr împreună cu dânsul. Maică! urmă apoi ridicându-se în picioare și înșirând vorbele cu vioiciune. Mi-e, când îmi dau seama, nesuferit acel om pătimaș și pornit mereu spre viață fără frâu și știu că nu putem să ne apropiem fără ca să ne izbim unul de altul. Îndată însă ce-l știu suferind, mă simt dusă de o putere covârșitoare spre dânsul. Ce să fac, maică?!Cum să scap de ispitire?

— Du-te, fata mea, răspunse maica înduioșată, închide-te, când te cuprind asemenea porniri, în biserică, îngenunchează la icoana Maicii Preacurate, ridică-te cu inima și cu gândul spre Dumnezeu, roagă-te și mereu te roagă, căci nimic nu poate covârși puterea rugăciunii pornite din inimă curată! Altă scăpare nu ai!

Persida încetul cu încetul se potoli și o liniște senină se revărsă în cele din urmă peste fața ei.

— Sărmana mea mamă! grăi dânsa în cele din urmă. Mult s-a temut dânsa... și atât de adeseori mă cuprinde simțământul că repaosul sufletesc numai aici, între zidurile aceste, aș putea să-l găsesc.

Maica Aegidia făcu un pas spre dânsa și, cu ochii muiați în lacrimi, îi apucă cu amândouă mâinile capul și o sărută pe frunte.

— Acesta să fie, zise dânsa, cel din urmă al tău gând de scăpare, și atunci când nu-ți va mai rămâne nimic, să-ți aduci aminte că sfânta noastră biserică primește în sânul ei pe toți cei ce caută mângâiere și adăpost.

Persida îi sărută în mai multe rânduri mâna, apoi se depărtă cu pas ușor și astâmpărat.

Se înserase când ea începu a trece podul, o seară liniștită și călduroasă. Apa Murășului, liniștită și ea, se revărsa oarecum pe furișate și numai pe la pontoane pleoșcăia abia simțit. Din când în când se arunca pe ici, pe colo câte o mreană peste luciul ei și cădea iar pleoșcăind în valuri. Liliecii ieșiți de la Sărărie fluturau mereu pe deasupra podului, iar dincolo, peste Murăș, cânta o privighetoare.

Bandi nu se vedea nicăieri.Persida se opri neliniștită.Nu mai încape îndoială că băiatul a găsit pe Națl și că amândoi o așteaptă în dosul Sărăriei.

Ea răsuflă o dată din greu; îi era parcă o-neacă ceva și nu mai găsește aer.

— Nu se poate! șopti ea. N-aș fi vrednică de lumina zilei dacă l-aș părăsi și eu când toți îl nedreptățesc... Ce face el în deznădăjduirea lui?! Da! are maica Aegidia dreptate, mai bine ar fi pentru mine să fug de el, dar nu m-aș ierta, urmă ea luându-și avânt, niciodată num-aș ierta și viața întreagă mi-ar fi o necurmată mustrare.

Ca dusă apoi de o putere tainică, ea se-ntoarse și o luă cu pași mari, hotărâți și iute călcați spre Sărărie.

Națl, care aștepta chinuit de îndoieli, tresări când o zări în depărtare, apoi rămase ca înfipt în pământ, iară Bandi făcu înviorat câțiva pași, arătând spre ea.

— Ce e, Ignatius? grăi dânsa? Ce s-a întâmplat? Cum a căzut o atât de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel "Ignatius" pe care nu-l mai auzise de la nimeni, în tonul cu care vorbise ea, în întreaga ei fire atâta căldură, atâta inimă deschisă, o atât de curată iubire, încât el rămase cuprins de uimire și uitându-se la ea ca la o ivire mai presus de fire.

— Tu nu ai ridicat cuțitul asupra tatălui tău! urmă ea.

— Nu! răspunse el ușurat. Îl aveam din întâmplare în mână și l-am aruncat când el s-a apropiat de mine.

— Cum, atunci, s-a rănit el? urmă ea.
— Nu știu! răspunse el strâmtorat. A voit să mă pălmuiască și eu l-am depărtat de la mine. Se vede că s-a împiedicat de tocila care se afla în dosul lui și s-a lovit cu capul de piatră!

Persida-și acoperi fața cu mâinile și tot vedea parcă în fața ei sângele țâșnit.

— Ah! ce nenorocire! strigă ea îngrozită. Cuprinsă apoi de o pornire neînțeleasă, ea făcu un pas spre el ca și când ar voi să-i scoată ochii cu ghearele. Nemernicule! șopti cu patimă. Obrazul tău n-ar fi fost el oare mai curat dacă, fie chiar și pe nedrept, ar fi suferit cu fiiască răbdare palmele? Trebuie să-i fi zis ceva, ca să-l scoți din răbdare, și păcatul de-a fi scos din răbdare pe părintele tău e destul de mare casă fie răsplătit cu palme.

— Am făcut rău, răspunse el tare și fără de șovăire, și mă căiesc.Persida era învinsă și muiată. Era cu totul altul omul pe care-l vedea în fața ei, blând, duios, purtat de cele mai bune porniri.

— Câtă durere mie și ție și sărmanei tale mume și câtă mulțumire diavolească oamenilor răi din fire dintr-o singură clipă de nechibzuință, urmă ea înduioșată. Tu să te duci să-i ceri iertare, să i-o ceri mereu până ce nu ți-o dă...

— Știu că în zadar mă voi umili, grăi dânsul întristat, dar din iubire către mama și către tine am s-o fac și asta!

— Are să se moaie, zise dânsa înviorată. Maica Aegidia și părintele pleban îl vor îndupleca după ce vor fi încredințați că ești năpăstuit!

El se uită lung la ea, mai întâi cu un fel de mirare, apoi cu milă și râzând în cele din urmă cu amărăciune.

— Sărac de sufletul tău! grăi el încet. Curat și pornit spre bine, el vede lumea sub cer senin; eu însă, tulburat din mine însumi, nu mai pot vedea în viață decât furtună și zbuciumări. Nu te amăgi însăți petine, urmă el mai tare, și nu mă ispiti pe mine. Se poate că tatăl meu se va muia ori va face, pentru ochii lumii, ca și când s-ar fi muiat. Eu mă-ndoiesc, dar cu putință este. Mie însă tot nu mi-ar fi dată pacea,căci sunt certat însumi cu mine, și-n toată clipa ar trebui să mă tem că-mi voi pierde iar sărita, și grozavă nenorocire mi se poate întâmpla. E înspăimântător gândul că nu poți să trăiești în pace cu părintele tău, dar mă stăpânește gândul acesta și mi-e adeseori parcă nu mai sunt în toată firea. Un demon nevăzut mă urmărește și-mi reamintește mereu suferințele pe care muma mea și eu le-am avut și le vom avea pe urma lui: mă înspăimânt când mă gândesc la el, tremur când îl

văd și-mi vine să fug cu ochii închiși când ajung a fi singur cu dânsul.Asta e o boală fără de leac, un blestem greu pe capul meu: nu-mi mai sta în cale; lasă-mă să mă duc gonit de soarta mea și fugi de mine și nu te mai uita-napoi și-nchide ochii, ca să nu mă mai vezi, și alungă-mă din gândul tău. Tu ești prea bună pentru mine, strigă el deznădăjduit, și sufletul tău cel curat se spurcă însuși pe sine prin gândul de mine! Fugi!

Uitându-se cu ochii mari și înduioșați la dânsul, Persida prindea una câte una vorbele de pe buzele lui, și cu cât mai mare era deznădăjduirea lui, cu atât mai senină se făcea fața ei.

— Nu! grăi dânsa în cele din urmă cu liniștită hotărâre. N-am să mă înspăimânt, n-am să fug, n-am să te părăsesc, zise și-i apucă mâna și se alipi de el și-și trecu gingaș brațul peste gâtul lui. Ah! urmă apoi ca dusă-n altă lume, ce ademenitor e gândul că am să te scot din întunericul în care ai căzut, să-ți luminez viața, să te văd... iarăși voios ca odinioară. Am eu, eu am să te scot, să te luminez, să te văd. Uită-te la mine și râde cum ai râs atunci când ne-am întâlnit pe pod, Ignatius! uită-te! adause privind cu nebiriută stăruință în ochii lui.

El se uita râzând cu ochii scăldați în lacrimi în ochii ei plini de văpaie.Plecându-se apoi puțin, el atinse încet și sfios cu buzele tâmpla ei, o sărută și o depărtă încet de la dânsul aruncând o căutătură de ochi la Bandi, care se uita cu mirare la dânșii.

Persida tresări ca deșteptată din somn.

— Mâine, tot aici, tot pe timpul acesta, zise ea, apoi se depărtă cu pas grăbit, făcându-i băiatului semn să vie cu dânsa.

Isprăvile lui Trică

Marta avea trei copii, doi băieți mai mici și o fată mai măricică, Sultana. Era trecută Sultana de unsprezece ani, adică fată aproape mare, dar mama ei, măritată mai-nainte de a fi împlinit vârsta de cincisprezece, se simțea încă femeie de tot tânără și era mereu gătită,mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri și ușoară,așa se zice, și de inimă, și de minte.

Adevărul e că Marta numai de inimă era ușoară. Având bărbat pe Bocioacă, ea se deprinsese ca toate să vie de-a gata și n-a ajuns niciodată să afle ce sunt grijile vieții. Se bucura dar de ziua de astăzi, aștepta cu părere

de bine pe cea de mâine și căuta totdeauna și în toate împrejurările numai ceea ce îi făcea plăcere: celelalte erau în grija bărbatului.

E deci lucru firesc că dânsa, femeie adevărată, o singură grijă statornică și neadormită avea: să-și păzească bărbatul. Ținea să intre în voile lui și să-i placă, ținea însă mai ales să-l ferească de ispitiri. De aceea se simțea mai bine între bărbați decât între femei, îi erau nesuferite femeile frumoase, nu putea să le vadă în ochi pe cele care plăceau și lua drept dușmancă neîmpăcată pe nevasta despre care bărbatul ei scăpa vreo vorbă bună. Femeia cea mititică, durdulie și blajină se făcea într-însa leu-paraleu când bărbatul ei își dădea pe față slăbiciunea pentru vreo altă femeie.

Degeaba au fost dar silințele lui Bocioacă de-a o pune bine cu Persida.

Lasă că-i părea prea așezată Persida, prea sfătoasă, prea înfumurată și bătrânicioasă, dar ea nu putea să-nțeleagă ce adică le place bărbaților în acel muieroi, cum îi zicea dânsa, și simțea o mulțumire diavolească dacă putea să-i găsească Persidei vrun cusur și s-o grăiască de rău.

Atât i-a trebuit apoi lui Bocioacă pentru ca să nu-și mai dea silința de-a mărita pe fata Marei. Om cu slăbiciuni, el se simțea măgulit când vedea că nevasta lui le place și altora, și era mângâiat în suflet când simțea că dânsa nu lasă pe alte femei să se apropie de dânsul; ținea însă mai presus de toate să n-o mâhnească și nu era în stare să grăiască de bine pe vreun om care îi era ei nesuferit.

Știa Bocioacă prea bine că i se face Persidei o mare nedreptate: tocmai de aceea însă el răsplătea nedreptatea aceasta prin o neobișnuită bunătate față cu Trică, fratele ei. Trică era omul lui de încredere,mâna lui cea dreaptă, al doilea stăpân la casă, cum n-ar mai fi putut să fie decât feciorul ori ginerele lui. Lasă că Trică era vrednic de toată încrederea, sprinten, isteț și gata la orișice, dar când era vorba de dânsul, era și Marta de un gând cu bărbatul ei.

Nu trece-n lumea aceasta nimic peste prevederea femeii care e mumă și are fată. E broască mititică fata, încât abia poate să alerge de ici până colo, și muma începe a se îngriji ca nu cumva să rămâie fată bătrână și chibzuiește cum are să o mărite; iară Marta avea fată măricică, pe care peste trei-patru ani putea s-o mărite. Era hotărât în gândul ei că un bărbat mai bun decât Trică n-ar putea să-i găsească.Era ca făcut anume pentru fata ei, voinic, deștept și harnic, plin de inimă și supus, tocmai potrivit la vârstă, bărbat mai bun decât Bocioacă și minunat ginere în casă.

Atât era de înfiptă Marta în gândul acesta, încât ea nu băga de seamă că Trică nu se simțea deloc și era cel mai nespălat și mai nepieptănat, cel mai soios dintre calfe și că foarte ușor s-ar putea întâmpla ca Sultana, fată curățică, să aleagă mai târziu, după ce i se vor fi deschis ochii, vreun alt flăcău, mai potrivit cu dânsa. Chiar acum ea-l socotea mai puțin decât celelalte calfe și-l lua drept un fel de slugă proastă, căreia poate să-i poruncească orișicine.

Mai puțin încă decât ei îi trecea lui Trică prin minte gândul că are vreodată în viața lui să-și bată capul cu Sultana. Ținea la ea, fiindcă era fata lui Bocioacă și a nevestei lui, și-i făcea toate voile, dar, luat de scurt, n-ar fi putut să-ți spună dacă e oacheșă fata ori bălană, ci ar fi zis numai, așa, pe nimerite, că e mai mult oacheșă și cu ochii albaștri,fiindcă așa era și muma ei.

Pe muma ei o știa Trică foarte bine. Și cum, Doamne, să n-o știe, când îi era stăpână atât de bună?! Dacă avea să mute vreun dulap din casă, să urce vreun coș ori vreun sac în pod, să coboare vreo putină în pivniță ori să ia ceva din cămară, pe el îl chema, și tot pe el îl lua cu dânsa și când avea, fie peste zi, fie seara, să meargă undeva.Nu simțea Trică deloc că, ajuns calfă în toată firea, nu-i prea șade bine să fie mereu în coada stăpânei sale, ci se bucura că poate să-i facă voile și se uita și-n ochii, și-n gura ei, încât ar fi fost, de dragul ei, în stare să se pună-n harță până chiar și cu soră-sa. Ba s-a și pus,fără ca să-și dea seama.

Marta n-o grăia, ce-i drept, în fața lui nici de rău, dar nici de bine pe Persida: lui îi era însă destul și atât ca să știe că stăpână-sa nu are tocmai cele mai bune păreri despre soră-sa. Iar stăpână-sa nu putea să n-aibă dreptate; simțea și el că Persida e, în adevăr, prea sfătoasă și prea încăpățânată. Dar tot sora lui era.

Acum, cu cele petrecute la casa lui Hubăr, Marta a scăpat vorba că Persida a putut să aibă slăbiciune de un om ca Națl.

Obrajii lui Trică se făcură roșii ca bujorul.

— Nu, zise el, ea s-a ferit de dânsul, dar el umbla după dânsa.Asta n-o știuse Marta.

— Unde? întrebă Marta.Trică simțea că asta n-avea s-o spună, dar nu putea să nu răspundă când stăpână-sa-l întrebase.

— De mult acum, răspunse el cu anevoie, când ne aflam la Arad.

— Așa?! grăi Marta, care abia acum începu să-nțeleagă cele petrecute toamna trecută.

Și multe poate să înțeleagă femeia deșteaptă când începe să înțeleagă.

Mare lucru tot n-ar fi fost însă dacă nu s-ar mai fi nimerit la mijloc și Oancea.

Oancea era cel mai bun om din lume și mai ales pentru Hubăroaie și pentru feciorul ei ar fi fost în stare să sară și-n apă, și-n foc.

El avea însă păcatul că nu știa să se stăpânească. Stând la lucru ori mergând în căile lui, el vorbea singur, adeseori atât de tare, încât oamenii se uitau dând din cap după el, iar nopțile bolborosea întruna prin somn. Cum ar fi putut el să tacă?!

Națl nu i-a spus, ce-i drept, atunci seara, unde l-a dus Bandi și ce-a pus la cale; prea ar fi trebuit însă Oancea să fie prost ca să nu-și dea cu socoteală că Bandi numai de la Persida putea să vie. Națl s-a-ntors apoi cu totul schimbat acasă și n-a mai plecat, cum fusese vorba, iar zilele următoare maica econoama și popa cel nemțesc umblau cu capete să-l împace pe Hubăr cu feciorul său. N-au putut, ce-i drept, să-i împace, dar încetul cu încetul tot orașul a aflat cum s-au petrecut lucrurile, iar Hubăr nu mai stăruia ca feciorul său să fie tras în judecată. Se vedea cât de colo mâna Persidei.

Pe-nserate Națl pleca fără ca să spună unde se duce: asta-l ardea pe Oancea; trebuia să spună, fie chiar și numai nevestei sale, ceva,nu însă vorbind singur, nici bolborosind prin somn, ci de la rost la rost, cum vorbește omul când vrea să se ușureze. Nu-i vorbă, tot acolo venea, fiindcă nici așa Oancea nu vorbea, ci scăpa vorbele de se vorbea dintr-însul.

— Pare-mi-se, i-a zis el nevestei, dar nu știu, ba nici nu cred.Nevastă-sa însă știa hotărât și credea neîndoios că serile Națl se duce să se întâlnească cu Persida, și când o nevastă știe și crede ceva,puțin mai trece până ce știu și vecinele.

— Aha! zise Marta, când vorba ajunse până la dânsa. Și: Ce ți-e femeia?!

Parcă se bucura c-a prins-o pe Persida cea smerită. Zicea, fără îndoială, că nu crede și era foarte supărată că alții cred; trebuia decisă-i spună și lui Trică o vorbă, ca să știe băiatul și să-i spună mamei cam ce fel vorbește lumea.

Trică s-a făcut foc, nu însă pentru că soră-sa se întâlnește cu Națl, ci pentru că-i era rușine de stăpână-sa.

Nu! Era peste putință! Națl a fost totdeauna și era, mai ales acum, în gândul lui, cel mai nemernic om, și nu putea să se uite Persida decât cu

groază la un asemenea om.

El, cu toate aceste, se temea, și cu cât mai mult se gândea, cu atât mai vie îi era temerea.

Omul acela turbat, mai ales acum, era în stare să le facă toate ca s-o scoată din minți pe Persida, s-o ademenească, s-o înșele, s-o prostească.

Și nu-i făcea bine lui Trică să se gândească la asemenea lucruri. Era tocmai la vârsta când e mai nebunatic flăcăul și, gândindu-se așa,el vedea mereu în fața lui pe stăpână-sa și se înspăimânta... Ce-ar zice ea dacă Persida în adevăr ar fi, în cele din urmă, destul de slabă ca să intre în voile neamțului?! Grozavă rușine!

El trebuia să facă ceva!Dar ce să facă?Lucrul cel mai firesc era să se ducă și să-i spună mamei sale, ca să bage de seamă, s-o închidă pe Persida în mănăstire, ori s-o păzească într-alt fel mai bine. Așa și era hotărât să facă. N-a putut însă. Când era să se ducă, îi venea greu, îi era rușine.

"Am, își zise el, să vorbesc cu Persida deschis, cum am mai vorbit, și să-i spun, cum i-am mai spus, că are să fie rău dacă nu se ferește de neamțul acela."

Nici asta nu-i venea însă s-o facă. Simțea acum, ceea ce atunci încă nu putea să simtă, că degeaba-ți dai silința să păzești pe un om când el însuși nu se păzește. Ce ar fi făcut adică el dacă cineva i-ar fi zis să nu se mai uite la stăpână-sa, să nu se mai apropie de dânsa, să nu mai vadă brațele ei și carnea cea moale de pe gâtul ei?! S-ar fi supărat foc și tot ar fi făcut cum îl trage inima. Știa și el însuși și numai era nevoie să-i mai spună și alții că e primejdios lucrul acesta și se ferea de el: tot așa știa și Persida că trebuie să se ferească de neamțul.

Mai bucuros ar fi fost Trică să nu facă nimic, să nu se amestece, să lase lucrurile în mersul lor; era însă la mijloc stăpână-sa, care parcă nu se mai uita la el ca mai înainte.

Trebuia să facă ceva, să arate că e om și el.Trebuia, dar nu știa ce, iar omul se supără când nu știe ce să facă, și supărarea te pune în cele din urmă la cale.

Frământându-se așa din el, Trică a ajuns în cele din urmă de-ar fi fost în stare să se arunce ca un leu asupra lui Naţl, care atât de mult îl supăra.

Pe-nserate deci el s-a dus spre casa lui Oancea, și sângele i s-a oprit în vine când a văzut că în adevăr Naţl iese, pleacă și se duce undeva așa singur.

S-a luat după el, așa pe departe, ca să-l urmărească nebăgat în seamă, apoi să se apropie când vor putea să fie singuri și să-l ia de scurt. Pe când însă Naţl își căuta de drum liniștit, ca omul care știe unde se duce, Trică era galben la față și la fiecare pas se înfigea tot mai tare în gândul că are să-l apuce pe neamț și să-i sucească gâtul.

În dosul Sărăriei, când el se apropie, Naţl se opri tulburat în loc. Nu știa ce să-i facă și cum să se poarte. Vedea deslușit că Trică a aflat ceva, și singurul lui gând era să-l ducă de aici, ca nu cumva Persida,care putea să sosească în toată clipa, să dea peste el.

Trică nu prea știa nici el cum are să-nceapă.Au stat dar câtva timp uitându-se unul la altul, și cum se uitau așa, Trică nu mai vedea, parcă, pe omul pe care-l știuse el. Era-n ochii lui Naţl, împrejurul buzelor lui, în trăsăturile feței lui, era în tot felul lui de a fi ceva ce te muia.

De! pe om n-ai să-l judeci mai-nainte de a te fi uitat bine în ochii lui.

— Uite, grăi Trică în cele din urmă, tu umbli, așa se zice, după soră-mea!

— Dar de ce să te mint? răspunse Naţl așezat. Nu mai ești copil acum și vei înțelege că n-am încotro. Am umblat, urmă apoi plecând spre Murăș, și mi-e dragă și acum, mai dragă decât orișicui în lumea aceasta, chiar și decât ție: mai departe însă nu e nimic... nu e, adăugă îndurerat, și n-are să fie. Ea nu-i femeie ca altele, iară eu m-aș omorî mai bucuros decât să-ncerc a-i face vreun rău. Lasă-i pe oameni să vorbească: sunt răi și nici nu știu ce zic!

Vorbele aceste erau grăite cu o liniște atât de tânguioasă, încât Trică, îndurerat și el, nu-și mai dădea seama că lucrurile au ieșit cu totul altfel de cum și le închipuise și el ar fi voit să-l mângâie.

— Dar acum, îi zise, unde ai plecat? unde te duci?Naţl se uită cu coada ochiului înapoi, ca să vadă dacă nu cumva s-a ivit Bandi, care venea totdeauna înaintea Persidei. Gândul lui eracă băiatul, văzându-l cu cineva, va vesti pe Persida, ca să mai aștepte.Tocmai de aceea nu voia să se depărteze prea tare, fiindcă se temea că Bandi nu-i va mai vedea. Se opri dar strâmtorat pe țărmul râului. Îi era greu să mintă și tot trebuia să facă ceva ca să-l depărteze pe Trică.

— Mă duc, îi răspunse, să mai răsuflu cel puțin acum seara, când oamenii nu mă văd și copiii nu arată cu degetul după mine. Tu du-te acasă și nu-ți mai bate capul cu lucruri în care tu nu poți să schimbi nimic!

Grăind aceste vorbe, el porni de-a lungul țărmurelui la deal.

— Uite, grăi Trică mergând după el, să nu te superi: n-ar fi oare mai bine să pleci pe un an, doi de aici?

Naţl se opri şi se uită lung la el.Era singurul om care-l sfătuia să plece, şi îi dădea sfatul acesta fără de nici un gând ascuns.

— Uite, îi zise şi el, aşa zic şi eu, dar nu pot să plec, sunt prea slab...

— Cum nu poţi dacă vrei?!Naţl se uită iar înapoi şi parcă-l cuprindeau ameţelile. La colţul Sărăriei se ivise Bandi, care venea spre dânşii, şi câţiva paşi în urma lui stătea Persida, înaltă şi nemişcată. Nu mai era chip să scape de Trică, şi urât lucru ar fi fost dacă el se întâlnea cu soră-sa aici fără ca să fi fost de mai-nainte pregătit pentru aceasta. Trebuia să-i vorbească deschis.

El îşi adună toate puterile.

— Trică, grăi apoi apucându-i mâna, tu cunoşti pe soră-ta şi ţii la ea: ce ai zice tu dacă cineva ţi-ar spune că ea nu mă lasă să plec?

— Cum nu te lasă? întrebă Trică zăpăcit.

— Zice, răspunse Naţl aşezat, că vine, dacă plec, şi ea după mine.Trică rămase nemişcat. Îi era parcă tot sângele i se răcise în vine.O cunoştea pe soră-sa, îi cunoştea firea şi le ştia, parcă, toate.

— Carevasăzică, e adevărat, grăi el, că voi vă întâlniţi!?

— În toate serile, răspunse Naţl.Trică se cutremură, răsuflă o dată din greu şi sângele i se puse iar în mişcare. Era lucru grozav!

— Tu singur cu ea toate serile aici! şopti el cu glas înăbuşit de patimă.

— Nu, răspunse Naţl, singuri nu! Ferit-a Dumnezeu. Dacă singuri am fi fost, poate că n-am mai trăi astăzi. Era însă cu noi băiatul Bandi, care nu ne lăsa din ochi şi tresărea mereu...

— Adică mai ştie cineva şi mâine are să ştie toată lumea! Ştii tu, nemernicule, că mi-ai necinstit sora, că ai nenorocit-o pe toată viaţa?urmă apoi cu glas înăbuşit şi puse mâna în pieptul lui Naţl.

Era o prostie ceea ce făcea Trică, deoarece om voinic o fi fost el, nu-i vorbă, dar cu Naţl nu se putea măsura. Omul supărat însă nu-şi dă seama despre ceea ce face, şi Trică îşi închipuia că neamţul are să rămâie, ca tot omul vinovat, cuprins de spaimă şi pe jumătate leşinat.

Naţl se înţepeni însă ca stâlpul bătut în pământ, încât Trică rămase ruşinat. Tocmai ruşinea aceasta îl îndărătnici apoi şi, cuprins de un fel de turbare, el lovi pe Naţl cu pumnul în faţă, încât sângele îi pornişi pe nas, şi din gură.

Naţl se dete ameţit un pas îndărăt, apoi apucă pe Trică de amândouă mâinile şi-l ţinu departe de sine.

— Ah! zise el cuprins de adâncă amărăciune, ce blestem pe capul meu ca toţi să se lege de mine şi să-mi ispitească puterea?! Vino-ţi înfire, omule,

că om sunt și eu și aș putea să-mi pierd sărita.

Bandi, care se apropiase și-i recunoscuse, se întoarse în fuga mare înapoi, iar Persida, văzându-i încăierați, porni în pași mari spre dânșii.

— Lovește-mă cât vrei, urmă Națl, că eu tot nu vreau să mă bat cu tine, dar vino-ți în fire și înțelege că n-ai să mă lovești, ci să mă ajuți.

Trică se opintea să-și scoată mâinile, era însă ținut ca-n verigă de oțel.

— Ești tu mai tare decât mine, răcni el în cele din urmă, dar tot am destulă putere ca să te arunc în Murăș, fie chiar și dac-aș cădea și eu cu tine!

— Prostule! răspunse Națl râzând cu îndârjire. Cu ce te-ai alege? Aș ieși iar înot, ba te-aș mai scoate și pe tine.

Trică-l mușcă de mână.Atins de o durere sfâșietoare, Națl îl scăpă din mâini, dar îi dete în același timp brânci, de-l aruncă departe de la sine.

— Ce e aici?! strigă Persida și sări să-i dea ajutor lui Trică, pe care abia-l putu ridica. Călăule! zise apoi mergând spre Națl; deodată însă ea se opri și, văzându-l plin de sânge, se dete îngrozită înapoi.

Era cu totul altă femeie.În timpul celor din urmă nouă zile, de când se întâlneau toate serile cu Națl, ea căzuse încetul cu încetul și pierduse gândul bun pe care însăși îl avea despre sine și despre lume. Se simțea nemernică și gata pentru orișice faptă rușinoasă, iar acum, în clipa aceasta, uitându-se la fratele ei, se vedea pe sine însăși umblând copilă desculță printre picioarele oamenilor din piață, răsturnând mese și încăierându-se cu copiii.

Fata Marei ieșind iar la iveală în fața sângelui, ea era gata să se arunce orbiș și să dea, să zgârie și să muște fără ca să mai întrebe pe cine și de ce.

Zadarnică a fost purtarea de grijă a maichii Aegidiei, căci nimic nu poate să șteargă reamintirile copilăriei.

— Ce a fost aici?! strigă ea cu ochii încruntați,

— Orișice a fost, numai tu ești de vină, și orișice ar mai urma, vinovată numai tu ai să fii! îi răspunse Trică, pe care-l cuprinsese deodată un nemărginit dispreț față de soră-sa. Numai tu, care nu lași pe omul acesta în pace și înșeli pe binevoitorii tăi, înșeli pe muma ta, m-ai înșelat pe mine, ca să-l poți scoate pe el din minți! Ticăloaso! Ticăloasa ticăloaselor!

Așa era, și Persida cea alte dăți atât de mândră stătea nemișcată, umilită, cu capul plecat în fața lui.

Națl însă făcu câțiva pași rar călcați spre Trică.

— Măsoară-ți, te rog, vorbele, îi zise el stăpânindu-se, că pe mine poți să mă lovești fără să mă scoți din răbdare, dar pe ea să n-o atingi, căci de o mie

de ori de i-ai fi frate, rămâi strivit la picioarele ei! Ea binele mi l-a voit, dar sunt blestemat eu că stric viața celor ce binele mi-l vor!

— Cine, dracul, m-a făcut pe mine să mă amestec în treaba asta?! zise Trică, cuprins de simțământul că puțin îi mai pasă de cele ce vor urma. Eu tot n-am s-o mai scap nici de nenorocire, nici de rușine.

— Liniștiți-vă, că o să scăpați voi toți de mine, grăi Persida, cuprinsă de o durere atoatecovârșitoare. E înspăimântător gândul vieții petrecute în lumea aceasta, și fiecare clipă de mulțumire e numai un repaos trecător după un lung șir de grele suferințe. Cuprinsă de o grea boală sufletească, în care am căzut din clipa zămislirii mele, eu alerg chinuită prin lume, mă muncesc însămi pe mine, și când țip, când crâcnesc de durere, oamenii, semenii mei, nu-și dau seama că tot ca mine suferă și ei și nu împătășesc durerea mea, ci se depărtează cu dispreț de mine. Știu, urmă ea cu vioiciune, că o nenorocire e pentru noi amândoi că ne-am văzut și ne vedem, dar sufletul mi se umple de o nespusă dulceață când privesc în ochii lui, fie ei chiar încruntați, și mă cutremur când mâna lui mă atinge. Nu eu din mine însămi voiesc, nici nu voința lui mă siluiește, ci o soartă neînduplecată ne ține sub stăpânirea ei, și nu putem altfel decât cum putem. Îmi arde pământul sub picioare când stau, astfel pe ascuns venită, cu dânsul,și totuși viață pentru mine sunt numai clipele petrecute cu dânsul: deaici înainte totul e zbuciumare, neliniște mistuitoare, dorință fierbinte.Nemaiputând să port rușinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rămâne decât să fug din lume, fie în mormânt, fie în tăinicia unei mănăstiri. Trică dragă, fratele meu cel dulce, nu mă osândi, ci mângâie pe mama noastră cea bună și plângi și tu dimpreună cu noi!

Aceste erau vorbe în fața cărora Trică nu putea să stea țeapăn.

— N-am zis nici eu, grăi el plângând cu lacrimi mari, că tu ești rea, Persido. Ești suflet bun și plin de duioșie! Mi-e greu însă când te văd unde ai ajuns și-mi vine să turb și-aș fi în stare să fac moarte de om! Uite, urmă el ridicând mâna spre cap, aici mi se face, parcă, unnod când mă gândesc că nu te mai pot gândi cum te știam până acum.Voi trebuie să vă luați, adăugă el tare și hotărât.

— Asta nu se poate, îi răspunse Persida, oarecum obosită de gândul acesta, care atât de mult o frământase. Lasă că nici mama, nici tatăl lui n-o să-și dea niciodată învoirea, dar chiar și dacă s-ar putea,nu e binecuvântată de Dumnezeu căsnicia făcută peste voința părinților.

— Prostii! grăi Trică. Ce vă pasă de dânșii dacă altfel nu puteți trăi! Eu nu știu, nu înțeleg...

— Las-o, îl întrerupse Națl, că n-o îndupleci, ci o faci numai să-și iasă din fire.

Și în adevăr Persida se dete ca speriată înapoi.

— Nu mă ispitiți, șopti ea încet, că sunt slabă și Dumnezeu vede și ceartă! Nu! urmă apoi, mai presus de muma mea e numai Dumnezeu și numai lui mă pot da fără de voința ei!

Grăind aceste vorbe, ea se depărtă, ca dusă de o hotărâre nestrămutată, cu pași mari și cu capul ridicat, ca odinioară.

— Persido! strigă Trică și porni după dânsa.Națl îi puse mâna pe umăr, ca să-l oprească.

— N-o mai întărâta, îi zise, așa face de câteva zile. Și-a pierdut somnul, se zbuciumă stând, peste zi, așa singură, nu are cui să-și împărtășească gândurile, zice că s-a pus în vrajbă cu toată lumea și ea deseori ca ieșită din fire; iar se potolește însă dac-o lași de capul ei.

Trică se opri: el însă nu putea să se uite în fața lui Națl. Ochii lui se opriseră la sângele scurs pe haine și la mâna care începuse a se umfla; îi venea să intre în pământ de rușine; nu mai înțelegea cum a putut să fie atât de pripit; îi era milă și ar fi voit să ceară iertare.

— Lucrul acesta trebuie să se aleagă într-un fel! Așa, ori așa! răspunse el, apoi plecă cu pași mari după Persida, care se depărtase cu Bandi până spre colțul Sărăriei.

Alergând însă, el își scurta pașii.Îi era parcă stăpâna lui le știa toate și se uită cu mirare la el."Dar ce-mi pasă mie?! Ce am eu să mă amestec în treburile aceste?!" grăi în cele din urmă și apucă alt drum, spre Lipova, în vreme ce Națl se întorcea spre Murăș, ca să se spele de sânge și să-și lege mâna.

"Ce-mi pasă?!" zicea Trică, și nici că i-ar fi păsut, poate, dacă n-ar fi fost feciorul Marei, care nu știa să fie nepăsătoare. I se răscolea însă toată firea când se gândea la starea în care se afla soră-sa.

Femeie năvalnică, ea putea într-o clipă de amărăciune să-și curme șirul zilelor; femeie îndărătnică și crescută de călugărițe, ea putea să se lepede de legea ei și să se înfunde în vreo mănăstire. Sărmana ei mamă! Ce-a păcătuit ea ca să-i cadă toate aceste pe cap?!

"Și adică de ce n-ar putea să trăiască ei și așa, necununați?! zise el. Dacă se iubesc, e voința lui Dumnezeu, și puțin le pasă pe lume și de popi! Tot e

mai bine așa!"

Da! însă cu Persida nu puteai să vorbești liniștit; ea era ca smintită.Deodată el se opri, cuprins de un gând cu totul nou.Sân-Miclăușul nu era departe; mergând bine, în vreo trei ceasuri putea să sosească acolo, iar în alte trei ceasuri se întorcea, și dimineața era în patul lui, la Lipova, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Minunat lucru! Și popa, și preoteasa de la Sân-Miclăuș îi erau prieteni Persidei: de ce adică popa să n-o cunune pe Persida, așa, fără de știrea nimănui?

Atât era gândul acesta de nou, de plin de farmec, atât de ademenitor, încât feciorul Marei se îmbătase de el și, ca dus de o tainică putere,se puse pe drum și o luă spre Sân-Miclăuș fără ca să se mai uite înapoi.

Cuprins de simțământul că face un lucru mare și bun, Trică trecea ușor prin întunericul nopții, încât picioarele lui nici nu atingeau, parcă,pământul.

Mai era încă mult până la miezul nopții când el a ajuns să bată la fereastra popii.

Speriat din somn, popa abia își mai putea aduce aminte de el.

— Ce e? îl întrebă după ce-l recunoscu, în sfârșit, și-l primi în casă.

— E rău cu soră-mea Persida, răspunse Trică, și am venit la d-ta să scapi două suflete.

— Ce s-a întâmplat? întrebă iar popa, cuprins de îngrijire.

— Îți mai aduci aminte de neamțul care a venit atunci, la nuntă, și a vorbit cu Persida? grăi Trică.

Popa se gândi puțin.

— Da, da, îmi aduc aminte, răspunse el. Un om cam bălan, cam plăpând, pare-mi-se măcelar.

— Așa e, urmă Trică. Uite! Încă de atunci și chiar de mai nainte Persida a prins slăbiciune pentru el și el nu se lasă de dânsa. Mama însă nu vrea s-o mărite după un neamț, iar tatăl lui nu vrea nici el însoțirea lor, e rău cu Persida: zice că ori se omoară, ori se papistășește și se face călugăriță nemțească.

E lucru greu să sperii pe un om din somn, să-i spui așa, pe apucate, ceea ce numai cu anevoie și încetul cu încetul se poate înțelege și să-l faci să simtă o durere despre care mai nainte nu știa nimic.Părintelui îi venea să râdă de grija lui Trică.

Era însă în cele zise de Trică și un lucru pe care-l înțelegea popa.El cunoștea pe Persida și știa că dânsa și în gândire și în simțire e foarte

papistășită și că nu i-ar fi deloc greu să se lepede de legea ei dacă prin aceasta ar putea să câștige învoirea bătrânului.

— Îi cunun, grăi popa, îi cunun eu!

— Și dacă-i cununi, sunt bine cununați? întrebă Trică.Popa-și ridică capul.

— Cununia, grăi el stăpânit de simțământul preoției sale, e o taină, și eu, preot odată, am darul de a-i lega pe toată viața. Când bărbatul și femeia se întâlnesc în căile vieții și vor cu tot dinadinsul să seînsoțească, Dumnezeu le este tainic povățuitor, și să fie ei creștini adevărați, fie schismatici, fie păgâni, fii ai lui Dumnezeu sunt și Dumnezeu îi împreunează prin binecuvântarea dată de mine. Nimeni nu poate dar să dezlege ceea ce am legat eu, câtă vreme voința lor e nestrămutată. Oamenii pot să-i despartă prin siluire, dar în fața lui Dumnezeu un trup sunt și un suflet. M-ai înțeles? Eu sunt popă adevărat!

Trică era foarte fericit și ar fi voit să-i sărute mâna.

— Prea bine! urmă popa. Ce crezi însă, se vor împăca părinții cu faptele împlinite? n-are, fie mama ta, fie tatăl lui să ceară desfacerea căsătoriei?

— Mama o să fie foarte supărată, grăi Trică strâmtorat, dar o să tacă și o să-i treacă în cele din urmă.

— Dar tatăl lui, neamțul? întrebă popa.

— Nu știu, răspunse Trică de tot strâmtorat. E om rău și încăpățânat. Apoi e certat cu fecioru-său, ba s-au și bătut.

Popa rămase gânditor.

— De! e lucru greu. Trebuie să știi că e pusă o pedeapsă grea, până la 20 ani de temniță, pe capul preotului care cunună când sunt piedici la mijloc.

Ei rămaseră timp îndelungat tăcuți.

— Ce zici? întrebă Trică în cele din urmă.

— Să mai vedem, răspunse popa, să ne mai gândim. Pedeapsa e grea, iar eu am nevastă și copii.

Așa au rămas lucrurile.Plecând, înspre miezul nopții, înapoi, Trică era obosit sufletește. Îi părea rău c-a venit: ce avea el să se amestece în lucrurile acestea?

Da, popa avea dreptate: de ce să-și bage el capul în primejdie?Și totuși mai era încă un popă care a ținut foarte mult la Persida. N-a fost ea vrednică de el! Acela ar fi fost în stare să-și pună capul în primejdie.

Are însă și el nevastă și copii.

Greul vieții

Mara nu mai avea astâmpăr.În luna mai oamenii n-au de lucru nici în câmp, nici la vii, și ziua de lucru e mai ieftină decât alte dăți: acum era timpul să mai coboare din pădure o parte din stânjenii tăiați peste iarnă, să-i încarce pe plutele sosite după sărbătorile Paștilor și să-i ducă în magazia de la Arad. Ea alerga dar de la datornic la datornic, ca să-i scoată cu carele lor la pădurea înmugurită, și la Sărărie, ca să cumpere plute și să se învoiască cu plutașii, și din jos de pod, ca să încarce stânjenii șisă-i pornească la vale. Alerga biata femeie greoaie de-ți părea ușurică,și unde n-o căutai, acolo o găseai, acum ici, apoi colo, și iar dincolo,și pretutindenea răsuna glasul ei înăsprit de vremuri, căci fără de supărare, fără de vorbă, fără de ceartă cu oamenii treabă nu se face.

"Procletă muiere!" ziceau oamenii uitându-se după dânsa, dar intrau în voile ei, puneau mâna și lucrurile mergeau strună.

Cui i-ar fi trecut prin minte gândul că ea nici că-și mai dădea seama despre ceea ce face?!

Aiurea era inima și mintea, aiurea tot sufletul ei cel veșnic treaz.Nu știa Mara nimic, dar era mamă și simțea că se petrece ceva grozav în casa ei, ba dădea cu socoteală ce anume se petrece, și pământul îi ardea sub picioare, inima îi era mereu strânsă și adeseori puterile o părăseau, încât o cuprindeau amețelile.

Sfinte Doamne! cât a alergat și a ostenit, cât s-a zbuciumat, cât s-a pierdut ea însăși pe sine în gânduri despre viitor, și toate erau zadarnice: de ce atât de mult s-a temut nu putea să scape! Când gândul acesta o stăpânea, îi venea să se trântească la pământ și să stea așa nepăsătoare, amorțită, fără de simțiri.

Dimpreună cu iubirea, însă, Dumnezeu i-a dat omului și credința, și nădejdea, și nimic nu putea să covârșească iubirea Marei către copiii ei, nimic dar nici credința ei în soarta lor cea bună, și atunci când temerea îi era mai mare, se ivea în inima ei și simțământul că Dumnezeu, care toate le vede, are să-i treacă prin toate încercările și să-i scape de toate ispitirile. Mai era încă multă viață în trupul ei cel greu trăit, și ea nu putea să trăiască fără de gândul că toate au să iasă bine în cele din urmă.

Bine, fără îndoială bine, dar inima îi sângera când vedea că copiii ei nu mai au inimă deschisă către dânsa și se-ntâlnesc în taină, vorbesc pe șoptite, se-nțeleg din ochi: ăsta era un greu păcat, pe care Dumnezeu nu putea să-l treacă nepedepsit cu vederea, iar spășirea tot pe dânsa o durea mai tare decât pe dânșii.

Alergând dar în treburile ei, ea se ruga în gândul ei mereu la Dumnezeu, ca omul ce trece prin mii de primejdii. Persidei însă nu-i zicea nimic: ce ar fi putut să-i zică ea, femeie neștiutoare?!

A treia zi după ce Trică umblase pe la Sân-Miclăuș, întorcându-se pe-nserate acasă, Mara și-a găsit fata cu totul schimbată: era liniștită,aproape voioasă, ca omul care, după multe frământări sufletești, a învins, în sfârșit, să se hotărască într-un fel și să pornească cu gândul în o singură direcțiune.

Mara se liniști și ea: orișicum ar fi fost să fie, tot era mai bună hotărârea decât neîncetata zbuciumare. Ea însă nu ținea să știe ce s-a petrecut în sufletul fiicei sale. Se temea să afle adevărul.

Ținea însă Persida să mai facă o încercare și era voioasă, fiindcă firea ei o împingea să creadă că nu va fi zadarnică încercarea.

— Mamă, zise ea, eu nu mai pot s-o duc așa.Mara se uită lung și cu drag la ea. O înțelegea deplin și parcă se despărțea pe toată viața de dânsa.

— Ai mai zis tu că nu mai poți, și tot ai putut, răspunse ea. Să nu-i deie Dumnezeu omului cât poate suferi, când vrea. Trebuie să poți!

— Era cu totul altfel atunci, grăi Persida. Am obosit, mi s-au istovit puterile, nu mai am voință în mine.

— Tu fă ce știi, mergi cum te mână inima și cum te povățuiește mintea ta, întâmpină Mara. Eu nu te pot silui, iar sfaturi nu sunt în stare să-ți dau. Tu știi mai bine cum te simți și cum te mână gândul;orișice ți-aș zice eu, tu tot nu faci decât ceea ce tu însăți ești pornită a face. De ce să-mi mai dau silința de a te opri, când știu c-ai fi mâhnită când ai vedea că nu mă poți asculta? De ce să intru în voile tale când simt că bine n-au să iasă lucrurile? Nu! eu la rău nu am să te împing! Fă cum ți-e ursita și cum vrea Dumnezeu, care știe mai bine unde are să te scoată și cum are să ne ispitească!

Grăind vorbele aceste, ea se ridică înaltă și greoaie și ieși din casă.Persida, rămasă singură, începu să plângă cu lacrimi line ca vărsarea ploii de toamnă.

Da! mama ei avea dreptate: nu vedea nici un bine în fața ei, dară soarta nu putea să și-o schimbe și nu-i rămânea decât să facă pe răspunderea ei ceea ce făcea și să meargă cu inima întreagă înainte.

Mara, singură și ea, nici nu plângea, nici nu era mâhnită. Nu putea să intre în mintea ei gândul că Persida se va arunca orbiș în valurile vieții.

"Orișicum ar fi ispitită, orișicare i-ar fi hotărârile, își zicea muma, ea nu e în stare să facă ceea ce prea bine știe că eu nu voiesc, ci vasta pe gânduri și se va zbuciuma până ce-i va trece."

De aceea a ieșit din casă și era hotărâtă să nu mai vorbească cu dânsa, ci s-o lase să se lămurească ea însăși din sine.

Se înșela însă Mara. Nu e pentru tinerețe nimic mai ademenitor decât gândul unei vieți noi și încă necunoscute. Gândindu-se la viața aceasta, ea se simțea atrasă de suferințele pe care le vedea în fața ei, și în timp de câteva zile întregul ei fel de a vedea lucrurile se schimbase atât de mult, încât maica Aegidia s-ar fi înspăimântat dacă ar fi auzit-o vorbind. Tot ceea ce mai nainte îi părea sfânt, acum era o prostie pentru dânsa: hotărâtă odată într-un fel, ea nu mai putea să-și schimbe hotărârea, își schimbase deci vederile, ca să poată fi împăcată cu sine.

La asta nu se gândise Mara; ea vedea în fața ei numai pe Persida cea înțeleaptă și mândră; ea s-a culcat dar liniștită, dimineața zilei următoare liniștită s-a sculat și a ieșit în treburile ei, ba nu și-a pierdut liniștea nici seara, când n-a găsit pe Persida acasă.

Nu era încuiată nici portița, nici ușa casei: ăsta era, așa dădea Mara cu socoteală, un semn că Persida se afla pe aici prin apropiere, dusă numai pe o clipă.

Clipele treceau însă, și ea nu se mai întorcea.Muma începu să stea la îndoială și să se uite prin casă.Hainele Persidei nu erau, nu erau nicăieri!Era peste putință, dar hainele ei nu mai erau aci.O vedea acum desculță, nespălată și nepieptănată, umblând printre picioarele oamenilor din piață, răsturnând mese și bătându-se cu copiii vecinilor; o vedea cu fratele ei în luntriță, dusă de valurile iuți ale Murășului umflat: era fata ei cea îndărătnică și pornită spre nebunii;zadarnice au fost toate, căci tot fata ei a rămas!

Da! da, fata ei era în stare să fugă, dacă așa o poartă pe ea firea, să fugă cu cel mai nemernic om.

Bandi nu era nici el nicăieri.Mara stete o clipă nehotărâtă și parcă-i venea să râdă.O clipă însă numai. Clipa următoare sângele îi năvăli în obraji, de rușine și de mânie, că copiii ei au putut s-o înșele.

Ea-și aruncă-n cap cârpa, încuie ușa casei și plecă cu pași întinși spre Lipova, ca să dea ochi cu Trică.

Sosită la casa lui Bocioacă, ea nu intră, ci așteptă până ce zări pe unul dintre ucenici, prin care-l chemă pe Trică la dânsa.

— Unde e Persida? întrebă ea răstită.Trică știa că i se va pune întrebarea aceasta și-și chibzuise de mai nainte răspunsul.

— S-a dus, îi răspunse el.

— Unde s-a dus?

— Asta nu pot să ți-o spun, grăi Trică rece și hotărât; să mă tai în bucăți, și tot nu pot să ți-o spun.

Mara se uită lung la el și începu să râdă.Tot n-avea nimeni copii ca dânsa: dacă și-au pus ei odată ceva în cap, nu-i mai scoate nimeni din ale lor.

— Carevasăzică, nu v-ați temut voi de mânia lui Dumnezeu, grăi dânsa amărâtă; mi-ați făcut rușinea aceasta! m-ați înșelat pe mine!mi-ați stricat toată viața!

Nemaiștiind ce să zică și ce să facă și temându-se ca nu cumva să-și piardă în amărăciunea ei sărita și să-i blesteme, ea se întoarse și plecă spre pod.

— Mamă! grăi Trică plecând după dânsa, mamă, stai, linișteștete, ca să vorbim ca oamenii cuminte! Uite! n-ai decât să vrei pentru ca să mergem după dânșii. Am găsit popă, care-i cunună, dacă-ți dai și d-ta învoirea. Pleacă-te și scap-o pe biata noastră Persida: n-o lăsa să se ducă-n lume cu rușinea în cap, că e rușine și pentru noi.

Mara se opri, se-ntoarse spre el și dete cu îndărătnicie din cap.

— Nu, zise ea, mișelia aceasta n-am s-o fac când văd bine că o să se sature foarte în curând de el; n-am să leg eu pe fata mea de un om care n-a putut s-o scoată la capăt nici chiar cu tatăl său. S-a dus: dusă să fie! Cu cât rău s-a dus, cu atât mai curând are să-și vie în fire și cu atât mai căită se va întoarce. Rușinea tot nu mai poate nimeni s-o spele; viața mea tot e stricată: n-am eu să fac păcat din nenorocire!

Ea-și urmă drumul spre casă mai potolită și oarecum împăcată cu cele petrecute.

În zadar, fata ei tot copilul ei rămânea, și inima ei de mumă nu putea s-o urgisească.

Erau duse, pierdute pentru totdeauna gândurile frumoase pe care și le făcuse despre viața fiicei sale, asupra căreia priviseră toți cu mirare; auzea, parcă, gurile rele și vedea privirile disprețuitoare ale celor pizmătareți; resimțea suferințele de tot felul care o așteptau pe nenorocita ei fiică; era, cu toate acestea, împăcată și din ce în ce mai înfiptă în gândul că altfel nu se putea, că așa trebuia să fie, ba adeseori era parcă mândră de fiica ei, căci nu e nimic mai frumos decât ca femeia să se dea întreagă bărbatului pe care-l iubește și să ieie asupra ei, cu ochii închiși, sarcina vieții grele.

Nu-i vorbă, plângea Mara, mereu plângea, atât acasă, când se afla singură, cât și umblând în treburile ei, când scăpa de privirile altora,plângea și umbla răzleață prin lumea acum pustie, dar ea-și ștergea lacrimile și nu se plângea, nu-și învinovățea fata și nu se mânia, nici nu se tulbura măcar când trecătorii se uitau cu milă după dânsa ori vreun nesocotit o întreba unde-i este fata.

— Nu știu, răspundea și cu asta îi tăia vorba.După vreo patru săptămâni a venit Trică să-i spună c-a primit scrisoare de la Persida din Viena și o roagă de mii de ori s-o ierte și să nu-i poarte gând rău.

— Să-i scrii, zise Mara ștergându-și lacrimile, că n-o învinovățesc, ci o plâng și mă rog mereu lui Dumnezeu s-o aibă în paza lui și să-i deie tărie; să-i scrii că n-are să-i pese de gura lumii și c-o aștept să vie când îi va fi prea greu; să-i scrii, urmă înecată de lacrimi, că tot mumă îi sunt și că nimeni în lumea aceasta nu poate să aibă pentru dânsa atâta durere ca mine.

Așa i-a și scris Trică, și rău i-a făcut.Mult s-a zbuciumat Persida până ce s-a hotărât într-un fel; tocmai de aceea, însă, hotărâtă odată, ea se simțea foarte ușurată și a pornit cu toată inima pe calea ce-și croise. Trăia într-un fel de beție, din care nu se mai putea dezmetici, și atâta dulceață era în sufletul ei,încât nu-i intra în minte gândul că va putea în viața ei vrodată să-i pară rău de ceea ce a făcut.

— Nu! zicea dânsa uitându-se cu inima deschisă la Națl, orișice mi-ai face, mi-e destul să-mi aduc aminte de viața mea de acum, pentru ca să nu mă plâng.

Pe drum până la Viena și în Viena, orașul cel mare și zgomotos, ea nu vedea decât pe Națl, care nu mai știa ce să-i facă. Totdeauna el s-a uitat la ea ca la soarele de pe cer, iar acum mai era cuprins și de simțământul că nu este el în stare să răsplătească îndeajuns jertfa pe care dânsa i-o adusese, și în toată clipa-și dădea silința să-i arate că înțelege și cuprinde în toată întinderea ei jertfa aceasta.

N-avea să-și deie nici o silință: Persidei îi era destul să-l vadă mereu voios și să-și aducă aminte în ce stare l-a găsit pentru că să simtă că ea l-a scăpat, l-a ridicat, i-a luminat viața și să se uite la el parcă ea l-ar fi făcut. Al ei era întreg acest om minunat, și nimeni, afară de dânsa,nu mai avea nici un drept asupra lui.

Înainte de plecare Națl se mai împrumutase de la Griner cu opt sute de florini. Gândul lui era să intre în tovărășie cu vreunul dintre măcelarii mai tineri și mai săraci. Deocamdată și-au închiriat o locuință cu două încăperi,

și-au cumpărat ceea ce era de neapărată trebuință pentru mobilarea acestei locuințe, și Persida avea toate bucuriile stăpânei de casă care e ferită de grijile zilei de mâine. Ieșeau în fiecare zi să vadă frumusețile orașului și mai ales bisericile cele mari,în care Persida se simțea atât de bine, mâncau la birt, iar serile le petreceau fie la muzică, fie la teatru, un lucru pe care Persida mai nainte numai din auzite îl știuse. Și nicăieri Persida nu putea să treacă nebăgată-n seamă. În casa cea mare unde-și aveau locuința în curând toți o știau pe Frau Huber, femeia tânără, înaltă și cam slăbită, cu deosebire frumoasă și totdeauna așezată și plină de o plăcută cuviință. Pe uliță, prin grădini, prin localuri publice Naţl își purta capul sus, înălțat în gândul lui când vedea cum toți se uită la nevasta lui.Umblând așa fără de nici o treabă, Persida se oprea când întâlnea în calea ei vreo măcelărie, și nimic în orașul cel mare și frumos nu-i plăcea atât de mult ca măcelăriile curate, cu cărnuri frumos tăiate și puse în vederea trecătorilor. Inima îi râdea când se gândea că-l va vedea în curând pe soțul ei, cu șorț curat, în dosul butucului, ca odinioară în fața mănăstirii și că nu va mai mânca la birt, ci-și va găti ea însăși într-o bucătărie curată ca cea de la călugărițe. Îl mâna deci mereu înainte pe Naţl, și săptămâna a doua ei au și intrat în vorbă cu doi măcelari, amândoi încă necăsătoriți, ca să ieie împreună o măcelărie mai mare din apropierea barierei de la Lerchenfeld, o pozițiune foarte bună, unde se făcea vânzare de 100--150 florini pe zi.

Lucrurile erau ca puse la cale când a sosit scrisoarea lui Trică.Citind scrisoarea, Persida nu-și putu stăpâni lacrimile. Dar de ce să și le stăpânească? Era aici, în mijlocul acestei lumi străine, prima știre de la fratele ei și de la muma ei, și era atâta dragoste în scrisoare! De ce să-și stăpânească lacrimile când Naţl era și el înduioșat?

— Draga mea, mama mea cea bună! grăi Persida după ce sfârși scrisoarea și o puse pe masă.

Naţl tăcu. Îi venea parcă și lui să plângă. Lasă că avea și el mamă, care era nu numai dragă și bună, ci totodată și nenorocită, dar în scrisoare nu era nici o vorbă despre dânsul, și, cu toate acestea, era o grea lovitură pentru dânsul.

Era grozavă lovitura ce i se dăduse prin acele câteva vorbe și el tremura în tot timpul când își dădea seama că Mara avea dreptate și nu putea să vorbească decât cum trebuia să gândească.

Persida și Naţl vorbeau totdeauna nemțește. Așa o porniseră de la început și Persida ținea ca așa să și rămâie.

— Grozav o să-ți fiu eu ție odată de urât, îi zise el acum în românește.

Persida se uită lung la el. Înțelegea gândurile lui; simțise și ea durerea de care era cuprins el.

— Nu fi prost, îi zise ea tot în românește. Mama vorbește după cum vede ea lucrurile, și o să vie și timpul când le va vedea altfel. Tuștii prea bine că eu n-am făcut ceea ce am făcut într-o clipă de avânt ușuratic, ci după multă zbuciumare, după multă chibzuire, după ce m-am întărit cu desăvârșire în gândul că așa și numai așa pot să fac:nu mai e în lumea aceasta nimic ce m-ar putea face să șovăi; orișice s-ar întâmpla, tu îmi ești mai presus de toți.

— Ei! o să treacă și asta! zise el. Dacă muma ta se pune între tine și mine, o să te saturi în cele din urmă de mine.

— Nu! îi răspunse ea ridicând degetul. Asta puteai s-o zici mai nainte de a-ți fi fost nevastă; acum însă tu-mi ești toate și pentru tine pe toți am să-i părăsesc. Îmi voi da toată silința să-ți câștig și inima mamei mele, dar dacă nu voi putea, îmi voi face datoria; de tine nu mă lepăd niciodată, nici chiar dacă tu te-ai lepăda de mine. Lasă-o, te rog, pe mama: eu o cunosc mai bine decât tine și-ți spun eu că n-avem decât să fim fericiți pentru ca ea să te iubească ca pe copilul ei, și e destul să ne știe ajunși în grea strâmtoare ca să ne sară într-ajutor. E mâhnită astăzi, dar o să-i treacă mâhnirea. Noi să fim oameni cumsecade, și toate vor ieși bine.

Națl nu mai avea ce să zică. Simțea și el că de la dânsul atârnă toate și se îmbărbăta însuși pe sine să meargă cu hărnicia înainte, ca să dea de rușine pe cei ce-l socoteau om slab.

Încă în ziua aceea el s-a învoit cu Ladmann și cu Gubacek, care era maistru și avea o mică măcelărie, ca fiecare dintre dânșii să pună acum câte cinci sute și peste trei luni, la 1 septembrie, alte cincisute de florini, iar din câștig Gubacek să ia 40 și ceilalți doi câte 30la sută.

La 1 iunie ei au închiriat măcelăria și, oameni tineri toți trei, s-au pus cu hărnicie pe lucru. Națl și Gubacek tăiau carne în măcelărie, iarLadmann cumpăra vitele, lucra la tăietorie și le aducea carnea tăiată.

Persida purta socotelile și ținea rânduiala casei.Deoarece la măcelărie nu era și locuință, au luat în apropiere o locuință mai încăpătoare, și era împlinită și dorința Persidei.

Diminețile ea punea servitoarea să facă rânduială în iatacurile celor doi tovarăși, în vreme ce ea însăși făcea rânduială în locuința ei,apoi se duceau împreună în piață, ca să cumpere cele de trebuință pentru prânz.

După ce se întorcea din piață, Persida punea la foc, apoi, lăsând servitoarea în bucătărie, mai ștergea o dată praful și iar se-ntorcea la mașina de bucate, iar de prânz masa era curată în casă curată, bucatele gustoase și bine alese.

După prânz Persida-și făcea însemnările în condica de socoteli, apoi, în vreme ce slujnica spăla vasele, ea lucra cu acul până pe-nserate, când Națl se întorcea, ca s-o scoată la plimbare și să petreacă seara în vreo grădină.

Era bine, de tot bine; măcelăria le mergea mai presus de toate așteptările, iar în casă era pace și bună înțelegere.

În inima lui Națl a rămas însă simțământul că s-a pus cineva între el și Persida, că Persida ține prea mult la muma ei, și adeseori era cuprins de temerea că are s-o piardă pe Persida, că nu poate să fie dăinuitoare o fericire ca a lui. Atunci el o iubea fără de cumpăt, o temea din senin, nu mai era în stare să stea departe de dânsa, se întorcea fără de vreme acasă, îi vorbea, ca s-o îndulcească, în limba ei.

Persida știa, ce-i drept, să-l potolească; de câte ori însă el o da pe românește, ea se neliniștea, se simțea adânc jignită de neîncrederea lui. Viața ei nu mai era atât de senină ca mai nainte, și nu o dată când se afla singură ochii i se umpleau de lacrimi.

N-avea de ce să plângă, dar se ivea în sufletul ei un fel de presimțire că triste zile, grele încercări o așteaptă.

— Dac-ai ști tu ce adâncă e durerea ce mă cuprinde când te văd așa, îi zise ea într-una din zile, te-ai stăpâni și nu ți-ai mai da pe față temerile venite din chiar senin.

— Cum să mă stăpânesc? răspunse el, uitându-se lung la ea. Când mă uit, când mă gândesc la tine, mi-e ca și când ai fi prea mult pentru mine și mă tem c-o s-o simți și tu în cele din urmă aceasta și să mă părăsești.

— Cum să te părăsesc? grăi dânsa. Mai pot eu să te părăsesc? Nu sunt oare legată de tine prin cel mai sfânt jurământ? Nu am oare față de tine cele mai grele datorii? Ce mă socotești tu pe mine? Sunt eu femeie ușuratică? Nu vezi tu cât dispreț e în aceste temeri lipsite de orișice temei?

— O, Doamne! răspunse el nerăbdător. Ești femeie frumoasă, deșteaptă și plină de nuri; și câți dintre cei ce privesc cu ochi doritori la tine sunt oameni mai și mai decât mine? Ceea ce mi-ai făcut mie ai putea să-i faci altuia; ceea ce de dragul meu i-ai făcut mamei tale, ai putea să-mi faci și mie de dragul vreunui mai norocos.

Persida se simțea ca lovită de moarte. Ce putea să facă? Așa era cum zicea el; așa trebuia el să vorbească; temerile lui erau urmarea firească a faptei pe care dânsa o săvârșise. A păcătuit, și nu-i rămânea decât să-și ispășească păcatul.

Ea stătea albă la față și răcită în tot trupul înaintea lui și nu putea să zică nimic, nu mai putea să-l vadă în ochi. O cuprinsese deodată simțământul că e peste putință ca ea să trăiască cu un om care poate să fie atât de nemilos, și ar fi voit să plece fără de întârziere și să seducă-n lume.

Vorbele din scrisoarea lui Trică îi răsunau în urechi, și ea vedea parcă pe muma ei chemând-o la sine.

Dar trebuia să stea: mai bine moartă!

— O să vezi tu odată ce mare e nedreptatea ce-mi faci, zise ea, apoi trecu în odaia de alături și încuie ușa în urma ei.

Națl stete câtva timp zăpăcit, apoi puse mâna ca să deschidă ușa.

— De ce ai încuiat ușa? întrebă el neliniștit.

— Voiesc să fiu singură, îi răspunse ea.

— Descuie-o, c-o sparg! strigă el stăruitor.Persida rămase nemișcată în mijlocul odăii.

— Descuie! strigă el iar.Ea nu se mișcă.El apucă clanța cu mâna dreaptă și se opinti să împingă ușa, apoi, când văzu că ușa stă țeapănă, puse umărul, împinse o dată cu toată puterea lui și ușa se deschise, crâcnind de răsună toată casa.

Persida stătea și acum în mijlocul odăii, țeapănă, îngrozită și disprețuită de dânsul.

— Bine, îi zise ea, ești tu în toată firea?!

— Nu sunt, răspunse el. Nu acum, nici de ieri, ori alaltăieri, ci din clipa în care te-am văzut pe tine mi-am ieșit din fire, mi s-a schimbat tot rostul vieții, m-am făcut om nesuferit și pentru mine, și pentru alții. Sunt un nemernic care nu mai știe ce face: fac ce nu vreau și nu pot să fac ceea ce voiesc. Nu vezi tu că nu este cu putință să nu te cuprindă în cele din urmă scârba de mine?! Ai să fugi, Persido, de mine, să te ascunzi, să blestemi ceasul în care m-ai văzut!

Ea dete din cap.

— Nu, zise apoi înduioșată, n-am niciodată să fac așa. Orișice s-ar întâmpla, tu ești soțul meu, și dac-ai fugi tu de mine, eu aș alerga, ți-o spun din nou, cu toată inima, după tine, dacă te-ai ascunde, te-aș căuta,dacă m-ai blestema, eu mi-aș da silința și aș ruga pe Dumnezeu să mă ajute să te

potolesc, ca să-ți vii în fire și să binecuvântezi ceasul în care m-ai văzut. Mă cuprinde un fel de deznădăjduire când te văd astfel acum, dar am să le port toate cu răbdare, numai să nu dai în mine, să nu mă bați, Națl, căci asta nu mă simt destul de tare să o rabd.

El se uită lung la dânsa, apoi ochii i se umplură de lacrimi și, rușinat de slăbiciunea sa, se întoarse, își luă pălăria și se depărtă.

Rămasă singură, Persida se uită câtva timp la zăvorul ieșit din cuie, apoi își acoperi fața cu amândouă mâinile. Ah! ce rușine! Era peste putință ca servitoarea să nu fi înțeles cum s-au întâmplat lucrurile și să nu le spună celorlalți chiriași ce s-a întâmplat, când toți au auzit crâcnitura ușii... Dar ea n-avea timp să stea ca să dreagă ușa, mai ales să plângă nu: se apropia timpul prânzului și trebuia să alerge casă vadă de rândul mesei.

Era în gândul ei lucru de sine înțeles că Națl s-a dus și el la măcelărie, de unde nici n-ar fi trebuit să plece fără de vreme. Cu atât mai greu a fost atinsă când Gubacek, întorcându-se singur și cam supărat, a întrebat-o ce s-a făcut Națl.

Îi venea să plece fără întârziere ca să-l caute; dar unde putea să-l găsească în orașul cel mare și zgomotos?! Îi venea să meargă la poliție,dar nu putea. Nu-i rămânea decât să-și înăbușe neliniștea, să se prefacă voioasă și să spună un neadevăr — că soțul ei a primit de acasă o scrisoare și a trebuit să se ducă în grabă ca să caute pe un prieten.

După ce a venit și cellalt tovarăș, s-au așezat la masă ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat, iar după masă Persida a făcut rânduială încasă și în bucătărie și abia târziu după-amiază a ajuns să rămâie singură și să-și dea seama despre starea deznădăjduită în care se afla.

Nu e în viața căsnică lucru mai urât decât ca unul din soți să plece fără ca să-i spună celuilalt unde se duce; iar Națl plecase supărat, cu ochii plini de lacrimi, în urma unei certe venite ca din senin, și o lăsase pe dânsa singură în mijlocul acestei lumi străine, unde ea nu putea să găsească pe nimeni ca să-și împărtășească durerile și să ceară sprijin.

Nu! Era peste putință ca ea să mai trăiască așa: aici, în lumea aceasta, singură cu dânsul ea nu mai putea trăi.

Cam același simțământ îl făcuse și pe Națl să plece.Prea erau singuri el și ea, și el avea aici la Viena un prieten, pe Burdea. De câte ori și-a adus însă aminte de el, îl vedea parcă râzând în bătaie de joc și nu-i mai venea să-l caute. Acum nu s-a mai putut stăpâni. Deși simțea că e un fel de duh rău de care se apropia, s-a dus la Universitate ca să-i dea de urmă, apoi,

după ce i-a aflat adresa, l-a căutat acasă și pe la cafenelele unde umblau studenții.

Astfel a colindat toată după-amiazăzi, cu gândul acasă, cu inima încleștată, cuprins mereu de simțământul că rău face de nu se întoarce la soția lui.

Târziu după-amiazăzi, când a dat de el, era obosit trupește și istovit sufletește, îi părea rău că l-a căutat și l-a găsit și n-a schimbat decât puține vorbe cu el.

— Cum?! întrebă Burdea uitându-se țintă la el cu ochii ageri, Persida a venit cu tine?

— Îți spun: suntem amândoi de trei luni de zile aici, răspunse Națl strâmtorat.

Lui Burdea nu-i venea să creadă. Nu putea să înțeleagă cum femeia care atunci seara n-a venit la via lui Corbu a putut să vie la Viena.

— Bine, sunteți cununați? întrebă el cu îndoială.

— Ce-ți pasă?! răspunse Națl. Suntem soț și soție.

— Pot s-o văd și eu? întrebă iar Burdea, gata de plecare.Națl rămase câtva timp strâmtorat. Nu, mai ales acum nu ar fi voit să-l ducă pe Burdea la Persida.

— Eu nu mă duc acum acasă; am să mai fac și alte drumuri, dar am să te caut mâine ori poimâine, zise el, apoi îi întinse mâna și plecă fără să se mai uite înapoi.

Îl căutase ca să-i vorbească și nu i-a vorbit nimic; umblase după el și acum era muncit de gândul cum ar putea să scape de el.

Întors acasă muiat și umilit, el a găsit pe Persida șezând liniștită la fereastră, cu lucrul ei de mână. La intrarea lui ea și-a ridicat capul și s-a uitat la el înveselită, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Sunt un nemernic, zise el după ce-și aruncă pălăria și se lăsă istovit pe un scaun.

Ea ridică din nou capul și se uită așezată la el.

— Nu mai încape nici o îndoială că ești, zise ea cu blândețe, și e un semn bun c-o recunoști și tu aceasta; nu e însă destul s-o recunoști,ci trebuie să-ți mai și dai silința de a nu fi. Nemernic e omul care lucrează fie sub impulsiunile momentane, fie împins de alții, și face lucruri de care îi pare rău în urmă: e dar destul să voiești pentru casă nu fii nemernic.

— Dacă n-am tărie de voință?! întâmpină el mâhnit.

— Ai destulă, zise dânsa, dar ești rău deprins. Tu vezi acum cât de rău e

ceea ce ai făcut, cât de mult m-ai mâhnit pe mine și cum te-ai muncit tu însuți. Trage cuvenita învățătură din această experiență și fă-ți regula de viață: n-am niciodată să plec supărat de acasă, nici să adorm supărat. Supărarea, orișicât de mare ar fi ea, n-are nici să iasă din casă, nici să treacă de azi pe mâine. Dă-ți seama, urmă ea după o pauză, cum te-ai fi simțit și ce-ai fi făcut dacă eu aș fi fost tot atât de slabă ca tine și aș fi plecat, ca la întoarcerea ta să nu mă găsești acasă.Mi-a venit și mie să plec, dar știam că acesta e un lucru pe care nu trebuie să-l fac și m-am stăpânit. Stăpânește-te, că ești bărbat.

El se uită lung și cu ochii împăienjeniți la dânsa. Atâta bunătate, atâta blândețe, atâta înțelepciune era în vorbele, în tonul, în toată purtarea ei, încât ea îi părea o ființă mai presus de om, de care nu cuteza să se apropie și la care numai cu sfială își ridica ochii.

— Ți-e ușor ție să-mi spui ce trebuie să fac, zise el, dar mi-e greu mie că nu pot să fac. Eu nu sunt ca tine.

Ea se uită cu drag la el. Căit și umilit din sine, el îi părea cel mai bun om din lume. Ar fi voit să se uite în ochii lui; el însă stătea cu ochii în pământ. Dânsa puse deci lucrul la o parte, se ridică și se duse la dânsul, ca să-l mângâie și să-i sărute fruntea.

— Ai să fii și tu ca mine, îi zise apoi. Știu că ai, de aceea nu pot să mă supăr pe tine.

El îi sărută mâna, și timp îndelungat ei steteră tăcuți și fericiți.

— Ei, spune-mi acum, grăi dânsa în cele din urmă glumind, unde ai fost și ce prostii ai făcut?

— La dracu am fost, răspunse el mânios. M-am întâlnit cu Burdea.Persida, atinsă neplăcut, tresări și se depărtă puțin de el.

— I-ai spus? întrebă ea îngrijorată.

— Nu! zise el. I-am spus numai că ești și tu aici.

Ah! ce n-ar fi dat Persida să nu-i fi spus nici atât. Se temea de ochii scrutători ai acelui om, de gura lui cea rea și îi era nesuferit gândul că mai curând ori mai târziu ar putea să se întâlnească cu el.

Nici n-a trecut mult până ce s-a întâlnit.Burdea a așteptat o zi, două ca Națl să vie să-l ia; văzând apoi că Națl nu vine, s-a pus să-l caute.

Era după-prânz și Persida ședea, ca de obicei, cu lucrul de mână la fereastră, când servitoarea a venit să-i spună că un domn, care se numește Burdea, dorește s-o vadă.

— Să-i spui că nu sunt acasă, grăi Persida strâmtorată.
— I-am spus, zise servitoarea, că ești acasă.
— Atunci să mergi cu el la bărbatul meu, urmă Persida. Spune-i că nu mi-e bine, că sunt dezbrăcată.

Ea nu grăise încă vorbele acestea, când ușa se deschise și Burdea se ivi în pragul ei.

— Eu te văd rumenă și voinică și foarte bine gătită, zise el zâmbind cu răutate, și-mi pare foarte bine că te pot vedea.

Persida se roși, nu însă de rușine, ci de mânie. Ar fi fost în stare să-l apuce de piept și să-l dea pe scări.

— Și mie mi-ar fi părut bine, zise ea înțepată, dacă ai fi venit cu Națl.
— De ce, mă rog? Nu cumva te temi să stai singură cu un cavaler ca mine?!

Persida își adună puterile.Vedea că nu e chip să scape de dânsul. Sunt în lume o mulțime de lucruri pe care oameni ca Burdea nu sunt în stare să le înțeleagă, și el era nerușinat fără ca să-și dea seama că este. Nu-i rămânea deci decât să-l ia cum era și să vorbească cu el în felul lui.

Servitoarea, deși nu înțelegea ceea ce dânșii vorbeau, vedea că stăpâna ei e strâmtorată, vedea zâmbetul batjocoritor în fața lui Burdea și numai cu anevoie își mai stăpânea râsul. Persida îi făcu semn să iasă.

— Poftește să șezi, îi zise apoi lui Burdea. Știu că ai venit ca să ai mulțumirea de a-ți bate joc de mine. Poți s-o faci!

— Nu, răspunse el. Mulțumirea mea e, din contra, că ai intrat în vederile mele și ai făcut, ca orișicare om cuminte, precum te trăgea inima.

— Așa e, grăi dânsa dezghețată; legea supremă sunt pornirile propriei noastre inimi. E nebun acela care le înăbușă, tiran, care le stăpânește și se martirizează el însuși pe sine. Mi-a plăcut Hubăr și am fugit cu el aici, unde nimeni nu ne cunoaște și toți cred că suntem după lege soț și soție. Acasă proștii s-ar fi uitat chiorâș la noi. De aceea nu-mi pare bine că te-am întâlnit aici pe d-ta, care o să spui la toată lumea că nu sunt soția legiuită a lui Hubăr.

— Ce-ți pasă?! îi răspunse el convins. Îți place, te simți fericită: de ce să mai minți lumea?! Las-o să se încredințeze că numai așa poate omul să se fericească. Când ți se va urî de el, ești frumoasă și n-ai decât să alegi pe vreun altul.

Persidei îi venea să plângă. Îi era ca și când ar fi căzut la pământ și el ar călca-o în picioare.

— Da, zise ea râzând a plânge, așa am să fac, fără îndoială așa. Deocamdată însă tot mai țin la Hubăr... și mă vei ierta dacă te rog să plecăm, căci avem să facem un drum împreună.

Nu mai putea să stea cu Burdea și, ca și când ar fi singură în casă, ea luă o cutie de pălării de pe unul din dulapuri, își puse pălăria încap și ieșiră amândoi.

"Nu, își zise dânsa coborând scările, aici nu mai rămân, nu mai pot rămânea. Trebuie să am un reazem în lumea aceasta, o inimă apropiată de mine."

Lumea se învârtea parcă împrejurul ei și zgomotul marelui oraș o-năbușea.

Apropiindu-se de Națl, ea a început, cu toate acestea, să zâmbească; n-o ierta firea să-l mai supere și pe el dându-și pe față supărarea.

Ei au petrecut seara cu Burdea, și pe la zece ceasuri, când s-au întors acasă, Persida nu mai avea simțământul că e nesuferită viața laViena. Timpul îi trecuse fără de veste; n-avuse în viața ei ore atât de plăcute ca cele petrecute astă dată.

Era om sucit Burdea, dar era deștept și știa multă carte, vorbea frumos și-și susținea părerile cu multă căldură. Și abia acum, stând de vorbă cu vechiul lui prieten, s-a dat pe față și Națl. Nu, Persida nu-și închipuise că soțul ei e atât de deștept, nu, mai ales că știa atât de multe. Un om ei cu totul nou ieșise într-însul la iveală și ceea ce o atingea cu deosebire plăcut era căldura și chibzuiala cu care el susținea părerile atât de deosebite de ale lui Burdea. Știa acum de ce îl iubește cu tot dinadinsul; numai în culcușul ei, mai nainte de a adormi, a început să-și dea seama despre contrazicerea care era între părerile lui Națl și faptele lui și să se întrebe cum se face că un om care vede lucrurile atât de bine să aibă o viață atât de neorânduită ca a lui.

A adormit fără ca să se dumerească, iar ziua următoare s-a deșteptat din somn cu simțământul ei predomnitor în suflet.

Se visase toată noaptea acasă, cu muma ei, cu Trică, cu toți cei ce o știau și pe care dânsa îi știa din copilăria ei. A venit aici ca să scape de mustrările lor, iar acum îi era mai grea nepăsarea străinilor decât mustrarea ce-ar fi așteptat-o acasă, și ivită odată în inimă dorința dea se întoarce acasă, ea nu mai trăia cu gândul aici, unde se afla.

Nu se putea, cu toate aceste, îmbărbăta să-i vorbească lui Națl despre aceasta. Lasă că-i era greu să strice rostul lui cu măcelăria, care mergea

peste toate așteptările bine, dar el se înstrăina din zi în zi tot mai mult de dânsa, și ea nu mai putea să-i vorbească tot atât de deschis și fără de sfială ca mai nainte.

Avea ceva pe sufletul lui: era dus mereu pe gânduri, nu mai venea la ora obișnuită acasă, ba a ajuns în cele din urmă s-o lase serile singură acasă. El, care nu de mult o temea fără de nici un cuvânt, umbla acum parcă dinadins s-o alunge de la sine, s-o înstrăineze, să scape de ea.

— Bine, îi zise ea, în sfârșit, când el se întorsese după miezul nopții acasă, ce e cu tine?

El se uită lung la dânsa.

— Mi s-a urât, răspunse apoi, de viața aceasta: eu nu mai pot să stau aici.

— Să ne întoarcem acasă, grăi dânsa înviorată.

— Nu se poate! strigă el cuprins de mânie... Eu cu tine nu mă pot întoarce; nu mă simt destul de tare ca să nu omor pe acela care s-ar uita chiorâș la tine, fie el chiar și tatăl meu. Dacă mă duc, trebuie să le spun tuturora că-mi ești soție legiuită.

Persida se îndreptă cuprinsă de spaimă și cu mâinile încleștate spre el.

— Te rog... te rog, grăi dânsa, mi-ai jurat că asta n-o s-o faci: sufăr mai bucuros disprețul lumii decât ca să arunc în primejdie pe un om care ne-a făcut cel mai mare bine în viața noastră. Ce ne pasă nouă de oameni dacă ne știm curați în fața lui Dumnezeu?! Să rămânem aici!

Birtul de la Sărărie

Nu trece nimic peste iubirea de mamă!"Și adică ce e ?! își zicea Mara în cele din urmă. Parcă ea nu tot aceeași rămâne?! Câte femei trăiesc în căsnicie fericită fără ca să fie cununate?! Câte se fericesc după ce au făcut un pas greșit?!"

"Mai bine moartă!" zicea odinioară, iar acum se simțea mângâiată când își dădea seama că fata ei nu e cununată cu neamțul. Știa că nu poate să trăiască răzleață; a putut să se ducă, dar nu putea să rămâie,și o aștepta în toate zilele să se întoarcă. De un singur lucru se maitemea și se ruga în toate zilele lui Dumnezeu ca s-o ferească de lucrul acesta, singurul care ar fi putut s-o lege pe Persida pentru toată viața de Națl. O treceau un fel de fiori de moarte când se gândea,lucru foarte firesc, că Persida ar putea să se întoarcă mumă acasă;aici mintea i se oprea în loc; nu mai știa cum s-ar simți, ce ar zice și ce ar face atunci.

De aceea sângele i se opri în vine când, patru zile înainte de Sf. Petru, Trică veni să-i spună, luând-o mai pe departe, că Persida s-a întors de la Viena.

Cum i-ar fi venit, Doamne, să se bucure, și nu îndrăznea. O așteptase singură și nu se îndoia că-l va părăsi pe neamțul care i-a stricat toată viața; iar ea venise tot cu dânsul, ba zicea că n-are niciodată să-l părăsească.

— Nu cumva?... întrebă ea cu inima îndoită.Trică se uită în ochii mumei sale și înțelese întrebarea.

— Nu știu, răspunse el, nu cred, nu mi se pare.

— Și chiar dac-ar fi una ca asta, ba mai ales atunci, grăi Mara luându-și inima în dinți, să-i spui că nu vreau să știu că mi-e fată câtă vreme trăiește cu dânsul: ori eu, ori el!

Persida era greu lovită. Nu, mai aspru nu putea să fie pedepsită; dar așa trebuia să fie, pedeapsa era dreaptă și ea se simțea înălțată de gândul că muma ei este o femeie care nu vrea să-și ierte fata, pe care o știe trăind în căsnicie nebinecuvântată.

Seara ea plângea pe înfundate în culcușul ei. Ea, care nu se abătuse nici pe o clipă din calea cea dreaptă, prea era umilită în fața lumii,prea căzută în gândul semenilor săi, și fire de om avea, de om care,orișicât de fericit ar fi, se simte nenorocit când semenii lui îl prețuiesc mai prejos de ceea ce este.

Ah! De ce nu putea dânsa să spună?! de ce nu putea să ridice de pe inima mumei sale greutatea ce atât de mult o apăsa?!

Gândul acesta o frământa atât de mult, încât la Viena s-a dus fără de știrea soțului său la un avocat, ca să-i ceară sfat.

— Ar fi, o întrebă avocatul, muma d-tale în stare să declare că cununia s-a făcut cu știrea și învoirea ei?

— Nu cred, i-a răspuns atunci.

— Dar dacă ai avea un copil? întrebase iar avocatul.

— Eu cred că da! grăi dânsa.

— Așteaptă dar până atunci, a zis apoi avocatul, căci de voința tatălui, care trăia în vrajbă cu fiul său, nu se ține seama.

Aștepta deci Persida cu însetare și se ruga în toate zilele lui Dumnezeu."Nu mă plâng, Doamne, șopti ea și acum, suspinând din adâncul inimii. Tu știi mai bine cum ai să-mi croiești viața și mi-l vei dărui când tu însuți vei binevoi a-mi lumina și lămuri viața. Al tău are să fie; ție am să ți-l închin: în frica ta am să-l cresc; îndură-te, Doamne,și binecuvântează căsnicia noastră!"

Iar pe când ea se zbătea astfel, el dormea pierdut în somn adânc.Mai norocos decât dânsa, el se întâlnise pe înserate, la casa lui Oancea, cu mumă-sa, care era tot cea veche, duioasă și slabă.

Stăpânită cu desăvârșire de dorința de a împăca pe fiul ei cu tatăl lui, care acum nu mai era supărat pe el, ea stăruia cu toată căldura mumei îndurerate să se desfacă de Persida, care i-a tulburat mințile și l-a făcut să intre în vrajbă cu părinții săi.

— Erai cu totul alt fel de om, așa zice tatăl tău, grăi dânsa, mai înainte de a te încurca cu Persida, și numai ea te-a făcut să-ți pierzi rostul vieții.

Așa își zisese și Națl de nenumărate ori și din zi în zi tot mai mult era stăpânit de gândul că Persida e o grea sarcină pentru dânsul. El însă nu putea s-o părăsească. Ar fi fost o prea mare mișelie. Dacă însă ea ar fi voit să-l părăsească, el n-ar mai fi făcut nimic ca s-o oprească, ba acum, când mumă-sa și Oancea îl strâmtorau, el era ispitit de gândul de a se purta cu ea astfel ca dânsa să fie în cele din urmă nevoită a-l părăsi.

— Uite! grăi Oancea, să-i dai ceva ca să aibă din ce trăi.

— Nu primește, zise Națl, dând din cap.

— Luați, cum ziceai, urmă Oancea, cârciuma de la Sărărie și las-o în cele din urmă pe ea singură la cârciumă.

Naţl stătea pe gânduri.Îi era rușine să zică da, dar nici ba nu-i venea să zică. Îi trebuiau bani, și mumă-sa nu i-ar fi dat dacă el ar fi zis ba.

Seara, când s-a întors la Persida, el era îngândurat și scurt la vorbă. I-a spus, ce-i drept, că s-a întâlnit cu mumă-sa și că are să primească bani ca să ia în arendă cârciuma; în alte amănunte însă el n-a intrat,și nici Persida, pierdută în alte gânduri, n-a mai stăruit asupra lucrului. Îi era destul să știe că treaba e ca pusă la cale și se simțea ușurată.

Cârciuma de la Sărărie era proastă, dar foarte bună. Lasă că trăgeau la ea plutașii și oamenii care veneau după sare și pe timp de târg lumea se îndesuia într-însa, dar era la ea și un birt pentru lumea mai bună și trei odăi pentru trecătorii ce voiau să mâie. Aici puteau,dacă erau oameni harnici și cu rânduială, nu numai să trăiască bine,dar să-și mai și facă avere frumoasă.

Gândul c-ar fi o rușine să se facă crâșmăreasă nu-i trecea Persidei prin minte: alăturea cu soțul ei, orișice muncă îi părea cinstită. Singura ei grijă era ca nu cumva el să n-aibă destulă inimă pentru treaba de care se apucă, să ia lucrurile cu ușurință și să risipească mai mult decât adună.

Cam așa s-au și croit lucrurile chiar de la început.Cel ce vrea să deschidă birt trebuie să se pună bine cu toată lumea și să-și facă pretutindenea prieteni. Îndată dar ce s-a hotărât lucrul cu cârciuma de la Sărărie, Naţl s-a pus să-și caute prietenii vechi și să-și facă alții noi. După ce au deschis apoi cârciuma, fiecare din aceștia venea cu câte alți doi-trei, și Persida era mulțumită când vedea birtul plin de prieteni de-ai soțului său. Ca să-i îndulcească, ea le turna cel mai bun vin în pahare, le așternea masă curată și gătea cele mai bune mâncări pentru dânșii. I-a și îndulcit, încât peste câteva săptămâni era mereu îndesuială în birtul cel curat, unde se puneau pe masă mâncări nu numai gustoase, ci totodată și ieftine, și beamterimea toată se obișnuise foarte de curând să prânzească și să cineze la Sărărie.

Era apoi lucru de sine înțeles că Naţl stătea cu prietenii lui, pe care nu putea să-i lase singuri, și toată osteneala, toată grija rămânea în sarcina Persidei. Așa trebuia să fie acum la început, și Persida se bucura că soțul ei știe atât de bine să facă pe stăpânul casei. Străinului care intra în birt nici prin minte nu putea să-i treacă că Naţl nu e și el tot oaspe, ca ceilalți; el vedea numai pe Persida, care le știa pe toate,se învârtea ca prâsnelul, era pretutindenea, avea pentru fiecare un deosebit zâmbet și le făcea toate iute și bine. Și tot cam așa vedeau lucrurile și prietenii lui Naţl. Cel mai de căpetenie lucru, sufletul care toate le cârmuia, centrul împrejurul căruia

toate se învârteau era, la urma urmelor, și pentru dânșii, birtășița cea frumoasă și sprintenă și harnică, care atât de bine se pricepea la toate, iar Națl era numai bărbatul nevestei sale, care ar fi putut, dacă e vorba, și să nu-i fie nevastă.

Foarte curând dar toată lumea, când era vorba de cârciuma de la Sărărie, zicea numai "la Persida".

Chiar și Națl el însuși nu se mai simțea ca la el acasă și stătea ca-n gazdă "la Persida".

Diminețile stătea, după ce se deștepta din somn, până târziu în culcușul lui și nu se scula decât pe timpul când știa că lumea începe să vie. Nici n-ar fi avut ce să facă, când Persida le făcea toate atât de bine și se bucura că el n-o mai încurcă.

Peste zi stătea apoi cu oaspeții și mai ieșea, mai ales fără de nici o treabă, prin oraș, iară serile petrecea cu prietenii adeseori până târziu după miezul nopții. Și fiindcă așa, fără de nici o treabă, oamenii nu pot să stea, el se dăduse, de dragul prietenilor săi, la jocul de cărți.

Nu-i era Persidei nimic în lumea aceasta mai nesuferit decât jocul de cărți; dar n-avea încotro; acum așa trebuia să fie: în vreme ce dânsa alerga în treburile cârciumii, el trebuia să intre în voile oaspeților.

Abia mai târziu, spre toamnă, a început ca să stea pe gânduri.Era lucru hotărât încă de la Viena că socotelile Persida are să le poarte. Le și purta, întocmai ca mama ei, și dac-ar fi stat până în zori de zi, tot nu era în stare să se culce mai înainte de a-și fi făcut socoteala zilei. N-ar fi putut să doarmă liniștită dacă nu s-ar fi încredințat mai înainte de a se culca că nu în zadar a ostenit. Nici c-a avut o singură zi fără de câștig; a avut însă zile în care a pierdut mult din câștigul pe care ar fi trebuit să-l aibă.

Neguțătorie fără de pagubă nu se poate; înțelegea dar și Persida că trebuie să fie și câte un om care mănâncă și bea fără ca să plătească.Trebuia Națl să-și cinstească prietenii, și Persida s-ar fi simțit greu jignită dacă vreunul dintre dânșii i-ar fi cerut socoteala.

Ea ținea însă socoteală și despre ceea ce beau și mănâncă prietenii, și din zi în zi socoteala era tot mai încărcată.

Când câștiga în jocul de cărți, Națl era voios, iară Persida se simțea jignită de gândul că el ia în cărți banii de la oamenii veniți la casa lui. Îi făcea deci semn să cinstească pentru ca să arate că nu râvnește la câștig.

El cinstea și masa se umplea de pahare, pe care Persida le umplea fie cu vin, fie cu punch, fie cu ceai.

Când pierdea, Naţl era nerăbdător, și Persida îi făcea semn să cinstească, pentru ca să arate că puţin îi pasă dacă câștigă ori pierde, că nu joacă decât spre a le face altora o plăcere.

Așa ori așa, socoteala se încărca și Persida tremura când vedea cărţile de joc.

Mai era apoi și o altă socoteală care o neliniștea pe Persida.Îi mersese vestea lui Naţl că dă și pe datorie, și atât le trebuia oamenilor, ca să se îmbulzească. Din zi în zi se sporea nu numai suma datoriilor, ci totodată și numărul datornicilor, de la care numai cu cleștele mari ai fi putut să scoţi banii. Iară Naţl nu era omul care știe să dea zor ca să ajungă la ceea ce este a lui.

Deși dar cârciuma mergea foarte bine, câștigul era foarte mic, fiindcă partea lui cea mare se pierdea în birt, unde atât de mult se trecea pe așteptare.

Așa nu puteau lucrurile să meargă înainte, și nu trecea nici o seară fără ca Persida să-și pună de gând că are să vorbească cu Naţl. Ea însă nu ajungea să vorbească cu el. Lasă că era mereu nedormit și posac,dar stătea totdeauna cu alţii, încât treceau adeseori mai multe zile una după alta fără ca ea să mai poată schimba trei vorbe cu dânsul.

După Sfânta Maria, Persida s-a făcut deodată foarte voioasă. Ar fi voit să vadă numai oameni fericiţi împrejurul ei, ar fi fost în stare să-l poarte pe soţul ei ca pe un copil în braţe, miluia cu mână largă pe săraci și masa prietenilor lui Naţl era totdeauna plină.

Simţea la început și știa foarte hotărât în urmă că Dumnezeu s-a îndurat de dânsa și a ascultat rugăciunile ei fierbinţi, că în curând viaţa ei se va lumina și lămuri, că muma ei va veni la dânsa.

Se simţea nespus de fericită, totuși, adeseori serile, când ea își făcea socotelile, iară el petrecea cu prietenii săi în joc de cărţi, o cuprindeau temeri grele, își punea de gând să-l strângă pe Naţl, ca să nu mai risipească câștigul, care de aici înainte nu mai era numai al lor, și ca din senin își aduse aminte de Bandi, a căruia urmă se pierduse, și de nenorocita lui mumă.

Trebuia să-l caute pe băiat, să-l găsească, să-l aducă la dânsa: nu era, la urma urmelor, în lumea aceasta nimeni care ţinea la dânsa ca el și putea să-i fie la cârciumă de un folos de nepreţuit.

Și trebuia să vorbească, în sfârșit, cu Naţl, care de un timp încoace se ferea parcă dinadins de dânsa.

Simțise și el că Persida e mai voioasă și își dăduse seama ce anume a deschis atât de mult inima ei, și un fior de bucurie l-a străbătut șipe dânsul. Numai pe o clipă însă. Foarte în curând el și-a dat seama despre sarcinile ce cădeau asupra lui. Om acum, care nu se simțea legat prin nimic și făcea tot ceea ce îi plăcea lui, el vedea în norocul ce-l aștepta o grea nenorocire, prin care ajungea să fie legat de mâini și de picioare pe toată viața.

Nu! Atât de mult se obișnuise cu traiul fără de griji, atât de mult se deprinsese cu gândul că n-are el să-și petreacă viața cu Persida, încât nu mai putea să încapă în mintea lui gândul că el are să fie părinte.

— Spune-mi chiar acum ce vrei! zise el nerăbdător când Persida îl chemă peste zi la o parte și-l rugă ca deseară să potrivească lucrurile astfel încât să poată sta un ceas de vorbă cu dânsa.

— Am să-ți spun multe, fiindcă au trecut luni de zile de când n-am vorbit cu tine, zise ea amărâtă, și trebuie să ne înțelegem în toată liniștea.

— Nu pot să-i las pe oameni singuri, întâmpină el îndărătnic, apoi se depărtă.

Persida stete câtva timp tulburată, apoi grăbi și ea în treburi. O mâhnea purtarea lui, dar ea n-avea timp să stea mâhnită și orișicum ar fi vorbit el, dânsa nu se îndoia că are deseară să vie mai devreme decât de obicei în iatacul lor. Era peste putință să nu vie: așa îl știa dânsa; așa zicea inima ei.

Ea-l știa însă precum era odată, la Viena, mai nainte de a se fi întâlnit cu Burdea și mai ales mai nainte de a fi stat toate serile cu Oancea. De atunci încoace ea nu mai avuse timp să-și dea seama despre schimbările petrecute în sufletul lui, și s-ar fi înspăimântat dacă și-ar fi dat seama.

Ea avea, cu toate aceste, dreptate. După ce s-a gândit și răzgândit, Naţl a luat hotărârea de a se duce, și pe-nserate, când a venit Oancea, i-a spus că n-are să stea decât până la zece.

— M-a poftit domnia-ei, adăugă el apăsat, pe astă-seară, ca să mă ia de scurt. Și am să mă și duc! adăugă apoi încă mai apăsat. Tot n-o s-o ducem noi mult, și e bine s-o știe aceasta cât mai curând.

Oancea nu zicea nici albă, nici neagră, ci zâmbea numai a om care nu crede.

Pe la zece el trăgea mereu cu ochiul și vedea că Naţl fierbe și se frământă în el, ar vrea și-l împinge firea, stă ca pe spini și nu se poate urni din loc.

— Mai împarți de trei ori, zise Oancea în cele din urmă.

— Da! răspunse Naţl cu jumătate de gură și împărți înainte și jucă mai

departe.

Iar după ce trecuseră cele trei rânduri, el tot mai împărți cărțile.

— Nu te duci? întrebă Oancea.

— Mai așteaptă ea, răpunse Națl, poate să mai aștepte.A și așteptat Persida, stând așa singură în iatac și gândindu-se la toate câte se petrec în lume.

Cum poate omul să se schimbe în lumea aceasta!Odinioară s-ar fi simțit adânc jignită, greu umilită și ar fi plâns lacrimi de amărăciune dacă cineva, și mai ales el, ar fi lăsat-o să aștepte; acum ședea liniștită și, ca să nu stea degeaba, și-a scos din dulap ghergheful cu o lucrare de mult începută și ar fi stat, dacă e vorba, până-n zori de zi. Îi era parcă nimic în lumea aceasta n-ar fi putut să-i strice voia bună și nu s-ar fi lăsat să fie tulburată în lucrarea ei decât dacă ar fi aflat, poate, că-i arde casa în cap. Și totuși lucrul nu mergea ca mai-nainte; era alta mâna care duce mai departe floarea începută astă-vară.

Femeie greu muncită, se pierduse încetul cu încetul înfățișarea ei aleasă și gingașă; ridicând ciuberele de apă și oalele de la foc, mutând mesele de la un loc la altul, punând mâna la toate, ea se făcuse mai voinică, mai țeapănă, dar totdeodată și mai noduroasă oarecum, ca copacul încă tânăr, dar mult bătut de vânturi. Astfel, nici mișcările ei nu mai erau cele de mai nainte; călca mai iute, mai lat și mai apăsat,prindea cu mâna întreagă când lua ceva și se-nvârtea în călcâie când se întorcea din o parte într-alta. Un singur lucru îi rămăsese: se ținea și acum dreaptă ca un grenadier.

Și omul e cum îl vezi dacă te uiți bine la el.Trăind mereu cu slugi proaste și cu lume adunată în cârciumă, ea pierduse încetul cu încetul și gingășia sufletului. Nu se mai rușina când auzea vorbe proaste, nu se simțea jignită când i se zicea vreo vorbă aspră, lua lumea cum o găsea și vorbea iute, scurt și aspru, ba era în stare să tragă și palme ori să dea brânci când vorba era să facă liniște și bună rânduială în casa ei.

Dacă s-ar fi văzut ea însăși pe sine cu ochii ei de odinioară, ar fi rămas cuprinsă de spaimă și ar fi strigat: "Ah! tare am căzut, Doamne!"

Nu putea însă să se vadă decât cu ochii ei de acum, și așa cum era se simțea mai bine decât odinioară, mai potrivită cu lumea în care trăia, mai croită pentru nevoile vieții.

Schimbarea o vedea numai când se uita în oglindă: obrajii odinioară rotunzi se făcuseră lătăreți, pielița cea albă-rumenită era galbenă și oarecum întinsă, iară ochii ieșeau mari din cap; se vedea c-a fost odată frumoasă, nu era nici acum slută; dar floarea se ofilise și începea a-și scutura foile.

Puțin îi păsa și de asta: sănătoasă să fie, căci de celelalte nu se îngrijea.

Pierdută în lucrul ei de mână, ea nu numai că nu s-a mâhnit, dar și uitase că îl așteaptă pe Națl, și abia după unsprezece ceasuri, când somnul a început să-i biruiască trupul obosit, a început și ea să se neliniștească. Acum însă nu mai putea să se ție; e mare stăpân somnul câtă vreme omul e în putere, și Persida nu l-a mai așteptat pe soțul ei.

— Vorba era să mă aștepți ca să-mi spui ceva, grăi Națl dimineața, pe când Persida se gătea ca să iasă la lucru.

— Așa era vorba, răspunse ea; te-am și așteptat, dar se apropia miezul nopții fără ca să vii și oamenii cu mintea întreagă nu se înțeleg pe la miezul nopții, când ți-e mai mult să dormi decât să stai de vorbă.

Ea le zicea aceste fără pic de supărare, și Națl, care atât de mult se frământase în el, se simțea jignit că dânsa nu s-a supărat.

— Ei! spune-mi acum ce ai pe suflet, căci văd că nu mai ți-e să dormi! zise el înțepat.

Persida rămase câtva timp pe gânduri. Grabă mare n-avea și ar mai fi putut să stea, așa gătindu-se, vreo jumătate de ceas cu dânsul.

— De ce nu?! grăi dânsa. Dar să vorbim liniștiți, ca oameni cu minte.

— Ca oameni cu minte, zise el. Mai ales tu nici nu poți să vorbești altfel. Care-i porunca?

— Nu mă lua așa, căci din ale mele nu poți să mă scoți, grăi dânsa așezată. Tu știi că mie îmi place rânduiala bună la toate, și dacă am găsit odată că ceva e bine, nu mă abat de la hotărârea mea. Sunt mai întâi două lucruri asupra cărora trebuie neapărat să ne înțelegem.

— Cel dintâi e să nu mai stau la joc de cărți, o întrerupse el, ridicându-se puțin în culcușul lui.

— Nu, zise ea, acesta e al treilea. Cel dintâi e să-ți faci socoteala despre ceea ce prietenii tăi mănâncă și beau în cinste. Eu am făcut-o și e foarte mult.

— Și ce vrei adică? să-i pun să plătească? întrebă el supărat.

— Vreau numai să ne înțelegem amândoi și să chibzuim ce e de făcut ca să stai mai puțin cu dânșii și să începem a strânge banii de la datornici.

Națl se dete jos din pat și începu să se îmbrace și el.

— Ai, la urma urmelor, toată dreptatea, grăi el printre dinți. Aici tu ești stăpână. Eu nu sunt decât a cincea roată la car. N-ai însă decât să te scapi de mine dacă eu cu prietenii mei îți suntem o sarcină prea grea.

Persida se uită lung și râzând la el.

— Tu vorbești așa și crezi că faci vreun lucru mare. Ia spune drept, zise ea cu inima deschisă, nu ți-e ție rușine când te gândești că cârciuma ar merge fără de tine tot atât de bine ca și cu tine, dacă nu chiar mai bine?

— Pe mine nu m-a făcut Dumnezeu ca să fiu cârciumar, răspunse el.

— Eu văd că te-a făcut, deoarece ești cârciumar, întâmpină ea. Nu, Naţl, nu am să mă scap de tine, ci să te iau mai de scurt. Tu ești om harnic, vrednic la toate și bine pornit; vinovată sunt numai eu,care am luat toată sarcina asupra mea și prea te-am lăsat în voile tale. Asta nu mai poate să rămâie așa. Gândește-te că nu mai suntem noi singuri stăpâni pe avutul nostru; mâine ori poimâine Dumnezeu ar putea să ne dăruiască vreun copil.

— Ba să ne ferească Dumnezeu de așa ceva, căci sunt destui nenorociți în lumea aceasta, grăi Naţl cu fața întunecată.

Persida se cutremură, se uită speriată la el, apoi se lăsă încet pe un scaun din apropiere; tot sângele i se tulburase, vederea i se împăienjenea, îi venea să leșine.

Deși vedea că e pus de cineva la cale, nu se așteptase la o vorbă atât de grea, și lovitura era pentru dânsa cu atât mai strivitoare cu cât venea ca din senin.

— Știu că nu grăiești din inimă, zise ea după ce-și mai veni în fire; mă doare însă că pot să treacă asemenea vorbe peste buzele tale.

Lui Naţl îi părea rău de ceea ce făcuse; el n-avea însă destulă vârtute ca să o mărturisească aceasta; era și se simțea vinovat, dar tocmai simțământul acesta îl făcea mai îndârjit.

— Ba vorbesc din inimă, zise el cu îndărătnicie.

— Minți! strigă ea, sărind în picioare. Tu știi tot atât de bine ca mine că în ziua în care am avea un copil, n-am mai fi nevoiți să lăsăm lumea să creadă că nu suntem soț și soție după lege și căsnicia noastră ar fi mai fericită.

— Aș! întâmpină el. Căsnicie fericită cu tine nu se poate. Ar râde și curcile de mine dac-aș spune că sunt cununat cu tine. Auzi cununie?!... noaptea, prin ascuns, ca să nu afle nimeni! Minciuni popești,ca să mă prostească pe mine și să te încarce în spinarea mea!

Persida stătea cu răsuflarea oprită în fața lui. Îi părea că visează; auzea și nu putea să creadă că de el sunt rostite vorbele pe care le auzea, și sângele îi năvăli spre cap.

Codreanu, care o cununase după ce dânsa s-a purtat atât de rău cu el, era ca un sfânt în gândul ei.

— Nu te temi tu, zise ea, că Dumnezeu o să te pedepsească pentru aceste vorbe grăite asupra omului care ți-a făcut cel mai mare bine în lumea aceasta?! Ce s-ar fi ales atunci de tine dacă el nu m-ar fi ajutat ca să pot merge cu tine?!

— Veneai tu și fără de boscoanele lui, întâmpină Națl. Știi tu prea bine ce căutai și de ce te-ai legat de mine. Cine știe ce va fi fost între voi mai nainte?!

Persida nu se mai putea stăpâni. I se răscolise toată firea. Era lovită în tot ceea ce îi era mai sfânt și-i venea să se repeadă asupra lui,să-l scuipe-n față, să-i smulgă părul din cap, să-i scoată ochii cu ghearele. Fără ca să-și dea seama de ceea ce face, ea înaintă spre el și-i trase o palmă, apoi rămase dreaptă și neclintită în fața lui.

El se ridică zăpăcit în picioare.Nu-și mai aducea aminte de când n-a îndrăznit nimeni să-i tragă palme lui, iar acum o femeie îl pălmuise. Nu știa ce să facă: îi era greu s-o atingă și nu putea s-o ierte.

— Ți-ai ieșit din fire?! zise el. Nu te temi că te strivesc ca pe un pui de pasăre?!

— La asemenea vorbe, răspunse ea, numai asemenea răspuns se cuvine; nu m-ar ierta Dumnezeu dacă mi-ar fi frică să ți-l dau. Nu suntem noi din cei ce știu de frică: poți să mă omori, dar nu să mă umilești!

El îi dete brânci, ca s-o depărteze de la sine.Ea se repezi din nou asupra lui și-i trase încă o palmă.Cuprins acum de mânie oarbă, el încleștă mâna stângă în părul ei bogat și începu s-o lovească cu pumnul, așa, pe nimerite, în spate, peste umeri, în față, cum dă omul care nu mai știe ce face, iară dânsa se zvârcolea ca să-l lovească și ea ori să-l apuce cu dinții, dar un singur geamăt de durere nu scotea.

Înspăimântat apoi de fapta sa și temându-se ca nu cumva să se întețească și s-o lovească prea rău, el o lăsă, ieși repede din casă și încuie ușa în urma sa.

Persida, înfierbântată, cu obrajii aprinși și cu părul vâlvoi, stete puțin zăpăcită, apoi se repezi după dânsul. Îi venea să iasă pe fereastra care era deschisă, să spargă ușa, numai să ajungă la el, ca să-i arate că nici nu s-a muiat, nici nu se teme de dânsul.

Ea puse mâna pe ușă și o zgudui de răsună toată casă.

— Vino-ți în fire, îi zise el, și nu ne face de rușinea slugilor.Persida se dete înapoi, se potoli și începu să-și rânduiască părul și hainele de pe trup.

Abia acum își dete seama despre cele petrecute și o amărăciune ei până acum necunoscută îi cuprinse sulfetul.

Stăm noi oamenii în căile vieții adeseori cuprinși de îndoială în loc și nu putem să ne dumerim dacă ceea ce înșine facem ori pățim e lucru aievea petrecut ori numai un vis deșert și fără de ființă adevărată,o închipuire a sufletului nostru, el singur cu ființă de-a pururea neîndoioasă.

Așa stătea Persida acum.Îi era parcă visează un vis urât afară din cale și nu se poate deștepta.

Vedea în gândul ei pe maica Aegidia și, uitându-se în fața ei aspră, ea se simțea cum odinioară fusese și nu mai putea să se înțeleagă însăși pe sine.

C-a fost bătută de dânsul, aceasta i se părea lucru firesc; i se oprea însă mintea în loc când se gândea c-a fost ea însăși în stare să-l lovească pe el cu palma, c-a putut să se însoțească cu un om care a dezbrăcat-ode firea ei.

"Ah!... ce-am ajuns, Doamne!" suspină ea și-și acoperi fața cu amândouă mâinile.

Nu! nu îi era iertat să trăiască în niște împrejurări în care se înjosește ea însăși pe sine.

Trecuseră luni de zile de când s-a întors la Lipova și în timpul acesta n-a văzut nici pe muma ei, nici pe maica Aegidia, nici pe vreuna din prietenele ei de mai nainte. Nu pentru că i-ar fi fost, poate, greu sădea ochi cu ele, ci pentru că nu-i venea să le vadă. Se stinsese din inima ei orișice simțământ de iubire ori de recunoștință: trăia numai cu el, pentru el și pierdută în purtarea de grijă pentru dânsul. Era ca fermecată și nu mai vedea în lumea aceasta decât cârciumă și birt,slugi proaste, oameni amețiți de băutură și în mijlocul tuturora pe soțul ei jucând cărți cu prietenii lui.

Iar acum nu mai înțelegea cum au fost acestea cu putință.Persida căuta în sufletul ei simțămintele care au împins-o spre dânsul și nu-și mai aducea aminte cuvintele care au înduplecat-o să-și lege viața de a lui.

"De ce? de ce toate acestea?! se întrebă ea. Ce am voit? ce am căutat?! unde voiam să ajung?!"

Cheia intră pe dinafară în zăvor și se învârti o dată, apoi iar.Persida tresări ca speriată din somn și rămase apoi neclintită în mijlocul iatacului, gata de a întâmpina pe soțul ei.

Trecu însă câtva timp și ușa nu se deschise.Era lucru învederat că el a descuiat numai pentru ca dânsa să poată ieși când va voi.

Un semn de pace, de părere de rău, de căință!"Ah! Doamne! zise ea. El are, la urma urmelor, toată dreptatea!"Îl scosese din averea părinților lui, îl

despărțise de muma lui, stricase tot rostul vieții lui și voia acum să-l mai desfacă și de prietenii lui.

Ce viață i-a făcut ea lui?! Ce i-a dat în schimb pentru tot ceea ce i-a luat?!

Ochii ei acum, abia acum, se umplură de lacrimi."Nu! zise ea adânc pătrunsă, fără de binecuvântarea părinților nu e cu putință fericirea casnică!"

El avea dreptate: minciună, o mișelească înșelătorie a fost cununia lor. Nu din răutate a făcut Codreanu această nenorocită cununie,nu, ci fiindcă e om slab, care nu putea să zică ba, fiindcă ea a voit.

"Cununia se face nu pentru Dumnezeu, care toate le știe, ci pentru lume și-n fața lumii, strigă ea disprețuită de sine, și eu nu soția lui am fost, ci femeia care i s-a dat cu ochii închiși!"

Cuprinsă apoi de fiori spasmodici, ea începu să tremure și-și acoperi fața cu mâinile: vedea în fața ei pe Reghina.

Căci ea nu se mai simțea singură, ci avea să răspundă și pentru o viață încă neîncepută.

Iar femeia, când nu mai știe ce să facă, începe să plângă și plânge mereu până ce nu se luminează.

"Ah! sărmana mea mamă!" suspină ea în cele din urmă mai ușurată și începu să-și adune lucrurile și să se gătească de plecare.

Era hotărât și-n gândul, și-n inima ei că nu poate să stea aici, unde nu mai avea ce să caute și nu găsea decât înjosire.

Ușa se deschise încet, și Talia, slujnica, se ivi sfiicioasă în prag.

— Porcii, zise ea, sunt flămânzi și n-avem tărâțe ca să le gătim lăturile.

Persida tresări din nou.

— Să vă dea jupânul, răspunse ea fără ca să se uite la slujnică.

— Jupânul nu-i acasă, s-a dus de-acasă, întâmpină slujnica.

— N-aveți decât să așteptați până ce se întoarce.Talia ar mai fi voit să zică ceva; văzând însă că stăpânei sale nu i-e a sta de vorbă, ea se retrase și închise iar ușa.

Persida rămase pe gânduri.Cine putea să știe unde se va fi dus și când se va fi întorcând el?!Ea nu putea să lase porcii flămânzi, nu putea să lase cârciuma și birtul și întreaga gospodărie în voia slugilor, trebuia să mai stea până ce se va fi întors el.

"Ah, ce om! zise ea. Jaf are să fie! Praf și cenușă au să se facă toate după ce voi fi plecat eu!"

Aruncându-și apoi o cârpă-n cap, ea ieși ca să vadă ce se mai petrece pe afară. Nu băgase de seamă că împrejurimile ochiului stâng îi erau roșite, aproape sângerate, și puțin i-ar fi păsut dac-ar fi băgat de seamă; putea lumea să știe de ce dânsa nu mai poate să stea cu el.

Un lucru nu-i trecea Persidei prin gând: că el s-a dus cu hotărârea de a nu se mai întoarce.

O știa aceasta Talia, căreia el i-o spusese, o știau peste puțin toate slugile, o știa în cele din urmă întreaga Lipovă, singură Persida alerga ca și când nimic nu s-ar fi petrecut, îl aștepta să se întoarcă și abia târziu după-amiazăzi a început să se neliniștească.

"Fie ce-o fi, eu tot eu rămân!" zise ea ridicându-și ca odinioară capul și simțindu-se mai tare decât orișicând.

Și era în adevăr tare Persida; mai tare însă decât dânsa era altă ceva.

Pe-nserate, o apuca din când în când cu frig, i se tăiau picioarele, îi venea să leșine: ea se ținea, se opintea să-și biruiască firea, dar era din ce în ce mai istovită.

— Talio, grăi dânsa în cele din urmă, grăbită și cuprinsă de spaimă, vino cu mine-n casă, vino, că mor!... Vino, Talio, vino și mă freacă să mă-ncălzesc, că nu mă mai simt!

Blestemul casei

Se deprinde omul cu toate, și Mara se deprinsese și ea a nu-și vedea fata, care era numai aci peste Murăș. Vedea în toate zilele casa în care o știa adăpostită și afla în toate zilele, fie de la Talia, fie de la altcineva, ce face și cum îi merge. Așa trebuia să fie și altfel nu se putea. Se înfipsese în mintea Marei gândul că fata ei are în cele din urmă să-l părăsească pe neamț, și cu cât mai singură o lăsa, cu atât mai curând ajungea să-l părăsească. De aceea Trică n-avea nici el să meargă pe la dânsa: toți trebuiau s-o părăsească, pentru ca, văzându-se singură, să-și vie în fire.

Creștea inima Marei când afla că Persida e harnică, strângătoare și totdeauna la locul ei, și mai vârtos creștea când i se spunea că neamțul mănâncă și bea, pierde zilele și petrece nopțile în joc de cărți;așa trebuia să fie, dacă era vorba ca Persida să se sature de dânsul.

Nu s-ar fi împăcat însă Mara atât de ușor cu soarta dacă Persida ar fi fost singurul ei copil. Îl mai avea însă și pe Trică. Ah, ce fecior!Se făcuse deodată ca bradul de munte, și înalt, și pieptos, și lat în umeri, și era

sprinten, și harnic, și îndemânatic, și cuminte ca o fată mare. Nu trecea în fața lui Bocioacă nimeni înaintea lui, iar nevasta lui Bocioacă se uita la el parcă i-ar fi fost frate, copil, nu alta. Iar Bocioacă și nevasta lui aveau o fată, pe Sultana, care trecuse de doisprezece ani: li se vedea gândul cât de colo. Dară nici c-ar fi putut să facă o mai bună alegere.

De un lucru nu ținea Mara seama: că feciorul ei era o matahală nespălată și nepieptănată, de care fetele se speriau. Puțin îi păsa lui Bocioacă de aceasta: el vedea pe omul verde, voinic, cu bună rânduială și totdeauna la locul lui. Iară nevasta lui Bocioacă vedea numai pe omul care era-n stare să sară și-n foc, și-n apă, să-și dea chiar sufletul pentru ea. Ții la un câine pe care ți-l știi credincios: cum să nu fi ținut la omul pe care-l știa gata de a face orișice pentru dânsa?!Îi era parcă ar trebui să i se întâmple o mare nenorocire dacă el ar fi departe de dânsa, și de aceea îl ținea mereu pe lângă sine, se uita-nochii lui când voia să facă ceva și era destul ca el să stea la îndoială pentru ca ea să-și calce pe inimă. Mare lucru e să găsești un om în care ai deplină încredere.

Tot mare lucru e însă și să știi că te bucuri de toată încrederea. Tremura Trică în toată clipa și stătea mereu treaz ca nu cumva fie stăpânul, fie mai ales stăpână-sa să se căiască de a-i fi dat toată încrederea, și nu o dată se petrecea o grea luptă în sufletul lui.

Intrase băietan, copil aproape, în casa lui Bocioacă; încetul cu încetul însă s-a făcut flăcău, om deplin. Asta o vedea și Bocioacă; nevasta lui însă îl lua și acum tot drept băietan, mai mult copil decât om făcut,și-ar fi fost în stare să-l pună să-i toarne apă când se spăla pe cap. Ba ea se simțea oarecum răsfățată când ochii lui cruzi se opreau ca pierduți asupra brațelor ei rotunde, asupra umerilor ei înveliți în carnemoale și căutau cu un fel de frică părțile mai ascunse ale nurilor ei.De ce adică i-ar fi fost date aceste dacă ochii nevinovați n-ar fi putut să se încânte de ele? Dacă-i place bogatului să-și desfășure comorile,e firească și pornirea femeii de a-și arăta nurii, mai ales când n-are de ce să se teamă.

N-avea, nu! n-avea de ce să se teamă: Trică era ca steanul de piatră și nici ars în foc, nici tăiat cu ferăstrăul n-ar fi spus nimănui ce se petrece în sufletul lui.

Prea se simțea bine pentru ca să nu rămâie el singur de sine.Nu se petrece însă în lumea aceasta nimic fără ca să iasă în cele din urmă la iveală.

Mara ședea singură-n casă, pe-ntuneric. De ce să mai strice lumânarea, când n-avea pe cine să vadă în zarea ei, iar gândurile i se înșirau mai limpede așa pe nevăzute? Se zbătea femeia, căci om era și avea inimă de părinte.

Aflase că neamțul a bătut pe Persida, apoi s-a dus, a părăsit-o, în sfârșit, a părăsit-o! O aflase aceasta și nu putea să se bucure.

Ah! cum ar fi vrut să-l scuipe în față, să-i scoată ochii, să-i smulgă părul din cap, să-i rupă hainele de pe trup! Nu! asta nu putea să rămâie așa!

Nu-i vorbă, lucrurile veniseră cam după cum și le închipuise ea; n-ar fi crezut însă c-o să-i cadă atât de greu. Nu mai avea odihnă: din ce în ce tot mai tare se simțea împinsă a se duce să-și vadă fiica.

Afară, în tindă, se ivi un zgomot: intrase cineva și căuta pipăind ușa casei.

Mara sări furtunoasă în picioare, făcu un pas mare și deschise ușa.Nu putea să vadă nimic.

— Cine e? ce vrei? întrebă ea.

— Să vii, răspunse Talia gâfâind, că e foarte rău. Am lăsat-o cu moașa și alerg după doctor!

— Cu moașa! strigă Mara ca ieșită din fire și se porni ca alungată de iele și fără ca să mai închidă ușile în urma ei. Cu moașa?! zise iar peste puțin. Dar eu nu știam nimic; mie nimeni nu mi-a spus!

— Nu știam nici noi, grăi Talia alergând după dânsa. O știi cum e: nu stă cu nimeni de vorbă; le închide toate în sufletul ei.

— Așa mă pedepsește Dumnezeu pentru că am fost câinoasă, urmă Mara și alergă mai departe, făcându-și mereu cruce și rugând mereu pe Maica Preacurată să fie milostivă și să n-o certe cu prea multă asprime.

După ce trecu podul, ea se opri: îi era parcă ar vrea să se despice în două. Singură nu putea să meargă; trebuia să-l ia și pe Trică cu dânsa. Trebuia, și-i era atât de greu să se abată din drum, iar Talia își urma drumul ca să-l caute pe doctor.

Mara scrâșni puțin din dinți și ridică pumnul, apoi o luă cu pași încă mai grăbiți spre casa lui Bocioacă.

Trică, doi ucenici, Marta, Sultana și o slujnică erau adunați în curte, la cazanul în care fierbea cu clocote lictarul de prune, când Mara intră cu o falcă în cer, cu alta în pământ.

— Ce e? întrebă Trică speriat.

— Să vii cu mine, grăi Mara grăbită. Neamțul a stâlcit pe Persida în bătăi. E

rău, foarte rău. Moașa e la dânsa, și Talia s-a dus după doctor. Asta nu poate să rămâie așa!

Trică rămase ca înfipt în pământ.Știa și el că Persida nu are trai bun cu soțul ei și nu o dată își făcuse amarnice mustrări pentru c-a alergat pe la Sân-Miclăuș și pe la Buteni ca să-i lege pe toată viața. Încetul cu încetul însă se deprinsese cu gândul că așa le era soarta și că mai rău ar fi fost dacă ei n-ar fi cununați. Văzând acum pe mumă-sa tulburată și aflând că soră-sa e rău, se tulbură și el și-și desumecă mânecile de la cămașă, ceea ce era obișnuit să facă totdeauna când pleca undeva.

Marta se uită lung la el.

Așa, în starea în care-l vedea, nu-l putea lăsa să se ducă. Îl știa om de fire năvalnică, și în starea în care se afla ar fi putut să se avânte în vreo primejdie.

— Dacă e moașa la dânsa și mai vine și doctorul, zise ea, eu nu știu ce ajutor ar mai putea să-i dea Trică.

— Să-i arate că e frate, grăi Mara.

— Asta o știe dânsa, întâmpină Marta.Iară Trică tăcea și sta nemișcat.

— Carevasăzică, nu vii?! îl întrebă Mara cu stăruință.

— Ce să fac eu acolo? răspunse el.Mara se uită lung și aspru la dânsul, apoi la Marta: le înțelegea toate și era cuprinsă de simțământul că nu mai are nici băiat.

— Ei bine! Sunt eu și singură destul om! grăi dânsa, apoi le întoarse spatele și se duse ca vârtejul peste câmpul întins.

Persida știa că mama ei ar veni la dânsa dacă ar ști, dar n-o aștepta. Se gândise în mai multe rânduri să trimită pe Talia la dânsa, îndată însă ce se simțea mai bine, ea își schimba gândul. "Nu e nimic, își zicea; are să treacă și asta; de ce s-o mai tulbur degeaba? Eu singură mi-am făcut-o, eu singură s-o și port!" Când însă îi era din nou greu,când o cuprindea simțământul că nu mai poate să trăiască, îi scăpau vorbele: "Ah, săracă mama mea!" Așa i-a venit moașei gândul să trimită pe Talia și la Mara.

Era bun gândul acesta, nu însă acum, când Persida avea trebuință de cea mai deplină liniște, iar în liniște și cu bună cumpănire nu puteau să se petreacă lucrurile după ce trecuse atâta timp de când Mara nu și-a văzut fata și erau atât de triste împrejurările în care o revedea.A dat însă Dumnezeu ca Trică tocmai acum să-și dea pe față slăbiciunea, și Mara, mergând spre cârciuma de la Sărărie, era atât de supărată pe Trică, încât își uitase supărarea de mai înainte. Depărtându-se cu inima de la Trică, toată

dragostea pe care o avuse mai nainte pentru dânsul se revărsă deodată asupra Persidei. Va fi stat ori nu mai nainte vreodată pe gânduri, acum era pătrunsă cu desăvârșire de simțământul că Persida nu e vinovată de nimic.

"Eu am fost mamă rea, femeie cu inimă câinoasă!" își zicea ea bătându-se cu pumnii în cap.

Atât era de căită și muiată, încât, ajunsă la cârciumă, unde alergase cu atâta grăbire, se opri în loc și nu îndrăznea să intre la fata ei.

Ea trimise pe o fetișcană, care spăla vase în bucătărie, să cheme pe moașă, iar după ce moașa ieși, o întrebă dacă Persida știe ori nucă ea vine.

— S-o iei de departe și să-i spui că sunt aici, îi zise apoi. Iar dacă vezi că n-ar fi bine să intru, eu stau și afară.

Și era gata Mara să stea toată noaptea la ușă.Vorba e numai că n-avea nevoie.

— Uite, îi zise moașa Persidei, care zăcea într-un fel de amorțeală, ar fi, poate, bine să trimit pe cineva la mama d-tale, ca să vină și ea.

Persida își deschise ochii și-i ridică spre ea.

— De ce s-o mai mâhnim?... răspunse ea. I-ar fi foarte greu. Mai bine să nu afle nimic decât după ce vor fi trecut toate.

— Ea știe, răspunse moașa, a aflat de la nu știu cine; crede însă că te-ai supăra dacă ar veni.

— Nu-i adevărat! grăi Persida, ridicându-se puțin. Mama nu poate să creadă una ca asta. Ea știe că nu sunt eu vrednică să vie dânsa la mine.

— Uite, e aici, zise moașa; să intre?

— Săraca mama mea! mama mea cea bună! grăi Persida și-și ascunse capul în perine.

Așa a găsit-o Mara când a intrat.

— Lasă, draga mamei! Să nu te sperii, că au să treacă toate cu bine. Asta e soarta femeilor! zise ea încet și se plecă asupra ei, ca să-i potrivească perinele la căpătâi și să-i mângâie fruntea, atingând-o cu vârfurile degetelor. Nu e nimic, adăugă ea; fii liniștită, draga mamii.

Persida, fără ca să ridice ochii la dânsa, îi apucă mâna, o duse la buze, o sărută în mai multe rânduri, și astfel steteră câtva timp tăcând amândouă.

— Dumnezeu e bun, șopti în cele din urmă Persida, și a voit să mă scape de cea mai aspră pedeapsă. E bine că s-a întâmplat așa. Te rog,mamă, urmă apoi peste puțin, să cauți pe Bandi. E nenorocit, sărmanul, n-are pe nimeni în lume și mi-a fost credincios; să-i dai, dac-ar fisă nu mă mai scol, tot ceea ce rămâne de mine.

— Ei, răspunse Mara, nu moare omul atât de ușor; abia de aici înainte ai să trăiești și tu. Mulțumește lui Dumnezeu că te-a scăpat de omul acela, care ți-a făcut atâta rău.

Persida se întoarse puțin în culcușul ei și ridică ochii spre dânsa.

— Nu-l osândi, mamă, grăi dânsa, că e nenorocit și el, mai nenorocit decât mine.

Mara se dete puțin înapoi. Îi venea să plece.

— Carevasăzică, și acum tot vorba cea de odinioară, zise ea cu amărăciune. Tot tu cea vinovată!

Persida se întoarse mai mult spre muma ei și se ridică puțin.

— Eu, mamă, și sângele tău, grăi dânsa. Niciodată el n-ar fi ridicat mâna asupra mea dacă nu l-aș fi lovit eu mai nainte. Nu poate un bărbat să treacă peste una ca asta, și mi-ar fi mie rușine dacă el...

Ușa se deschise încet, și, sfiicios, Națl lăsă pe doctorul Blaubach, un bătrân mărunțel, cu favorite cărunte, să intre în casă.

Persida se lăsă iar în culcușul ei, iară Mara se ridică și rămase-n fața patului, stând dreaptă, țeapănă și cu ochii țintă la ginerele ei,care, zărind-o, se dete, cu capul plecat și cu fața galbenă, un pas înapoi.

Așa rămaseră ei tot timpul în care doctorul vorbi încet cu moașa, ca să se dumerească asupra stării în care se afla Persida. Când doctorul se apropie apoi de pat, ca să cerceteze mai de aproape, Mara se dete la o parte, cam spre ușă, iară Națl înaintă umilit spre dânsa, îiluă mâna și i-o sărută de două ori, una după alta.

Lucrul acesta se petrecuse atât de iute, și-n fața lui Națl, în mișcările lui, în toată înfățișarea lui era atâta căință și atâta umilire, încât Mara se simțea cu desăvârșire muiată și abia după câtva timp se dezmeticiși se dete un pas înapoi.

— De!... grăi doctorul, eu puțin ajutor pot să dau aici. Trebuie să mai așteptăm, ca natura să-și facă lucrarea. Dacă s-ar întâmpla ca să se piardă prea mult sânge și să leșine, să mă chemi, urmă el întorcându-se spre moașă. Pe cât pot să judec, îi zise apoi lui Națl, copilul e pierdut, dar mai departe toate au să se sfârșească bine, numai liniște să-i lăsați, înainte de toate liniște! Am să mai trec pe aici înainte de miezul nopții.

Grăind acestea, el se depărtă, iar Națl îl însoți până afară.Mara nu mai știa ce să facă. Era-n ea ceva ce o împingea să meargă după el, să-l apuce, să-i zică trei vorbe acolo unde Persida nu putea să le audă; firea ei cea slabă n-o ierta însă să se depărteze de la patul Persidei, iar în fața Persidei nu

putea să-i zică nimic, trebuia să le primească toate, să le sufere toate, ca să n-o tulbure pe dânsa.

"Ah! Doamne! își zicea ea cătrănită. Ține și acum la el, ține mai mult decât la orișicine! Ăsta e blestemul casei mele: țin amândoi copiii mai mult la străini decât la mine și la ai lor. Prea li-e slabă inima!"

Când îl văzu pe Natl întorcându-se, ea nu-și mai putu stăpâni firea: înaintă spre el și-i zise încet și aspru:

— N-ai auzit ce-a zis doctorul? Lasă-ne singure, ca să fie liniște!Natl se opri.

— Eu rămân aici afară, la ușă, răspunse el, dar nu pot să plec.

— Nu e liniște-n casa aceasta câtă vreme te afli tu în preajma ei! grăi Mara mai tare, ridicând amândouă mâinile. Te-ai dus odată: dus să fii!

Persida se ridică cuprinsă de spaimă din culcușul ei, iar moașa alergă la Mara s-o liniștească.

— Nu pot să mă duc, grăi Natl așezat și hotărât. Când m-am dus, o știam sănătoasă și vrednică, și m-am dus ca s-o scap de un nemernic ca mine, care numai rău i-a făcut și nici un bine nu poate să-i facă; în starea în care ea se află acum, nici cel mai nemernic bărbat nu poate să-și părăsească soția.

— Îi mulțumesc lui Dumnezeu c-o scap și așa din ghearele tale! strigă Mara. Tu, bărbatul ei?! Ea, ție soție?! Călău i-ai fost! Iată ce-ai făcut din ea!

— Rabdă, Natl dragă, strigă Persida, rabdă-le toate de la mama, că mi-e mamă și e bună mama. Da, mamă, mi-e bărbat și-i sunt soție,după lege, în fața lui Dumnezeu, ca să ne ajutăm la nevoie unul pe altul, eu pe el, el pe mine.

Mara-și puse mâinile în cap: îi venea să-și smulgă perii din cap, să-și rupă hainele de pe trup, să se dea cu capul de perete.

— N-ai tu la nici o nevoie trebuință de ajutorul lui, zise ea mai potolită. Dacă e vorba...

Deodată ea se opri și rămase cu ochii sticloși, ca ieșită din fire.

— Vai de mine! vai de mine! Ușile casei au rămas deschise și tainița din perete nu-i acoperită! strigă ea și ieși ca dusă de frica morții.

Și cum, Doamne, să nu fugă, când atât îi mai rămăsese și ei?!

Verboncul

Mari lucruri se pregăteau în lume.Feciorii duși la cătănie pe la Mantua, Verona și Veneția scriau de acolo că s-a ivit un oarecare Garibaldi, mare general, care umblă să-i adune pe italieni sub arme și să-i ridice asupra împăratului; iară ungurii șopteau între dânșii și se lăudau prin ascuns că Kossuth al lor stă în legătură cu Garibaldi și are și el să se întoarcă la primăvară, casă alunge cătanele împărătești, să-i scoată pe beamteri din țară și să facă iar vreme ungurească, cum era pe timpul rezistenței.

La masa cea mare din birtul de la Sărărie, unde beamterii puneau lumea la cale, era, ce-i drept, lucru hotărât că Garibaldi are, cu toți ai lui, să pată mare rușine. Erau însă și acolo oameni care, mai ales prin apropierea Murășului, nu bucuros umblau serile singuri. Venise adică și știrea că italienii au început să arunce beamteri în mare, în lacul Guarda, în râul Adige, și mare minune n-ar fi fost dacă ungurii s-ar fi luat și ei după italieni.

Pe la Lipova nu prea erau, ce-i drept, mulți unguri, dar puteau să vie de pe puste, unde se sporiseră făcătorii de rele, încât nu trecea zi fără ca să se întâmple ceva pe drumurile ce duc spre Arad.

Curat ca în vremea ungurească!Se uita Persida, biata, și de câte trei ori la fiecare necunoscut ce-i intra în cârciumă, ba nici de cunoscuți nu se apropia decât cu sfială.Atât de mult se învrăjbiseră oamenii între dânșii, încât nu mai știai în cine poți și în cine nu poți să ai încredere, și Națl își făcea cu gura lui slobodă prea mulți dușmani.

Dar nu se mai plângea Persida de dânsul.Scos, sărman de el, din ale lui, despărțit de mamă-sa, la care ținea din zi în zi mai mult, și învrăjbit cu tată-său, care se uita în altă parte când se întâmpla să-l întâlnească, el trăia și nu trăia. Singur gândul că asta nu poate să meargă tot așa mai ținea caldă inima în el. Aștepta însă, mereu aștepta, ca vreo întâmplare să schimbe mersul lucrurilor,dar nu era în stare să ia vreo hotărâre. Odată s-a hotărât și el, atunci când a părăsit pe Persida; foarte în curând însă s-a încredințat că fără de Persida nu poate să trăiască. Îi fusese dragă odinioară; acum însă,văzând-o iar voinică și plină la față, harnică și mereu voioasă, se uita la ea ca la un fel de minune, și adeseori își zicea cu lacrimile în ochi:"Doamne, cum ar iubi-o mama dac-ar cunoaște-o!"

Persida, văzându-l mereu posomorât și nerăbdător, supărat până chiar și de bunăvoința ei, ba adeseori chiar răstit, umbla cu el parcă nu i-ar fi fost bărbat, ci copil bolnăvicios. Singurul ei gând era să-i facă viața mai suferită, și orișice ar fi făcut el, ea era mulțumită dacă-l vedea mai voios.

Nopțile se deștepta în mai multe rânduri din somn, ca să vadă dacă somnul lui e ori nu liniștit. Diminețile el se scula târziu și cu anevoie, lua papucii în picioare și scurteica cu blană în spinare și era în stare să rămâie toată ziua nespălat și nepieptănat. Persida îi peria deci hainele, îi curăța ghetele și-l ajuta ca pe un copil să se îmbrace.Fața lui nu se lumina însă decât seara, la masă cu beamterii.

Ochii i se umpleau de văpaie când vorba venea la război și la Radetzky, generalul împărătesc, care știa să-i țină de scurt pe italieni și putea, la nevoie, să-i învețe minte și pe unguri. Când vorba era despre aceasta, i se răscolea toată firea, i se încordau toate puterile și iar se simțea om deplin, căci tare îi erau nesuferiți ungurii, care ocărau mereu pe nemți. Persida nu se supăra deci dacă el pleca serile, ca să însoțească pe vreunul dintre beamterii mai fricoși, și încurcându-se mai pe ici, mai pe colo, se întorcea numai târziu după miezul nopții.Știa că aceste câteva ceasuri petrecute cu nemții sunt viața lui, și se bucura că mai trăiește și el; iar acasă nu mai stătea singură, ci cuBandi, care se făcuse băiat voinic și inimos.

Sărmanul Bandi.Era ungur și el, singurul ungur pe care Națl putea să-l sufere, și avea de ce.

Într-una din zile, Vlaicu, unul din cărăușii care trăgeau des la cârciumă, ceruse de la Națl o roată cu împrumutare, până ce rotarul va fi dres pe a lui, care se stricase.

— Bine, omule, îi zise Națl peste vreo săptămână, când dete iar ochii cu el, dar roata când mi-o aduci?!

— Oho! răspunse Vlaicu, am adus-o demult și am dat-o în primire fratelui d-tale!

— Ce fel de frate? întrebă Națl.

— Băiatul, Bandi, grăi Vlaicu. Tare seamănă cu d-ta; nu ți-e frate?Națl era atât de tulburat, încât nu-i mai răspunse nimic.Așa era!Îl vedea pe Bandi ca-n aievea în fața sa. Nu o dată îi păruse și lui că seamănă acum, după ce a mai crescut băiatul, cu cineva, dar nu putuse să-și dea seama cu cine anume. Acum era dumerit.

— Nu, zise el speriat de gândul ce se ivise în mintea lui, cu mine nu seamănă. O fi semănând cu tata.

Era urât gândul acesta, dar nu mai putea să scape de el. I se răscolise deodată sufletul și-și aducea acum aminte și de Reghina. O știa din copilăria lui; o vedea și pe dânsa ca-n aievea cum fusese atunci când venea cu coșul după carne și stătea voioasă și râzând în ușa măcelăriei.

Așa era!Era viu afară din cale, dar încă nehotărât simțământul pe care-l stârnise gândul acesta în sufletul lui. Ceea ce știa era numai c-ar fi voit să nu știe, să scape, să nu-l mai vadă în ochi pe Bandi, să uite că l-a văzut în viața lui.

Prea îi era milă, și nu voia să-i fie, căci mila te leagă, te supune, te robește.

Lumea toată luase parcă deodată altă față, și toate lucrurile ieșeau altfel în ea la iveală.

Vlaicu se dusese de mult în căile lui, și Natl stătea tot uimit în loc, neștiind încotro are să apuce.

"Sărac de tine, tată!" zise el în cele din urmă, înduioșat și plin de căință.

Era peste putință ca el să nu fi știut toate, și fiul era cuprins de fiori reci când își închipuia suferințele prin care a trecut tatăl său văzând pe acea femeie atât de nenorocită și știindu-și copilul de pripas.

"Și toate pentru mine și pentru mama mea, zise el; toate pentru liniștea casei sale, toate din simțământul de datorie; înspăimântătoare pedeapsă pentru o clipă de slăbiciune! nemiloasă lege de viețuire!"

Da! da! Altfel nu putea tatăl său să facă! Orișice alta ar fi făcut, ar fi fost un nou păcat din alt păcat născut. Așa trebuia să facă, și fiindcă așa a făcut, el avea dreptul de a fi aspru și de a cere mult de la alții.

Dacă-n clipa aceasta s-ar fi pomenit în fața tatălui său, el ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, i-ar fi sărutat mâinile și i-ar fi cerut iertare. Simțămintele însă, întocmai ca gândurile, vin și trec prin suflet,și peste puțin, când a dat cu ochii de Bandi, Natl a scăpat vorbele:

"Dar el ce-a păcătuit, sărmanul?!"Era în sufletul lui o luptă grea, și dacă în clipa aceasta Bandi îi părea o jertfă adusă bunei rânduieli, în clipa următoare el i se arăta ca o pedeapsă viețuitoare!

De ce s-a mai născut și el pe lumea aceasta?! De ce trebuia să se nască, să rămâie în viață și să treacă prin toate suferințele?! De ce ne mai naștem, la urma urmelor, cu toții?!

Frământat de aceste și de alte asemenea întrebări, el nu putea să scape de gândul că viața nu e decât o pedeapsă, pe care nu-ți rămâne decât s-o porți așa cum ți s-a croit, că vinovat e orișicine care trăiește și că, suferind, spășești, te curăți de păcat și te înalți tu însuți prin tine. I-o spusese aceasta Persida în atâte rânduri, dar el nu era în stare s-o înțeleagă; acum o înțelegea și Persida i se părea născută anume pentru ca să-l despartă de părinții lui, să-l despoaie de averea lui,pentru ca printr-însa să sufere el și ai lui. Vedea o

legătură tainică în toate, și mintea i se oprea în loc când se gândea la slăbiciunea pe care Persida o avea pentru Bandi. Tocmai de aceea însă nici tăiat n-ar fi dat pe față gândurile ce-l frământau.

Era însă peste putință ca Persida să nu simtă că soțul ei e frământat de vii stări sufletești. Era obosit și muiat, vorbea mai încet și glasul îi era mai puțin aspru, i se îndulcise oarecum toată firea.

— Ce ai tu? îl întrebă ea târziu după-amiazăzi, când stăteau, ca de obicei, singuri și fără de nici o treabă.

El tresări ca prins asupra unei fapte rele.

— Eu? zise apoi. Ce să am? Nimic! Stau așa pe gânduri. Ce păcat că Bandi nu e încă de optsprezece ani, ca să se dea la oaste: altă viață nu e pentru un om de pripas ca dânsul.

Persida se uită uimită la el. Nu putea să înțeleagă cum a ajuns el, așa deodată, la gândul acesta și nu știa ce să-i răspundă.

— Știi tu, urmă el peste puțin, că în iarna aceasta se va face recrutarea cu multă asprime și pe Trică al vostru îl iau fără doar și poate.

Persida se cutremură, răcită până în măduva oaselor.Nu-l văzuse de mult pe Trică. Nu mai venea pe la dânsa: erau supărați unul pe altul, și nici Națl nu-l vedea bucuros la casa sa. Dar tot soră și frate erau. După legea timpului de atunci, feciorii luați la oaste rămâneau zece ani în linie și încă doi ani în rezervă, erau duși în țări străine și depărtate, li se schimba tot rostul vieții. Cum ar fi putut Persida să se împace cu gândul că fratele ei are și el să fie luat la oaste?

În nenumărate rânduri, stând așa singură și gândindu-se la viața ei cea tristă, ea s-a bucurat că-l știa băiat așezat, harnic și cu rost făcut, și dacă nu mai era mereu mâhnită ca mai nainte, voia bună i-o dădea gândul că are mama ei destulă mângâiere prin Trică. Era peste putință ca ea să piardă și mângâierea aceasta!

— Ar fi lucru grozav! zise ea uitându-se lung la Națl, mirată că el a ajuns, așa deodată, să vorbească despre Trică.

— Eu cred, grăi Națl, că mă-ta are bani și ar putea să-l răscumpere. Eu am fost răscumpărat cu vreo două mii și ceva; acum însă ar putea și cu mai puțin să-și găsească om în loc.

Persida dete zâmbind cu amărăciune din cap.

— E peste putință! întâmpină ea. O fi având mama, fără îndoială, bani, dar ea nu dă: nu-mi pot închipui pe mama scoțând deodată atâția bani.

Și totuși trebuia să dea, trebuia să-i spună cineva că are neapărat să dea. Îi venea să se îmbrace fără de întârziere, să treacă Murășul și să se ducă la mama ei, ca s-o roage cu lacrimi, dar nu putea.

— Uite, zise el, să dai și tu ceva, ca să se îndemne ea.Persida iar se uită mirată la el.

— Ce putem să dăm noi?! grăi dânsa sfiicioasă. Abia am prins să adunăm.

— Dai cât ai, zise el, căci pentru liniștea ta dai și iar o să aduni. Îți spun eu, are să dea și mă-ta: orișicât de zgârcită ar fi, ea ține la voi.

Persida nu-și mai putea veni în fire. Se uita mereu la soțul ei și nu-i venea să creadă că el e în adevăr acela care vorbește așa. Era schimbată ca prin minune toată viața ei: nu putea să-și dea seama cum și prin ce, dar nici nu îndăznea să cerceteze.

— Știi ce? grăi dânsa, luând în cele din urmă o hotărâre. Am să mă duc la Bocioacă, ca să-l rog să vorbească el cu mama. De el ascultă.

Îi era foarte greu s-o facă aceasta; acum, însă, după ce soțul ei vorbise bine despre mama ei și despre fratele ei, ea nu se mai sfia, nu se mai simțea, ca mai nainte, scoasă din lume, alungată din rândul oamenilor cumsecade, și putea să stea fără de rușine cu capul ridicat în fața Martei.

Pe înserate ea s-a îmbrăcat și s-a dus, lăsând, întâia dată de când se afla la Lipova, cârciuma în grija lui Naţl. Atât era de pornită, atât de avântată, încât, abia sosită la casa lui Bocioacă, ea s-a oprit în loc,ca să-și dea încă o dată seama despre ceea ce voia să facă.

Bocioacă croia pentru cele opt calfe, care lucrau la masa lungă, iar nevasta lui cosea mai la o parte pe gherghef, când Simina, slujnica, veni să spună că Persida dorește să vorbească cu Bocioacă.

— Și-a zis să spun, adăugă ea, că pentru binele lui Trică.Lui Bocioacă ar fi avut să le spună aceste; în casa lui Bocioacă însă slugile nu erau ale stăpânului, ci ale stăpânei, și Simina n-ar fi cutezat, Doamne ferește, să-i spună stăpânului ceva mai ales de față cu stăpâna. Era treaba stăpânei ce are și ce n-are să afle stăpânul.

Iar femeia tot femeie.Când află că Persida e aici și voiește să vorbească cu Bocioacă despre Trică, Marta tresări și se făcu albă ca varul.

Persida la casa ei?! Chiar acum după ce Trică de atât timp era stricat cu mumă-sa?! Ce voia dânsa? Ce avea să-i spună lui Bocioacă despre Trică?

"Una singură poate să fie, își zise cu inima încleștată; dar am eu să vorbesc cu dânsa!"

Bocioacă-și croia cojoacele mai departe când ea s-a ridicat și a ieșit; Trică însă s-a dus cu ochii după dânsa; el simțea că e ceva deosebit afară și aflase din căutătura ei că e vorba de dânsul.

Persida-l aștepta pe Bocioacă și rămase cam tulburată când se pomeni în fața Martei; ea însă n-a fost niciodată dintre cele ce-și pierd ușor sărita, iar acum, după ce atât de mult se zolise cu fel de fel deoameni, simți numaidecât că Marta e foarte strâmtorată.

— Nu te vei fi așteptat, grăi dânsa zâmbind, să-ți vin așa deodată în casă.

Marta stătea tulburată în fața ei: nu știa cum s-o ia, ce să-i facă, ce să-i zică, cum s-o primească.

— Mă mir și eu, răspunse ea. Dându-și apoi seama c-a zis o prostie, ea adăugă: Nu pot să-mi închipuiesc ce vei fi având să-i spui bărbatului meu. Trebuie, fără îndoială, să fie vreun lucru mare și grabnic.

— E, poate, mai bine dacă-ți spun, grăi Persida, apoi se opri.

Nu știa, să-i zică d-ta, ori tu, ca odinioară.

— Da, urmă peste puțin, cu inima deschisă, e mai bine să-ți spun ție, ca să vorbești tu cu el. Noi, femeile, ne înțelegem mai ușor și de tine ascultă bărbatul tău.

Marta, fără ca să-și dea seama despre ce e vorba, se mai liniști și începu să se uite în ochii Persidei, în care nu mai vedea nici o răutate.

— Uite, urmă Persida, care, femeie ca toate femeile, pornită odată, nu se mai poate opri până ce nu sfârșește, Trică a ajuns la anii de cătănie, în curând are să se facă recrutarea și-l iau și-l duc la război dacă nu se răscumpără. Mama o fi având bani ca să-l răscumpere,dar știi cât e de greu să scoți ceva de la dânsa. Bărbatul meu e gata sădea și el cât poate; ar mai da apoi și mama, dacă s-ar pune cineva pe capul ei. Noi nu putem; s-o roage Trică, s-o rogi tu, s-o strâmtoreze bărbatul tău, de care ascultă.

Marta răsuflă ușurată. Nu, poate că nu i-ar fi păsut dacă îl vor lua ori nu pe Trică la oaste, însă de altceva se temuse ea, și gândul că Trică ar putea să fie dus la război îi era prea nou pentru ca să-l simtă.Până atunci mai avea să treacă multă vreme.

— Nu putem nici noi, zise ea. Mă-ta e supărată pe Trică și nici ea nu mai vine pe la noi, nici noi nu mai mergem pe la dânsa.

Persida rămase ca trăsnită din senin.

— Cum? de ce?! întrebă ea.Ce putea Marta să-i răspundă?Ea dete din

umeri, apoi se uită iar în ochii Persidei, în care nu vedea nici acum nici o răutate.

— Prostii, grăi dânsa, căci altfel nu pot zice. S-a supărat mă-ta pentru că Trică ține la mine și ascultă de mine. Mi-e parcă și greu să-ți spun...

Doamne! de ce să nu-i vorbească deschis? de ce să nu i se plângă?

— Ar fi în stare să creadă, adăugă ea amărâtă, că eu, femeie făcută, cu copii mari, trecută acum prin toate, aș putea să scot din minți pe un băiat la care mă uit ca la copilul meu!

— Sfinte Dumnezeule! strigă Persida, crucindu-se de mai multe ori. Dar să nu i-o luați în nume de rău, adause apoi peste puțin, îndurerată, căci prea a avut și ea să treacă prin multe... Vorbește tu cu bărbatul tău, căci de el tot ascultă și trebuie să le facem toate ca să scăpăm pe Trică.

Martei nu-i dădea mâna ca să zică ba, deși ținea ca Bocioacă să nu vorbească cu Mara, și tocmai de aceea potrivise lucrurile astfel ca nici dânșii să nu meargă pe la Mara, nici Mara să nu vie pe la dânșii.Nu c-ar fi avut, poate, ceva pe sufletul ei, dar o știa pe Mara cu gura slobodă și ținea să nu umple capul lui Bocioacă de presupuneri care-l făceau bănuitor. Asta însă nu putea să i-o spună Persidei. Viclenită,ca toate femeile, când vorba e de lucruri care le privesc de aproape,ea se bucura că n-a ajuns Persida să vorbească cu Bocioacă.

— Lasă-le toate pe mine și fii liniștită, grăi dânsa. Să nu mai faceți nimic și să nu mai vorbiți cu nimeni fără de știrea mea. Le pun eu toate la cale și o să vă spun ce mai aveți să faceți.

Pătrunsă în adevăr de simțământul că Trică n-are să fie luat la oaste, ea rostise aceste vorbe cu atâta căldură, încât Persida se liniști pe deplin și, uitând cele petrecute, o îmbrățișă și o sărută la despărțire ca pe cea mai bună, acum chiar singura ei prietenă.

Dar și putea să fie liniștită.Deși n-avea de gând să-i vorbească lui Bocioacă, Marta era din ce în ce mai neliniștită de gândul că vine recrutarea și astfel din ce în ce mai hotărâtă de a face tot ceea ce-i stă prin putință ca să-l scape pe Trică. Nu știa încă ce anume are să facă, dar se gândea, și, deși ea se întoarse la gherghеful ei ca și când nimic deosebit nu s-ar fi întâmplat, ochii ei scăpau adeseori la Trică, și acesta simțea din ce în ce mai mult că era vorba de el și era din ce în ce mai neastâmpărat.

Trebuiau să vorbească.Ei stăteau în fiecare zi, în mai multe rânduri, adeseori chiar ceasuri întregi, singuri, așa, din întâmplare, cum stau oamenii ce trăiesc sub același acoperământ și au să facă adeseori câte ceva

împreună. Era un lucru de sine înțeles, care trecea nebăgat în seamă. Acum însă,având ceva să facă fără știrea soțului său, Marta se sfia și nu știa cum să potrivească lucrurile ca să rămâie singură cu Trică.

Trică o simțea și aceasta și era cu atât mai neastâmpărat, căci seara trecea fără ca dânsa să-i facă vreun semn.

— Să mă aștepți, îi zise ea, în sfârșit, după ce calfele se sculară de la masă, că am să vorbesc ceva cu tine, dar să adoarmă mai înainte jupânul.

Asta nu se mai întâmplase niciodată, și Trică începu să tremure.El, noaptea, după ce a adormit jupânul, singur cu dânsa?

— Unde să te aștept? întrebă el.

— Fă-ți de lucru pe afară, răspunse ea, că eu am să mă duc în cămară și o să mă vezi când merg, apoi vino după mine.

Da! asta putea s-o facă chiar și mai înainte de a fi adormit jupânul. Nu era nimic mai firesc decât ca ea să-și facă de lucru în cămară.

A așteptat cu toate acestea până ce soțul ei a adormit și abia apoi a ieșit tiptil și fără de lumânare, ca o hoață, iar inima îi bătea fără ca să aibă, la urma urmelor, de ce.

Bătea și a lui Trică, însă având de ce.Fiecare cu gândurile și cu slăbiciunile lui omenești. Neștiind cu ce fel de gând umblă dânsa să-l vadă prin ascuns, el se amețise și nu se mai putu stăpâni: fără ca să voiască și fără ca să-și dea seama, o cuprinse cu brațul peste mijloc după ce intrară în cămara plină de lăzi, de oale și de saci.

N-o mai făcuse niciodată aceasta, dar tot Marta era de vină dac-o făcea acum.

Și apoi vreun mare păcat nu era nici aceasta! Deși femeie făcută, cu copii mari acum și trecută prin multe, dar tocmai de aceea s-ar fi făcut de râs dacă ar fi băgat ca o fată mare în seamă fapta lui Trică,pe care nu putea, la urma urmelor, s-o ia decât drept o prostie copilărească. Acum, când nimeni nu putea să-i vadă, ar fi putut, el îndeosebi, să meargă mult mai departe fără ca ea să se neliniștească.

Tot așa vedea și Trică lucrurile. El însă, neștiind de ce a venit ea acum în cap de noapte, își făcuse alte gânduri și o așteptase cu neastâmpăr. Văzând deci că ea nu se dă la o parte, el strânse mai tare brațul peste mijlocul femeii scurte și pline la trup.

— Trică, zise ea, știi tu că în curând are să se facă recrutarea și tu n-ai să scapi dacă nu te răscumperi.

— Cu atât mai bine, răspunse el, fiindcă pe cei ce merg acum la război n-o să-i țină, așa se zice, doisprezece ani, ci îi lasă acasă îndată ce s-a sfârșit războiul.

— Bine, întâmpină ea, dar mă-ta ar putea să te răscumpere.

— Ferit-a Dumnezeu! grăi dânsul. De la dânsa nu poate nimeni să scoată atâția bani, și chiar dacă, prin minune, ar voi dânsa să dea, nu primesc eu.

Marta se dete puțin la o parte.

— Te supără dacă te strâng? întrebă el și-și trase brațul sfiit înapoi.

— De ce să mă supere?! răspunse ea așezată. Știu că n-o faci cu gând rău și din gura ta n-o să afle nimeni nimic. Nu-ți șade însă bine s-o faci. Prea ești copil, și eu sunt femeie prea trecută: o să-ți fie rușine odată când îți vei aduce aminte.

— De ce să-mi fie rușine?! grăi el. Eu văd că-mi place, dacă știu că nu te supără.

— Prostie! zise ea. Adică ce ar avea să mă supere? îmi vine să râd. Norocul tău e că nu te vede nimeni, c-ai fi de batjocura lumii.

— Ba nu! răspunse el strângând-o din nou. Și chiar dac-aș fi, puțin îmi pasă când știu că-ți place.

— Ce adică să-mi placă? întrebă ea.El o cuprinse cu amândouă brațele, apoi se lăsă pe un sac din apropiere, încât capul ei căzu puțin înapoi, și îi sărută lung, oarecum pe mușcate, gâtul în preajma urechii.

— Ți-ai pierdut mințile?! strigă ea, însă fără ca să se desfacă din mâinile lui.

— Te supără? întrebă el.Marta viața ei toată se juca bucuros cu focul și nu s-a temut niciodată. Acum se temea mai puțin decât orișicând și mai ales ținea la Trică, în care putea să aibă toată încrederea.

— Nu! răspunse ea cu jumătate de gură.El o culcă mai bine pe brațul lui și o sărută din nou și mai lung, apoi întrebă:

— Îți place?

— Da, îmi place, șopti ea amețită, însă mai încet, puțin câte puțin, și să mă lași când voi zice că e destul.

Dându-se apoi cu ochii închiși în voile lui, ea-și pierdu într-atâta rușinea, încât puse mâna pe capul lui și-l apăsă încetul cu încetul mai jos și tot mai jos înspre sânul ei dezvelit.

Și ce era, la urma urmelor?! O jucărie copilărească, pentru care nici o fată mare n-ar fi avut să-și facă mustrări dacă știa să se stăpânească. Ei îi

făcea plăcere, el era nesățios, nimeni nu-i vedea și n-avea nimeni de ce să se plângă.

— Ce să-ți mai fac? întrebă el în cele din urmă, sătul oarecum.

— Nimic, răspunse ea pe suspinate. A fost destul pentru astăzi.Cuprinsă apoi de un fel de spaimă, ea-l strânse în brațe și începu să se sărute cu el mușcându-i buzele, nesățios, cum numai femeia trecută știe să se sărute cu un băiat tânăr.

— Trică, șopti apoi, o să te bată Dumnezeu dacă vei spune cuiva ceva. Mi-e rușine de mine însămi și n-am ce să-mi fac. O să ți se facă scârbă de mine!

— Nu! niciodată! răspunse el și drept dovadă începu din nou s-o sărute pe mușcate.

— Destul, zise ea, că nu mai sfârșim. Trică, să vorbești cu jupânul ca să vorbească cu mă-ta. Eu nu pot vorbi cu el: ar cădea în bănuială.Mă-ta are bani!

— Dar nu e păcat să dăm atâția bani? întâmpină el.

— Nu vorbi așa, Trică, îi zise ea. Nu se poate să te duci: m-aș prăpădi eu! Vorbește cu el, căci de celelalte, grija mea. Acum nu mă mai poți părăsi.

El o strânse din nou în brațe.

— Lasă, grăi dânsa, altă dată, mai în tihnă.Sărutându-l apoi din nou, ea se depărtă repede."Altă dată, mai în tihnă": ăsta era gândul cu care se despărțiră.Tihna însă n-o găsești când o cauți, ci când se nimerește.Zorit de Marta, Trică a vorbit ziua următoare cu jupânul, iar jupânul, luând lucrurile foarte de scurt, a vorbit și el cu nevastă-sa, fără de care nu putea să facă nimic în treaba aceasta.

Ea dete din umeri, ca și când ar fi vorbit de un lucru de care puțin îi pasă.

— De, zise apoi, dac-ar fi după mine, eu nu m-aș amesteca; dar tu faci cum crezi că e mai potrivit. A fost ieri pe aici soră-sa, Persida, ca să vorbească cu tine. Zice c-ar da și ea ceva. Nici că ți-am mai spus.Ce să ne mai încurcăm noi cu oameni ca aceștia?

Bocioacă-și cunoștea nevasta și se așteptase ca ea să-i vorbească astfel; deși ținea la Trică, nu putea să uite supărările ei cu muma și cu sora lui.

— Ar fi păcat ca un băiat ca Trică să fie dus în cătănie. E bun băiat și harnic, și vrednic, grăi dânsul. Mă-sa trebuie să aibă bani,dar ea nu dă, dacă nu e cineva care o face să înțeleagă că n-are încotro.

— N-o cunoști, zise ea, așa văd, nici acum; n-ai să scoți nimic de la dânsa, ba, tresărită cum e, te miri ce gânduri își va fi făcând dacă vede că umbli în treaba lui Trică parcă ți-ar fi cine știe ce. E băiat bun, păcat de el, noi însă n-avem să ne facem neplăceri pentru dânsul.

Bocioacă ar fi mai avut să zică ceva, dar nu voia să mai lungească vorba. Ținea să-i arate, înainte de toate, nevestei sale că el poate să scoată bani de la Mara. Lăsând deci supărările la o parte, mai cu voia nevestei sale, mai fără de voia ei, s-a dus la Mara după ce se întunecase, când știa c-o găsește acasă.

Marta avuse dreptate.Îndată ce l-a văzut pe Bocioacă, Mara a și dat cu socoteala că el vine pus la cale de nevasta lui și s-a pus la pândă, ca să vadă ce vrea și cum are să-l apuce.

Se sperie când Bocioacă îi spuse că se apropie recrutarea, și dac-ar fi luat-o acum de scurt, ea ar fi dat banii: mai era însă oarecum timp la mijloc, și ea putea să se gândească și să-și facă socotelile.

Când el îi spuse că Persida e gata și ea să dea ceva, Mara își mai veni în fire. Tot fata ei, Persida!

— E rău, de tot rău, grăi dânsa întristată. Tocmai acum, așa, pe neașteptate!

Avându-și gândurile, nu-i dădea mâna să zică și de astă dată, în fața lui Bocioacă, că nu erau bani.

— Am, zise ea cam în laudă, nu mult, dar am atât și chiar mai mult, dar eu nu țin banii în ladă, ci îi bag în neguțătorie, și tocmai acum nu-i am la mână. Dacă ai putea să-mi spui pe cineva care seînlesnește să mă împrumute, mare lucru ar fi.

Bocioacă rămase pus pe gânduri. Nu știa pe nimeni.Ea se uită lung și scrutător în fața lui.

— D-ta, urmă ea, care azi, mâine o să ai fată de măritat, trebuie să ai bani adunați pentru zestrea ei. N-ai acum trebuință de ei: ai putea să mi-i dai, și ți-i întorc în camete când îți măriți fata.

Bocioacă era foarte strâmtorat. Nu-i trecuse prin minte asemenea gând, dar avea un gând pe care Mara-l simțise.

Era bun băiat Trică și harnic și vrednic de toată încrederea: nu o dată se ivise în mintea lui Bocioacă gândul că, dacă ar avea un asemenea ginere, n-ar mai fi nevoie să stea mereu la masă cu calfele. De aici însă până la împrumutul pe care-l cerea Mara era foarte departe.

Fiindcă nu-i da nici lui mâna să zică că n-are bani adunați pentru zestrea fiicei sale, trebuia să-și caute altă scăpare.

— Să vedem, înainte de toate, ce dă Persida, zise el, o să mai dăm și noi ceva; iar pentru ceilalți voi găsi pe cineva să te împrumute.Vorba e acum să vorbești cu Persida.

— Eu? răspunse Mara ca înțepată de viespi. Eu nu calc pragul ei câtă vreme trăiește cu nemernicul acela. Am fost o dată și mi-a fost destul: ar trebui să o știu pe patul de moarte ca să mă duc. Mai fă-o tot d-ta și asta: dacă te-ai apucat odată, du-o până în capăt.

Bocioacă nu putea să zică ba. Simțea că, în cele din urmă, tot el o să dea banii și era, aducându-și aminte de vorba nevestei sale, rușinat de treaba ce făcuse.

Și încă mai rușinat ar fi fost dacă ar fi știut cele ce se petrecuseră acasă la dânsul în timpul pe când el umblase pe la Mara.

Pierzându-și odată stăpânirea de sine, Marta nu se mai gândea decât la acel "altă dată, mai în tihnă". Ca poimâine, sâmbătă, era târg la Făget, și Bocioacă trebuia să plece cu lăzile pline cu cojoace. Trică,omul lui de credință, avea și el să plece cu dânsul.

Ea îl luă deci, după ce Bocioacă se dusese la Mara, ca să-i dea ajutor tot în cămară.

— Tu nu pleci cu jupânul la Făget, îi zise apoi. Spune că vrei să te duci duminică să vorbești cu mă-ta și cu soră-ta. Așa nu te mai ia.

Trică simțea de ce voiește dânsa ca el să rămâie acasă și rămase cam rușinat în fața ei. Peste puțin însă el nu se mai putu stăpâni și o cuprinse iar cu brațul peste mijloc.

— Lasă, îi zise ea, că n-avem acum timp. Sâmbătă seara o să te furișezi la mine în casă și atunci suntem în toată tihna.

— Vai de mine! răspunse el tremurând. Ce ar zice jupânul dac-ar simți ceva?! Mie parcă mi-e greu.

Ea se dete puțin la o parte.

— Nu știu ce-ți închipuiești, îi zise mâhnită. Avem să ne sărutăm, să ne jucăm, să ne răsfățăm, Trică, fără păcat, ca copiii nevinovați.Te bate Dumnezeu dacă te gândești la mai mult! Ori poate că ți s-a și urât?!

— O să vezi dacă mi s-a urât! răspunse el și înțelegerea era luată.

— Ce e? întrebă Marta după ce Bocioacă se întoarse. Ai făcut vreo treabă?

— Am să vorbesc mai nainte cu Persida, ca să văd ce dă ea, răspunse el cam în silă. Dar o să ți le spun altfel toate.

Marta era obișnuită ca soțul ei să vorbească cu ea seara, înainte de culcare, când puteau să stea în toată tihna. Nu era deci nerăbdătoare, deși din fața lui vedea că n-a făcut nici o treabă.

— Bine, zise ea. Mie însă nu-mi place că te amesteci așa de tare în treburile lor. La Persida ar putea, mai bine, să meargă Trică el însuși.I-am și spus-o aceasta.

— Să meargă! grăi Bocioacă și se duse să-l caute pe Trică.Trică nu se putea uita în ochii stăpânului său. Nu era, ce-i drept, vorba decât de o jucărie copilărească, dar el știa că jupânul s-ar supăra foc dac-ar simți ceva și îi era greu de dânsul.

— Trică, îi zise Bocioacă, am vorbit cu mă-ta și treaba are să se facă. Vorba e acum să te duci să vorbești cu soră-ta.

— N-aș putea să mă duc decât duminică, răspunse Trică, scoțând vorbele în silă, căci mâine și pomâine e multă lume în cârciumă, iar duminică o să fiu la târg.

— Ei! n-o să vii la târg, grăi Bocioacă. Și, băiete, urmă el peste puțin cu bunăvoință, dă-ți silința să te pui bine cu nevastă-mea. Umblă-n voile ei, căci fără de dânsa nu pot să-ți fac nimic.

Lui Trică îi venea să intre-n pământ : îl săgetase prin inimă și era hotărât să nu meargă sâmbătă seara, cum rămăsese vorba, cu Marta.

Nici că s-a dus; dar nu-l aștepta nici ea.

— Să vedem acum ce ai făcut, grăi dânsa după ce se văzu singură cu bărbatul ei. Dă ori nu dă?

— Dă, dac-o strângi.

— Ai strâns-o?

— Nu, zise el așezat. Uite, urmă apoi peste puțin, aș voi să ne înțelegem asupra unui lucru, dacă pot să mă înțeleg cu tine.

— Să ne înțelegem, răspunse ea, așezându-se liniștită în fața lui.Bocioacă-și mai făcu de lucru, ca să mai aibă timp de a se gândi, apoi se așeză și el.

— Tu știi că mie-mi place Trică, zise el. E băiat voinic și sănătos, maistor bun, om de inimă și vrednic de încredere, n-are nici un păcat...

Marta se făcu albă ca varul. Ea înțelegea unde voiește bărbatul ei s-ajungă, căci mai fusese și alte dăți vorba de așa ceva și atunci era și dânsa de părerea lui; acum însă îi venea să leșine.

— Aș vrea și eu să mai scap de zănat, urmă el, să mai odihnesc, și aș putea să fiu tihnit dac-aș avea un ginere ca dânsul.

— Adică vrei să-l răscumperi tu?! strigă ea, plină de venin. Fă ce vrei! Dar fata mea n-o s-o dau după omul acela soios, plin de pistrui pe obraz și bădăran; pe mine n-o să mă încurci cu femei ca Mara și poama ei de fată.

Era peste putință! În mintea ei nu mai putea să intre asemenea gând!Și totuși ea simțea că în zadar se zbate.

În casa lui Bocioacă femeia era stăpână, așa se știa, dar bărbatul făcea ce voia el. În lucrurile mărunte toate se făceau pe voia Martei;când însă vorba era de lucruri mari, trebuia să voiască și dânsa ca dânsul, pentru ca voia amândurora să se facă.

— O să se spele, o să-i treacă pistruile, grăi Bocioacă liniștit, iar Mara și fata ei nu sunt, la urma urmelor, femei de care am avea să ne rușinăm. Nu-i face nedreptate băiatului, că fata are să fie fericită cu el.

Marta dete din cap, dar nu mai zise, căci nu mai putea să zică nimic. Noaptea toată s-a zbătut în culcușul ei frământată de gândul ce-ar putea să facă pentru ca să-l abată pe soțul ei de la hotărârea lui.

"Să-l las mai nainte să-l scape, grăi dânsa în cele din urmă, apoi voi vedea ce fac."

Ea însă nu s-a mai uitat în ochii lui Trică, iar sâmbătă seara a încuiat ușa mai nainte de a se culca.

Se zbuciuma și nu se putea hotărî într-un fel.Duminică apoi Trică s-a dus, de voie, de nevoie, cu inima încleștată, la soră-sa.

A găsit-o plângând.Se certase iar cu bărbatul ei.

— De câtva timp, îi zise ea, a intrat în el nu știu ce: nu mai știi cum să-l iei, cum să-i vorbești, cum să te porți cu el. E mereu supărat și iar a început să joace cărți, ba se și îmbată câteodată, ceea ce mai înainte nu făcea.

Iar fără de dânsul ea nu voia să facă nimic: trebuia să se împace mai înainte și să se înțeleagă.

Marta se bucură când le-a aflat aceste, dar bucuria îi era pripită, căci Bocioacă era, ce-i drept, supărat și el, numai însă pentru că lucrurile se amână, dar gândul nu și-l schimba, și peste câteva zile s-a dus el însuși ca să împace pe Națl cu Persida și să se înțeleagă cu dânșii. Marta se zbătea mereu și nu putea să facă nimic, fiindcă începuseră să scrie pe feciorii care veneau la recrutare în februarie, peste abia cinci săptămâni.

După sărbători Trică era răscumpărat: Persida dăduse cinci, iar Bocioacă, ca împrumut, șaptesprezece sute de florini.

Acum Marta răsufla mai ușor.Se temuse până acum ca nu cumva bărbatul ei, simțind ceva, să-și schimbe gândul și să n-o mai împrumute pe

Mara; de aceea se ferea de Trică și nu se supăra când își vedea fata făcându-și de lucru cu dânsul, ba îi era câteodată parcă s-ar împăca cu gândul lui Bocioacă:acum, după ce Trică era răscumpărat, singurul ei gând era să-și facă rost de întâlnire cu dânsul.

El, ginerele ei?! Era peste putință! După cele petrecute, ea nu se mai putea opri în loc, și o cuprindeau fierbințelile când se gândea că el n-o mai fi voind, că are neapărat să vie un timp când nu va mai voiși se va uita cu dispreț la dânsa. Acum era acum; trebuia să grăbească,să-l prindă, și să-l ție, ca să nu-l ia alta de la dânsa.

Tocmai însă când grăbește, omul, pripindu-se, mai mult strică decât drege.

Trică, având ceva pe sufletul lui, nu îndrăznea să dea ochii cu mumă-sa. S-a întâlnit, ce-i drept, în mai multe rânduri cu dânsa, atât acasă la ea, cât și la Bocioacă, dar a potrivit lucrurile totdeauna așa ca să nu fie singuri, pentru ca să nu-l poată lua de scurt.

Pe la Persida de asemenea nu se ducea. Știind că iar trăiește rău cu Națl, era supărat pe ea pentru că nu-l părăsește pe ticălosul acela și se temea ca nu cumva, ducându-se la dânșii, să se certe. Și nu putea să știe cum s-ar sfârși cearta.

El știa dar că mumă-sa a dat șaptesprezece sute de florini — grozav de mulți bani pentru dânsa, dați degeaba, ca aruncați în foc. Îi venise de o sută de ori să se ducă la ea și să-i spună să nu-i dea, căci vor fi buni, după ce s-ar întoarce peste vreun an, ca să-și înceapă el meșteșugul. Vedea însă pe Bocioacă stăruind, vedea mai ales pe Marta mereu îngrijită, și nu se putuse hotărî.

Mai mult încă-l supărau cele cinci sute date de Persida. Era hotărât să i le înapoieze și era deznădăjduit când se gândea cât va trebui să muncească pentru ca să poată agonisi atâta sumedenie de bani.

Cum ar fi putut el face ca mumă-sa să le mai dea și pe acestea, ca să i le înapoieze încetul cu încetul ei?!

Când se frământa așa, stăpânul său și stăpâna sa îi păreau niște oameni fără de suflet, care au pus pe mumă-sa și pe soră-sa să-l răscumpere numai pentru ca ei să se poată folosi de dânsul. El trebuia cu toate acestea să se supună și să umble în voile lor dacă era vorba să câștige cele cinci sute de florini.

— Să mă aștepți, îi șopti Marta, astă-seară, ca atunci, în cămară, căci am să vorbesc cu tine.

Trică începu să tremure. Ar fi voit, dar nu putea să zică ba!

— Dar dacă ne simte cineva? întâmpină el. Și rândul trecut calfele, văzând că stau prea mult pe afară, căzuseră în bănuială că umblu după Simina.

Marta tresări. I se răcise tot sângele în vine; erau, parcă, sfârșite toate.

— Cine știe?! grăi dânsa. Vor fi știind ei de ce te bănuaiu.

— Vai de mine! zise el. Nu cumva ai fi și d-ta în stare să crezi asemenea prostii?!

— De ce să fie prostii? răspunse ea. Simina e fată tânără și curățică, și văd că de mine ai început să te ferești. Așa se vede că nu mai vrei.

Trică era foarte strâmtorat. Adevărul era că nu ar mai fi voit, dar simțea că asta nu putea să i-o spună.

— Ba vreau, zise el, dar mă tem ca nu cumva să ne zărească jupânul: și-ar închipui cu totul altceva. Ar trebui să potrivim lucrurile altfel ca să fim mai tihniți. În cămară e și prea frig.

Marta stete câtva timp pe gânduri. Vedea că el se codește, dar puțin îi păsa. "Să fim numai singuri, gândea dânsa, și apoi nu se mai dă îndărăt."

— Doamne, îi zise apoi, cum să scap eu de jupânul! Mai bine ar fi în casă la mine când jupânul e dus, cum fusese vorba, dar acum în curând nu e târg prin apropiere. Ai zice că te duci, seara, undeva și te-ai furișa la mine.

Trică iar începu să tremure. Închipuindu-se furișat, peste noapte, în ca să la dânsa, era oarecum amețit și sperios.

— Eu mă duc, zise el luând o hotărâre, astă-seară la mama; am putea potrivi lucrurile așa ca înainte de plecare să ne întâlnim.

— Prea bine, răspunse Marta înveselită, o să-mi fac de lucru la bucătărie și o să trimit pe Simina undeva. Vii apoi și stai cu mine, casă vorbim, să ne înțelegem.

Așa s-a și făcut.Seara, Martei îi era grabă: trebuia neapărat să calce albiturile ce mai rămăseseră necălcate. Când apoi calfele se sculară de la lucru,Trică ceru voie de la stăpânu-său să se ducă pe la mumă-sa.

— Aș vrea să știu, șopti Marta apropiindu-se de soțul ei, dacă în adevăr la mă-sa se duce. Pare-mi-se că alte drumuri are el. O să trimit pe Simina la Radna, ca să vadă.

Bocioacă era supărat pe bănuiala soției sale, dar o știa femeie prepuielnică și nu mai voia să lungească vorba.

— Trimite-o! răspunse dar, încredințat că Trică acasă se duce.A și trimis-o, iar după plecarea Siminei, Trică s-a furișat în bucătărie, unde Marta călca albituri.

Acum erau bine, la adăpost și la căldură, puteau să-și petreacă în toată tihna, și Marta, gândindu-se la cele ce vin, era pe jumătate amețită.Trică se simțea însă strâmtorat și se sperie oarecum când ea încuie ușa.

— Dac-ar fi să se întoarcă Simina ori să vie altcineva, tu ieși pe fereastra din jos, iară eu zic că-mi era urât să stau așa singură cu ușa descuiată.

Ea voi apoi să stingă lumânarea.

— Nu stinge! strigă el. Ce ar zice cine ar veni dacă te-ar găsi pe întuneric?!

Ea se dete-napoi, stete puțin, apoi se duse să se încredințeze dacă sunt ori nu bine lăsate perdelele la ferestre. Nu putea nimeni să-i vadă.Una e însă să stai pe întuneric și alta să te vezi. Îi era greu, rușine îi era Martei să se drăgostească cu dânsul la lumină.

— Ce păcat a căzut pe capul meu! grăi dânsa, așezându-se pe patul Siminei. Ce vei fi gândind tu despre mine?!

— Ce să gândesc?! răspunse el, așezându-se lângă dânsa și cuprinzând-o cu brațul. Mă tem numai că n-o să mă pot opri unde vreau.

Ea se dete puțin la o parte și se uită scrutător în ochii lui.

— Mai bine să mă omori! șopti. Schimbând apoi deodată vorba, ea întrebă: Știi că cele șaptesprezece sute nu sunt de la mă-ta, ci date de noi?

El se uită mirat la ea.

— Da, da! grăi dânsa. Cele șaptesprezece sute le-a dat bărbatul meu.

— De ce?! întrebă Trică.Drept răspuns, Marta îl cuprinse cu amândouă brațele și-și ascunse capul pe umărul lui.

El se desfăcu însă din brațele ei și se ridică.

— Ba nu! grăi apoi. Mama are bani și trebuie să vă înapoieze cât mai curând cele șaptesprezece sute.

— Ești prost, Trică! îi zise ea supărată.

— Ba nu sunt deloc! răspunse el și, cuprins de o pornire puternică, își înfundă căciula în cap, descuie ușa și se depărtă, nu cum fusese vorba, pe fereastra din jos, ci peste curte, încât orișicine ar fi putut să-l vadă stăpânit numai de gândul că mumă-sa trebuie neapărat să-i înapoieze lui Bocioacă cât mai curând banii.

Simțea însă și el că e foarte greu să scoată atâta bănet de la mumă-sa și-i era parcă căzuse rob vândut și vorba era acum ca mumă-sa să-l răscumpere.

Sosit la Murășul înghețat, el nu trecu peste pod, ci o luă pe gheață. Nu era, ce-i drept, pârtie, și zăpada se îngroșase pe Murăș, dar noaptea era senină, luminată de lună și de zăpezi și el nu se temea că va da în vreun

ochi. Tocmai jos, departe de Murăș la vale, scârțâia o fântână cu cumpănă prin liniștea nopții, și el își îndrepta drumul după locul de unde se auzea scârțâitura. Era însă greu drumul prin zăpadă,a trebuit să ocolească multe ochiuri și se apropia miezul nopții când a sosit la casa mumei sale, în dreptul căreia Simina stătuse zgriburind peste un ceas, ca să vadă când vine și dacă vine.

Mara, culcată de mult, sări speriată din culcuș când el îi bătu la fereastră.

— Ce e? Ce s-a întâmplat? Ce vrei acum în cap de noapte? întrebă ea aprinzând lumina.

— Te rog, răspunse el, să-i plătești lui Bocioacă cât mai curând banii pe care i-a dat pentru mine! Nu vreau să fiu robul lor! Mai bucuros mă duc în cătănie.

Mara era femeie care nici deșteptată în miez de noapte din somn nu-și pierde rostul.

— Ești prost, zise ea, nu înțelegi nimic. Bocioacă a dat bucuros banii: are fată, care în curând o să fie mare, și vrea să te ție aici ca să-i fii ginere.

Trică rămase ca omul căzut din cer.Asta nu-i trecuse niciodată și nu putea nici acum să-i treacă prin minte. Era peste putință! Nu! pentru el fata lui Bocioacă nu era. Slugă să-i fie, da! Bărbat, însă, niciodată!

— Te-au prostit, mamă! grăi dânsul. Nu e fata lor pentru mine. Chiar dacă mi-ar da-o, nu-mi trebuie mie. Nu vreau eu s-o pat ca Bocioacă! Cuprins apoi de o pornire pătimașă, el adăugă: Nu știu ce va fi gândind Bocioacă, dar nevasta lui știu că nu pentru fata ei, ci pentru sine vrea să mă ție.

Asta o știa și Mara, dar ea vedea altfel lucrurile.

— Pst! zise ea, ține-ți gura! Ești băiat tânăr și nu trebuie să aduci rușine asupra casei stăpânului tău. Nu este ea singura mumă care-și mărită fata după băiatul ce-i place ei. Ține-o cu vorba până ce nu-ți dă fata, apoi scuipă-i în față și-o să ai soacră care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte: fata e bună, frumoasă și cu avere, intri în casă bună și, dacă ești om tu, faci ce vrei din ea.

— Nu vreau nimic! răspunse el. Țin numai să nu fiu robul lor și te rog să mă scapi de dânșii.

— Prostii! grăi Mara. O să te gândești și tu și-o să-ți vie mintea. De așa noroc n-o să fugi.

— Mamă! zise el. Nu mă împinge la păcat! Eu mă-ncurc rău cu stăpâna mea!

— Nu dau nici un ban! răspunse Mara îndărătnică. Dacă te vei încurca, atâta pagubă! Ce pierzi?! Nu e rușinea mea, nici a ta, ci a ei!Vorba e să nu-ți umble gura.

Trică se simțea ca pierdut.Acestea nu erau însă decât începutul.Marta, pe care o lăsase în cea mai urâtă stare sufletească, nu era dintre oamenii care stau, când îi arde ceva, cu mâinile-n sân.

Știa că n-are Trică să scoată nici un ban de la mumă-sa și puțin îi păsa, la urma urmelor, dacă va scoate ori nu. Se temea însă ca nu cumva, venind vorba despre gândul lui Bocioacă în ceea ce priveștefata, Trică să-i spună Marei ceva.

Se cutremură în tot trupul și părul i se făcea măciucă de câte ori se gândea la aceasta.

Nu pentru că s-ar fi simțit, poate, vinovată. Nu! În gândul ei ceea ce făcuse și mai avea de gând să facă nu era păcat. Mai făcuse ea așa chiar și ca fată mare și nu-și făcuse niciodată mustrări. De ce adică să-și facă? Dragostea, așa știa dânsa, e cu păcat și fără păcat: iar aceasta era dragoste fără păcat, pentru care nu și-ar fi făcut mustrări nici dacă Trică i-ar fi fost ginere. Îi era rușine că și-a dat, față cu un băiat tânăr ca Trică, slăbiciunea pe față și nu se mai simțea atât de tare ca mai nainte. Așa, din întâmplare, pe neașteptate și pe nevrute, căzuse oarecum orbiș în brațele lui, și nu mai știa unde are să se oprească.

Îi venea un fel de leșin când își dădea seama că nu e în stare să zică nu când el zice da. Cum ar fi putut dânsa să trăiască sub același acoperământ cu dânsul fără ca să meargă mai departe și tot mai departe?

"Nu! își zise ea. Nu e cu putință să mi-l mai închipuiesc ginere."O durea inima de mumă, dar inima de femeie îi șoptea parcă: "Ea poate, iar eu nu mai pot găsi altul!"

După ce Simina se-ntoarse cu vorba c-a stat peste un ceas, dar pe Trică tot nu l-a văzut sosind la casa mumei sale, Marta se duse și ea să se culce.

— Ei! îi zise ea lui Bocioacă, pe care-l deșteptase cu hodorogelile ei din somn, cum rămâne cu Trică al tău?! N-am spus că nu acasă se duce? Simina s-a întors și nici pân-acum nu l-a văzut sosind.

Bocioacă era supărat. Nu-i venea să creadă, dar nici nu putea să se pună pentru dânsul în harță cu nevastă-sa. De! la urma urmelor,băiat era și el.

— Trică nu minte, grăi dânsul. La mă-sa e dus; se vede, însă, că s-a abătut din drum.

— Asta e ceea ce zic și eu! întâmpină Marta. Să mă ferească Sfântul de ginere care pleacă la mă-sa și se abate noaptea din drum.

— Aș! parcă alții sunt mai buni! grăi Bocioacă și se-ntoarse cu fața la perete.

Dimineața însă tot l-a oprit pe Trică într-un colț, ca să-l întrebe unde a fost nainte de a se fi dus la mumă-sa.

Trică rămase ca trăsnit din senin; îi venea să fugă, să intre în pământ.

Văzând strâmtorarea lui, Bocioacă nu se mai îndoia că nevastă-sa are dreptate și era necăjit că l-a mai luat la întrebare.

— Dacă trebuie neapărat să umbli după prostii, ferește-te, cel puțin, de jupâneasa, grăi el cam aspru și se duse în treburile lui.

Trică se uită lung și oarecum blegit după el."Ferește-te, cel puțin, de jupâneasa!"Cum să înțeleagă el vorbele acestea?! A simțit Bocioacă ceva? L-a văzut cineva ieșind din bucătărie și i-a spus? Era peste putință ca lucrurile, dacă așa era, să se sfârșească cu atât.

Dar el n-avea timp să se dezmeticească.

— Ce te-a întrebat jupânul? îl întrebă Marta, care stătuse la pândă.

— Ne-a simțit, răspunse el, ori i-a spus cineva ceva.

— Ei! și?! grăi dânsa. Prea mult nu-i pasă și lucru mare n-ar fi nici chiar dacă ne-ar vedea. Vorba e că bani n-ai luat de la mă-ta.

Trică rămase în fața ei umilit ca robul în fața stăpânului.

— Fii om cuminte, Trică, îi zise ea, căci noi ținem la tine și pe urma noastră nici un rău nu poate să te ajungă.

Nici că-i rămânea lui Trică decât să fie om cuminte și să i se supună Martei, care ea singură le învârtea toate.

Nu e însă nimeni stăpân deplin pe firea sa.Îi fusese lui Trică totdeauna dragă Sultana fiindcă era fiica stăpânilor săi. N-ar fi fost însă în stare să dea răspuns deslușit, dacă l-ar fi întrebat cineva cum sunt ochii ei și cam ce fel îi este gura când râde.Acum nu mai voia s-o vadă și totuși se uita mai cu dinadins la ea, ba tremura când ea se apropia de dânsul, și glasul i se îneca dacă trebuia să vorbească cu dânsa. Se simțea vinovat și era, parcă, păcat să se uite la ea și să stea în apropierea ei.

Ar fi fost împotriva firii femeiești ca Sultana să n-o simtă aceasta. Ce știa dânsa?! ce putea dânsa să înțeleagă?! Vedea însă copila că nimeni pân-acum, nici chiar el, nu s-a uitat încă la dânsa cu ochii lui,că nimeni nu

tremura ca dânsul, glasul nimănuia nu e înăbușit ca al lui, și căuta dinadins ca să fie cât mai des prin apropierea lui.

Asta-l ducea pe Trică la deznădăjduire, căci degeaba-și punea de gând să se ferească de dânsa.

Se începuse recrutarea, și între calfele lui Bocioacă erau patru băieți săraci cărora nu le rămânea decât să meargă la cătănie. De voie, de nevoie, ei se duceau veseli; inima îți sângera însă când vedeai plânsetele mumelor, ale surorilor și ale rudelor de tot felul. Plângea și Mara cu ele, căci era femeie miloasă; dar cum plângea acum și cum ar fi plâns dacă feciorul ei ar fi stat și el în rând cu ceilalți?! Abia acum simțea dânsa și simțea și Trică ce mare lucru e să ai pe cineva care ține la tine, și pe când Trică stătea muiat și umilit, Mara umbla cu capul ridicat și-și purta ușurel trupul greoi.

Tot n-avea nimeni fecior ca dânsa.Alerga Bocioacă, nu-i vorbă, și pentru ceilalți mai pe la doctori, mai pe la ofițeri, mai pe la diregători, dar pentru feciorul ei făcuse mai mult.

— Ce bine e pentru tine că n-ai să te mai temi! grăi Sultana.

— Da, răspunse Trică tulburat, e bine!

— De! adăugă Marta, n-are orișicine norocul lui Trică!

Și mișel ori smintit ar fi trebuit să fie Trică pentru ca să nu se simtă norocos.

Deodată cu recrutarea începuse și Verboncul.Împărăția n-adunase de la băieți mai cu dare de mână banii decât ca să-i împartă între alții, oameni fără de căpătâi, care intrau de buna lor voie la oaste, mai ales cătane bătrâne, care-și făcuseră rândul și intrau acum din nou în oaste, ca să se întoarcă, dac-ar avea parte să scape din război, cu bani strânși acasă.

În vreme ce recrutarea se făcea cu ușile închise, Verboncul era în piață, de față cu lumea ce stătea de dimineață până seara îngrămădită,ca să vază cine și cum intră.

La masa pe care se afla o lădiță cu bani, condica, o sticlă cu vin, câteva pahare și o grămadă de șepci cătănești, ședea ofițerul, el singur, iar în dosul lui era stegarul cu steagul și două cătane înarmate,paza steagului.

Înaintea mesei stăteau apoi doi căprari buni de gură și vivandiera, o femeie țanțoșă și bine-mpanglicată, care închina mereu paharele, lăuda viața ostășească și poftea mereu pe trecători să se apropie,să strângă mâna întinsă de dânșii, să deșerte un pahar, să primească șapca și să ia banii.

Acela care prindea mâna ori primea șapca era prins, trebuia să deșerte și paharul și, vrea, nu vrea, era trecut în condică și i se numărași o sută de

florini drept bani de cheltuială.

Și nu unul era căruia i se-nfunda șapca pe neașteptate în cap, apoi nu mai avea cui să i se plângă dacă păcatul l-a dus pe acolo: tobașul bătea în tobă, trâmbițașul suna, steagul se desfășura și nu-i rămânea decât să jure.

De aceea lumea toată era cuprinsă de spaimă și mumele-și puneau sub lacăt feciorii, iar femeile își țineau de pulpană bărbații când,așa, mai după-amiazăzi, zi, Verboncul pleca cu muzica și cu steagul dezvelit de-a lungul ulițelor ca să îmbărbăteze și pe cei ce nu se-ncumetaseră să meargă-n piață.

Era greu lucru să fii om tânăr, să-i vezi trecând și să nu te iei după dânșii.

În frunte, cu sticlele pline în mână și de gât cu vivandierele, mergeau chiuind voinicii intrați peste zi, după dânșii urmau căprarii cei buni de gură, apoi stegarul și muzica, iar după toți, lumea adunată de pe la toate răspântiile. Buștean ar fi trebuit să fii ca să nu alergi la portiță ori la fereastră când știi că așa lucru numai rar se poate vedea.

Alergat-a și Trică, dar nu la portiță, căci acolo n-avea voie să se ducă, ci la fereastra din casa cea mare, unde nici Bocioacă nu intra decât în zile de sărbătoare.

Erau două ferestre, și Sultana, văzând pe Trică la cea de la dreapta, a alergat ca să vadă mai bine, la cea de la stânga.

Unde mai rămânea loc pentru Marta?S-a dus, ca să nu se-ndesuie cu fiica ei, la cea de la dreapta și s-a lăsat pe umărul lui Trică.

Ce putea el să facă?! S-ar fi supărat foc dacă el s-ar fi dat la o parte, apoi vreun lucru mare nici nu era.

— Sunt grea? întrebă Marta încet.

— Nu, răspunse el, dar ne vede fata.

— Ce-nțelege ea?! grăi Marta și se lăsă mai grea, scoțându-și capul, ca să vadă mai bine alaiul Verboncului.

— Nu-ți vine și ție să mergi cu dânșii? întrebă peste câtva timp.

— Să mă ferească Dumnezeu! răspunse el.

— Să nu uiți că mâine seară jupânul nu-i acasă! grăi dânsa peste câtva timp. Eu te aștept!

El nu-i răspunse nimic. Ce adică ar fi putut să-i răspundă? Era peste putință să nu meargă!

Și ce era, la urma urmelor?!Omul, când nu mai știe ce să facă, cu multe se împacă, cu multe se potrivește, și ziua următoare, deși cuprins de neastâmpăr, Trică lucra liniștit la masă, alăturea cu celelalte calfe.

Bocioacă, având să meargă după-amiazăzi la târg, nu mai croia, ci alegea de pe prăjinile atârnate în fund cojoacele, pe care unul dintre ucenici le lua să le ducă pentru ca să fie așezate în lada din car.

Iară Marta și fata ei lucrau, ca de obicei, la mescioara așezată sub fereastra din fund.

Deodată ușa se deschise repede și dată-n perete și Persida intră în casa plină, înaltă și frumoasă, cu părul încâlcit, cu hainele mototolite, pe ici, pe colo muiate și stropite de sânge, cu fața aprinsă și cu ochii plini de văpaie sălbatică.

Privirile tuturora se îndreptară asupra ei, iar Trică se ridică în picioare și făcu un pas spre dânsa. Îi venea s-o apuce și s-o dea afară.Înțelegea el ce s-a întâmplat, dar de ce trebuia să-i facă rușinea aceasta? Ce căuta ea aici? de ce nu îl lasă pe el în pace?

— Trică, zise ea fără ca să ție seama de ceilalți, ori ești om, ori nu ești om, ori îmi ești frate, ori nu-mi ești: noi batjocura aceasta nu putem s-o suferim! Tu m-ai legat de el: trebuie să-i arăți că n-ai uitat ce ți-a zis atunci.

— Ba te-ai legat tu însăți, răspunse el supărat.

— M-ai ajutat, Trică, m-ai ajutat, grăi dânsa.Uitându-se apoi împrejur, îi era greu mai ales de Marta și de Bocioacă. Trebuia să le deslușească toate, să le arate cum s-au petrecut lucrurile, să-i încredințeze că ea nu e vinovată de nimic.

— Ți-am spus, începu ea liniștită, că iar i-a intrat diavolul pe sub piele: îl roade ceva, nu știu ce, dar îl roade, petrece nopțile în nedumerire, e mereu răstit, se îmbată adeseori și joacă din nou cărți.Le-am suferit toate fiindcă n-am ce să fac. Am însă și eu suflet milos,am inimă de om și nu pot să le înghit toate. Astă-noapte l-am lăsat jucând cărți cu Binder de la Steueramt, cu Franț pânzarul și cu Lugojanu jeleparul, care avea bani mulți fiindcă era în drum spre Zam,unde plecase ca să cumpere boi. Astă-dimineață, când m-am sculat,i-am găsit tot la cărți, tăcuți și istoviți, supți la față și galbeni ca ceara.Mai ales Franț și Lugojanu erau prăpădiți fiindcă pierduseră mult și tot mai pierdeau încă. Așa e cartea: n-ai ce să-i faci când începe odată să-ți vie rău. Dar tocmai dânșii țineau ca jocul să meargă înainte, ca doară să se întoarcă cartea. Eu fierbeam în mine, fiindcă îmi era milă de dânșii, vedeam că nu se întoarce și știam că nici nu are să se întoarcă cartea. Și e păcat greu să iei bani de la oameni așa! Înțeleg să joci ca să-ți treacă timpul; înțeleg să joci când nu știi dacă o să câștigi ori o să pierzi; e însă o mișelie să joci când știi că numai câștigul poate să-ți vie. I-am făcut dar semn lui Naţl ca

să-nceteze. S-a făcut că nu mă înțelege. Am mai tăcut, am mai răbdat, dar nu puteam să-i las când vedeam că nici unul dintre dânșii nu știe ce face. "Națl, îi zisei dar peste câtva timp, n-ar fi oare bine să mai lăsați cărțile, să vă odihniți puțin, să trageți un pui de somn, și apoi iar puteți începe..." I-am vorbit cu blândețe, cu glas dulce, ca unui copil. El însă? Nici n-auzea, nici nu vedea! Ei bine! urmă ea înviorată și aruncând o căutătură împrejur,tu mă știi cum sunt! Nu sunt pripită, nu mă iuțesc, dar nici nu mă dau îndărăt când știu că e bine să fac un lucru, ci merg orbiș înainte.Ce-mi mai rămânea de făcut? Un singur lucru: să pun mâna pe cărți și să le arunc în foc. Știind dar că mai sunt câteva perechi în dulap,le-am luat pe nesimțite pe aceste și le-am ascuns, apoi m-am apropiat de masă, am pus mâna pe cărți și am alergat cu ele la gura sobei. Îl știi acum pe Națl: el nu s-aprinde când se mânie, ci râde. A râs și când a văzut c-arunc cărțile în foc, apoi s-a dus la dulap, ca să ia altele. Văzând apoi că nu mai sunt cărțile la locul lor, a venit la mine și mi-a zis încet: "Nu mă face de rușine: oamenii au pierdut și vor zice că le fac acestea numai ca să nu-și mai poată câștiga banii înapoi"."Nu-mi pasă ce vor fi zicând ei, îi răspunsei, când știu c-așa e bine.""Dă-mi cărți, grăi el, că, dacă nu, sparg tot ceea ce vezi în casa aceasta. Eu sunt aici stăpân!" "Pe toate, dacă vrei, îi răspunsei, nu însă șipe mine, nici pe voința ta." Ei bine! urmă ea după o mică răsuflare,numai văzând cu ochii ați putea să înțelegeți că nu e chip să trăiești cu asemenea îndrăcit. Înțeleg să rupi, să frângi, să spargi, să omori chiar când te ia mânia oarbă, de nu mai știi ce faci. Om însă în toată firea, potolit ca orișicare din noi acum, numai și numai ca să mă sperie pe mine, el a dat râzând cu pumnul în geamurile dulapului, de s-au risipit sfărâmate prin casă. Mă cunoști, Trică, urmă ea mai iute, și știi că eu nu mă sperii. Când văzu că nu-i dau cărțile, se duse la oglinda cea mare și o făcu și pe aceea bucăți-bucățele. Ce să faci cu asemenea om? Îl știi că e tare ca un bivol: degeaba m-aș fi opintit să-l opresc,iar ceilalți se uitau la el râzând, parcă le plăcea să-l vadă ce face.

— Să-i fi dat afurisitele de cărți, grăi Marta, și să-l fi lăsat în știrea Domnului.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse Persida. "Să nu mai spargi, Națl, că femeie, cum sunt, te pălmuiesc în fața acestor oameni și nu-mi mai pasă ce va urma!"

— Rău ai făcut, zise Marta, care nu se mai putea stăpâni.

— N-aveam ce să fac, îi răspunse iar Persida. Tot era mai bine să dăm unul în altul decât să sfărâmăm toate lucrurile din casă. Auzind zgomotul, Bandi,

băiatul, a alergat speriat în casă. Nu mai eram acum singură: băiatul ține, ziceam, la mine și o să-mi sară în ajutor, apoi,dac-ar fi rău de tot, n-ar mai sta nici ceilalți cu gurile căscate. M-am repezit deci la el, ca să-l opresc. "Nu te apropia, îmi zise el tot râzând,că nu știu unde mă opresc dacă încep odată. Mi-a fost destul, m-am săturat, sunt plin până în gât! Ești urgia lui Dumnezeu, blestemată să strici viața celor ce se apropie de tine. Uite! urmă arătând spre Bandi,atât om ți-a mai rămas și ție în lumea aceasta, corcitura asta, prăpăditul ăsta, despre care nici chiar tatăl său nu mai vrea să știe; ceilalți toți,până chiar și mumă-ta și fratele tău, te-au părăsit. Ai dat bani pentru el, ca să-l răscumperi, și tot nu mai dă pe la tine..."

Trică se cutremură și mai făcu un pas înainte, gata de a pleca.

— Așteaptă, îi zise ea, că nu le știi încă toate. Auzind vorbele lui, Bandi, băiatul, n-a zis nimic, ci a sărit la el și l-a mușcat de umăr. Am sărit și eu și nu știu ce-a urmat mai departe... Uite! urmă ea sumecându-se, ca să-și arate vânătăile de pe brațe. Uite! zise ea, ridicând fără sfială cămașa, ca să arate vânătăile de pe pulpe. Așa mi-e tot trupul.Nu-mi pasă! Are să mă doară câtva și apoi trece. Carnea de om se drege ea de ea. N-am să mai trăiesc cu el, și am scăpat de toate.Rușinea însă, rușinea pe care mi-a făcut-o trebuie s-o șterg! Trebuie să vadă omul acela că tu și mama nu v-ați lepădat de mine, că nu pentru mine, ci pentru el n-ați mai venit să mă vedeți. A rămas acum singur acasă și sparge, frânge, taie înainte... E păcat, Trică, e pagubă,dar nu-mi pasă: rușinea însă trebuie s-o ștergem. Tu vii cu mine.

Marta îi făcu lui Trică semn să stea, și Trică rămase nemișcat în loc. Îi era greu, și-ar fi dat tot ceea ce îi era mai scump ca Sultana,copila nevinovată, să nu fi fost și ea de față, dar el nu se mai putea mișca din loc.

— Dar rușinea pe care ne-ai făcut-o tu nouă? grăi el în cele din urmă. E adevărat, Persido, că tu ești o grea nenorocire pentru toți cei ce țin la tine! Tu ți-ai făcut-o: tu s-o porți.

Persida stătea ca stean de piatră în mijlocul celor ce se uitau cu milă la dânsa când Mara se ivi în prag și se opri dând din cap.

Aflase cele petrecute, alergase la cârciumă și venise aici pe urma Persidei.

Persida se dezmorți. Mama ei, tot mama ei, sărmana.

— Nu te-ai săturat nici acum de el?! întrebă Mara.

— Mi-a fost destul, îi răspunse Persida; și dac-aș fi omorât pe tata, mi-aș fi spășit păcatul.

— Lasă-l! grăi Mara. Mulțumește lui Dumnezeu c-ai scăpat de el. Iară tu, Trică, n-ai să te amesteci, urmă peste puțin. Mulțumește lui Dumnezeu că ți-ai găsit stăpâni oameni buni.

Era mâhnită Mara, de-ar fi fost în stare să sară cu ghearele la afurisitul de neamț, dar se simțea fericită cum nu s-a mai simțit în viața ei, căci își știa fata scăpată și feciorul pus pe cale bună.

Nu era însă fericită Persida, iară Trică se simțea foarte nenorocit.Se adunaseră deodată toate, prea multe se îngrămădiseră pe capul lui: jupânul se pregătea de plecare, jupâneasa-l aștepta deseară. Persida plecase greu mâhnită, iară Sultana nu se mai uita la el ca mai nainte, ba scăpase chiar vorbele: "De ce nu te-ai dus cu sora ta?" Se simțea ca legat cot la cot, dar el lucra cu celelalte calfe la masă și nu zicea nimic, căci n-avea cu cine să-și împărtășească gândurile.

După-amiazăzi el începu să se neliniștească și se făcu din ce în ce mai tăcut și mai neastâmpărat. Când sunetele muzicii străbătură-ncasă, calfele și ucenicii se puseră-n mișcare, ca să se ducă să vadă Verboncul. Trică stătea ca bătut cu cuie pe scaun. Deodată însă, când muzica sună mai de aproape, el se ridică drept, își scutură o dată capul, apoi se repezi spre ușă.

Nu putea nimănuia să-i treacă prin gând că el, care fusese răscumpărat cu bani atât de grei, s-a pornit atât de repede ca să alerge laVerbonc și să-și pună șapca-n cap. Bocioacă se uită deci mirat la el,iar Sultana începu să râdă. Marta simțise însă de mult că nu-i e lui Trică a bine și, văzând acum fața lui înăsprită și mișcările lui iuți,înțelese numaidecât gândul lui.

— Trică, strigă ea cuprinsă de spaimă, unde te duci?! Ce vrei să faci?! Nu-l lăsați! urmă apoi peste puțin, alergând după el. Nu-l lăsați,că se dă la Verbonc!

Bocioacă începu și el să râdă. Auzi nebunie! De ce adică să se dea la Verbonc?

Trică se opri și se-ntoarse pe jumătate napoi.

— Am, zise el, să mă răscumpăr eu, ca să nu-mi mai poată nimeni arunca vorba că m-a cumpărat cu bani!

Pornind apoi înainte, el se duse — nu în fugă, ci cu pași mari și greu călcați.

Bocioacă, înțelegând acum și el, porni după dânsul strigând mereu:

— Nu-l lăsați! Puneți mâna pe el!Iară Sultana, care nu putea nici acum să-și dea seama despre cele ce se petrec, stătea uimită în pragul casei și se uita când la muma ei,care se făcuse galbenă ca ceara, când la Trică cel nalt și

spătos, care trecea înainte aruncând în dreapta și în stânga pe calfele ce i se puneau în drum ori puneau mâna ca să-l oprească.

Ieșit apoi la uliță, el o luă spre Verboncul care nu sosise încă la casa lui Bocioacă.

— Stați! strigă el ridicând amândouă mâinile, că sunt și eu aici și merg cu voi dacă mă primiți!

Lumea se opri, muzica încetă și un fior rece trecu prin lumea adunată în alai. Era în acel "stați!" și-n acele brațe ridicate în sus ceva ce te făcea să simți că omul acesta nu așa din senin, nici din ușurință intră în rândul celor ce iau șapca în cap, și într-o clipă lumea se-ngrămădi împrejurul lui Trică, pe care toți îl știau și mulți îl iubeau.

"Ura! ura!" strigară câțiva când el luă șapca și și-o înfundă în cap. "Ura!" strigără apoi cu toții când el se îmbrățișă cu unul din căprarii buni de gură și luă sticla de vin ca să închine și ca fulgerul trecu din gură în gură vestea că Trică, feciorul Marei, omul de credință al lui Bocioacă, starostele cojocarilor, deși răscumpărat, a intrat la Verbonc, mare lucru trebuia să fie la mijloc, și lumea alerga din toate părțile, să vadă.

Când alaiul se porni iar înainte, era prea strâmtă ulița, și Trică mergea prin fața casei lui Bocioacă în frunte, cu șapca pe ureche, cu sticla de vin ținută în sus și chiuind ca la nuntă.

— Cu bine, după război! strigă el închinând spre casa plină și-și urmă drumul înainte.

Nu mult trecu însă, și alaiul iar se opri, ținut în loc de Mara, care venise cu fiica ei ca să-și ia feciorul.

Era, sărmana de femeie, ca una căzută din cer când vecinele alergau să-i spună că Trică s-a dat la Verbonc. Nu-nțelegea, nu credea că e cu putință una ca asta. Așteptase atâta timp să-și vadă fata iar acasă,și acum, când o vedea hotărâtă de a părăsi pentru totdeauna pe neamțul ei atât de urgisit și își știa și feciorul scăpat și bine așezat încasa lui Bocioacă, îi era parcă nu mai are nimic de dorit și căzuse oarecum obosită de mulțumire sufletească.

Cum ar fi putut ea să creadă că tocmai acum i se strică toate planurile?

A început să râdă cu hohot când a văzut spaima Persidei, care înțelese numaidecât hotărârea fratelui său.

Era o nebunie! Împărăția, după ce a luat o dată banii, nu mai avea nici un drept asupra lui. Ea râse din nou când Persida-i spuse că Trică are să capete banii înapoi. O treceau fiorii când se gândea că feciorul ei o să

primească deodată atâta sumă de bani; dar nu credea că împărăția o să fie atât de proastă ca să-i dea banii după ce-i are o dată.

Așa, râzând mereu, a trecut Murășul, și mai vârtos râdea când l-a văzut, în sfârșit, pe Trică cu șapca pe ureche. Ah! ce bine îi ședea!Ah! ce fecior! Nu era nici unul ca dânsul!

Trică se cutremură în tot trupul când le văzu. Apoi, cuprins de o pornire dureroasă, făcu câțiva pași spre mumă-sa, o îmbrățișă lung și o sărută de mai multe ori, în vreme ce Persida începu să plângă, și plângeau toți văzând-o pe dânsa plângând.

Ca să scape, Trică se desfăcu, ridică iar sticla cu vin și, cu lacrimile în ochi, începu să chiuiască din nou, încât răsuna tot orașul.

— Muzica! să cânte muzica! strigă Mara ca ieșită din fire și începu să bată din palme.

Tot n-avea nimeni fecior ca dânsa! Și pornit alaiul înainte, ea mergea în frunte alăturea cu feciorul ei, sărind mereu ca în joc, chiuind din răsputeri și bătând mereu în palme, luată de vârtejul din care nu putea să-și scoată feciorul.

Iară Persida cea înaltă și frumoasă, femeie asupra căreia se opreau toate privirile, mergea pierdută și plângând după dânșii.

Căprarul cel bun de gură a mers cât a mers sfiicios alăturea cu dânsa. Luat însă în cele din urmă și el de vârtej, o cuprinse cu brațul și începu să joace cu ea.

— Ce păcat că nu pot să merg și eu cu voi! grăi dânsa și-l dete încet la o parte.

Norocul casei

— Lasă, draga mamii, că toate au să iasă bine. Are fiecare norocul lui. Au pățit-o altele și mai rău decât tine și tot au ajuns femei cu casă bună. Ești, la urma urmelor, ca și când ai fost cununată cu el, și toată lumea te știe că i-ai fost soție credincioasă și harnică și multe ai suferit de la dânsul. Femeie ca tine n-are decât să aleagă între cei mai bunica să-și găsească bărbat.

Așa vorbea Mara ca să-și mângâie fata.Trecuse miezul nopții, și ele, deși obosite moarte, nu puteau să doarmă în culcușurile lor.

— Nu-mi mai trebuie bărbat, răspunse Persida; eu nu mai pot să am bărbat.

Vorba asta Mara nu putea s-o înțeleagă, dar nu putea nici Persida să-i spună de ce adică ea nu mai poate să aibă alt bărbat afară de Națl.Prea ar fi fost grea lovitura dacă i-ar fi spus că e cununată cu dânsul.

— Prostii! grăi deci Mara, care înțelegea lucrurile cu totul altfel. Poate o femeie ca tine orișicând...

Luată apoi pe dinainte de dorința de a o molcomi, ea nu se mai putea stăpâni.

— Banul, draga mamii, urmă ea, banul e mare putere, el deschide toate ușile și strică toate legile, iar tu ai bani, destui bani, mulți bani.Uite! urmă ea, făcându-și mustrări c-a scăpat vorba. Ți-o spun fiindcă nu mai ești copilă și trebuie s-o știi, ca să te simți: eu am adunat pentru voi puțin câte puțin și din ce în ce mai mult. M-a ajutat Dumnezeu,și puține sunt pe aici prin apropiere fetele care au zestre ca tine.

Persida se ridică puțin în culcușul ei. Știuse ea că are mama ei bani! acum însă ar fi voit să-i vadă fața, căci din tonul cu care vorbea, banii păreau mulți, și parcă din fața ei ar fi putut să-i numere.Era însă întuneric în casă.

— Câteva mii să fie, grăi Persida, nu se sperie nimeni de ele.

— Nu vorbi, fata mea, de mii, îi zise Mara, ci numără cu zecile de mii. Nu degeaba am ostenit eu; nu degeaba mi-am tras de la gură.Ce-i al tău e al tău; ce-i al lui Trică e al lui Trică; ce-o să mai rămână veți împărți între voi. Asta s-o știi, ca s-o știi, dar să n-o spui nimănui.Nu ești tu orișicine!

Persida tăcu.În zadar! puterea banului e mare, și ea se simțea cu totul altfel acum, când știa din gura mumei sale că are zeci de mii puse la o parte

și bine păstrate, cum numai Mara știa să păstreze.

Doamne! Națl s-ar mira și el dac-ar ști-o aceasta și și-ar da silințele să intre în voile bătrânei, s-o îndulcească, s-o momească. Hubăr,bătrânul, ar vorbi și el cu totul altfel dac-ar ști că feciorul lui ia zestre mare.

De ce adică Națl era mereu posomorât și răstit? de ce era nerăbdător? de ce bea? de ce juca cărți? de ce era nemulțumit cu soarta lui? Pentru că era deprins să trăiască bogat și trăia acum sărac, scos de dânsa din averea lui.

Îi venea să se ridice din culcușul ei și să alerge la el, ca să-i spună și să-l roage, să-i moaie, să-i îndulcească firea. În zadar, afară de dânsul nu era pentru dânsa bărbat pe lume, fără de căsnicie nu e viață și numai cu dânsul putea dânsa să-și închipuiască căsnicia.

Asta trebuia s-o înțeleagă și mama ei, și o înțelegea dacă-i spunea că sunt cununați.

Acum, în clipa aceasta, putea să i-o spună, era chiar datoare, pentru ca ea să știe cum stau lucrurile și să nu-și mai facă gânduri deșerte.

— Mamă! șopti ea.Mara adormise.

— Mamă! grăi mai tare.Mara dormea pierdută în somnul greu al omului obosit.Persida se ridică speriată din culcușul ei.Iar se simțea singură, părăsită, nepăzită de nimeni și, cu o putere neîmblânzită, o cuprinse pornirea de a se duce la el. Nu putea dânsa să doarmă în altă casă când avea casa ei. Ce făcea el singur? Cum putea dânsa să-l lase singur?!

Ca apucată de nebunie, ea se dete jos din pat, se îmbrăcă în pripă și ieși tiptil din casă, apoi o luă ca o stafie prin noaptea geroasă drept spre Sărărie, ținând drumul peste Murășul înghețat după zarea luminii de la cârciumă.

Națl era dus, nu știa nimeni unde, și cârciuma rămăsese în paza lui Bandi, câinele credincios, care sări speriat în picioare când o văzu pe Persida în prag.

Iară Persida nici că-l băgă în seamă, îi era parcă a căzut din cer de la mari înălțimi în prăpastie adâncă și se afla tot în cădere.

Așa a găsit-o Națl când s-a întors cam amețit de vin acasă.

— Aha! grăi dânsul. Tot s-a-ntors doamna! Știam eu că nu poți tu să trăiești fără de mine: e scris în steaua sub care ne-am născut c-avem să trăim împreună până ce nu ne vom fi mâncat de vii unul pe altul.

Persida se uită la el cuprinsă de înduioșare, cum muma se uită la copilul pornit în căi rele.

Ce putea dânsa să vorbească cu omul acesta?!

— Dar bine c-ai venit, urmă tolănindu-se pe pat, căci tot n-avea cine să-mi

tragă cizmele... Trage! adăugă apoi și-și întinse piciorul.

Era obișnuită Persida să-i tragă cizmele și să i le curețe de noroi. Ea-l învățase așa. Niciodată însă pân-acum el nu i-o ceruse asta, și ea se rușină de starea în care ajunsese față de el.

Dar ce putea să facă?! Cu de-a sila, dar le trase, apoi rămăsese uitându-se mâhnită la el.

— Bine, zise ea, nu ți-e ție rușine de ceea ce ai făcut?

— Nu, răspunse el, nu mi-e deloc rușine. De ce să-mi fie rușine? Dac-aș fi orb, nu mi-ar fi rușine; dac-aș fi surd, nu mi-ar fi rușine;sunt cum m-a lăsat Dumnezeu, aș zice, și tot așa zic și acum. Nu vezi tu că mie-mi lipsește ceva? Nu sunt om în toată firea. E o nenorocire,dar n-am ce face!

Ce mai putea să-i zică?!

— Cum ai putut tu să lași casa așa singură? grăi dânsa peste câtva timp.

El se ridică și se uită la dânsa frământat în luptă cu sine.

— N-am lăsat-o singură, îi răspunse apoi râzând cu amărăciune. A rămas aici fratele meu Bandi. Da! urmă el, să știi că mi-e frate, frate adevărat, feciorul tatei, întocmai ca mine! Uită-te bine la el și-o să vezi și tu că așa este. Mi-e frate! Asta-i izvorul tuturor nenorocirilor!

Persida nu se putea dezmetici.

— Vorbești într-aiurea? grăi dânsa.

— Nu! răspunse el. Sunt cam amețit și nici nu ți-aș fi spus-o dacă n-aș fi, dar știu foarte bine ce spun: Bandi, băiatul Reghinei, e fratele meu. Îl văd, îl simt că mi-e frate și-mi aduc aminte de Reghina... M-aiînțeles? Tata e om bun, dar s-a înrăit, fiindcă nu poate să uite și să ne ierte pe mine și pe mama. Tu ești suflet bun, Persido, inimă de diamant: ce ai avut să iei asupra ta blestemul căzut pe capul nostru?!

Persida-și dete seamă de marea asemănare ce era între Bandi și Hubăr și nu se mai îndoi că Natl are dreptate.

— Sărman de tine și de mine, sărmani de noi toți! strigă ea cuprinzându-l cu brațele. Să n-o simtă cumva Bandi aceasta, că mult ține la răposata lui mumă și urât lucru se-ntâmplă!

— Să n-o simtă, zic și eu, grăi Natl, dar tata trebuie să facă ceva, m-ai înțeles? Trebuie să facă ceva!

— Da! grăi Persida, și ei începură să stea la sfat, parcă nu s-ar fi certat niciodată-n viața lor.

Iară Mara...Visase noaptea toată pe feciorul ei, și dimineața tot cu gândul la el s-a deșteptat din somn. Nu se putea dezmetici cum au venit

lucrurile și ce a făcut el ca s-o ia pe dinainte și s-o ducă cu dânsul. Își aducea numai aminte că s-a uitat o dată la el, a văzut că nu e chip să-l abată de la hotărârea lui și a început să bată în palme. Cu totul altfel s-ar fi petrecut însă lucrurile dacă dânsa nu s-ar fi putut mângâia cu gândul că are iar pe fata ei la sine. Ea sări deci speriată din pat când se încredință că culcușul Persidei e deșert și nici hainele ei nu mai sunt aci.

Le înțelese toate într-o singură clipă."Neam îndrăcit! strigă dânsa. Dacă și-au pus odată ceva în gând, nu e chip să-i mai scoți din ale lor."

Ea se așeză îndărătnică pe scaun, nu supărată, nu îndurerată, ci tare hotărâtă de a nu se mișca, de a nu face nimic, de a arăta că nici pe dânsa nu poate nimeni s-o scoată din ale ei.

Ca totdeauna când nu mai știa ce să facă, și acum simțământul ei covârșitor era că toate au să iasă în cele din urmă după gândul ei și că copiii ei pot să dea în gropi, pot să sufere, dar nu pot să piară și tot la ea au în cele din urmă să se întoarcă.

De aceea a râs cu un fel de mulțumire răutăcioasă când a aflat, peste câteva zile, că Națl iar a bătut pe Persida.

Ar fi voit să-i scoată omului aceluia ochii cu ghearele, dar îi părea bine.

"Așa-i trebuie! zicea. Să-și vie în fire!"Săptămânile și lunile treceau. Persida trăia din ce în ce mai rău cu soțul ei, dară Mara nu-și schimba gândul: putea Persida să rabde,că-i făcea bine răbdarea.

Tot astfel, când a venit știrea că războiul s-a pornit cu italienii, Mara se ruga mereu la Dumnezeu să aibă în paza lui pe feciorul ei,dar se bucura oarecum când se gândea la suferințele prin care el trebuie să treacă.

Sunt însă în lumea aceasta cu putință și lucruri care o moaie chiar și pe Mara.

Mai pe toamnă Mara află că Persida iar e în stare binecuvântată.Nu-i venea să creadă și nu putea să-și dea seama dacă e bucurie ori întristare simțământul viu care o cuprinde când se gândește că tot ar fi cu putință.

"Grozavă nenorocire!" zicea dânsa, și totuși îi venea să se ducă și să-și ia fata cu puterea de câte ori afla că și acum tot o mai bate Națl.I se răscolea toată firea când se gândea că iară s-ar putea întâmpla ca în rândul trecut.

Iar dacă nu, dacă Dumnezeu se îndură, Persida era legată, nedespărțită pe toată viața de dânsul, și Marei îi venea să se ducă la dânsul să-i spună că-l iartă, că vrea să se împace cu dânsul și-i dă fată cu zestre,numai să se cunune... Parcă însă tot mai era timp, trebuia să aștepte.

Așa s-a frământat Mara luni de zile de-a rândul și nu s-a mișcat decât pe la Sf. Nicolae, când iar a trimis moașa după dânsa.

— Zice, grăi Talia, să nu te neliniștești, că toate sunt bune!Mara era, cu toate aceste, ba tocmai de aceea, foarte neliniștită. Îi venea să-și smulgă părul din cap, să-și muște carnea de pe trup, și mergând cu pași iuți și mărunți, iar nu rar călcați ca altădată, spre cârciuma de la Sărărie, ea își zicea mereu: "Nemernico! Ticăloaso!"De mult ar fi trebuit să vină și nu se putea ierta că n-a venit.

"O, Doamne! grăi în cele din urmă, ca să se mai molcomească ea însăși pe sine, dar tot om dat de la Dumnezeu e, și botezul o să-l sfințească și pe el."

Da! botezul sfințește chiar și pe copiii adunați din margine de drum.Ea, cu toate aceste, se opri, ajunsă la intrare, ca în fața unei primejdii.

— E aci neamțul? o întrebă pe Talia.

— Nu e, răspunse aceasta, a plecat pe-nserate și nu-i e obiceiul de a se întoarce înainte de cântatul cocoșilor.

Și nu s-a abătut Națl nici astă dată de la obiceiul lui. Plecase supărat, muncit de gânduri grele, încât nu mai știa nici el ce are să facă și-și petrecuse timpul cuprins de viu neastâmpăr.

Târziu după miezul nopții, când s-a întors istovit și cam amețit acasă, toate erau trecute și în iatacul luminat de o candelă se făcuse liniște adâncă.

Persida dormea cuprinsă de somn întăritor, încât abia i se mai simțea răsuflarea, iară Mara se așezase pe patul lui și fusese și ea biruită de somn.

Văzând pe Mara, el se opri și stete o clipă, apoi voi să iasă, să plece, să se ducă, să fugă: îi era rușine, îl cuprinsese un fel de spaimă,parcă o grea pedeapsă îl aștepta.

El însă nu putea să plece: se simțea ca înfipt în pământ.Prin liniștea nopții se auzea un fel de morfoleală gingașă: copilul, îmbăiat, înfășat și așezat, după obicei, lângă muma lui, nu dormea,ci își dusese mâinile la gură și își sugea pumnii.

Inima lui Națl se strânse și mintea lui se lumină deodată, parcă toată noaptea ar fi dormit și n-ar fi văzut băutura cu ochii lui.

Era un copil acolo, chiar copilul lui.Ah! de ce i l-a dat Dumnezeu?! Ca să-l certe cu toată asprimea.Nu! Copilul acesta nu poate să trăiască! S-a născut numai ca să moară. Chinuită în toată clipa și mereu bătută, Persida n-a putut sădea viață decât unei stârpituri; îl vedea, parcă, stâlcit, cu oasele

strâmbe, cu fața pocită, o adevărată spaimă, și, cuprins de fiori, el începu să tremure aducându-și aminte de Reghina și de copilul ei.

Și dacă i-ar fi dat, cu toate aceste, să trăiască?Grozavă nenorocire!Și totuși..."Doamne! zise el cu ochii plini de lacrimi, ceartă-mă pe mine, ceartă-mă cu toată asprimea, dar lasă-l pe el, păzește-l, ține-l, orb să fie, surd să fie, slut să fie, schilod să fie, numai a om să semene, căci tot al tău este, tot ție are să ți-l păstreze sărmana aceasta de femeie."

Tiptil apoi, pas cu pas, călcând în vârful degetelor, cu inima încleștată și tremurând în tot trupul, el se apropie de pat, ca să-șivadă copilul.

Ce putea să vadă?Un copil abia născut nu e, la urma urmelor, decât o bucățică de carne fără ochi, care se mișcă în toate amănuntele ei. El însă nu maivăzuse în viața lui ceva atât de frumos ca copilul lui, cu fața ceea rotundă, plină și viu mișcată și cu degetele cele lungi și subțiri la mânușițele de om.

Ah! cum ar fi vrut să-l desfășure, ca să-l vadă întreg, să-l pipăie cu mâna, să se încredințeze că e întreg, că setea de viață, care-l face să-și sugă cu atâta neastâmpăr pumnii, îi străbătea întreaga ființă.

"De ce, Doamne, atâta bunătate? Căci eu nu sunt vrednic de ea", zise el adânc înduioșat și nu-și mai putu stăpâni plânsul.

Persida-și deschise ochii și-i deschise mari și-i îndreptă oarecum dormind, mirată și nedezmeticită spre el.

— Ah! Doamne! zise el în românește. Iartă-mă, Persido, că te-am deșteptat, dar nu mai pot! Nu mai pot! zise el iar și izbucni în plâns înăbușit.

Persida-i întinse mâna și-l apucă de braț, ca și când s-ar fi temut că se duce și-ar fi voit să-l oprească, să-l ție, să nu-l lase.

— Plângi, că-ți face bine, zise apoi peste câtva timp. E băiat, urmă iar. O să vezi tu ce băiat! Lasă, c-o să vezi cum toate au de aici înainte să fie altfel.

— Cum altfel? grăi dânsul deznădăjduit. Eu tot eu rămân; de câte ori mi-am făcut cele mai amarnice mustrări? de câte ori mi-am pus tare-n gând să mă-ndreptez?! Tot nemernic am rămas, și nemernic am să fiu toată viața mea!

Persida se uită zâmbind senin la el.Ce-i pasă ei acum dacă el se îndreaptă ori nu?!Da, mai înainte, când toată gândirea, toată simțirea, toată purtarea ei de grijă asupra lui și numai asupra lui se îndrepta, ea ar fi voit să nu mai fie om ca dânsul și-l scotea din răbdare, îl îndârjea prin neîncetatele ei silințe. Acum însă nu mai vedea păcatele lui și-i era,așa cum îl știa, destul de bun.

Mara se deșteptă și ea din somn, dar, văzându-l la patul fiicei sale, nu-i mai venea să fugă, ca mai nainte, când se gândise c-ar putea sădea ochi cu el.

Văzându-l plângând, ea se înduioșă.

— Ei, lasă-le acum, zise ea; ce a fost a trecut. Mi-a spus Persida, mi le-a spus toate; toate le știu, să-i mulțumim lui Dumnezeu că ni l-a dat și-a rânduit să nu fie copil adunat de pe ulițe.

El a rămas uimit în fața ei. Ar fi voit să-i răspundă ceva, să meargă și acum la ea și să-i sărute mâna, dar nu putea: erau parcă toate de prisos, și când își ridică ochii, el se uită la ea ca și când nu ar fi fost niciodată și c-ar mai putea să fie supărare între dânșii.

— Sărmana mea mamă! grăi el în cele din urmă, suspinând.

— Are să vină și ea! zise Mara. Trebuie să vină! Am să mă duc chiar eu să-i spun, s-o chem, s-o aduc: îi este nepot și ei tot atât de bine ca mie; are și ea să se bucure.

— Dar nu cumva să-i spui, mamă, și ei că suntem cununați, grăi Persida îngrijată.

— Nu! ferit-a Dumnezeu! adause Națl. N-ar putea să nu-i spună tatei, și-l știți cum e!

Ei începură apoi să se sfătuiască ce fel ar trebui s-o pornească pentru ca să-l moaie și pe bătrânul Hubăr, ca la botezul copilului să fie adunați cu toții în dragoste familială.

— Avem, grăi Națl, să-l botezăm în legea ta și să rugăm pe părintele Codreanu să vie, ca tot el să-l boteze!

— Da! zise Mara încântată, tot el! Altfel nu se poate!Persida dete din cap și ochii i se umplură de lacrimi.

— Nu, grăi dânsa, avem să-l botezăm în legea bătrânului Hubăr și-o să rog, urmă plângând, pe maica Aegidia să-i fie ea nașă. De mult încă mi-am pus-o aceasta în gând, adăugă ea și plânse înainte.

Mara și Națl nu mai îndrăzniră să zică nimic. Așa era! Tot dânsa era cea mai înțeleaptă. O durea pe Mara că nepotul ei n-o să fie creștin adevărat, dar recunoștea ea că numai așa se poate îmblânzi Hubăr cel îndârjit.

Așa, stând de vorbă și sfătuindu-se între dânșii, în fericită unire familială, i-au prins zorile de zi și i-a apucat și lumina zilei, pe care Hubăroaie o așteptase cu neastâmpăr.

Nu mai putea, sărmana de femeie!Singură dânsa știa cât a răbdat și câte lacrimi a vărsat în tăcere după rarele ei întâlniri cu Națl. Ținea să nu treacă

peste voința soțului său; au însă toate un hotar: din clipa în care aflase că se apropie ceasul,ea nu mai aștepta decât să plece soțul ei la măcelărie pentru ca să plece și ea.

Persida și Națl și Mara tresăriră într-un fel de uimire când ea se ivi în prag.

Era lucru firesc ca ea să vie și nu se îndoiau că va și veni: uimiți erau dar numai pentru că dânsa venise tocmai acum, când vorbeau despre dânsa.

Mara, cea dintâi, se ridică și se duse la dânsa. Neștiind ce să-și mai zică, ele se îmbrățișară în tăcere, se sărutară și iar se ținură îmbrățișate, în vreme ce copiii lor se uitau la ele oprindu-și răsuflarea.

Desfăcându-se din brațele Marei, Hubăroaie trecu apoi pe lângă fiul ei și se duse la Persida, ca să o sărute de mai multe ori tot în tăcere, cu dragoste și cu sfială.

Abia după-aceea ochii ei se opriră asupra copilului și de la el trecură la Națl.

— Mult ești nenorocit, grăi dânsa cu ochii plini de lacrimi, și mare noroc ai avut! Le știu toate, urmă apoi întorcându-se spre Persida.Știu cât ai suferit, fata mea. Dumnezeu are să ți le ție toate în seamă și să ți le răsplătească!

— Lasă-le aceste, întâmpină Mara. Să nu mai vorbim despre cele trecute, ci să vedem de cele viitoare.

Hubăroaie se uită lung la ea.

— Ți-e ușor ție, grăi dânsa amărâtă, căci stai singură, poți să faci cum te trage inima și n-ai să te temi de nimeni: mie mi-e groază când mă gândesc la cele viitoare.

Persida se cutremură.

— Să nu fie în ceas rău vorba pe care ai grăit-o fără ca să-ți dai seama! suspină Mara. Nu e în lumea aceasta nimic mai trist decât viața văduvei, care poartă ea singură greul vieții și tot ea singură plânge când are vreo bucurie. Ce-mi este mie că ne vedem adunați cu toții aici, când răposatul, sărmanul, nu poate să fie și el cu noi!urmă dânsa plângând. Nu, din inimă nu puteau să-ți iasă vorbele.Bărbatul tău e om și el, e creștin, e părinte și are să se moaie în cele din urmă.

Nici că-i veniseră din inimă acele vorbe, dar fuseseră grăite, și ca un fel de săgetare trecuse prin inimile lor simțământul că nu e unirea fericită cu putință câtă vreme trăiește el.

O clipă însă numai, apoi începură a se sfătui cum au să pornească lucrurile ca să-l aducă și pe el în mijlocul lor.

Hubăroaie nu îndrăznea să-i vorbească.

— Ce ar fi dacă m-aș duce eu și i-aș cere iertare? grăi Națl.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse muma lui. Ar fi destul să te vadă pentru ca să nu-și mai poată stăpâni mânia. Nu știu ce are, dar de la un timp încoace e din ce în ce mai îndârjit.

— Am să le sufăr toate, întâmpină Națl, și mi-e destul să-i spun o vorbă pentru ca să-l potolesc.

Persida, dând cu socoteala care e vorba aceea, clătină din cap.

— Nu! zise ea. Ai face foarte rău. Te rog, mamă, urmă apoi întorcându-se spre Hubăroaie, să te duci la maica Aegidia și să-i spui c-o rog de iertare și doresc a vorbi cu dânsa. Are să vie, iar celelalte le lăsați pe mine.

Așa s-a și făcut.De la cârciumă Hubăroaie s-a dus drept la mănăstire, și pe la amiazăzi maica Aegidia cea mărunțică și cu fața aspră a cerut binecuvântarea stariței ca să poată merge la fata ei.

Trecuse atâta timp de când nu se mai văzuseră și atât de multe s-au petrecut în timpul acesta. Era însă la mijloc un suflet nevinovat, și maica Aegidia intră în cârciuma de la Sărărie ca-ntr-o biserică, sfiicioasă și cu pas ușor.

Tot așa a și ieșit peste vreun ceas, ca să meargă la părintele pleban, care s-a dus apoi fără de întârziere la Hubăr, căci vorba era să scape trei suflete rătăcite.

— Știu de ce ai venit și ce vrei, îi zise Hubăr. Nu mi-a spus nimeni, dar mi-e destul să te văd ca să știu. Uite, i le iert toate, toate le trec cu vederea, toate le uit ca și când n-ar fi fost niciodată: nu-l pot însăierta că nepotul meu e copil nelegiuit.

— Tocmai de aceasta e vorba, grăi plebanul așezat. E o nenorocire că așa au venit lucrurile, dar trebuie să ne ferim de alta mai mare:să-i cununăm cât mai curând, pentru ca copilul să fie botezat ca născut din părinți care trăiesc în căsnicie binecuvântată de sfânta biserică.

— Minciuni! strigă Hubăr. Pata tot rămâne. Grozav am fost pedepsit eu pentru câteva clipe de ușurință! Nu mi-e destul că trebuie să-mi știu copilul de pripas, dar am ajuns să am și un nepot nelegiuit.

— Despre aceasta să nu vorbim, grăi plebanul cu oarecare asprime. Ți-ai făcut datoria și trebuie să ți-o faci până la sfârșit. Copilul născut din adulter nu găsește milă nici la oameni, nici la Dumnezeu: el n-are loc în

rândul creștinilor și e suferit numai în tinda bisericii. Născut din greu păcat, viața lui nu poate să fie decât o grea osândă. N-ai să-l știi, n-ai să-l vezi!

— Dar îmi iese mereu în cale! strigă Hubăr deznădăjduit.

— E în adevăr de necrezut cum a ajuns el la casa lui Națl, grăi plebanul. N-ai însă să ții seama de el și n-ai mai ales să pui alăturea cu dânsul pe nepotul tău, care nu din adulter, ci numai din căsnicie lipsită de binecuvântare e născut.

— Dar ce este vinovat el?!

Preotul clătină zâmbind din cap.

— Fără de voința lui Dumnezeu, zise el, nici un fir de păr nu se clatină: cum s-ar putea oare ca om să se nască fără de a lui voință?!Era de mai nainte vinovat și pentru vina lui osândit să se nască din păcat, pentru ca să treacă disprețuit de semenii săi prin lume. Și osândit, pentru vina ta, erai și tu să-l zămislești, pentru ca să nu mai poți trăi liniștit. Poartă-ți osânda cu umilință și cu răbdare îndelungă, pentru ca să ți se ierte vina. Toate ai să le treci cu vederea și să te gândești numai la împlinirea datoriei tale, pentru ca copilul să fie botezat în legea ta și primit în sânul singurei biserici în adevăr mântuitoare. Dacă ei nu sunt cununați, botezul are să se facă în legea mamei și copilul este pierdut pentru biserică.

Acesta era un lucru peste care Hubăr nu putea să treacă.Nu mai era vorbă dacă vrea ori nu vrea, poate ori nu poate; trebuia să voiască și să poată, să se siluiască însuși pe sine, ca să fie ocrotit ca fiu supus de sfânta biserică și să afle iertare înaintea lui Dumnezeu.

A rămas dar vorba ca plebanul să-l aducă pe Națl, pentru ca să ceară iertare și părinteasca binecuvântare.

Era hotărât Hubăr să le facă toate după cum le rânduise preotul, dar prea suferise multe, tot nu se împăcase cu gândul că nepotul său e copil nelegiuit și, când se văzu față-n față cu fiul său, sângele îi năvăli spre cap și ochii i se împăienjeniră.

— Nemernicule! Cum ai putut tu să-mi faci și rușinea aceasta?! strigă el ca ieșit din fire și-i trase fiului său două palme.

Plebanul ridică mâna.

— Rabdă, fiule, zise el, că ți se cuvine și ți-e părinte.Națl își plecă capul, apoi făcu un pas înainte, apucă mâna care-l lovise și o sărută.

Uitându-se în ochii tatălui său, el fu cuprins de simțământul că în zadar sunt toate, căci trai liniștit cu acest om nu se poate.

— Lovește-mă, alungă-mă, grăi, ceartă-mă cu cea mai mare asprime, dar să aibi inimă de părinte pentru copilul meu, care nu e născut, precum văd că crezi, din căsnicie nelegiuită.

— Cum nu e?! întrebară plebanul și Hubăr deodată.

— Persida, răspunse Națl ridicându-și capul, nu e femeia care poate să trăiască în căsnicie nelegiuită. A venit cu mine fiindcă în starea deznădăjduită în care mă aflam se temea să mă lase singur. Ar fi murit însă mai bucuros, dară nu ar fi venit dacă nu s-ar fi găsit un preot care era gata să ne cunune. Suntem cununați!

— Cum? În taină? Fără de învoirea părinților? întrebă preotul.

— Cu învoirea mumei, răspunse Națl cam în silă; învoirea tatei nu o puteam cere fiindcă eram în dușmănie.

— Dacă așa este, grăi preotul întorcându-se spre Hubăr, atunci căsătoria e neatinsă și copilul e legiuit. Dar tot trebuie să fie binecuvântată căsnicia de amândouă bisericile.

Hubăr nu se putea dezmetici. Se simțea ușurat, dar tot nu putea să-l ierte pe Națl că s-a căsătorit fără de învoirea lui.

— Să fie, zise el, să fie binecuvântată de amândouă, dar copilul e al nostru, numai al nostru.

— Da, tată, răspunse Națl, și ei rămaseră câtva timp într-un fel de încordare.

Părintele pleban ar fi așteptat ca ei să-și dea mâna, să se îmbrățișeze, să se sărute, să arate că s-au împăcat. Națl nu îndrăznea însă să se apropie de tatăl său, iar Hubăr nu putea să se uite în ochii fiului său.

— Te rog, tată, grăi în cele din urmă Națl, dacă se poate, să vii să vezi copilul.

Hubăr își ridică ochii. Nu putea să zică ba și îi era foarte greu să se ducă.

— Am să viu, zise el, da! am să mă duc. Să știi însă că nu la tine mă duc, ci la femeia aceea, care e prea bună pentru un nemernic ca tine.

Națl își plecă iar capul. Era și el de părerea tatălui său și nu se-ndoia că Persida va îndulci firea bătrânului.

— Am să viu mâine dimineață, zise iar Hubăr întorcându-se spre părintele pleban. Azi e prea târziu și trebuie să mă mai gândesc și eu.

Seara apoi Hubăr a vorbit cu nevastă-sa, care era foarte fericită văzându-l din ce în ce mai muiat și mai fericită încă se simțea când el îi spuse că dânșii sunt cununați.

— E femeie foarte înțeleaptă și foarte cumsecade, grăi dânsa.
— Nu e nici Națl băiat rău, întâmpină el înduioșat. Au venit însă lucrurile așa că nu mai știa băiatul ce să facă. Vinovat sunt numai eu.

Hubăroaie se uita lung și cu ochii plini de lacrimi la soțul ei. N-ar fi crezut niciodată că el poate să facă asemenea mărturisire, și acum ar fi voit să cadă în genunchi la picioarele lui și să-i sărute mâna.

— Sărmana femeie! urmă el. Cât a suferit și cât a știut să rabde! Mie parcă nu-mi vine să cred că poate o femeie să fie cununată și să trăiască ani de zile de-a rândul fără ca s-o spună aceasta. Mâine,adăugă el, mergem amândoi, în ziua mare, ca să ne vadă toată lumea,și toată lumea trebuie să afle adevărul.

Așa au și făcut.N-avuse Hubăr în viața lui zi mai mare decât aceasta. Se pregătise parcă s-ar duce să se cuminece și parcă tot nu era gata.

Un dar pentru nou-născut. Un semn de iubire pentru nora lui.El se duse la dulap și luă din lădița de fier zece, apoi douăzeci și cinci și în cele din urmă toți galbenii pe care-i strânsese, peste treisute, apoi scoase și cutia cu argintărie.

— Să le-o dăm lor, că noi tot degeaba o ținem.
— Să le-o dăm! răspunse Hubăroaie râzând cu mulțumire.Și tot astfel, ca de zi mare, așteptau și Națl cu Persida.Se vede însă că zi cu desăvârșire senină nu e în lumea aceasta cu putință.

Mara era și ea mulțumită, dar nu se bucura cu toată inima; prea îi era drag copilul acela pentru ca să se poată împăca cu gândul că el are să fie papistaș. Îi era parcă mai bucuros l-ar ști așa, nebotezat, și singura ei vorbă era: " Voi faceți cum știți; al vostru e copilul!"

Apoi mai era la mijloc și Bandi, care se uita la copilul Persidei ca la un nou soare răsărit pe cer. În mintea lui nu putea să intre gândul că Hubăr va atinge copilul acesta. Nu era în lumea aceasta, pentru dânsul, om mai urgisit decât acel Hubăr, de care răposata lui mumă fugea înspăimântată, care-și alungase feciorul și-i făcuse Persidei atât de multe zile amare. Îi venea deci să fugă când a aflat că vine Hubăr.Nu! niciodată n-ar fi crezut că poate să fie Persida atât de nemernică ca să stea de vorbă cu un om ca Hubăr, și acum, când știa că dânsa-l așteaptă, îi era parcă n-a mai rămas pentru el nimica în lumea aceasta. Și totuși ar fi voit să se ducă în lume și nu putea; ședea posomorât într-un colț și nu era în stare să se miște.

Hubăr și Hubăroaie au trecut pe lângă el fără ca să-l bage în seamă.Era și frumoasă și grea clipa în care ei au intrat la Persida. Păcat numai că Mara

nu era și ea de față.

Națl stătea umilit la căpătâiul patului și se dete puțin la o parte când părinții lui intrară, iar Persida îi aștepta cu fața râzătoare.

Hubăr, deși cam strâmtorat, era om trăit în lume și știa ce voiește.El se duse la Persida și o sărută pe frunte.

— Iartă, fata noastră, toate supărările pe care ți le-am făcut și fii încredințată despre iubirea noastră părintească, grăi apoi uitându-se în ochii ei.

— Nu suntem vrednici noi, răspunse ea sărutându-i mâna, dar copilul acesta?!

Hubăr desfăcu punga și vărsă galbeni peste copil.

— Belșug să se reverse și binecuvântare asupra ta! grăi el și se plecă să sărute copilul.

Apoi Hubăroaie îi dete Persidei cutia de argintării. Hubăr își îmbrățișă și feciorul, și ei petrecură mai departe ca oameni care se iubesc și de mult nu s-au văzut. Atât era Hubăr de încântat de nora sa, încât luă hotărârea de a merge chiar acum la Mara, ca s-o roage să vie deseară și ea și să petreacă cu toții împreună; atât era de încântat, încât chiar acum hotărî ca de la Sf. Gheorghe înainte Națl să părăsească birtul și să vie acasă.

Pe când însă ei petreceau în casă, Bandi se plimba neastâmpărat prin cârciumă. Îi era parcă s-a sfârșit viața lui și-i venea să sară, să-l apuce de gât, să-l omoare pe Hubăr, care s-a pus între el și singurii oameni pe care-i avea în lumea aceasta.

Când Hubăr ieșea, Bandi stătea în calea lui și se uita la el drept în față, îndrăzneț, fără ca să-și ascundă mânia, gata de a-l înhăța, mai mult smintit decât om în toată firea.

Hubăr se cutremură și se opri cuprins de groază în loc, încât nevastă-sa trecu înainte pe lângă băietanul care din calea ei se dete la oparte și-l lăsă apoi și pe Hubăr să treacă.

"Doamne! ce am eu să fac?!" grăi el după ce se văzu trecut.

— Du-te tu singură la Mara, urmă apoi peste puțin, întorcându-se spre nevastă-sa. Spune-i c-o rog și eu, c-o rugăm amândoi. Eu trebuie să mă duc la părintele pleban. Trebuie, acum, neîntârziat.

Pace și liniște

"Ah, Doamne! grăi Persida pierdută în gânduri, e atâta timp de când n-am fost la biserică."

Îi adunase noul-născut pe cei de atâta timp risipiți și-i ținea la un loc, dar ea se uita în ochii fiecăruia din ei și vedea că pacea n-a intrat încă în suflete, simțea că tot mai are să treacă prin zile grele.

De ea se apropiau toți cu dragoste și sfială; pe ea o socotea fiecare mai presus de sine; de dânsa ascultau cu toții; ea putea să-i povățuiască pe toți după buna ei chibzuință; ei, însă, între dânșii, tot învrăjbiți erau, și ea în toată clipa se temea ca nu cumva învrăjbirea să se dea pe față.

Singură maica Aegidia era cu desăvârșire mulțumită. Își crescuse atâta timp fata pierdută, și acum, după ce o vedea chiar mai așezată de cum fusese, era mândră în sufletul ei și venea în toate zilele să o vadă, să stea cu dânsa, să-i fie de ajutor.

Avea însă până chiar și maica Aegidia o mâhnire în sufletul ei, și îndată ce venea Mara să-și vadă fata și nepotul, călugărița mărunțică nu mai rămânea. Lasă că prea îi plăcea Marei să arate că e a ei fata,dar mai era la mijloc și botezul.

Hubăr stăruia ca copilul să fie botezat cât mai curând, în casa părinților lui; Persida ținea însă ca copilul să fie botezat mai târziu,când va putea să meargă și ea la biserică. Iar Mara stăruia alăturea cu fiica ei și nu se sfia a-și da pe față dorința ca tot popa care a făcut cununia să facă și botezul. De câte ori vorba venea la aceasta, maica Aegidia începea să tremure, se uita cuprinsă de o vie îngrijire în ochii Persidei și nu mai putea să stea.

Tot cam ca maica Aegidia era și Hubăroaie. Ar fi fost, sărmana femeie, gata să se învoiască cu toate și să dea și sângele din inima ei,numai ca lucrurile să meargă bine și Persida să nu fie supărată. Niciodată însă soțul ei nu fusese atât de neliniștit ca acum, și, văzându-l neliniștit pe el, nu mai avea nici ea odihnă.

Cum oare ar fi putut Națl să fie fericit?!Ținea la copilul lui ca la lumina ochilor săi; adeseori îl cuprindea însă simțământul că prea e grea sarcina pe care trebuia s-o poarte.

Era trecută viața fără de griji. El stătea ziua toată în picioare, alerga de ici până colo, se bălăbănea cu slugile, cu oamenii din cârciumă și cu cei din birt și abia acum își dădea seama ce fel își petrecea Persida viața în vreme ce el stătea de vorbă cu prietenii, se plimba ori își omora timpul jucând cărți. Și totuși el era mereu la dânsa, ca să vadă dacă nu-i lipsește ceva, dacă poate să-i dea vreun mic ajutor, să-i facă o mică plăcere.

Îi era adeseori parc-o pierde, parcă a pierdut-o, parcă nu mai e nevasta lui, ci numai muma copilului său. Nu-l mai vedea pe el, nu-l mai băga în seamă de când avea copil, și pe nesimțite se schimbaseră lucrurile, încât ea, care-i fusese mai înainte ca o slugă, și-l făcuse slugă pe el. Era destul un semn făcut de dânsa, pentru ca el să dea pe toți la o parte și să alerge, căci nu știa nimeni s-o mulțumească atât de bine ca dânsul.

Dar acestea au venit încetul cu încetul și se petreceau ca lucruri de sine înțelese. Se deprinsese Natl cu grijile și cu osteneala zilei atât de bine, încât nu s-ar mai fi putut simți bine dacă nu le-ar fi avut. Ceea ce-l ținea în neîncetată tulburare și-l făcea nefericit era încordarea dintre tatăl său și soacră-sa și mai ales frământarea sufletească ce străbătea din ochii mereu neastâmpărați ai tatălui său. Îi era parcă o grea nenorocire are să cadă pe capul lor.

Pe Bandi, în sfârșit, nu-l mai băga nimeni în seamă.Trecuseră timpurile frumoase, când Persida ziua întreagă îi zicea mereu: "Bandi, vino!", "Bandi, du-te!", "Bandi, aleargă!", "Bandi, fă!"

Nu mai avea nici o treabă, nici un rost în lumea aceasta: putea să facă ce-i place. De când se născuse copilul acela și de când venise Hubăr la casă, el era de prisos, uitat de toți, dat ca o ființă netrebnică la o parte, rămas singur-singurel în lume.

Așa stăteau lucrurile când a sosit, în sfârșit, ziua botezului, după cum o hotărâse Persida.

Era lucru nemaipomenit ca o călugăriță să fie nașă, dar maica Aegidia își pusese toată stăruința să i se dea binecuvântarea, și biserica era plină de lume adunată ca să vadă botezul neobișnuit și pe Persida, care intrase deodată în inimile tuturora.

Gătită în haină de cașmir negru, pe care i-o dăruise socrul său, înaltă cum era, cu obrajii tot plini, dar mai albă decât de obicei, pășind încet și apropiindu-se cu umilință de altar, ea părea mai mult o vedenie decât ființă din carne și oase, și mulți îngenuncheară când ea își plecă genunchii ca să-i mulțumească lui Dumnezeu că i-a dat tăria dea trece prin grele încercări.

De-a pururea nestrăbătute sunt căile sorții.Stând îngenuncheată și cu capul plecat, ea se vedea în gândul ei însăși pe sine, copilă răsfățată, stând în fereastra cu geamul spart de o întâmplătoare suflare de vânt, se vedea deschizând în neastâmpărul ei copilăresc cealaltă fereastră, se vedea trecând prin fața măcelăriei...una câte una întâmplările care hotărâseră viața ei se reamintiră în sufletul ei parcă le visa și le visase numai după un plan de mai

înaintecroit. Cuprinsă apoi de simțământul că nu e sfârșit încă șirul grelelor încercări, ea își plecă mai tare capul.

"Orișice ni s-ar mai fi întâmplând, Doamne, grăi dânsa, dreptate ni se face, dar pe el să-l aibi sub ocrotirea ta, căci tu l-ai voit, al tăueste, ție ți-l voi păstra!"

Nu știa nimeni ce simte și gândește dânsa în clipa aceasta, dar, văzând-o, toți erau cuprinși de același simțământ, toți, afară de Mara, muma ei, care, gătită ca nealte dăți, stătea îndărătnică la intrarea bisericii.

Se supusese Mara, dar nu se împăcase și îi venea din când în când să se repeadă, să ia copilul și să fugă cu el din biserică. Îi era parcă i-l iau, i-l răpesc, i-l aruncă în prăpastie adâncă, în foc mistuitor, și atât nepot avea și dânsa.

Când părintele pleban se ivi îmbrăcat în odăjdii, ca să înceapă botezarea atât de neobișnuită, Mara făcu un pas înainte și apoi, pas cu pas, stând mereu și făcând iar un pas înainte, tot mai potolită, tot mai muiată, ea se apropie.

Când preotul vărsă apa sfântului botez în capul copilului, ea tresări străbătută de fiori și ochii se umplură de lacrimi.

Acum era papistaș nepotul ei, cel mai iubit dintre toți oamenii era papistaș.

— E frumos! grăi dânsa întorcându-se spre Persida. E frumos și la dânșii botezul! Oameni suntem cu toții, tot creștini, creștini adevărați,tot un Dumnezeu avem.

— Draga mea mamă! grăi Persida și o îmbrățișă. Dac-ar fi toți ca tine, n-ar fi în lumea aceasta decât fericire.

Atât era de fericită Mara, încât îmbrățișă pe maica Aegidia, pe Națl, pe Hubăroaie, până chiar și pe Hubăr, care nu râdea nici acum, ar fi fost în stare să îmbrățișeze pe toți cei adunați în biserică.

— Voi mergeți acum acasă, grăi apoi grăbită, căci vin și eu, dar trebuie să trec mai înainte pe undeva.

Trebuia, neapărat trebuia!Cum adică?! Hubăr îi făcuse copilului un dar de un pumn de galbeni; Hubăroaie îl înzestrase cu cinci mii de florini; nu putea să rămâie nici Mara mai prejos. Avea și dânsa: trebuia să arate că are, că nu e nici dânsa cea din urmă, că ține și dânsa la el.

Alergând spre casă, ea era tare hotărâtă să-i dea Persidei zestrea. Acum era cel mai potrivit timp ca s-o facă, pentru ca să vadă Hubăr că nu e nici Persida orișicine și să știe lumea că nu e feciorul lui Hubăr mai presus de

fata ei! Da! a Persidei era zestrea; pentru dânsa o adunase: acum era timpul să i-o dea.

Pare însă că erau prea mulți bani, așa, deodată.Se adunaseră la pod, cu pădurea și din camete, din puțin câte puțin mai mult și tot mai mult, peste treizeci de mii de florini.

Era destul să-i dea treizeci, douăzeci și cinci ori douăzeci de mii. Ceilalți tot ai ei rămân, dar sunt mai bine păstrați.

Ea luă în cele din urmă zece mii. Tot era mai mult decât ceea ce dăduse Hubăroaie, poate chiar prea mult... și îi venea Marei să se întoarcă din drum.

Era hotărâtă să dea banii în fața tuturora, cum lucrul acesta de obște se face. Hubăr ținuse însă ca de ziua aceasta să vie noră-sa la casa lui și masa de cumetrie era un fel de nuntă, la care Hubăr își adunase, în cinstea nurorii, pe toți prietenii și cunoscuții, tot oameni de frunte, de care se sfia Mara. Văzând atâta lume și așa oameni, îi părea rău că n-a luat mai mult.

Ea-l chemă pe Națl la o parte.

— Uite! îi zise, am ținut și eu să fac un dar pentru copil. Nu e mult, o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini! Am să vi-i dau,adăugă întinzându-i banii, și pe ceilalți. Aceștia acum, de botez.

Națl știa că Persida are zestre. I-o spusese Persida ea însăși aceasta. Știa și că zestrea e mare. Acum însă, când vedea banii în mâna tremurătoare, el, cu toate aceste, se sperie oarecum, căci mulți trebuiau să fie banii pentru ca dânsa să poată rumpe atâta din ei.

— Nu, zise el dându-se puțin înapoi, te rog să nu ni-i dai, căci trebuință nu avem de dânșii și la d-ta sunt mai bine păstrați decât la noi. Ni-e destul să știm că-i avem. Dacă îl ține Dumnezeu pe tata cum e acum, avem destul, iar dacă nu, adăugă el sărutându-i mâna, n-o să mai fim cu d-ta ca mai înainte.

— Da, da! răspunse Mara. Mai bine decât la mine unde ar putea să stea? Să știți că-i aveți... pe toți, nu numai pe aceștia.

Atât voia Mara, ca lumea să știe, și de aceea nu se mai putea stăpâni, trebuia neapărat să le spună tuturora, fiecăruia în taină, căn-are nimeni ginere ca al ei, care n-a voit să primească opt mii deflorini, o parte din zestrea soției sale.

Nici că se uitau însă oamenii ca mai nainte la dânsa. Las' că banul te ridică și în sufletul tău, și în gândul altora, dar banul agonisit e dovadă de vrednicie, și mesenii toți înțelegeau de ce Mara șade în scaun ca pusă într-

un jeț și vorbește rar și apăsat. Până chiar și Hubăr,care adunase și el destul, se uita cu un fel de mirare la dânsa, căci era femeie neajutorată.

Iar Persida se uita mereu și iar se uita la dânsa, o înțelegea deplin, și ar fi voit să fie singură, ca să poată plânge. Prea veniseră lucrurile frumos și peste toate așteptările ei bine; era peste putință ca ele să rămâie mult timp așa, și ochii ei necredincioși umblau scrutărori dela unul la altul, ca să afle de unde are să înceapă cea mai apropiată mâhnire.

Națl, ei atât de drag acum, nu era în voia lui cea bună, cum îl știa de odinioară. Și, cine știe?! Poate că nici n-avea să mai fie vreodată în viața lui. Vin anii, vin grijile, vine greul vieții și trece veselia inimii.

El era strâmtorat, dus cu gândul, parcă nu credea că sunt toate cum le vede și nu cuteza să se bucure.

Hubăroaie era pierdută în purtarea de grijă pentru lumea adunată la casa ei, avea supărări peste supărări cu cei de afară. Tot se vedea însă că ochii ei se opresc, de câte ori intră în casă, cu un fel de temere asupra soțului ei. Nimeni mai bine decât dânsa nu-l cunoștea,și dânsa-l vedea că tot nu s-a împăcat cu lucrurile.

Mulțumită, voioasă, omenește fericită nu era decât Mara, care le uitase toate și se pierduse cu desăvârșire în clipa de acum. Și, totuși,tocmai de la dânsa a pornit întristarea inimilor.

Era peste putință ca ea să nu-și aducă în cele din urmă aminte și de cei ce nu se bucurau împreună cu dânsa, iar aceasta o-nduioșa pe dânsa și o mâhnea pe Hubăroaie, care-și reamintea amărăciunea decare fusese cuprinsă când a grăit vorbele pentru care Mara îi făcuse mustrări. E grozav lucru să dorești moarte cuiva, și-i era bietei de femei parcă toți știu acele vorbe și toți o mustră pentru ele.

Apoi nu putea nici Trică să se bucure cu Mara, și Persida se roși ca bujorul când muma ei își aduse aminte de el. Despre Trică nu era bine să se vorbească tocmai acum, când mintea fiecăruia era stăpânităde gândul că are Mara bani mulți. Îi era lui Hubăr rușine că noră-sa are frate pe acel om soios și nepieptănat, care seamănă mai mult a slugă proastă și intrase alăturea cu toți oamenii fără de căpătâi la Verbonc. Cum se potrivea? Mamă ca Mara, fată ca Persida și fecior ca Trică!Acum, în clipa aceasta, îi era și Marei greu, și ea-și făcea mustrări.

Frumoasă a fost ziua, dar ea nu s-a sfârșit în voie bună, și la despărțire inimile erau mai mult încleștate decât deschise.

Nici că se mai puteau deschide în curând.Peste câteva zile Mara a primit veste de la Trică al ei. Fusese lovit în șold de o țandără de bombă și zăcea acum într-un spital din Verona.

— Simțeam eu! grăi Mara. Dar eu singură sunt vinovată.Și umbla Mara plângându-se mereu de la Radna la Lipova și de la Lipova la Radna. De când își știa fata bine așezată, se gândea numai la feciorul ei și nu băgă de seamă că mai mari decât ale ei sunt supărările din casa Persidei.

Avea Hubăr cuvintele lui de a nu fi mulțumit, dar nu putea să le spună nimănui, ci trebuia să-și caute prilej spre a-și da pe față supărarea.

Tot vechea neînțelegere.Îi intrase în cap gândul că are de Sfântul Gheorghe să-i treacă măcelăria lui Națl și apoi să se ducă acasă, la Viena.

— Trăiți voi, îi zise el nevestei sale, mai bine fără de mine decât cu mine.

Hubăroaie rămase ca lovită de un junghi drept în inimă. Ce ar fi putut însă ea să-i zică ori să-i facă spre a-l încredința că țin cu toții la dânsul?!

Lucru lămurit era numai că Națl nu putea să ia măcelăria fiindcă nu era măiestru. Degeaba alerga Oancea, căci Bocioacă, supărat rău pe Trică, de la care primise cele șaptesprezece sute, și zgândărât mereu de soția sa, ținea una și nestrămutat la hotărârea lui de a nu primi în breaslă pe un om care nu și-a făcut tăietura de măiestru la timpul hotărât și-a umblat ani de zile de-a rândul fără de rost.

Astfel treceau zilele, și în trecerea lor inimile se înăspreau tot mai mult.

În Săptămâna brânzei, când Trică s-a întors, în sfârșit, acasă, singură Mara se bucura, iar Persida ar fi voit să-l roage să se ascundă, ca să nu-l vadă Hubăr. Nu se putea să vie la mai rău timp.

Dar era venit.Cam șoldiș, nu-i vorbă, cam plecat într-o parte, însemnat, ca nu cumva să uite vreodată cele petrecute, dar îi ședea oarecum bine și la cojocărie nu-i făceau nici o stricăciune, așa zicea Mara.

Cum poate omul, Doamne, să se schimbe trecând prin lume! Lasă că era periat și pieptănat, cu obrazul ras și cu mustăcioara răsucită,bine strâns la brâu și cu căciula pe-o ureche, dar degeaba mai căutai în el pe prostălanul motolog, din care putea orișinice să facă ce vrea.

— Bocioacă e prost, grăi el când Persida își spuse supărările. A fost totdeauna și o să rămâie toată viața lui. Am eu să-l dumeresc și-o să vezi că toate au să meargă strună.

Ușurel apoi, fără de grijă, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat, el s-a dus la Bocioacă, dar la Bocioacă, nu la nevasta lui.

Era foarte supărat Bocioacă, dar când l-a văzut că vine râzând, când l-a văzut că-i cam șoldiș, dar altfel de tot bine, nu mai avea nici el ce să-i facă.

— Știu că te-ai supărat, îi zise Trică. Dac-ai cerceta mai de aproape, n-aveai de ce, dar te-ai supărat; uite, bate-mă, trage-mi palme, ca și când ți-aș fi fecior, că te-am avut ca tată, apoi să fim tot ca mai nainte!

Bocioacă clătină din cap. Îi era foarte greu, dar nu putea.

— Ce-a fost a trecut, grăi el scoțând vorbele cu anevoie. Eu ți-am spus și tot ți-am spus să te pui bine cu jupâneasa; ce să-ți fac dacă n-ai voit să mă înțelegi?

Trică se uită lung și cam cu milă la el, apoi îl apucă de braț.

— Dacă jupâneasa e stăpânul casei, zise, să mergem la ea.

— Nu e stăpânul casei, răspunse Bocioacă, dar pacea casei de la ea atârnă și asta nu o dau pentru nimic.

— Să mergem la ea, zise iar Trică.Marta și fata ei tresăriră când Trică se ivi în pragul casei mari, unde ele lucrau la fereastră. Prea venise fără de veste omul care le zguduise pe amândouă atât de mult.

— Jupânul zice, grăi el dezghețat, că nu poate să mă primească iar calfă, fiindcă nu voiți d-voastră. Dacă eu aș avea nevastă, n-aș cere învoirea ei, adăugă el uitându-se cam de sus în jos la Marta;fiind însă că jupânul o cere și eu n-am vreme să aștept, o fac cătănește și vă întreb dacă mă primiți ori nu.

Sultana începu să tremure: era tot omul strașnic, care-i arunca atunci pe ceilalți la dreapta și la stânga ca să-și deschidă drum spre Verbonc.Îi era frică de el, dar nu ar fi putut să se depărteze de dânsul.

Marta era strivită. Ea singură îl înțelegea. Dar nu se dădea.

— După cum ai venit și după cum întrebi, grăi dânsa veninoasă, ne vine să-l întrebăm noi pe jupânul dacă mai putem ori nu să stăm și noi în casa aceasta.

Bocioacă, omul păcii, ar fi voit să fugă și să-i lase singuri.

— Bine, îi zise el Martei, nu se poate să vorbești și tu fără ca să înțepi cu limba?! Ce ai cu el? Spune-mi și mie, ca să știu.

— Nu are nimic! grăi Trică. O fi avut ce-o fi avut, dar nu mai are și nici n-o să mai aibă nimic. Eu rămân și pace bună! Cine se ia după muiere se miră și el unde se pomenește. O să vezi cât de bine o să ne nărăvim.

Așa au rămas apoi lucrurile.Era hotărâtă acuma și treaba lui Națl.Nu-și făcuse Trică anii de călătorie, dar Bocioacă tot ținea să-l scoată măiestru.

— Închide tu un ochi, grăi Oancea, care nu putea nici acum să se stăpânească, apoi închidem și noi ceilalți unul. Noi știm, noi facem,și nimeni nu ne mai poartă de grijă.

Cam așa se gândea și Bocioacă, și încă în postul Paștilor amândoi cumnații au fost scoși măieștri.

Nu mai avea Hubăr acum de ce să fie nemulțumit și nici nu zicea că este.

A treia zi de Paști, Bocioacă a dat masă mare în cinstea noilor măieștri. Nu putea nimeni să-i ia dreptul acesta, lasă că era staroste,dar mai avea și fată mare.

Hubăr nu numai că s-a dus și el cu nevastă-sa, dar a dus cu dânsul și pe părintele pleban, căci Bocioacă poftise și el pe părintele protopop, și întâia oară, de când venise la Lipova, Hubăr nu se mai simțea străin între străini, ci acasă la el, înconjurat de ai săi.

Ce oameni cumsecade! Dar tocmai aceasta îl făcea să stea ca pe spini și pe jăratic.

Îi venea să plângă când se uita la fața senină a Marei. Cuprinsă de simțământul că dânsa i-a adunat pe toți la un loc și că copiii ei sunt cheagul care-i ține strânși, ea umbla mândră și ușoară, oarecum pe zburate, și vorbea rar și apăsat ca o împărătească.

Iar el tresărea când ochii se îndreptau asupra lui și ar fi voit să poată sta ascuns într-un colț.

Ce-ar fi zis toți acești oameni dacă ar fi știut ce fel de greutate apasă asupra lui?!

Puțin i-a păsut mai nainte; acum însă ținea să-l socotească și ei cum el îi socotea pe dânșii.

Îi era destul să se uite în ochii mari ai Persidei pentru ca să fie încredințat că ea știe. Nu putea să-și dea seama cum și de la cine a aflat dânsa, destul că nu din întâmplare-l ținea pe Bandi la casa ei, și îi era greu de dânsa.

Nu fusese mai înainte pentru dânsul nimeni mai sus de părintele pleban; încetul cu încetul însă el a ajuns s-o pună pe Persida mai presus de toți.

— Pleacă, i-a zis preotul când a văzut nerăbdarea lui, du-te, stai acolo în liniștită retragere, căci ai din ce să trăiești.

Așa și voia să facă. Acum însă, când toate se lămuriseră, încât nu mai rămânea decât ca Națl să se mute și să ia măcelăria, el numai dormea nopțile și nu mai avea zi tihnită. Cum putea el să plece când nevasta lui

plângea deznădăjduită de câte ori vorba era de plecarea lui? Cum putea să se depărteze din lumea aceasta, în care acum se simțea atât de bine? Cum putea să plece fără ca să fi făcut ceva cu Bandi?

Persida, care-l ținea pe băiat la casa ei, nu era de părerea preotului: el trebuia neapărat să vorbească cu dânsa.

Și dacă au doi oameni să vorbească ceva, ei o știu aceasta fără ca să și-o spună.

Persida vedea și ea că el voiește să vorbească cu dânsa, și degeaba îi zicea Națl să nu se amestece, căci simțământul de milă și dorul de liniște o împingeau să lămurească odată și lucrul acesta. Ea n-aștepta decât să-l prindă singur.

— Uite, tată, îi zise ea ca și când vorba ar fi de un lucru de nimic, noi ne mutăm de Sf. Gheorghe; n-ar fi oare bine să lăsăm cârciuma în seama lui Bandi? Băiatul e tânăr, dar e așezat și harnic și n-ar duce-o rău dacă am purta și noi grijă de el.

Hubăr se făcu alb ca varul.El se uită câtva timp țintă și cam speriat în ochii ei, apoi îi apucă mâna, o ținu strânsă și începu să plângă mai întâi încet și pe înăbușite, iar în urmă cu hohote.

— Ce să fac eu?! strigă în sfârșit.

— Dac-ai fi om rău, n-ai plânge: nu ți-ar păsa, cum celor mai mulți nu le pasă, grăi dânsa. Întreabă-ți inima, căci ea-ți va spune ce ai să faci, și rău nu poate să te povățuiască.

— Eu zic să-l iau cu mine, zise Hubăr, să-l duc acolo, să-i fac vreun rost și apoi să mă întorc.

Persida stete câtva timp pe gânduri.Era frumos și bine așa; mai frumos și mai bine nu s-ar fi putut, și mare lucru ar fi fost dacă Hubăr ar fi făcut-o aceasta mai demult.Acum însă parcă era prea târziu. Dar toate sunt cu putință când omul voiește cu tot dinadinsul, și lucrul trebuia să se facă; de la el atârnă pacea și liniștea întregii familii.

— Am, grăi dânsa, să-l iau pe departe și să-l pregătesc. Treci mâine seară, dacă poți, pe la noi. O să potrivesc lucrurile așa ca să fiți singuri și nesupărați de nimeni. El ține la mine și o să mă asculte.

Și ținea, în adevăr, tot mai ținea Bandi la Persida. Vorba e numai că om în toată firea n-a fost Bandi niciodată și mai ales acum, de când lucrurile se schimbaseră, el se făcuse de tot sperios.

Un singur gând îl muncea: ce are să se aleagă de el după ce Persida se mută la casa lui Hubăr?

— De ce?! întrebă el dar când Persida îl întrebă dacă vrea să meargă fie la Pesta, fie chiar la Viena.

— Să vezi și tu lume, să mai înveți, să te faci om, răspunse Persida. Tata mi-a făgăduit, urmă ea, că te ia cu dânsul dacă vrei să mergi.

— De ce mă ia? întrebă iar Bandi.Nu intra-n mintea lui gândul ca Hubăr, omul rău și urgisit, de care muma lui fugea speriată, să-i facă lui vreun bine.

— Pentru ca să-mi facă mie o plăcere, răspunse Persida.Da! asta o înțelegea Bandi. De dragul Persidei putea până chiar și Hubăr să fie bun.

El dete din umeri.

— Și când o să mă întorc? întrebă.

— Când vei voi, răspunse ea.Bandi dete din umăr.La urma urmelor, totuna îi era dacă cu dânsa nu putea să meargă și dacă așa voia dânsa.

Putea Hubăr să vie acum, căci toate erau pregătite.Deși o știa însă aceasta, Hubăr, ieșind seara ca să meargă la cârciuma de la Sărărie, tremura în tot trupul, ca făcătorul-de-rele care vede că nu-i mai rămâne decât să săvârșească fapta. Greu, de tot greu îl apăsa gândul că trece peste povața preotului, și-i venea la tot pasul să se oprească și să se întoarcă din drum. Era parcă peste putință ca lucrurile să se sfârșească atât de frumos cum el le plănuise. Nu-i rămânea însă decât să meargă înainte, cum merge bolovanul pornit odată pe coaste la vale.

Ajuns față în față cu Bandi, singuri în casă, el era hotărât cu desăvârșire.

— Carevasăzică, vii, băiete, cu mine? întrebă el.Bandi se uită la dânsul și parcă nu mai era omul rău și urgisit, parcă era în zâmbetul și în ochii lui o bunăvoință nemaipomenită.

— Mă duc, răspunse el. Dacă vrea Persida!

— O să-ți meargă bine, băiete, urmă Hubăr, o să le ai toate din destul.

Bandi se uită iar la el.

— De ce? întrebă.

Era în acel "de ce?" și în felul cum fusese rostit ceva ce-l înfiora pe Hubăr.

Ajuns odată până aici, el nu mai putea să se stăpânească: trebuia să meargă înainte până la sfârșit, să scape de toată greutatea ce-l apăsa.

— O să-ți spun mai târziu, grăi el. Acum să știi numai că n-ai pe nimeni în lumea aceasta mai aproape decât pe mine.

Bandi se dete îndărăt și începu să râdă pe rânjite.

— Ai cunoscut tu pe mama? întrebă el ridicând mâna. O știi? Îți aduci

aminte de ea?

— Da! răspunse Hubăr, cu capul plecat.

— Nu-mi mai spune, că știu, grăi Bandi cu glasul înăbușit. Mi-ești tată! Nu-i așa?

— Da! îi zise Hubăr apropiindu-se de el.Bandi îl lovi cu pumnul în piept, apoi, cuprins de un fel de turbare, se năpusti asupra lui și-l mușcă în gâtlej, încât căzură amândoi unul peste altul în mijlocul casei, Hubăr, cu ochii închiși și fără ca să se mai apere, iar Bandi, cu genunchii pe pieptul tatălui său, râzând și apăsând mereu câtă vreme mai simțea răsuflare în el.

Când Persida a deschis, în cele din urmă, ușa, ca să vadă ce fac, în casă era liniște și Bandi râdea înainte.